

POLAR BOKEN

1999 – 2000

POLARBOKEN

1999 – 2000

Utgitt av
NORSK POLARKLUBB
*Med bidrag fra Komiteen til Bevarelse av
Polarskipet «Fram».*

OSLO 2000

Redaksjonskomité:

ANNEMOR BREKKE
FRIDTJOF MEHLUM
ODD LØNØ

Omslagsbildet:

Vinterpalasset i Vassfaret. Foto: Svante Lysén.

ISSN 0332-7620 Polarboken
Trykk: Kristiansen & Berg ANS, Oslo

Innhold

Fridtjof Mehlum: Helge Ingstad 100 år	5
Ole Petter Rekvik og Bjørn Engum: Helge Ingstads pelsjegerliv – og et besøk 72 år etter	7
Susan Barr: Polare jubileer 1999-2000	17
Kåre Rodahl: Det arktiske menneske	21
Øyvind Leivestad og Tor Axel Gjellestad: Longyear City Hospital. Del 8: Spanskesyken på Svalbard 1918	25
Ian Gjerz: Tragedien i Augusta Bay	36
Jan-Gunnar Winther: Våte sprell i arktisk landskap	41
Svante Lysén: Året i Vassfaret	47
Ivar Ytreland: Nordøst-Grønland. Restaurering av gamle fangststasjoner	52
Susan Barr: Med svenskene i Nordvestpassasjen	56
Lars Gunnar Aanensen: Canadas nye eskimoland	66
Liv Arnesen: South through the Pole 1997-98	74
Gunnar Jensen og Odd Lønø: Ekspedisjoner som har krysset eller forsøkt å krysse Grønlands innlandsis 1995-1998	77
Odd Lønø: Norske fangstmenns overvintringer. Del 6, 1920-1925	118
Fra Polarfronten	198
Norsk Polarklubb	214

Over:

Med skiseil over innlandsisen. Foto: Ronald Naar på Dutch Trans-Greenland Expedition 1997.

Helge Ingstad 100 år

Av Fridtjof Mehlum

Norsk Polarklubb arrangerte i samarbeid med Det Norske Geografiske Selskab, med deltakelse av Fram-komiteén, Norsk Polarinstitut, Roald Amundsens Minnefond og Explorers Club et festmøte for Helge Ingstad i Det Norske Videnskapsakademi, Oslo, den 22. januar 2000 i anledning hans 100-års dag. Ingstad er født den 30. desember 1899. I tillegg til hilsningstaler fra Det Norske Geografiske Selskab og Norsk Polarklubb ble det holdt to innlegg som belyste ulike sider ved Ingstads virke. Arne Emil Christensen, professor ved Universitetet i Oslo, orienterte om Ingstads arbeid i forbindelse med Vinland-utgravningene, mens Olav Orheim, direktør ved Norsk Polarinstitut, tok for seg Ingstads innsats som sysselmann i Eirik Raudes Land og på Svalbard. Under det etterfølgende selskapelige samvær fremførte skuespilleren Wenche Foss noen av Ingstads egne tekster.

Helge Ingstad ble valgt inn i styret i Norsk Polarklubb i 1946 og tok over som formann i to år etter Bernt Balchen i 1948. Senere, i 1954, tok han over formannsvervet etter prof. H. U. Sverdrup og satt sammenhengende til han trakk seg tilbake i 1986. Han har vært formann i Polarklubben i 34 år – altså halvparten av tiden klubben har eksistert. Omtrent like lenge var Ingstad med i redaksjonen av Polarboken og bidro med en rekke artikler opp gjennom årene. Allerede i 1936 skrev han sin første artikkel i Polarboken.

Ingstads interesse for polarområdene har alltid vært sterk. Både gjennom Norsk Polarklubb og på annen måte har han vært en pådriver overfor norske myndigheter og påpekt deres manglende forståelse for polarområdenes økonomiske og strategiske betydning for Norge. Han var også tidlig ute med naturvernets sak i norske polarområder.

Blant de sakene han engasjerte seg i var:

- opprettholdelse etter Øst-Grønlandsavtalen av de norske rettigheter til fangst og mineralutnyttelse i Øst-Grønland gjennom jevnlig tilstedeværelse;
- manifestering av anneksjonen av besittelsene i Antarktis gjennom regelmessige ekspedisjoner;
- fredning av svalbardrein;
- regulering av isbjørnjakt og forbud mot safarijakt;
- begrensning av bruken av snøscooter på Svalbard;
- etablering av verneområder på Svalbard;
- faren for oljeforurensning ved oljetransport, og effekter på naturmiljøet av oljevirkosomheten på Svalbard.

Ingstads autoritet har vært svært betydningsfull i disse sakene og har gitt viktige resultater. På bakgrunn av Helge Ingstads polare aktiviteter og hans sterke engasjement i polarsaker ble han i 1966 utnevnt til æresmedlem i Norsk Polarklubb for «fremragende innsats og virke i polartraktene».

Helge Ingstads *Pelsjegerliv* – og et besøk 72 år etter

Av Ole Petter Rekvig og Bjørn Engum

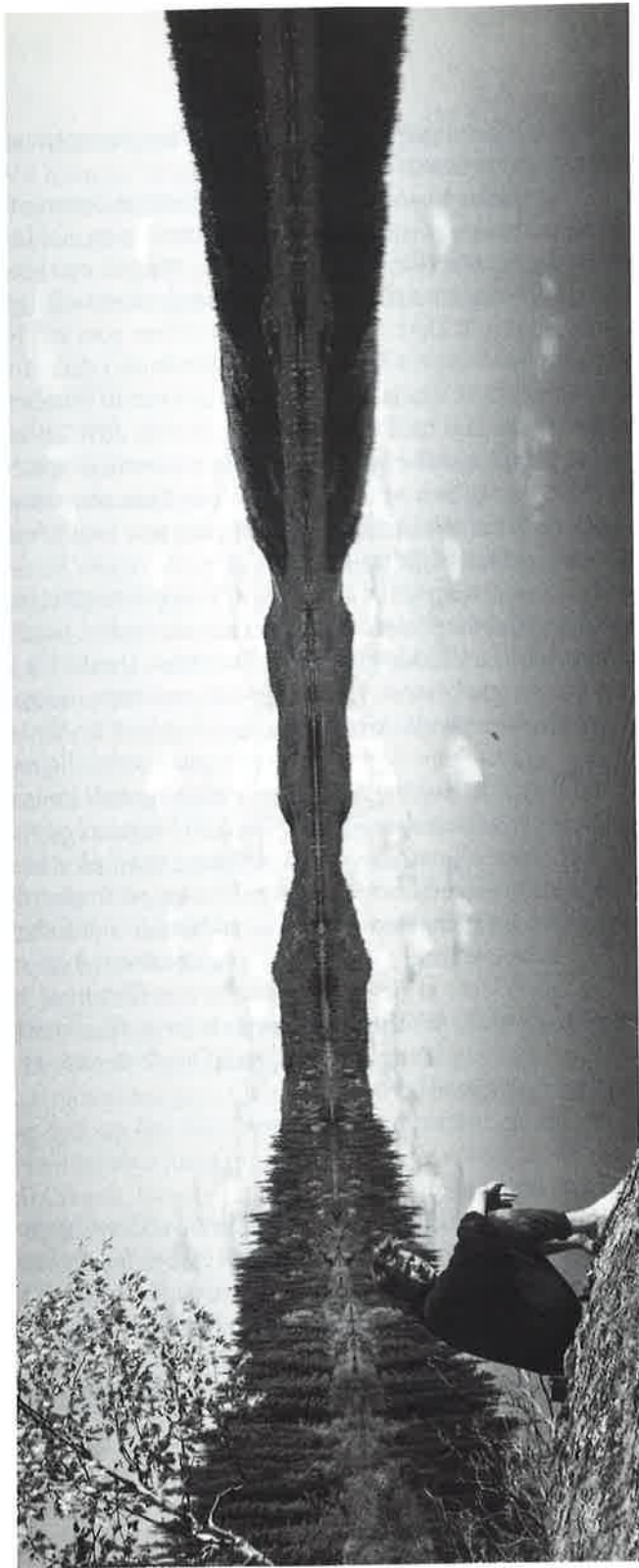
I debutboken *Pelsjegerliv blant Nord-Canadas indianere* møter vi for første gang Helge Ingstad, både som forfatter, som reisende i Arktis og som formidler av urbefolknings kultur og livsbetegnelser. I boken beretter han om sitt pionerliv i det nordlige Canada i årene 1926-1930. Vi aner allerede hvilken betydning oppholdet fikk for hans senere veivalg, som førte ham over vide geografiske områder, og inn blant vidt forskjellige befolkningsgrupper.

Selv om boken *Pelsjegerliv*, med historien om Elgsjøen og hytta ved dens bredd, ikke kom til å bli hans kulturelt viktigste, er den utvilsomt den mest leste. I nær tre generasjoner har Ingstad gjennom denne boka gitt oss grunnlag for drømmer og utreiselyst – og kanskje også for nordlandenes urinnvånere og for kvaliteter i deres kulturer.

Vi var lenge i tvil om det var riktig å prøve å finne Elgsjøen. Så lenge hytta ved Elgsjøen bare eksisterte i Ingstads bok, og ellers i tankenes abstrakte verden, kunne man drømme om og assosiere seg til opplevelser parallelle med Ingstads – eller være med ham og Dale når de feide ut over tundraen med sine hundespenn på jakt etter villreinen eller ulven. Ved å finne frem til hytta, var faren stor for en «profanering» av den rike assosiative litteratur som Ingstad skapte i 1931.

Men drivkrefter kan ri mennesker, og motforestillingene mot å oppsøke området ble satt til side. Arbeidet med å finne frem til Ingstads og Dales Elgsjø brakte oss derfor i nær kontakt med Ingstad og inn i sirklene til etterkommerne av Chipewyanerne (en engelsk-språklig utgave av deres egen betegnelse *Otchipi'weone*), en gren av Athabaskaindianerne.

Dette arbeidet ga også rik anledning til å søke i fotsporene etter både Hjalmar Dale og Helge Ingstad – spor satt i deres tid i Canada – og til å påvise at de begge kom til å bli kjent i landet der nord. Hver for seg utførte de bragder som senere er gått inn i fortellertradisjonene, og som for begges vedkommende har gitt navn til geografiske formasjoner – både til fjell, elvedaler og innsjøer. Til sammen har disse to gitt navn til seks steder i

Rekvik foran en kjent åsprofil ved Elgsjøen.

Columbia, før han dro opp til Mackenzie River hvor Fort Norman, og til dels Norman Wells, skulle bli hans hovedbaser for resten av livet.

Tilværelsen her fikk likevel en del avbrudd, til dels av års varighet, hvor han gjennomførte betydelige ekspedisjoner. Blant annet dro han, etter at han avsluttet sitt samvær med Helge Ingstad, til den sørlige kildeelv for sagnomsuste Thelon River, med utløp fra Lynx Lake, overvintret der, bygget en kano, og reiste ned Thelon til Baker Lake ved Hudson Bay. Han er muligens den første hvite mann som gjennomførte denne reiseruten. I nærheten av Baker Lake levde han med noen inuiter i to år før han reiste tilbake til Fort Norman.

Fra Hudson Bay valgte han en direkte rute som førte ham inn i traktene mellom Store Slavesjø og Store Bjørnesjø. Ruten var tidligere ikke bereist av noen hvit mann, men var krysset i nord-sør retning av betydeligheter som Hearne, Back og Franklin. Ferden utførte Dale alene, og den har siden stått som en betydelig pionerferd. Med seg på reisen hadde han to hunder med oppakninger, en rifle (kaliber 30-30!) og en eske med ammunisjon. Tilbake i Fort Norman tok Dale arbeid i et oljefirma som teknisk kontrollør av oljeinstallasjoner i sommerhalvårene, mens vintrene delvis ble benyttet til fangst av pelsdyr.

Dale hadde sine kulturelle interesser. Han leste mye, hadde bøker med på sine fangstekspedisjoner, og han var også en flittig bidragsyter til den lokale avisen. Hans avisinnlegg gjenga både myter og sagn, slik de ble fortalt av indianerne, egne opplevelser, og korte, men presise historier fra både fangst- og gullgraverliv. Både for sin reisevirksomhet, betydning i lokalsamfunnet, men også for sin betydning for Ingstad under hans tidlige utvikling for et liv i Arktis, fortjener nok Dale større oppmerksomhet her hjemme. I Canada er han hedret ved at hans navn finnes knyttet til et fjell i Mackenzie-dalen (Mount Hamar, hans navn etter en selvvalgt endring), og til en arm av Nonacho Lake (Lake Hjalmar), som ligger øst for Store Slavesjø.

Reisen inn i landet

Disse to mennene bestemte seg for sammen å trenge inn i områdene øst for Store Slavesjø, som på den tiden representerte noen av de siste ukjente landområdene (for hvite) i Canada.

På denne tiden var store deler av Canada allerede kartlagt. Området som i sin helhet kalles Norvestpassasjen, ble forsøkt kartlagt allerede på 1600-tallet, men dette lyktes man i realiteten først med i siste halvdel av det

nittende århundre gjennom ekspedisjoner ledet av betydelige mennesker som blant andre Sir Robert McLure, Leopold McClintock, sir Richard Collinson og Sir John Franklin. Spesielt disse tilskrives æren for at Nordvestpassasjen faktisk ble kartlagt, om enn stykkevis og delt både til lands og til vanns. Hensikten med alle disse ekspedisjonene var å finne en rute til Det fjerne østen nord for Canada. Formålet var handelspolitisk, og å skulle beskytte de britiske reiser til disse områder, da reisen syd for Afrika var farefull på grunn av sjørøvere og fiendtlige områder de måtte passere. Det var denne ruten Amundsen gjennomførte som førstemann. I sin bok *The Friendly Arctic*, side 7, anfører Vilhjalmus Steffanson nøkternt, og kanskje historisk forenklet at «The Northwest passage was found by the Franklin expedition in the middle of the nineteenth century (some think it was found by Amundsen in 1905.)» Det var resultatene av disse engelske ekspedisjonene som ga vissheten om en Nordvestpassasje, og som motiverte Amundsen til å utføre den første gjennomseiling i praksis. På samme måte som kartleggingen av de nordlige områder var dels politisk og dels økonomisk motivert, ble de vestlige områder i Canada kjent gjennom fangstfolk og gullgravere. Viktigst i denne sammenheng var allikevel de sørlige områder av Canada, The Plains, eller prærien, som ble befolket gjennom immigranternes inntrenging mot vest, de som tok dette landet i bruk for jordbruksformål. Det som derfor på 1920-tallet stod igjen som relativt, dog ikke helt ukjent, var nettopp området mellom Store Slavesjø og Hudson Bay.

Dette landet hadde bare sporadisk vært besøkt av hvite fangstfolk, men representerte gammelt kulturland for indianerne og for inuitene lenger øst. Følgelig var landet «ukjent» for de hvite som kom til området. Betegnelsen «ukjent» har et både kulturelt og politisk innhold, fordi ordet har hatt en tendens til å bli brukt som synonym for ingenmannsland, altså land som kunne tas i bruk av deres «oppdagere» med den følge at de opprinnelige bosetterne ble fortrent. Dette er et poeng som Ingstad har gitt betydelig oppmerksomhet og som har preget hans tilnærming til urbefolkningene både under denne første reisen, og ved senere møter.

Fra Edmonton reise Dale og Ingstad nordover til Fort Resolution ved Slavesjøen. Slavesjøen ble så padlet i nesten hele sin lengde østover til Fort Reliance, en utpost som dannet utgangspunktet for den eneste benyttede og farbare vei innover mot tundraen og Thelon River. Fremdeles kalles denne ruten Pike's Portage. Veien var allerede da benyttet av forskere og oppdagelsesreisende – og etter hvert av pelsjegere.

Ingstad hadde imidlertid i Fort Resolution fått informasjon av indianeren Black Basil om en annen rute, «Den gamle kano-vei», fra Fort Reliance.

Dette ble veien inn i det ukjente for Dale og Ingstad. Gjennom ukers padling og bæring kom de til slutt inn i et skogsområde som var rikt på vilt – og insekter! På grunn av en fjellkjede i øst, som tvang dem over i en sørligere kurs enn ønskelig, nådde de ikke tundraen denne høsten. Fjellkjeden, som de av lett forståelige grunner kalte Bøygen, fikk allikevel senere betydning i arbeidet med å søke etter reiseruten de benyttet i 1926.

Elgsjøen og hytta, 1926

Den gamle kanoveien hadde ført dem inn i et eventyrlig vakkert land, hvor de hadde villmarken for seg selv. Elgsjøen kalte de vannet hvor den siste elgen ble skutt. Det var ikke stort, ble nesten borte i landskapet, lunt som det lå nede mellom gran- og bjerkekleddede åser. Ved sjøens vestre bredd og like ved vannet skrittet de opp hyttas grunnflate: åtte meter den ene veien og seks meter den andre. Storvokst grantømmer til hytta hentet de like under en høyde rett over hyttetomten. Tømmer ble passet til i klassisk lafteteknikk, veggene drevet med bjørnemose, golvplanker hugget, dør snekret og vindu satt inn. Dale smidde ovn av medbrakte ovnsrør. Av inventar tømret de brisker og bord, og to stubber ble til stoler. Omtrent like kortfattet og enkelt beskriver Ingstad hvordan hytta ble til, og hvordan forberedelsen til vinteren ble unnagjort.

Forfatterne ved leirbålet, Elgsjøen.

Hvordan vinteren forløp er vel kjent for mange. Den ble rik på opplevelser, men ga kanskje ikke det fangstutbyttet som skulle sikre et liv etterpå. Imidlertid høstet de rike erfaringer som Ingstad nyttiggjorde seg de neste årene av sitt Canada-opphold.

Så kom våren. De forlot hytta, kanoene og sleden for godt.

Hyttas beliggenhet

Helge Ingstad hadde ingen klare forutsetninger for å antyde hvor Elgsjøen kunne ligge. Landet var på hans tid ikke klarlagt, og terrenget bestemte retning og avstand for dem. Da vi i 1995 fortalte at vi planla å reise over, for å orientere oss, anga han allikevel en mulig posisjon. Vi reiste over og leiret oss ved en større sjø i området, Magpie Lake.

Her ble det umiddelbart klart at vi var i et område langt fra Elgsjøen, vi befant oss inne på tundraen, uten å se noe til Bøygen, det uoverstigelige fjellet i øst. Imidlertid fikk vi i Snowdrift på slutten av reisen kontakt med en av indianerne som formidlet en del spørsmål til noen av de eldre i hans stamme. En av dem kunne antyde beliggenheten av to fangsthytter vest for der vi hadde vært. Den ene viste seg å være bygget av Jack Stark, som hadde gitt sitt navn til den store Stark Lake, mens den andre kunne være den vi søkte. Beliggenheten ble da gitt omtrentlig, men passet på flere punkter godt med beskrivelser gitt i *Pelsjegerliv*.

Rett etter hjemkomsten kom så (uforutsett og ute av den egentlige sammenheng) den forløsende kommentar fra Ingstad selv, som løste noe av plasseringsproblemet: «Jeg var på beverjakt, og hadde gjort opp ild. Så kommer plutselig Dale ut av skogen og slår seg ned ved bålet. Vi bestemte oss da for å gjøre en tur opp imot Fort Reliance. Etter en dagsmarsj østover sier Dale plutselig at vi nå er ved Elgsjøen». Fra utgangspunktet ved bålet, som kunne lokaliseres ganske presist, ga det en posisjon som sammenfalt temmelig godt med det området som ble angitt av den gamle Chipewyaner. Plasseringen av Elgsjøen var også like vest for den store Bøygen, som er tydelig angitt på kartet. Alt syntes nå å stemme, og ny reise, nå til den virkelige Elgsjøen, ble planlagt.

Nå ville tilfeldighetene det slik at mens vi planla en ny tur til Elgsjøen, fikk jeg samtidig informasjon om at Ingstads dattersønn, Eirik Ingstad Sandberg, sammen med Stein P. Aasheim og Vegard Ulvang skulle til Thelon River for å padle kano. Disse ønsket å reise via Elgsjøen. Jeg ga dem derfor den informasjonen jeg hadde til da. Det var jo ikke noe dårlig poeng at Ingstads dattersønn skulle ankomme hytta, kanskje som den første hvite

mann, 72 år etter at Ingstad selv forlot den. De reiste inn, og etter noen dagers leting fant de virkelig Elgsjøen, og rester etter hytta. Beliggenheten var noe lengre sør enn den vi hadde angitt. På den måten kom disse til å gi tilbake til oss, da vi ankom Yellowknife, den nøyaktige kartreferanse for Elgsjøen, slik at vi kunne dra direkte inn.

Elgsjøen og hytta, 1998

Ifølge et kart Ingstad tegnet før reisen, kunne vi søke hytta langs sjøens vestbredd. Allerede den første kvelden vandret vi langs stranden i området gjennom en ganske mørk og tett skog. Så kom vi inn i en lysning med morkne trestubber som bar tydelig tegn på at disse trærne var felt med øks. Hogstfeltet lå oppe under en høyde, som anført i boka. Så sto vi da i en underlig stemning midt inne blant disse tause vitner på to menns arbeid for å skaffe seg tak over hodet. I den mørke kvelden ble bildet tydelig for oss, og det var ikke til å undres at vi lyttet etter øksehogg – og stemmer . . .

Over et stort område nede på stranden fant vi tømmerstokker bearbejdet i lafteteknikk, kløvde stokker, som må ha vært gulvplankene, og enkelte fint teljete planker. Alt materiale hadde fremdeles frisk kjerneved, men var vasstrukket som om det skulle ha ligget i vann. Der hvor hytta må ha ligget, sto nå vannet høyt. Et stykke ute i vannet gikk en sivfront i halvbue, og kan ha vært datidens strandkant. Rett innenfor lå altså teltet, og innenfor der var hytta plassert.

I et videre område så vi flere bearbejdede stokker. 30-40 meter lenger sør så vi rester etter seilduk, og flere råtne stokker i en overgrodd haug. Det var restene etter cachet (stabburet) som de bygget for å holde dyr unna maten. På fotografiet i «Pelsjegerliv», hvor Dale skuer ut over Elgsjøen fra cachet sees en tverrbjelke hvor presenningen ligger over som et tak. Stokken, med presenning fastspikret fant vi i området (deler av denne med duk ligger nå ved Ingstads peis i Oslo!). Hytteområdet var altså funnet, men hvorfor den høye vannstanden?

Svaret fant vi i bekken som gikk ut fra Elgsjøen. Her skriver Ingstad at de fant beverland. Og virkelig, hele dalen nedenfor Elgsjøen besto av blinkende tjern, med beverhytter overalt. Men viktigere, beverne hadde demmet opp elven som gikk ut av Elgsjøen. Bare på grunn av de to første demningene ble Elgsjøens nivå hevet med opp til 1,5 til 2 meter. Det var tilstrekkelig til at hele hytta ble oversvømmet og derfor må ha gått i oppløsning. Deler av den må ha drevet ut i sjøen. Et sikkert tegn var funnet av laftede stokker over store områder.

Hyttedøren som vi fant ca 1 km fra hyttetomten.

Et funn som gjorde inntrykk på oss, var lokalisert over en kilometer unna – hyttedøren. Den var laget av vakkert smidde vertikale planker, med en tverrplanke oppe og nede og en skråplanke imellom. Et artig poeng var at vi fant tegn på at de hadde for korte spikre med seg. Der hvor spikrene var slått inn, hadde de hugget inn hakk for å tilpasse planketykkelsen til spikerlengden. Hytta var altså gått i oppløsning, men Elgsjøen lå der, med åsprofiler som var kjent fra boka, og som hadde brent seg fant i minnet lenge før vi ankom. Og drømmen om det som var, kan fremdeles leve videre, også etter denne turen.

Hvor ligger så Elgsjøen? Jeg har vært usikker på om opplysningen skal offentliggjøres. Indianeren er vel ikke så glade for at turister skal reise inn i deres jaktområder. Likevel, vi ble godt mottatt, og føler at vi har fått venner blant disse menneskene. Viktigere for oss er det at Ingstad selv må disponere kunnskapen om Elgsjøens beliggenhet. Det er hans sjø, og det er hans hytte.

Polare jubileer 1999-2000

Av Susan Barr

I den forrige Polarboken kunne vi notere oss 100-års jubileene for tre store norske polarekspedisjoner¹. Dette gjaldt Otto Sverdrups omfattende andre *Fram*-ferd til de høyarktiske øyene nord for Canadas fastland (1898–1902), *Belgica*-ekspedisjonens ufrivillige overvintring i Antarktis (1897–99), hvor også Roald Amundsen var med, og Carsten Borchgrevinks ekspedisjon med *Southern Cross* 1898–1900 som gjennomførte den første overvintringen på det antarktiske kontinent. Som vi ser av årstallene jubilerer vi fremdeles for disse.

I 1899 flyttet Sverdrups ekspedisjon vinterkvarter fra østkysten av Ellesmere Island til Havnefjorden på sørkysten hvor de ble vinteren 1899–1900. Ved denne nyorienteringen unngikk de bl.a. å komme i konflikt med amerikaneren Robert E. Peary, som igjen var ved nordvest-Grønland for å forsøke å nå Nordpolen. Den 17. september 1900 fant Sverdrups ekspedisjon sin tredje vinterhavn i Gåsefjorden, litt lenger mot vest, hvor de fortsatte sine omfattende kartleggingsoppgaver. I sør hadde *Belgica* med sitt lidende mannskap greid å komme seg fri av isen i midten av mars 1899 og ankom Punta Arenas den 28. mars. Det ble således ingen kontakt mellom mennene på *Belgica* og de på *Southern Cross*, som nådde Kapp Adare på det antarktiske kontinent 17. februar 1899. Overvintreterne ble hentet 28. januar 1900 etter et stort sett vellykket opphold.

Frans Josef Land²

I øst-Arktis hadde amerikaneren Walter Wellman et mislykket forsøk på å nå Nordpolen fra Frans Josef Land våren 1899. Det var mens de vokter Wellmans depot på Kapp Heller vinteren 1898-99 at Bernt Bentsen døde 2. januar i den iskalde hulen han delte med Paul Bjørvik. Bentsen hadde vært med Nansen på den første *Fram*-ferden, og forholdene han og Bjørvik levde under den siste vinteren lignet dem Nansen og Johansen delte på

¹ Barr, Susan: Polare jubileer i 1997 og 1998. Polarboken 1997-1998: 33-40.

² Barr, Susan: Frans Josef Land. NP Polarhåndboken No. 8, Oslo 1995:76-83.

samme øygruppen tre år tidligere. Bentsen hadde bedt sin venn Bjørvik om ikke å legge liket ut slik at isbjørn og rev kunne ta det. Bjørvik beholdt derfor liket av sin kamerat sammen med seg i hulen i de åtte ukene det tok før Wellman og de andre kom til depotet. På vei hjem fra Frans Josef Land traff Wellmans ekspedisjon Luigi Amedeo av Savoy, greven av Abruzzi, som skulle overvintre 1899-1900, klar til sitt nordpolsforsøk våren 1900. Abruzzis nestkommanderende, kaptein Cagni, ledet en gruppe nordover i mars. De nådde ikke Nordpolen, men de slo Nansens og Johansens lengst-nord rekord med 20' (86°34'N). Underveis ble en støttegruppe på to itali- enere og nordmannen Henrik Alfred Støkken borte da de skulle returnere over isen. De ble aldri funnet.

Svalbard

Sommeren 1899 var prins Albert av Monaco på sitt andre vitenskapelige tokt til farvannene ved Svalbard, og Søren Zakariassen benyttet anledningen til å selge ham noen tonn kull til hans yacht *Princess Alice*. Zakariassen tok med et lass kull til Tromsø og prøvde siden å få tak i investorer for å danne et selskap for utdriving av kull på Svalbard. Dette førte til dannelsen av Kristiania-Tønsberg selskapet *Kullkompaniet Isefjord Spitsbergen* og «avleggeren» *Kullkompagniet Trondhjem-Spitsbergen*, dannet av Zakariassens skipperkamerat Henrik Næss³. Derved kan man si at «klondyken» på Svalbard ble satt i gang. Også verdt å nevne i forbindelse med jubileet på Svalbard er De svensk-russiske gradmålingsekspedisjonene 1898-1902⁴. Dette store foretaket var et foreløpig høydepunkt i de vitenskapelige bestrebelsene på å fastslå jordklodens eksakte størrelse og krumning. Dette ble regnet ut ved å foreta trianguleringsmålinger for å måle lengden av en del av meridian (= en tenkt storsirkel rundt jorden gjennom polene), hvor en fikk størst utslag nærmest polene. Året 1899-1900 hadde de to landene hver sin overvintringsstasjon på Svalbard for å få maksimert arbeidstid vår/sommer 1900. På svensk side overvintret fem vitenskapsmenn og syv assistenter i stasjonen de bygget ved Sorgfjorden. Blant vitenskapsmennene var Hans Fränkel, broren til Knut som hadde forsvunnet med André på ballongferden mot Nordpolen i 1897. Blant assistentene var Helmer Hanssen⁵, som senere ble kjent som Roald Amundsens følge-

³ Hoel, Adolf: Svalbards historie 1596-1965. Oslo 1966. Bd. I: 228-229.

⁴ Gösta H. Lindquist: High Latitudes. A History of Swedish Polar Travels and Research. Swedish Polar Secretariat, Stockholm 1993: 328-352.

svenn gjennom Nordvestpassasjen med *Gjøa* i 1903-06, til Sydpolen i 1910-12 og gjennom Nordøstpassasjen med *Maud* i 1918-20. Sommeren 1899 forsøkte Frænkel og Hanssen å nå Chydeniusfjella, for å etablere et viktig punkt for trianguleringen. Dårlig vær stoppet imidlertid forsøket. På en dumdrstig alenetur tidlig på våren 1900 ble Frænkel skadet og omkom nesten, men ble funnet i tide av andre fra stasjonen. I august 1900 ble gruppen evakuert av kanonbåten *Svensksund*, som hadde ført Andrées gruppe til Virgohamna i 1897, hjulpet av den lille jakten *Gjøa*, som Helmer Hanssen snart ville få mye større befatning med.

Den russiske gruppen hadde planlagt å etablere sin vinterstasjon ved Storfjorden, men måtte på grunn av vanskelige isforhold ta til takke med Gåshamna på sørsiden av Hornsund. Seks vitenskapsmenn og 13 assistenter tilbrakte vinteren i stasjonen som de kalte Konstantinovskoye. I tillegg til begge disse overvintringsgruppene hadde begge land sommer-ekspedisjoner i 1899 og 1900 som gjorde viktig vitenskapelig arbeid omkring på Svalbard på flere felt i tillegg til gradmålingen. For eksempel kunne en svensk-norsk gruppe, ledet av Gerard de Geer og tilknyttet den russiske ekspedisjonen, gjøre vesentlige geologiske undersøkelser sommeren 1899, mens de foretok reiser over land for å etablere målepunkter (varder) for trianguleringsarbeidet.

På grunn av vanskelige is- og værforhold gjennomførte ikke felles-ekspedisjonen hele det planlagte programmet. Men den svenske ekspedisjonen målte punkter mellom Rossøya i nord og Svanbergfjellet og Hellwaldfjellet i Olav V Land, mens den russiske ekspedisjonen målte fra Keilhaufjellet på Sør-Spitsbergen til Argardhfjellet og Framslengja ved Mistakodden på Barentsøya (8 stasjoner). De svenske og russiske målingene ble etter hvert knyttet sammen slik at den totale lengden av målerekken er ca. 470 km^{6,7}.

75 år siden

Ikke minst mht Svalbard er det 14. august 2000 75 år siden øygruppen ble en del av Norge. Og i mai samme året dro Roald Amundsens to fly N24

⁵ Dette ifølge Liljequist. Hanssen nevner ikke denne ekspedisjonen i sin bok «Gjennom isbaksen: atten år med Roald Amundsen». Aschehoug 1953.

⁶ Informasjon fra geodet Trond Eiken, Universitetet i Oslo.

⁷ For annen aktivitet i Arktis på denne tiden, se Holland, Clive: Arctic Exploration and Development c. 500 b.c. to 1915. Garland Publishing, Inc. New York & London 1994.

fra Ny-Ålesund mot Nordpolen, og landet på isen på 87°41'N. I slutten av juni klarte de å ta seg tilbake til nordkysten av Svalbard hvor de ble plukket opp i god behold.

50 år siden

Til slutt kan det vel nevnes at det er 50 år siden den norsk-britisk-svenske antarktisekspedisjonen 1949-52, fant sted. Maudheimekspedisjonen, som den kalles, var et stort løft for disse landene, og vel særlig Norge, like etter krigen. Det var Norge ved Norsk Polarinstitut som sto for det logistiske opplegget, ledet overvintringsgruppen og dekket omkring 3/4 av utgiftene. Men så var det også Norge som hadde krevd suverenitet over Dronning Maud Land 10 år tidligere (1939), rett foran nesen på Tyskland. Femten overvintreere arbeidet ut fra Maudheimbasen i to år og gjennomførte et solid vitenskapelig program⁸.

⁸ Norsk Polarinstitut – 50 år i statens tjeneste, Oslo 1978: 41-43.

Det arktiske menneske

Av Kåre Rodahl

Vårt liv her på jorden begynte med en celle som fløt omkring på havet for ca. 3 milliarder år siden. Den snappet opp det den trengte og spyttet ut resten. Men ambisiøs som den var, endte det med at flere celler slo seg sammen slik at en smørje av dem fyllte en skinnsekk som ble satt ben på, og slik gikk den i land i nærheten av Ekvator der det var varmest.

For 100 000 år siden var vi to slags mennesker her på jorden. Homo sapiens og homo neandertalis. De siste 30 000 årene har det bare vært oss, homo sapiens, igjen.

Og vi har ikke forandret oss på disse 30 000 årene. Vi er fremdeles født som steinaldermennesker. Reserveproviant i form av fett under huden, nok til å suge på labben i minst to måneder. Halvparten av kroppsvekten er fremdeles muskler slik at vi kan bære kroppen med oss. Det begynte rundt Ekvator. De minst aggressive ble trengt nordover. Noen endte opp nord for Polarsirkelen. Ulempen med det var at det krevde mer energi å bevege seg der pga. sne og is og mye klær. Fordelen var at en fikk oppleve den arktiske naturen, med hvite vidder under nordlyset, stillheten på fjorden en sensommerdag, så stille at en kan høre vann dryppe av årene når en ror, og høre snadden hoste på et isflak.

Noen av oss kom dit på oppdrag. Andre for å leve av det. Og noen bare for lystens skyld. Det er forståelig at så mange spreke mennesker bruker den arktiske villmarken til å overbevise seg selv om hvor spreke de er. Men at de fortsetter med bare å gå på ski over Grønland når så mange har gjort det før dem, er forunderlig. Ville det ikke være bedre å bli den første til å gå over innlandsisen baklengs? Eller henge på seg en av de robuste elektroniske loggerne som kan registrere hvordan kroppen reagerer på det stress den utsettes for, slik at folk kan lære noe av deres bragder.

I mitt tilfelle begynte det ved en tilfeldighet i 1939. Prof. Ahlmann ville vite om han hadde rett i at vi var inne i en varmere periode som gjorde at innlandsisen på Grønland holdt på å smelte så mye at Norskehavet ville stige nok til at Danmark ville bli oversvømmet. Han ville ha meg til å overvintre på Grønland for å måle om det var riktig, dvs. måle akkumulasjonen om vinteren og ablasjonen om sommeren på Frøyabreen på Nordøst-

grønland. Det syntes jeg var umaken verdt og sa ja. Vi startet om bord på selfangstskuta *Polarbjørn* fra Ålesund sommeren 1939 med noen finske storviltjegere som skulle skyte bjørn mot god betaling. Jeg var 22 år gammel og påmønstrert som dekksgutt for 1 krone dagen, men fikk aldri noe oppgjør.

I Tromsø kom isbjørn-greven Henry Rudi svaiende nedover gata arm i arm med ho Klara som han hadde på deling med en annen overvintningskamerat. Mens den ene overvintret passet den andre på ho Klara i Tromsø. Nå var det Rudis tur til å overvintre. Jeg skulle overvintre sammen med ham og Schølberg Nilsen, bror til Hilmar Nøys, i Moskusheimen på Revet ved Claveringøya på 74° 30' Nord.

På Nordpolhotellet i Ny-Ålesund spanderte Nils Johan Rud drinker på mannskapet, og fyrbøteren falt i sjøen og holdt på å drukne da vi skulle gå om bord i skuta for å forlate landet med de kalde kyster.

Da vi så omsider kom frem til Revet og Kristoffer Marø skulle sette oss i land, sa han til meg som var medisinerstudent i det siste året av ventetiden: Bli det bra is til neste år kommer vi og henter deg da. Hvis ikke kommer vi året etter.

Da så skuta etterlot oss på Revet og dro sin vei ut fjorden, spurte Schølberg Rudi om hvordan det nå ville gå med ho Klara i Tromsø. – Jau, du kan skjønne det e med ho som med selen: Det gjeld å holde hållet åpent.

Nyttårsaftnen 1939 satt vi tre i fangsthytta på Revet og lyttet til utenriksministeren Halvdan Koth som sendte en hilsen til oss som satt der i tussmørket, som han sa.

Og så fra dette tussmørket, nedsnedd, i mørketiden – var det en opplevelse å kunne gå ut og se himmelen over en funkende melkevei, nordlyset i blafrende sløyfer, blinkende krystaller av is på stive strå som stakk opp av snøen i måneskinnet – og føle takknemmelighet over å være til – om enn ensomt og primitivt.

På Revet hadde vi et par tønner med frosne poteter. De tok Rudi og blandet med sukker, tørret frukt og gjær og satte det hele i nærheten av komfyren til det begynte å gjære. Så skulle han sette i gang med å destillere, men trengte hjelp til å finne ut når det ikke lenger var alkohol som gryppet ut av destillasjonsrøret, dvs. kobberrøret fra bensintanken på motorbåten. Jeg satte Schølberg til å samle dråpene i en teskje hvert kvarter, som han så svelget mens jeg så på øynene hans. Når de klarnet til var det ikke lenger alkohol det som kom ut. Da måtte vi skifte dunk. Slik produserte Rudi 21 flasker heimebrent av poteter. Jeg bør kanskje nevne at jeg for min del var avholdsmann da.

Så var det en dag jeg kom ned fra Frøyabreen, krysset fjorden og for-tøyde robåten ved Leirvågen for å gjøre mitt fornødne bak en stein. Da jeg reiste meg sto en isbjørn og så på meg bare 10 meter borte. Rifla lå i båten 20 meter unna. Jeg sto helt stille. Bjørnen så på meg, løftet neseborene og grinte på nesen, snudde seg og gikk. Jeg lurte på hva det var han gren på nesen av.

I Alaska fikk Johan og jeg i oppdrag av det amerikanske flyvåpen å finne ut hvordan eskimoene klarte seg i kulda, og hva de amerikanske militære kunne lære av dem, med særlig henblikk på dem som var med i Korea-krigen og kom til sykehuset i Alaska med forfrysninger. Dette ga oss anledning til å følge eskimoene der de ferdedes og å leve med dem i deres skinntelt inne på vidda og ute langs Polhavet. Men det vi fant var at når det var virkelig kaldt, holdt eskimoene seg inne. Da satt de heller på sine skinnfeller og fortalte historier, mens kvinnene med barna satt rundt gryta og kokte kjøtt.

Og der møtte vi Akiviak, urmennesket som var født før de fikk kontakt med den hvite mann, og som fremdeles i 1950-årene levde, spiste og kledde seg som et steinaldermenneske, som vi hadde den største respekt for. De spiste frossen fisk så det knaket og danset i takt med hvalrossmageskinntrommer. Ved inngangen til torvhytta deres hadde de en stamp med urin som de bl.a. brukte til å vaske håret med. Og så sa de at de syntes at vi hvite luktet vondt.

De levde av det de jaktet, og kledde seg i pelsen av de dyrene de felte. Men kroppstemperaturen deres var den samme som hos oss, fordi de var beskyttet av sine klær. De kledde seg i to lag med pels: Det innerste laget med hårene inn slik at det virket som en børste som holdt huden ren og børstet bort de utbrukte epitelcellene på huden. For vaske seg kunne de jo ikke.

Jeg hadde en kvinnelig eskimopasient som fortalte at da hun var liten hadde de så lite å spise at moren satte henne utenfor teltet for å fryse i hjel. Da faren kom hjem fra fangst ble han sint fordi han ikke var spurt og tok henne inn. Da så faren ble så gammel at han ikke lenger kunne følge med på deres vandringer etter villrein, ga de ham et stykke pemmikan, dvs. tørret kjøtt, og satte ham på et isflak, skjøv det fra land og sa: Farvel. Slik fløt han til flaket smeltet og han selv gikk tilbake til havet hvor av alt liv oppsto.

Blant innlandseskimoene fant vi noen som hadde en klump på halsen som lignet på endemisk struma. Vi samrødde oss med Alaska Native service og ga dem vanlige diagnostiske doser av radioaktivt jod for å måle

skjoldbruskkjertelens funksjon, og det viste seg at de hadde struma fordi det ikke var nok jod i den maten de spiste inne på vidda. Før dro de til kysten om sommeren og spiste jodholdig kystmat. Nå gadd de ikke gjøre det. Vi rapporterte våre funn til Alaska Native Service slik at de kunne sørge for at innlandeskimoene kunne få nok jod. Neste generasjon, dvs. avkommet etter dem vi hjalp, saksøkte oss for å ha gitt dem radioaktivt jod – 70 millioner dollar. En kongresskomité undersøkte saken og ga oss fullt medhold i alt det vi hadde gjort, i en tykk bok til kongressen. Jeg sitter igjen med et bilde av det arktiske folkeslag som kaller seg Nunamiuttene, dvs. innlandeskimoene, der de satt i sine skinntelt i skumringstimen og fortalte morsomme historier og lo. Og det er sunt å le, så lenge man ler med folk og ikke av folk.

Longyear City Hospital

Del 8: Spanske-syken på Svalbard 1918

Av Øyvind Leivestad og Tor Axel Gjellestad

Sommeren 1998 var det mye media-fokusering på grav-åpninger på kirkegården i Longyearbyen (LYR)*. Forskere fra Canada, Storbritannia, Oslo og Amerika samt spesialister fra graveselskapet Necropolis prøvde i august å sikre seg vevsprøver. Dette materialet skulle så sendes til utvalgte mikrobiologiske laboratorier i Canada, USA, England og Norge for nærmere analyser.

Lederen for prosjektet var den kanadiske professor Kirsty Duncan som i fem år hadde gjort tilsvarende undersøkelser i Alaska, på Island, og nå på Svalbard. Hun jakter på viruset som forårsaket Spanske-syken og håper at

Professor Kirsty Duncan i Longyearbyen.

*Forkortelser brukt: LYR=Longyearbyen, LC=Longyear City og LCH=Longyear City Hospital.

de syv døde begravet i permafrosten på kirkegården i Longyearbyen den 27. aug. 1918 fortsatt har viruset i kroppen. Forskerteamet har fått tillatelse av riksantikvaren, sysselmannen på Svalbard og pårørende til seks av de døde.

Første melding til Norge om mystisk sykdom kom fra Reuters Bureau i Madrid og stod å lese i Aftenposten 28. mai 1918: «Kongen, førsteministeren og flere andre ministre er blevet syge. De lider av mystisk sykdom, som har opptrådt over hele landet og har angrepet 30% av befolkningen. Sykdommen ansees ikke at være farlig». Derav navnet Spanskesyken eller «Spansken» i kortform.

Det første tilfellet i Kristiania ble meldt Helsrerådet 29. juni 1918. Rundskriv gikk straks ut til landets 1100 leger om ønskeligheten av ukentlige rapporter til det lokale helseråd. Som vanlig blev det varierende grader av underrapportering, fordi mange leger unnlot å melde og fordi mange av de syke ikke fikk tak i lege, eller ikke rakk frem til legen i tide. (Befolkningstallet for Norge i 1918 var 2 577 729).

Motesygdrom?

I Skotfos Avis for 16 okt. 1918 kan vi lese: «I sommer opptraadte sygdommen forholdsvis let og kunde nærmest sammenlignes med influensa – ja, blev av enkelte betraktet endog som en «modesygdrom», som man drev gjøn med og som blev anført som aarsak for at faa noen dagers ferie . . . Nu er sygdommen kommen igjen og optræder i en uhyggelig skikkelse med lidelse, nød og død i sit følge. Brutalt bryter den ind i hjemmene og sønderslider de ømmeste baand, skiller ægtefeller, og barna fra sine foreldre og far eller mor fra sine barn og bringer fortvilelse og sorg rundt om. De sterkeste unge mænd knækkes i løpet av faa døgn og legges i likstraa. Nu ler ingen letsindig og overlegent av spanskesyken længer! Nu stilles man ansigt til ansigt med døden».

Longyear City

Sommeren 1918 var isforholdene i Isfjorden meget gunstige. Første båt opp var *D/S Yngve* som la til iskanten ved Hotellneset 29. mai, dvs. dagen etter Reuters melding fra Madrid. 37 mann ble «issatt» og allerede neste dag returnerte båten med 50 av de 182 mann og 34 kvinner og barn som hadde overvintret i Longyear City.

Driftssjef Sigurd Westby i SNSK pustet lettet ut da han kunne se «de sure skofterne» fra overvintringen vel avgårde med *D/S Yngve*. Det var som en ny frisk luft i byen – skriver han i sin dagbok i mai 1918. Westby

omtaler en langvarig konflikt med arbeiderne fra sommeren 1917. Det ble atskillige presseoppslag i nordnorske aviser. I Nordlys kunne man lese 1. august 1917: «Læge og sykepleieforholdene maa sies at være rent skandaløse. Sygehuset benyttes til bolig for ingeniører og operasjonssalen hadde overlægen (Verkslegen) som bolig. De mange syge som laa til sengs maatte ligge i overfyldte daarlig rengjorte barakker uden nogen som helst pleie. Hvad de led av viste ingen . . . Da streiken var udbrudt næktet lægen at behandle de syge uden at de hadde kontante penger at betale i forskud. Arbeiderne måtte så tvinge lægen til at gjøre sin pligt . . .». Mer om legen senere.

Driftssjef Sigurd Westby.

Rekrutteringen til kullgruvene på Svalbard var ikke bare enkel, og hører nok med i konflikten som er antydnet ovenfor. «Ikke halvparten av de mænd som melder seg vil jeg anbefale. . .» mente Hyrekontoret i Tromsø. Men noen må jo ansettes og en anbefaling lød slik: «Duelige fyrbøtere kommer høit fortiden, og her er en mand i Tromsø som jeg maa faa anbefale, tiltrods for at han ikke er nogen førsteklasses mand. Han drikker svært og prater formeget, men han har god kjennskap til kjedlerne i kraftstationen og er svært villig og snild. . . men han er en ramp i det store og hele.» Neste båt er *Forsete* den 9. juni. Også dette anløpet denne sesongen av i alt 50 skipsanløp er uten problemer.

Spansken til Longyear City

Men så skjer det: Den 7. juli ankommer *D/S Spes* med en syk passasjer. Fem dager senere sprer sykdommen seg blant funksjonærene. 8. juli kan vi lese i ingeniør Sigurd Westbys dagbok: «Spanskesyken herjer i Norge nu. Vi har endel «forkjølelser», som vel kanskje er forløpere for et angrep her også». Westby skulle få rett. 27. juli skriver han: «Men nå begynner Spansken å melde seg for alvor, foreløpig 12 sykmeldte». Dagen etter var det 14 sykmeldinger. Neste dag var det bare et par og tjue mann i gruve. 50 mann måtte til legen om kvelden. Nattskiftet på lastingen måtte innstilles. Og slik fortsatte det.

I noen dager er alt kaotisk. «Spanskesyken grasserer», heter det i et telegram fra gruvekontoret til selskapets avdelingskontor i Tromsø. Legen

ba om tilleggsbestilling til årets hovedbestilling av medisin. Det går ut på «Vino Gallico», det er vist det beste som brukes i Norge, skriver Sigurd Westby. (I Norge var det brennevinsforbud 1916-27.)

Først den 25. juli blir den første «bus» av sommerstyrken på 280 gruvearbeidere i Adventfjorden syk. 5. august går det telegram fra LYR til hovedkontoret i Kristiania: «Epidemien i tilbakegang begynner lastingen fra idag omtrent endnu 50 procent fraværende».

Haavaldsen forteller til redaktøren i Svalbardposten i 1955: «Heldig var det at sykehuset var satt opp før det var dette året, 1918, at spanskesyken raste som værst. De som var her om sommeren hadde den nokså lett».

Det første dødsfallet skjer den 8. august. Det er den 20 år gamle gruvearbeideren Hedman Karlsen fra Mo i Rana som bukker under av lungebetennelse etter spanskesyken.

Haavaldsen: «Vi fikk inn en ung gutt på rommet hvor vi bodde sammen med mange andre. Gutten hadde enda ikke fått anvist noe sted å bo, og skulle derfor ligge på gulvet. Om morgenen merket de at gutten var syk og hadde spyttet blod. Han ble øyeblikkelig bragt til sykehuset og tatt under behandling. Her var det forresten overfylt i forvegen. Om ettermiddagen døde han».

Hedman Karlsen var kommet opp med *D/S Yngve* medio juni. I et nytt telegram 9. august får hovedkontoret beskjed om Karlsens død. Telegrammet slutter: «Han telegraferte søndag 'Litt syk haaber det bedre' til Alfred Karlsen Næset Grønfeldt Mo i Ranen stop. Vi har nu telegrafert samme adresse. Hedman Karlsen døde stille i gaar ettermiddag av lungebetændelse. Arbeidskamerater og overordnede sender Dem deltagende hilsener stop. Konferer familien angaaende hjemsendelsen eller begravelse her».

Adolf Hoel skriver i Svalbards historie 1596-1965: «Denne sommeren herjet Spanskesyken stygt. Mange syke måtte sendes hjem hvorved arbeidsstyrken ble redusert, og en av selskapets arbeidere døde av sykdommen på Spitsbergen».

20. august dør tre mann til på Longyear City Hospital. Birger Chrugshank er den ene. Også han var gruvearbeider i Store Norske, 20 år gammel og fra Mo i Rana. Han kom opp med *D/S Forsete* noen dager før Hedman Karlsen, og lå på sykehuset i to-tre uker før han døde av lungebetennelse og hjertebetennelse etter spanskesyken.

Den andre som dør 20. august er Theodor Furu fra Karlstad nær Finnsnes. Han var deltaker i en fosforittekspedisjon som lå på Kapp Thorsden denne sommeren. Ekspedisjonen var under ledelse av bergingeniør Johan Braastad, som var tilknyttet Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser.

Furu ble bragt til LYR som «spansk» pasient med D/S *Bellesund* to dager før han døde.

Kapp Thordsen var blitt hjem søkt av spanskesyken 14. august. Sykdommen hadde herjet forferdelig – hver eneste mann var blitt angrepet. «Det nytter altså ikke å holde seg isolert heller», konkluderer Westby. I ti dager var alt arbeid innstilt. Furus død skapte panikk blant de andre arbeiderne. De forlangte at ekspedisjonen straks skulle returnere til Norge. Men etter at hele arbeidsstyrken var blitt legeundersøkt i Longyearbyen og ni mann sendt hjem med D/S *Forsete* 29. august, var gemyttene falt til ro. 11 rekonvalesenter fra Longyearbyen og to fra Green Harbour ble sendt ned sammen med Braastads folk.

Tredjemann som dør er en arbeider fra A/S De Norske Kulfelter Spitzbergen i Hiorthavn. Westby skriver i sin dagbok: «20. august på sykehuset 3 dødsfall av spansk: pasienten fra K. Thordsen og en av vore, Birger Chrugshank, samt en mann fra Kulfelterne. Han ble mottatt – uten navn – forleden, og avhentet – uten navn – i dag. Det var såvidt Kulfelterne kunde mobilisere mannskap nok til å hente sin mann». I «Nordlys» 21. august 1918 får vi en situasjonsrapport fra en S. Amundsen som arbeidet ved anlegget. Under overskriften «Brev fra Hiorthavn» gir han en dyster beskrivelse av både arbeidsforholdene, akkordprisene, ledelsen og matstellet. Han advarer andre mot å søke seg til anlegget. Om spanskesyken sier han: «Du maa tro her ser ødslig ut for tiden, og særlig i de sidste dage. Spanskesyken vinder større og større tereng. Det har været bare en 6 a 7 mand i arbeide av 80 paa 14 dage, resten av angrepet av den spanske».

Spetsbergen Svenska Kolfelt A/B (Svea-gruvan) fikk også Spanskesyken i følge Toralv Lund. En norsk fangstskute ankret opp i Van Mijenfjorden og ba svenskene om hjelp. Legen ved Sveagruven i 1918 het Erik Hasselstrøm og var født i Jønkjøping i 1891. Han forteller i 1976 til Resar-Herman (Jacobsson): «Alla ombord var sjuka och de undrade om inte jag kunne hjelpta med medicin. De kom i land med spanske sjukan och nesten alla blev sjuka. Ingen fikk doch sleppa livet till, utan det var som en rejel influensa hemma i Sverige.

Slaktaren utnemdes av mig till underlekare, da han var en av de få som fortfarande var frisk. Han hette Ossenius och var från Kalmar. Han skjötte sitt jobb mycket bra. Alle sjuklingar måste vi kolla tempen på ganska ofte, och det klarade han bra».

Mot slutten av august var det meste kruttet gått ut av spanskesyken i denne omgang. For Store Norskes del hadde epidemien – foruten to døde – kostet 722 sykedager i august. Dette var 13,6% av totalt 5296 skift. De

pårørende til Hedman Karlsen, Birger Chrugshank og Theodor Furu ønsket at begravelserne skulle finne sted hjemme i Norge. Kistene ble sendt til Tromsø med *D/S Sørland* i begynnelsen av september.

Siste utbrudd

Siste båt opp var *D/S Forsete* som forlot Tromsø 21. sept. og både mannskap og de 53 medfølgende arbeidere var friske. Under overfarten brøt Spanskesyken ut ombord. Syv passasjerer ble syke og ble bragt rett til sykehuset ved ankomst LC den 24. sept. *D/S Forsete* forlot LC 1. okt. 1918. Den etterlater et vinterbelegg på 287 personer hvorav 37 kvinner og barn.

«Ved utskiftningen av arbeidere i september ble man igjen hjem søkt av spanskesyken i LYR. Ikke mindre enn syv mann måtte bringes like fra båten til sykehuset, angrepet av lungebetennelse. Alle døde kort etter innleggelsen» skrev Adolf Hoel.

Haavaldsen forteller «Verre var det med de som kom med siste båt. Det var en båt ved navn *Forsete* som var ny denne sommeren. Med den kom 105 mann og ca. 30% av disse ble syke. På sykehuset var det en lege og en diakon. Disse hadde nok å henge i med. Sykepleiersker fantes ikke. Det døde i det hele 10 eller 11 stykker av spanskesyken her den vinteren, og av disse døde 9 stykker i løpet av en uke. Det er klart at alle disse dødsfallene gjorde et sterkt inntrykk på befolkningen her. Det var jo ikke mulig å få de døde ned. Kistene måtte stå her vinteren over. Det er mulig at noen ble begravet her».

Westby sender følgende telegram til hovedkontoret datert 2. oktober: «Spanskesyken opptrer ganske ondartet blandt de med *Forsete* ankomne arbeidere. Hittil 7 angrepne av lungebetænd herav 2 Ole Kristoffersen og Magnus Gabrielsen, begge fra Maalselv allerede døde». (De døde 1. og 2. oktober, 22 og 28 år gamle).

I løpet av de neste to dagene dør fire mann til. Først Hans Hansen fra Kvitnes i Karlsøy, 27 år, og Thormod Albrigtsen fra Tromsø, 19 år. Dagen etter er det slutt for Johan Bjerk fra Nappen i Kvænangen, 26 år, og William Richardsen fra Malangen, 25 år. Nytt telegram til hovedkontoret: «Paarørende telegrafisk underrettet herfra. Sykdommen har foreløpig ikke faat nogen sterk utbredelse . . .stop. Paa lægens anmodning igangsættes idag fullstendig rengjøring og utlufting av alle arbeiderbrakker forat søke sykdommen begrenset».

Haavaldsen forteller: «Bedriften hadde møte med arbeiderne for å drøfte hva som skulle gjøres. Det ble satt i gang rundvask i alle brakker og alt

sengetøy ble også grundig vasket. Epidemien ga seg da omsider, enten det kom av at den hadde rast fra seg, eller det var vaskingen som gjorde det, eller begge deler».

Sykdommen kulminerer

7. oktober dør også den siste av de som hadde fått komplikasjoner i form av lungebetennelse – Kristian Hansen fra Skognesbukta i Ullsfjorden. Han ble 28 år gammel. «Spansken» hadde dermed tatt sju unge Store Norskearbeidere i løpet av like mange dager. Men epidemien kulminerte heldigvis med dette. Allerede dagen etter blir det gjort opp status i telegram til hovedkontoret: «Vinterstyrken pr. 8de oktober i Longyear City 222 lønnede hvorav 4 kvinder. Familiene 14 kvinder 23 barn Greenharbour 14 ialt 273 personer stop».

Syv ble begravet på kirkegården i LC. De døde var unge mennesker, i alderen 21 til 28 år. Hans Hansens datter Lilly Kristoffersen (83) i Stam-sund var en av de seks pårørende som ga sitt samtykke til prøvetaking sommeren 1998. Hun kunne fortelle at 80 år tidligere hadde fisket vært dårlig de siste årene og at hennes far som 27 årig familieforsørger dro langt nord med siste båt for å tjene penger. . .

Legen ved LCH i 1981 blir ikke nevnt ved annet navn enn «legen» i Westby's dagbok. Hvem var det? Han var den andre legen tilsatt av Store Norske Spitsbergen Kullkompani Aktieselskap av 1916 og het *Nils Haldorsen Lønningdal* født i Os den 17. okt. 1885, sønn av en gårdbruker. Han var ferdig lege i dec. 1913. Etter forskjellige ansettelse som militærlege ved Hagevik kysthospital, distriktslege i Lom, Aker sykehus i Kristiania, Rikshospitalets hudavdeling og kirurgisk avdeling, ble han fiskerilege i Reine, Lofoten i 1916 og Mehavn, Finnmark, hvor han også var epidemilæge under en tyfus-epidemi. Han giftet seg 22. juni 1917 på hjemstedet med en prestedatter, Liv Marie, født i Kristiania.

Det unge legeekteparet hadde lagt bryllupsresien nordover. Den nye legen kan synes spesielt godt rustet for det han ville møte som eneste lege ved kuldgrubekompaniet på Spitsbergen. Vi husker starten på sesongen med streik og uro.

Verkslege Nils Lønningdal.

Vintersesongen 1917-18 fikk verkslegen en hyggelig og to sørgelige hendelser: fru verkslegen føder sitt første barn, en velskapt gutt i mars 1918, (det vil si bare 3 mndr. før spansken braket løs). En snau måned senere dør to av grubearbeiderne, Rolf Kvarme og Martin Walle, begge i april av henholdsvis hjernehinnebetennelse og lungetuberkulose med blodstyrting. Det siste dødsfallet skjedde akkurat en måned før første båt. (Var dette egentlig spanskesyke? konf. Lund).

Spanskesyken og legene

Hvordan reagerte Dr. Lønningdal som medisinsk ansvarlig og eneste lege på denne epidemien? Det vet vi ikke noe om. Men vi har en beretning om legenes innsats fra tidsskriftet for Den norske lægeforening i 1969. Der leser vi: «Legene og deres innsats i spanskesyketiden fortjente sitt eget «Epos». . . . For legene ble epidemien en slags kraftprøve på hva menneskelig organisme kan prestere, døgn etter døgn så og si uten hvile i det hele tatt i den tiden det sto på som verst. Fra herredsstyre og private ble det gjort meget for å lette legene i deres arbeid, således stilte de som hadde det en «automobil til disposisjon» . . . Likevel, sier mange av dem (legene), var ikke det enorme slitet i disse månedene det værste. Det som tok mest på var å stå ved de tallrike dødsleiene hvor man lite eller ingenting kunne gjøre for å redde et ungt, kraftig menneske».

Det foreligger ikke tall på hvor mange av legene som ble syke/døde av spanskesyken.

Verkslegen Nils Lønningdal forlot LC høsten 1919 etter to års virke. (Hans etterfølger var omtalt i Polarboken 1997-98 s. 61-69 LCH del 7). Han ble 30 okt. 1919 beskikket til distriktslege i Kjelvik med bopel i Honningsvåg og ble far til enda to gutter og tre piker. Han døde i Risør i 1948, 63 år gammel.

Tanker i ettertid

Man kan i dag godt forstå den skrekk og frustrasjon som en slik epidemi førte med seg i et lite og isolert samfunn. Influensa var vel for de fleste et kjent begrep, men denne gangen var det så mye verre, og årsaken var ukjent. Det første virus ble oppdaget i 1930/31, og man vet nå at influensaviruset under spanskesyken på en helt spesiell måte banet vei for bakterier som førte til alvorlige lungebetennelser og andre komplikasjoner som man på den tiden ofte ikke hadde noe å stille opp mot.

I dag vet vi at influensavirus angriper både mennesker, dyr og fugler. Dette viruset er vanskelig å påvise i døde kropp, men samtidig er det

svært kulderesistent og kan konserveres i lave temperaturer i polarstrøk. Noen husker kanskje jule-flyslipp med brev og pakker i Longyearbyen etter siste krig og før flyplassen kom. Man fikk da en midtvinters influensa-epidemi man ikke kjente fra tidligere overvintringer.

En annen egenskap ved influensavirus er den store tendensen til å forandre egenskaper underveis. Med års mellomrom opptrer totalt nye typer som så møter en helt uforberedt befolkning. Forholdene ligger da til rette for verdensomspennende epidemier, såkalte pandemier, slik man så ved spanskesyken. Forskerne mener at dette var et svineinfluensavirus som kom til Europa med soldater fra USA våren/sommeren 1918 før siste fase av verdenskrigen. De første offisielle beskrivelser av sykdommen kom fra det nøytrale Spania som ikke hadde pressesensur, og derfra stammer navnet.

Sykdomsforløpet i Longyearbyen var typisk likt det man så i store deler av verden. Først kom en sommerepidemi med mange syke med relativt godartet forløp en måneds tid etter at det hadde brutt ut for alvor i fastlands Norge. Etter beskrivelsen er det rimelig å anta at opptil 90% av befolkningen kan ha vært smittet av influensa i første omgang. De var da immune og heldig stillet da viruset senere kom tilbake om høsten i en forandret og sintere form med alvorlige lungekomplikasjoner. Verré var det med de nyankomne i siste pulje fra Norge, der mange tydeligvis var ubeskyttet mot denne ondartede influensaformen.

Ble Svalbard spesielt hardt rammet?

Man kjenner til at 11 unge menn døde i Longyearbyen høsten 1918, det vil si 11 dødsfall i en befolkning som i løpet av sommeren og høsten kan ha variert mellom 300 og 400 personer. Over hele verden så man at det var de unge voksne som var spesielt utsatt for lungekomplikasjoner og død under spanskesyken. Årsaken til dette er fortsatt en gåte hvor man har håp om at gravåpningene sommeren 1998 kan bidra til en løsning, selv om de døde ikke ble funnet så dypt som forventet.

Fra andre polarstrøk vet man at spanskesyken fikk katastrofale følger. I Canada og Alaska døde hele samfunn ut og forsvant, og særlig rammet dette den voksne urbefolkning av eskimoer og indianere. Tidligere er det gjort tilsvarende utgravning av spanskesykeofre i Alaska i 1951. Man hadde den gang ikke laboratoriemetoder som var gode nok til å påvise virus eller virusspor, men sommeren 1997 ble det gjort et nytt forsøk hvor resultatene avvantes.

I Norge døde omtrent en halv prosent av befolkningen (ca. 13 000) med

overvekt av unge mennesker. Aller verst gikk det her katastrofalt ut over Finnmarkens Bataljon med 59 dødsfall i en samlet styrke på 210 mann i Syd-Varanger vaktkompani, og i dette perspektivet kan man ikke si at dødeligheten på Svalbard var særlig høy. En regner med at i alt 40 millioner døde av spanskesyken.

Kunne spanskesykeepidemien på Svalbard ha vært unngått? I løpet av et halvt år nådde denne farsotten ut til de fjerneste utposter over hele verden. Det finnes få eksempler på at karantene virket effektivt. I Australia klarte man å utsette og svekke effekten av den andre og ondartede sykdomsbølgen ved strengt forbud mot skipsanløp. Best hell med karantene ser det ut til at man hadde da nordlige deler av Island ble isolert. Samfunnsstrukturen på Svalbard var avhengig av kommunikasjon, utveksling av arbeidsfolk og ferske forsyninger om sommeren av proviant og annet nødvendig gods. Karantenetiltak med isolasjon av øygruppen var dermed ikke gjennomførbare, særlig når man tar i betraktning de kunnskaper som man dengang hadde om sykdommens årsak og smittemåte.

Behandling

Hva hadde verkslege Lønningdal å hjelpe seg med? Vi ser at han rekvierte «Vino Gallico» som sannsynligvis var spansk hetvin. Hetvin var mye brukt, og i Norge og i mange andre land hadde befolkningen dessuten særlig tro på cognac som skulle ha virket så godt ved den forrige store influensaepidemien i 1890/91. Regjeringen vedtok med tungt hjerte å gi dispensasjon fra forbudet og det ble dermed mulighet for innkjøp av en halv flaske cognac, sykebrennevin, til hver husstand. På sykehuset i Longyearbyen klarte man seg med vin, og ellers hadde nok verkslegen også Aspirin i medisinskapet. Brakkene ble grundig rengjort og utluftet, en kjent fremgangsmåte fra tuberkulosebekjempelsen.

Det viktigste for behandlingen av spanskesykekomplikasjoner var imidlertid å ha tak over hodet, med varme og mulighet for sengeleie og noen som sørget for de basale behov som mat og tilstrekkelig drikke osv., kort sagt, tilgang på alminnelig sykepleie. Det var ikke noen selvfølge på den tiden. Her må man anta at sykehuset med lege og øvrige personale fylte sin oppgave og bidro til at ikke flere liv gikk tapt.

Referanser:

- *1918 Sigurd Westby – Dagbok 1918 s. 121-127.
- *1923 Olav Sigurd Hansen – Undersøkelser over influenzaens optræden specielt i Bergen 1918-1922.
- *1955 SvalbardPosten #15 s. 6.
- * 1966 A. Hoel Svalbard-bd. 2.
- *1969 Ruth Ramberg Tnlf – Spanskesyken i Norge 1918-1919.
- *1974 Collier, R. The Plague of the Spanish Lady. The influenza Pandemic of 1918-1919. Macmillan.
- *1976 Store Norske 1916-76 s. 45.
- *1979 Herman Jakobsen och Roger Kellermann – Sveagruvan på Spetsbergen.
- * 1992 Store Norske 75 år 1916-91.
- *1996 Thoravl Lund – Det har heldt på Svalbard.
- *1996 Tore Sørensen – Spanskesyken på Svalbard, Svalbardposten nr. 50-20 des. 1996.
- *1996 Norges leger.
- *1998 Svern-Erik Mamelund – Spanskesyken i Norge 1918-1920.
- *1998 august Harstad Tidende – Ola Bruun.
- *1998 august – Dagbladet Foto Erik Veigur.
- *1998 august Aftenposten diverse nr.

Tragedien i Augusta Bay

Av Ian Gjertz

Enkelte lever i den villfarelse at Jostedalsbreen er Norges største bre. Rett nok er denne breen imponerende, men den er langt fra vår største. Denne betegnelsen tilfaller Austfonna, som er i en klasse for seg hva størrelse angår. Austfonna, med tilstøtende breer dominerer helt Nordaustlandet, Svalbards nest største øy. Som følge av øyas høyarktiske beliggenhet og det mektige bremassivet, er Nordaustlandet svært ugjestmildt. Landskapet består, foruten av isen, av frostsprengt stein, sand, morene og fjell. Vegetasjonen er skrinn og man kan undres over at de fåtallige reinsdyrene klarer å gnage i seg nok mat til å klare seg. Livet i havet er derimot frodigere, og inkluderer store mengder hvalross, sel og hval, foruten enkelte isbjørn. Historisk er det små fangstfartøyer som har dominert fangsten i disse områdene. Om sommeren klarte de å snike seg forbi drivisen og inn til fjordene, de sikret seg fangst og forlot så området igjen. Nordaustlandet har hatt få overvintrende fangstmenn, følgelig er det langt mellom fangsthyttene. De få som prøvde seg holdt i hovedsak til i fjordene langs nordkysten av Nordaustlandet.

Det er havblikk og strålende sol. Inne på en lav rullesteinsstrand ligger en liten værbitt hytte. Den er trehvit og helt uten papp. De to små vinduene, vender tradisjonen tro ut mot fjorden. Døren er borte, gulvet likeså, men gulvbjelkene ligger støtt nede i rullesteinene. Noen jernrester vitner om at her engang var en ovn. Både vest og øst for hytta stiger fjell og bre opp, men bak hytta ligger et lavere parti med en liten elv og antyder at her er det mulig å krysse over til Sørporten, den søndre munningen til Hinlopenstretet. Mens jeg står ved hytta svømmer et par hvalross forbi i det krystallklare vannet.

Jeg er der for å merke sel og hval som det er godt med i fjorden. Det er min første tur til dette området, selv om jeg har fløyet over det noen ganger da jeg tallet hvalross på begynnelsen av 1990-tallet. Da så jeg fra flyet at det lå en liten hytte i Palanderbukta, en sydlig arm av Wahlenbergfjorden, helt sørvest på Nordaustlandet. Det er ikke fritt for at jeg da gjorde meg noen tanker om hvorledes den så ut, og hvem som hadde bygget den. Nå har jeg endelig fått anledning til å titte nærmere på den litt unnselige hytta.

Gustav Lindquist. Foto: Norsk Polarinstitutt.

Heldigvis har historikeren Gustav Rossnes¹ lagt forholdene til rette for fangsthistorisk interesserte personer, som jeg. Han har bearbeidet en eldre oversikt over alle Svalbards fangstterreng, hvor hyttene lå og hvem som overvintret der. En kikk i boken viser at hytta i Palanderbukta ble bygget i 1933. Den var en av to bistasjoner tilhørende et fangstterreng med hovedstasjon i Augustabukta, tidligere kalt Augusta Bay. Terrengtet omfatter landet syd av Wahlenbergfjorden samt de nærmeste øyene i Sørporten. Det var en av Svalbards mest kjente fangstfolk, den 50 årige Gustav Lindquist, som ledet fangstekspedisjonen hit. Hans tretti-årige fangstkarriere startet på Nordaustlandet i 1902, og han hadde også erfaring fra så vel Grønland som ishavet for øvrig. Hans fangstkamerat, den fem år yngre Anton Einarsen, var også en erfaren overvintret. Hans karriere på Spitsbergen begynte omtrent 1910, og han hadde foruten opphold i gruvene i Longyear City, mange overvintringer både på Sørkapp og langs nordkysten av Spitsbergen. I 1917-18 overvintret han på Jan Mayen. Ekspedisjonen til Augustabukta ble utrustet av W. Holmboe i Tromsø. De var det første fangstparti til å overvintre i dette området. Det viste seg dessverre at overvintringen fikk en tragisk endelikt, og ingen har siden drevet overvintringsfangst i terrengtet.

Derfor var det store forventninger til Lindquist-ekspedisjonen som i 1933 la ut på en to-års fangstekspedisjon til Svalbard i det som fortonet seg som jomfrulig fangstterreng. Begge ekspedisjonens deltagere døde under overvintringen, under dramatiske forhold, og begivenheten fikk følgerlig stor publisitet.

I ettertid fortoner opplysningene om ulykkeshendelsen på Nordaustlandet seg som litt merkelig fordi det er liten overensstemmelse mellom de ulike øyenvitneskildringene til funnet av de døde og heller ikke mellom de ulike avisreportasjene. Det som synes sikkert er at også skipper Jacob Johansen på *m/k Duen* av Tromsø ca. 10 juli var i land i Augustabukta for å hilse på Lindquist og Einarsen. Han fant hytta delvis brent og ødelagt. Johansen fant Lindquist sittende død i en liten utedo i bislaget. Han antok at Einarsen lå inne i den isfylte hytta, men fikk ikke undersøkt fordi drivisen truet fartøyet og han måtte straks forlate bukta. Han tok med seg Lindquists dagbok fra hytta, der siste innførsel var fra 27. januar. Av dagboken fremgikk at alt var vel. Dagboken ble i ettertid overlevert til *m/k Isbjørn*, som var utruster-fartøyet til Lindquists ekspedisjon.

1. Gustav Rossnes (1993) Norsk overvintringsfangst på Svalbard 1895-1940. Norsk Polar-institutt Meddelelser 127.

Ennå uvitende om ulykken ankom *m/k Isbjørn* Augustabukta 16. Juli etter å ha jobbet seg opp Sørporten. *m/k Isbjørn* var på vei nordover til Rjipfjorden for blant annet å sette ut en ny overvintringsekspedisjon, bestående av Henry Rudi og Gunnar Knoph. Fangstmann Gunnar Knoph² har følgende øyenvitneskildring av oppdagelsen i Augustabukta i sin dagbok:

«Ankom Torellnesset etter å ha forsert store isflorer som stengte for stredet Augusta Bay. Huset hvor Gustav Lindquist og Anton Einarsen overvintret 1933/34 var ille tilredt. Vinduet mot sjøen var borte, taket gapet 1 fot fra ytterveggen. - - - Alt tydet på at det hadde vært en kraftig eksplosjon inne i huset. - - - etter en del søkning fant vi likene til fangstmennene. Lindquist satt på W.C., han satt i en helt naturlig stilling, antagelig har eksplosjonen foregått mens han oppholdt seg der. Einarsen lå ute i gangen. Eksplosjonen hadde trykt mellomveggen hvorpå hans køye stod, ut mot gangen. Han lå på gulvet i samme stilling som han antagelig har lagt i køyen. Madrassen under seg med hånden under hodet på puten og uldeppene over seg. Kruttdunken ble funnet slitt i stykker av ekspl., den hadde stått i kjøkkenbenken etter kruttslammet å bedømme. Begge ble begravet like ved huset og et trekors med navnene oppsatt. Da det ikke fantes stein i nærheten ble 10 salttønder (fulle) lagt oppå kistene med sand over.»

Knophs skildring synes å forklare ulykken på en fornuftig måte. Likevel viser en nærmere granskning av hele dagboken at enkelte deler av skildringen fra 16. juli ikke stemmer med de faktiske forhold og sannsynligvis må være oppdiktet. Beskrivelsen av kruttdunken virker tilforlatelig, men nevnes verken i en annen øyenvitneerklæring av Sigurd Dahl, en av mannskapet på *m/k Isbjørn*³ eller av Knophs kollega Henry Rudi. Avisartiklene om hendelsen nevner heller ikke kruttdunken, men viser til en ukjent årsak!

Henry Rudi⁴ uttaler i biografien sin: *"Hytta var splintret. Taket låg førti-femti meter borte, vinduene var knust og døra ødelagt. Da vi så kom i land, skjønte vi at det var døden som kom til å møte oss. På W.C. fant vi den eine. Der satt han stivfrossen, død. Døra var sprengt gjennom karmen og inn mot ham. Den andre kunne vi ikke finne spor etter noe sted. Inne på hyttegulvet låg en svær issvull. Den hakket vi bort, og under den fant vi ham.*

2. Gunnar Knoph (1934/35) Dagbok no. 129, Norsk Polarinstitutt bibliotek

3. Sigurd Dahl (1960) fortalt i samtale med Odd Lønø. Norsk Polarinstitutt bibliotek.

4. Lars N. Sørensen (1958). Henry Rudi, Isbjørn-kongen. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo.

Hva hadde hendt? Vi lette over alt etter årsaken, etter spor som kunne gi oss løysinga på denne gåta. Vi vurderte hver ting vi fant, gikk gjennom dagbøkene, de sluttet begge 6. Januar (1934), men det var ikke noe tegn å finne.

Vi kom til at de hadde vært utsatt for en eksplosjonen. Det var vanlig at fangstfolk hadde med seg dynamitt for å sprengte bort landkall – issvuller – langs strandlinja. På en eller annen måte måtte denne dynamitten ha eksplodert og drept de to.»

Rudis versjon passer heller ikke helt med de andres. I henhold til Rudi lå hyttetaket 40-50 meter unna, men både Knoph og Dahl sier at taket var på hytta, men at vegg og tak gapte. Videre husker Rudi feil dato for når dagbøkene sluttet. Spriket i vitneskildringene viser hvor forsiktig man bør være til ukritisk bruk av slik informasjon!

Begravelsesseremonien foregikk på engelsk og forestått av en amerikansk turist, Joseph Lilly, som eide en kjede med begravelsesbyråer i Statene, og Skipper Bergersen om bord i *m/k Isbjørn* telegraferte nyheten ned til rederen konsul W. Holmboe i Tromsø. Den ble offentlig kjent 18. juli.

Det ble aldri med sikkerhet fastlagt hva som var årsaken til ulykken. Det eneste man kunne fastslå var at de hadde vært i live 27. januar og da var alt i orden. Fangstutbyttet til da hadde vært magert, fem rev og en bjørn, og det jomfrulige terrenget svarte ikke til forventningene. Det ble aldri senere benyttet til overvintringsfangst. I 1973 ble hele fangstfeltet innlemmet i det nåværende Nordaust-Svalbard Naturreservat og all fangst er nå forbudt.

Den lille hytta i Palanderbukta står nok noen år til. Når den til slutt faller sammen, slik hytta i Augustabukta har gjort, vil Nordaustlandets voldsomme vinder feie bort det meste av det som en gang var to ensomme fangstfolks eneste krypinn i en iskald fjord. Da vil, kan hende, skjebnen til de to pionerene være glemt.

Våte sprell i arktisk landskap

Av Jan-Gunnar Winther

Bli med på en kort reise til det våte «drama» som utspant seg i det nordvestlige Spitsbergen noen varme mai-dager i det Herrens År 1999. Det var liksom ikke måte på hvor brått vårløsningen kom det året. Jammen godt at snøscootere kan brukes som vannscootere i et knipetak . . .

Snømålinger

«Vått og kaldt, og breiflabb overalt» synges det i de små stuer og hjem i bortgjemte daler og forblåste utposter langs Vestlandets kyst. Vårt motto var mer i stilen «kaldt og friskt, og isbjørn overalt» der vi la i vei på årets snømålinger. Snømålinger – ja, hvorfor det? Mens vi i fastlands-Norge har tett med nedbørsmålinger er dette ikke tilfellet for Svalbard. Noen få målestasjoner langs vestkysten gjør at vi ikke vet mye om det regionale mønster av nedbørsfordeling, spesielt ikke i de nordlige og østlige delene av Svalbard. Siden nedbøren i størsteparten av året faller i form av snø vil fordelingen av snø (eller vinternedbør) direkte innvirke på mengden og tilgjengeligheten av vann i ulike områder når snøsmeltingen starter. Tilgjengelige vannmengder er blant annet viktig for vekstvilkår (vegetasjon) og transport av ferskvann og sedimenter til fjordene. Så derfor var vi ute med vår snøradar som kontinuerlig måler snødybden der den trekkes i slede bak en snøscooter.

Også på breene er det viktig med lignende målinger. Norsk Polarinstitutt måler årlig massebalansen på tre utvalgte isbreer på Svalbard, henholdsvis Austre Brøggerbreen, Midre Lovénbreen og Kongsvegen, alle ved Ny-Ålesund. Disse målingene gjør at vi kan overvåke tilstanden på breene, dvs. om de avanserer eller trekker seg tilbake. Tilbaketrekning er vanligst for de fleste av Svalbards isbreer i dagens klimasituasjon.

Den perfekte sinnstilstanden

Det hele begynte så lovende. Da vi svingte inn i Breibogen fra øst lå to gulaktige, pelskleddede skapninger på sjøisen og myste dovent mot den in-

tense vårsola. En tredje labbet målrettet utover mot åpent hav – exit Nordpolen. I skråningen bak oss hadde Bamse Brakar tydeligvis hatt det fryktelig morsomt. Lange furer i snøen ned langs fjellsida og ditto spor av bjørnelabber på vei opp for å hente mer fart talte sitt tydelige språk. Her hadde det utspilt seg mye akemoro! Til pers med OL-akebakkene på Lillehammer – her bruker man det naturen gir av muligheter.

«Du verden for et panorama» utbrøt jeg uforvarende. En frisk bris sved lett i et rødbrunt, ubarbert ansikt, revolveren satt der den skulle under venstre armhule, foran mine føtter lå sjøisen på Breibogen som den mest sofistikerte, abstrakte mosaikk-skulptur jeg kunne drømme om, og i det fjerne hørtes et svakt buldrende storhav. Jeg ble absorbert i det arktiske landskap. Oppslukt. Vinden laget lyd, men jeg hørte det ikke. Ville fjell og snødekte sletter, is og bjørn – vakrere synsinntrykk finnes knapt, men jeg så det ikke. Jeg bare enset og ante. Var tatt opp i det arktiske landskapsfavntak. En gang tatt opp, alltid fortapt,

Vendepunktet

Varmen formelig slår mot meg når jeg svinger opp døra på Sysselemannens hytte neste morgen. Og det blåser. Blåser kraftig. Landskapet har endret seg. Naturens arkitekt og kunstner har arbeidet hele natta. Med kullstift. Fordelingen av hvitt og sort har endret seg. Man kan se og høre hvordan snøen smelter og fordamper. Mot horisonten svømmer snøoverflata som over asfalt en varm sommerdag. Forøvrig er sammenligningen svært så fjern. Det tar litt tid før snøen går helt i oppløsning selv under slike forhold, men flere plussgrader og ikke minst sterk vind døgnet rundt tærer kraftig på snøen. Det er en utbredt misforståelse at regn på snø påvirker snøsmeltingen mest. Ingenting er så effektivt som sterk vind – turbulensen sørger for at varm luft hele tiden kommer i kontakt med snøoverflaten og tilfører den energi. Hvis forholdene ligger tilrette for at vanndamp kondenserer på snøoverflata blir smelteintensiteten ekstra stor da faseovergang fra vanndamp til vann frigir store mengder energi som går med til å smelte snø.

Etter en dag på Reinsdyrflya, og en på Raudfjordbreen og Smeerenburgbreen er kjøreforholdene i lavlandet blitt håpløse. Vi skjærer ut av sporet og setter oss fast overalt. Nytt motto: «Vått og svelt, og råttent snø overalt» Jeg har ennå til gode å treffe den personen som bakser med en scooter og samtidig fryser. Ei heller denne gangen. Konklusjonen er snubblende nær, men hard å ta. Vi bør vende nesene hjemover mot Ny-Ålesund

– hvis ikke blir det 17. mai feiring på Texas Bar i Liefdefjorden. Etter endel plunder er vi på toppen av Hannabreen og skuer utover en svart Liefdefjord hvor snøen har smeltet vekk. Tilbake ligger snøisen uten overvann. Det gjør den ikke i Woodfjorden . . .

Hele Woodfjorden ligger som en utbrettet flekk-steinbit. Lyse, relativt tørre belter av snø omgitt av mørke, våte flekker med mye overvann. Det blir mer og mer overvann etterhvert som vi kjører sydover inn fjorden. Jeg er plutselig guttunge igjen, som dengang da jeg hoppet fra isflak til isflak. Gir gass på steinbitens gråe felt og lar det stå til så vannspruten står til alle kanter i håp om å nå fram til neste trygge plattform. Selvfølgelig er snøisen sterk nok i massevis, men nervepirrende er det dog – og dryppende vått. For ordens skyld, jeg ser hverken steinbit eller breiflabb på den fuktige flukten innover Woodfjorden.

Klimaendringer

«Alle snakker om været, men ingen gjør noe med det.». Varsler så denne og andre hendelser, for eksempel varmereorden som ble satt på Svalbard i 1998 hvor det ble målt over 20°C, at de mye omtalte klimaendringene er på full fart mot oss? Jeg vil påpeke to poeng før jeg besvarer dette litt grundigere. Først, klimaet eller temperaturene varierer mye fra år til år og innenfor ett år, nå som i tidligere tider. Det vil si at svingningene omkring gjennomsnittstemperaturen forventet for et gitt tidspunkt er betydelige. Dernest sies med en viss rett at «manns minne» er tre år. Vi mennesker har en tendens til å sile informasjon; vi husker ekstremhendelsene (flom, storm, tørke osv.) mens oppfatningen av «gjennomsnittsværet» er umulig å huske på en kvantitativ god måte. Når det er sagt, finnes det nå klare tegn på at menneskeheten har øket temperaturen på jorda med ca. 0,6°C siden utslippene av klimagasser startet med den industrielle revolusjonen. Før slutten av forrige århundre hadde vi hatt en svak, men vedvarende avkjøling over noen tusen år. Vi var sakte på vei mot en ny istid. Temperaturøkningen det siste århundret har medført en global havnivåøkning på ca. 20 cm, først og fremst pga. termisk utvidelse av havet men også pga. smelting av mindre isbreer slik som i Alpene. Tyve cm høres neppe mye ut, men dette er starten på en havnivåøkning som forventes å stige med ytterligere 50 cm i løpet av det kommende århundret. Dette vil få store konsekvenser for land som Nederland og Bangladesh samt en rekke øysamfunn verden over. Det har også vært en tendens til flere ekstremhendelser de siste ti årene (av den typen «manns minne» husker),

Sannsynligvis viktigere enn den globale gjennomsnittsoppvarmingen er de regionale avvik fra det globale middel. Slike avvik kan ha både positivt og negativt fortegn mht. temperatur. Den antarktiske halvøya har f.eks. hatt en temperaturøkning på ca. 2°C i løpet av de siste 50 årene med påfølgende oppbryting av store isbremmer og økt isfjellproduksjon. En for oss verre hypotese er at den nordatlantiske strøm (Golfstrømmen) som sørger for at vi har temperaturer 5-10°C høyere enn på tilsvarende breddegrader på den nordlige halvkule, helt eller delvis kan opphøre. Paleoklimatiske data som iskjerner (Grønland) og sedimentkjerner (Norskehavet) viser at det historisk sett har inntruffet temperatursvingninger i størrelsesorden 5-10°C (både oppvarming og nedkjøling) i løpet av så kort tid som 10-100 år i våre nærområder. Disse endringene inntraff i siste mellomistid under klimatiske forhold som er sammenlignbare med dagens. Vi kan derfor oppleve en regional avkjøling i våre områder under en framtidig global oppvarming. Konsekvensene av slike raske klimaendringer vil være formidable for menneskelig bosetning og aktivitet.

La det så være sagt med en gang at jeg selvfølgelig ikke tar den beskrevne episoden med svært tidlig vår på Svalbard i 1999 til inntekt for at raske klimaendringer er i anmarsj. Sannsynligvis vil de la vente på seg i lang tid framover, men faren bør allikevel tas på alvor. Det blir den da også. Flere større forskningsprosjekter fokuserer nå på studier av prosessene som påvirker stabiliteten av Golfstrømmen.

Kryssing av «Nidelva»

Etter en lang dags ferd mot syd og fuktinntrengning helt inn til de best beskyttede kroppsdelene, gjør det godt med et lite eggeglass og å kripe inn i en (altfor) varm sovepose. Vi har jo gjort unna den verste delen av ruta vår, tror vi.

Så opprant dane som i ettertid står for meg som den stor VVS-dagen. Vått, Varmt, og Svett. Plan A var å følge det 5-dager gamle scootersporet som gikk sikk-sakk gjennom morenelandskapet nedstrøms Vonbreen. Plan A ble til B og så til C. Og så videre. Du verden hvor mye vann denne breen spyttet ut! Smeltevannet hadde samlet seg i en stri smelteelv som var 1-2 meter dyp og 4-6 meter bred. og den måtte krysses. Ingen andre alternativer eksisterte. Ingen bønn. Vi fulgte elva oppover og nedover. Vurderte forholdene, kjørte oss fast, løftet, dro, svettet, bannet, resignerte, fattet nytt håp – alt i skjønn forening spredt utover en lang dag. 17. mai nærmet seg, og på netthinna flimret et barnetog i Tromsø forbi – uten pappas deltagelse.

Til slutt fant vi stedet – her eller aldri! Det stod klart for oss: «Kryss eller legg deg ned og vent på helikopter,» for å omskrive et mer kjent utsagn, «Vestkysten eller døden», av vår store polarhelt Fridtjof Nansen.

Først slipper vi vår sporty leder av Norsk Polarinstituttets forvaltningsavdeling, for anledningen feltassistent Christopher Brodersen, over. Uten slede, med sprekeste snøscooter og minst vekt tar den gode Christopher sats. Et byks og han og scooteren lander pladask i elva. Et desperat grin glir over hans ansikt som et sekund tidligere hadde uttrykt den største og selvfølgeligste avslappethet. Muligens også en smule selvsikkerhet? Tommelen hvitner om gassen. Farta er nær null, snøscooteren hviner, beltet freser iltert der det spytter vann og issørpe ut bak. Langsamt reiser mann og scooter seg opp som en cowboy på en vilter, utemmet hingst. Fremdriften øker, styreskiene tar fast grunn, og vips så er han over. Fortsatt er det ingen tegn til breiflabb selv om akkurat det hadde satt en ekstra spiss på denne situasjonen.

Men på motsatt side av elva står to tyngre, alvorstyngede menn med tre full-lastede sleder. Det er ennå ingen grunn til å forskuttere 17-mai toget. Etter noe øvelse uten sleder kommer punktet hvor Nidelva skal utfordres for alvor. Den trauste, erfarne polarfarer Erlend Moe står for tur. Bånn

En innbitt Christopher Brodersen gir jernet under kryssning av smelteelva innerst i Woodfjorden.

gass. Sats. God fart. Scooter ut i elva. Full stopp. Sleden lander så vannspruten står. Ikke bare stogger sleden den ivrige sjåfør, den gjør store bestrebelse på å senke mann og scooter. Her kan ettermålet fort bli Titanic-2. Sledens vekt presser snøscooterens akterende brutalt ned i vannmassene. Et øyeblikk ser det ut som om spakeholder Moe er i ferd med å forlate det synkende skip. Jeg fortviler. Hva med å kalle opp Ny-Ålesund over HF-sambandet med beskjed om tap av snøscooter og utstyr? Pinlig. Og kostbart. Og selvfølgelig en god historie som ville forfulgt oss til den siste time. «Snøforskerne som tok seg vann over hodet». Det lyder smertefullt i mine ører. Og det ville vært en mager trøst at flere andre ble sittende fast ute i terrenget disse våte mai-dagene. Erlend vil det imidlertid annerledes: et rynkelagt ansikt med en bestemt og innbitt mine, en halvt oppreist, krummet kropp utstråler en imponerende beslutsomhet. Han satser alt på ett kort. Sleden tipper nedover mot dypet, scooteren steiler og drar oppover. Begge virker like gjenstridige. Tilskuerne applauderer med usikker entusiasme og i åndsløs spenning. Bevegelse framover? Ja, litt. Nok? Vet ikke. Mer gass. Mer bevegelse. Forventningene stiger. Og der – ansiktet til Erlend sprekker opp i noe som ligner et urolig og usikkert, men lettelsens smil. Han har visst sett lyset i enden av elva, han aner at han kommet til å nå den andre siden av selveste Royal Garden. Vi jubler, han jubler. Erlend rister av seg sørpe og vann. Søkkende våt. Men han er over. Og så inderlig lettet – kostbart utstyr er berget. Og æren attpåtil. Halve kongeriket og prinsessa står det nok dårligere til med . . .

Senere følger vi etter på samme måte. Etterpå kjører vi noen kilometer med overvann til stighbrettet, men hva gjør vel det nå. Resten går greit. Opp på Isachsenfonna, ned Kongsvegen og inn til Ny-Ålesund. I Ny-Ålesund blir det en snøfri 17-mai. Jeg går i tog i regntunge gater i Tromsø etter mine våte sprell på Svalbard. Jeg sender en takk til Yamaha for deres hybrid-scootere. Og en varm, lengtende tanke til det arktiske landskapet. Fortapt som jeg er.

Året i Vassfaret

Av Svante Lysén

Det var med stora förväntningar Leena Björklund och jag i mitten av juli 1996 lämnade Ny-Ålesund i den nitton fot långa motorförsedda aluminiumkanoten Silvervargen. Kursen var satt mot trakten kring Mosselbukta på Spetsbergens nordkust. Bakom aktern släpade våra två kajaker hopsatta till en katamaran. Bakom oss låg också ett kaotiskt förberedande att få allt klart till övervintringen.

Det hela började med att vi i september ansökte om att få låna sysselmanshyttan Polheim vid Mosselbukta. Det var flera som sökte och besked om vem som skulle få huset skulle ges vid årsskiftet. Svaret dröjde samtidigt som vi fick positiva signaler att vi låg bra till. I mitten av april kom avslaget. Anledningen av att Sysselmannen beslutat sig att upphöra med utlåningen av Polheim till förmån för det mera närbelägna Austfjordneset, som dåvarande fångstmannen Trond Lökke ansökt om att få låna ytterligare ett år -vilket prioriterades.

Leena och jag var emellertid helt inställda på ett år däruppe och letade genast efter nya vägar. Så vi sände in en ny ansökan om att trots allt få låna Polheim som ändå stod tom -alternativt bygga ett drivvedshus som, om det fanns önskemål, vi kunde riva innan vi lämnade området. Det blev ett nytt avslag.

Det var då tanken dök upp att övervintra i en laavo på samma sätt som samer, tjucker, indianer och inuiter gjort i hundratals år. Vad vi förstod var detta tillåtet och slutligen fick vi myndigheternas välsignelse. Problemet var isbjörnarna. Dessutom vindarna vars styrka vi i begynnelsen inte hade någon uppfattning av. Efter lite resonering gav Sysselmannen oss tillstånd att bygga en drivstocksbarrikad runt laavon.

Den 25 mil långa sjöferden varade en vecka. Vi var nyfikna att se oss omkring och iblant blev vi inblåsta på grund av alltför hårda vindar. Att färdas i längs Spetsbergens väst- och nordkust manar till viss försiktighet. Speciellt i en öppen kanot.

Tidigt på morgonen den 19. juli klev vi iland nedanför den gamla bystationen Lakevåg vid Vassfärbukta en mil söder om Mosselbukta, som före detta

fångstmannen på Mushamna, Reidar Hovelsrud, tipsat oss om. Den lilla hyttan blev en utmärkt bas medan vi rekognoserade trakten efter lämpligt boplat.

Trakten verkade ge goda förutsättningar för en bosättning. Området var Svalbards sjörikaste med ett rikt rödingbestånd, och längs kusten fanns många buker med massor av drivtimmer. Efter några dagar stod det klart att bästa boplaten var beläget alldeles söder om Vassfarbukta – en liten bukt med tvåhundra meter sandstrand inramad av två svarta utstickande uddar. Längs stranden låg ungefär tusen stockar uppspolade i travar. Platsen påminde lite om ett sjörövarnäste, och döptes till Piratbukta.

Med spänning fortsatte vi att undersöka landet mellan Mosselbukta och den vackra Dirksodden en mil söderut. En halvmil inåt land höjde sig den väldiga Åsgårdsfonna sig som en vit kalott. Nerför den vällde ett flertal glaciärer, bland annat Longstaffbreen vars slam färgade den närbelägna Femmilsjöen, Spetsbergens störste sjö, alldeles grön.

Då platsen för övervintringen var bestämd meddelade vi turist- och expeditionsfartyget *M/S Origo* vår position över kortvågsradion. Några dagar senare ankrade fartyget utanför bukten för att lossa all vår utrustning och mat för det kommande året – sammanlagt 1,5 ton.

Någon isbjörn hade ännu inte syns till, men vi misstänkte att det inte var långt till första besöket. Därför reste vi ett köttstativ – en plattform på fyra meters höjd på vilken vi byggde en förvaringsbod för all vår medhavda proviant. På utsidan monterades en torkställning för sådant landet skulle ge.

Bygget tog en vecka och då det var klart reste vi laavon som var 4,2 meter hög med en golvdiameter på fem meter. Därefter började det mödosamma arbetet med att timra åttakantig barrikad som skulle följa laavoformen en halvmeter från tyget. Undantaget var vid ingången der avståndet blev 1,5 meter i syfte att öka utrymmet med ett förråd. Själva barriakaden blev alltså 6 x 8 meter, och då bygget stod klart i början av oktober höjde sig taket 4,5 meter över markytan.

Under bygget delade vi upp ansvaret. Leena var inomhuschef och jag utomhuschef – det vill säga, medan jag byggde barriakaden, lade Leena plankgolv och snickrade ihop säng, bord och annan inredning. Denna uppdelning gjorde arbetet mycket inspirerande för oss båda, och medan huset växte på höjden blev det mer och mer trivsamt inomhus. Naturligtvis hade vi en hel del samarbete mellan avdelningarna.

Springorna mellan stockarna tätades med sågspån som drevs in och pressades samman med hammare och ändan av en brädbit. Da spisen, ett

ombyggt hundraliters oljefat, installerats, blev det varmt och gott. Med tornet som dolde övre delen av laavon, och snedtaket ovanför förrådet påminde barrikaden om en kyrka. Efter en tids funderande på ett värdigt namn åt vår stolta boning fastnade vi slutligen för Vinterpalatset.

I mitten av september gjorde vi ett avbrott i bygget för att hälsa på närmaste grannarna Trond Lökke och Hilde Hansen på Austfjordneset sju mil söderut längs Wijdefjorden. Vi hade pratat med varandra minst två gånger i veckan över kortvägen, men det här var första gången vi träffades. Vi fick några trevliga dagar tillsammans innan det var dags att dra norrut igen. Med oss i Silvervargen fanns Reidar Hovelsruds grönländshundar Svarten och Bjosse, som några dagar tidigare hade kommit till Austfjordneset från Longyearbyen och som skulle vara med oss under året.

Samtidigt med att vi flyttade in i vår nya boning lade sig snön stadigt på marken. Några meter från Vinterpalatset reste sig ett stativ med vindsnurran som skulle förse oss med elektricitet. Nere vid stranden stod fjorton uppstaplade stockpyramider för eldningsved. Torkställningen utanför visthusboden uppe på köttstativet var välfyllt av sälkött och annat som landet gett oss som komplement till det medhavda matförrådet. Allt var färdigt för vintern, så nu hade vi all tid i världen att göra det vi ville. Det hade vi sett fram emot. Anledningen att vi sökt oss upp till denna ensliga del av världen var bland annat ett brinnande naturintresse och att vi önskade följa årstidernas skiftningar i högarktis under ett helt år. Dessutom leva naturnära och styra livet efter eget huvud.

Det vi i första hand längtade efter var att undersöka landet vi bodde i lite närmare. Snön var hård som asfalt och fjorden var fortfarande isfri, så det blev många vandringsturer till fjälls och kajakturer på havet. Solen hade tagit farväl för fyra månader, men ännu var det varierande skymningsljus åtta på morgonen och fem på eftermiddagen.

Framåt december försvann även skymningen. Under mulna dagar då varken måne eller stjärnor gav något ledljus startade vi ett nytt projekt – att täcka hele Vinterpalatset med tjocka snöblock. Resultatet blev ett ändamålsenligt och välisolerat treskiktshus med ett behagligt inomhusklimat – innerst en laavo, i mitten ett stockhus och ytterst en igloo. Det är bland annat det som gör nybyggarlivet spännande. Att bygga i lite annorlunde stil och sedan se hur det fungerar i praktiken under en längre tid.

Under hösten hade sammanlagt åtta isbjörnar förärat oss besök – vissa individer upp till en och en halv vecka i sträck. De var nyfikna och mycket begivna på att komma åt läckerheterna upp på köttstativet. Vi upplevde dem dock aldrig som något hot mot oss själva, men i det tilltagande mörkret

kändas det ändå tryggt att ha Svarten och Bjosse som inte lät någon bamse närma sig utan att ge skull.

Veckan före jul kom sysselmanshelikoptern på besök med ett berg av post och kartonger som lastades ur. Övrraskande många lådor var från vänner och för oss okända människor i Longyearbyen fyllda med korb, vin, frukt och allehanda delikatesser. Efter ett halv års isolering var detta mat vi verkligen hade förstånd att sätta värde på.

Mörkertiden passerade märkbart snabbt med delikata måltider, månskensvandringar och djupdykningar i det trettio kilo tunga bokförrådet. I mitten av januari grydde middagen. Först smygande, sedan allt mer påtaglig. Det blev kallare, ner till -34° och i början av februari frös äntligen fjorden. Med det kunde vi sträcka ut våra turer till mer avlägsna områden. Men det blev ett kortvarigt nöje. Efter tre veckor kom en sydlig kuling och rensade bort isen, som nu tjocknat till en halvmeter. Vinden stillnade och snart var fjorden åter istäckt, innan nästa kuling förde bort alltsammans.

Landskapet började brinna i rött och magenta och den 21. februari tittade solen fram bakom horisontbergen i söder. Efter några dygn var det som den aldrig varit borta. Vi fortsatte vandrings- och skidturer i alla riktningar

Sammanlagt under året blev det ett hundretala isbjörnsbesök. Ingen visade några aggressiva tendenser. Däremot var de mycket nyfikna och begivna att stjåla vår mat.

tills de första skoterbesöken från Longyearbyen dök upp under påsken i slutet av mars. Både Leena och jag gladdde oss mycket åt att se lite nya ansikten.

När påsken var gången stod vi själva klara att ge oss på långturer runt hela nordspetsbergen, kanske även över till Nordaustlandet om isförhållandena tillät. Men så kom ovädren. Hela april blev en lånd stadig snöstorm, som för det mesta bjöd på fullständig white-out. Till skillnad från mörketiden som enbart var fascinerande att uppleva, var det mycket frustrerande att hålla sig inomhus då vi med liv och lust ville ut på tur.

I början av maj återvände finvädret. Den kraftiga solstrålningen gick hårt åt snöblocken som täckte Vinterpalatset, så vi hackade bort det som var kvar och vips förvandlades vår boning från igloo till ett träfärgat timmerhus. Vädret fortsatte att vara stabilt, så vi packade ryggsäcker och hundsläde för att korsa Åsgårdsfonna med kurs mot Lomfjorden. Därifrån fortsatte färden söderut längs Veteranbreen, med bestigning av Perrietoppen, innan en lång härlig nerförlöpa längs Tryggevbreen förde oss till Austfjordneset där vi överraskade våra inte ont anande vänner.

Efter tio dagars färd återvände vi till Piratbukta. Under tiden vi varit borta hade det kommit en hel del nysnö, men solen tärde och redan i slutet av maj började purpurbräckorna (rödsildre) knoppas på barfläckarna. Men så kom nya snöoväder och ännu i mitten av juni var skidföret perfekt.

När slutligen vårt rika och lättillgängliga vattenförråd – de höga snödrivorna som vinden byggt upp en och en halv meter utanför Vinterpalatset – smälte, uppstod en stor sötvattensdamm tjugo meter från huset. Denna varade fram till mitten av juli då fjordisen slutligen försvann. Samtidigt med att dammen torkade ut, flöt stora klumpar glaciäris från den närbelägna Nordbreen upp på stranden. Ibland har man tur!

Vid denna tid lämnade Trond och Hilde Austfjordneset för att ge plats åt Anders och Karin Stenson som skulle överta fångststationen kommande två år. Vi besökte våra nye grannar, innan vi återvände hem för att njuta sista tiden i Piratbukta. Sista dagarna i juli började vi på Sysselmännens begäran att riva köttstativet och Vinterpalatset. Då laavon var borttagen häpnade vi över timmerbarrikadens storlek. Den var som en stor sal, med plats för minst trettio sovande människor. Dagen efter återstod bara en timmerhög.

Det var inte utan vemod vi tog farväl av trakten där vi levde och satte kurs mot Mushamna vid Woodfjorden för att invänta hurtigruttsfartyget *Nordstjernen* som skulle återföra oss till civilisationen. Nu skulle livet kompliceras. Det skulle inte ha varit dumt att stanna ett år till.

Nordøst - Grønland, restaurering av gamle fangststasjoner

Av Ivar Ytreland

Kap Humboldt

Den 25. juli 1997 fløy dansken Martin Reenberg (pensjonist, tidl. Siriusmann og styremedl. Nanok), engelskmannen Dennis Carter (pensj.lærer) og jeg med det danske flyvåpens C130 Hercules fra Værløse flyplass ved København til Mestersvig flyplass på Nordøst-Grønland (NØG) hvor vi landet etter 6,5 timers behagelig flytur. Jeg måtte tenke på mine tidligere ti båtreiser til/fra NØG som tok fra 6 til 20 døgn, og som kunne være både ubehagelige og dramatiske.

Fra Mestersvig ble vi fløyet med et islandsk Twin Otterfly til en provisorisk landingsstripe på ca. 250 m på Ellæ som stort sett er en liten stupbratt klippeøy. Fra Ellæ ble vi med alt vårt utstyr transportert av Sirius med deres lille glassfibersjark til Kap Humboldt hvor vi ankom etter ca. 7 timers seilas.

Kap Humboldtstasjonen ble bygget av Hallvard Devold, Olav Kjelbotn og Ingvald Strøm sommeren 1929, og de siste norske fangstmenn, Lars Ellevoll og Egil Grindfleck, forlot stasjonen sommeren 1953. Siden har den tidvis vært brukt litt av Sirius, grønlandere fra Scoresbysund og tilfeldige reisende. Stasjonen var nå 68 år gammel, og det var 44 år siden den var regelmessig i bruk og vedlikeholdt. Det er lang tid i et barskt klima, og det bar den preg av.

Stasjonen ligger praktfullt til like ved en stor og gammel eskimoisk vinterboplass på østspissen av Ymerøya med vid utsikt over øyer, is og hav. Jeg hadde besøkt stasjonen sommeren før, og hadde god rede på tilstanden. På avstand så den ganske bra ut da mesteparten av tak- og veggpappen var intakt. Men på nært hold, og særlig etter at all utvendig papp og jordvoller var fjernet, kom svakhetene og råttenskapen fram. Det har vært vanlig å kle fangststasjoner helt utvendig med solid takpapp, og man tenkte ikke på at fuktigheten man produserte inne når man fyrte ikke kunne trenge gjennom denne tette takpappen, men la seg på innsiden av pappen og ga grunnlag for råteangrep på utvendig treverk. Innvendig var stasjonen svart av

Kap Humboldt-stasjonens bakside 2. august 1997. Unødvendig bislag og veggpapp er fjernet.

gammel sot og annen tilgrising, og merket av vær og vind og dyrebesøk når vindu og dør var blitt slått ut.

I sin brukstid var også denne stasjonen blitt påbygget med bislag på bislag hvor fangstmann på fangstmann hadde markert sin byggekunst. Dette kom nå godt med for her var en materialreserve vi kunne trekke på. Vi rev disse bislagene som det nå ikke lenger var bruk for, og tok vare på de gode materialene. Vi beholdt stasjonen slik den opprinnelig var bygget med stue (9 m²), kjøkken (6 m²) og bislag (6 m²). Humboldt var regnet som en stor hovedstasjon og kjent for sitt romslige loft over stua og kjøkkenet på 15 m² med bratt skråtak, og en maksimum ståhøyde på 1,8 m etter mønet. Innredningen var spartansk med to køyer i vinkel, bord og krakk samt div. hyller.

Sirius hadde installert en ny, stor og god kullkomfyr som fungerte utmerket. Huskonstruksjonen var vanlig reisverk med innvendig og utvendig trepanel. Bislaget var ikke panelt innvendig. Da stasjonen ble bygget i 1929 må det ha skjedd noe rart for de hadde brukt det beregnede tynne (13 mm) innvendige profilerte geyfuspanelet konsekvent utvendig, og innvendig brukt det beregnede utvendige tykke (22 mm) panelet. Det kunne vært interessant å vite begrunnelsen for omsnuingen. Vi fjernet all papp, og all gammel

Kap Humboldt 18. august 1997. Stasjonen restaurert og klar for mange nye vintre.

pappstift (ca. 6000) og erstattet råttent treverk med nytt. Deretter stiftet vi på ny 2,9 mm underpapp, og utenpå denne sveiset vi på med propangass 4,3 mm overpapp som tilslutt ble stiftet. Bislagtaket ble forsterket med nye bjelker. Vi fikk en dag god hjelp av fire mann fra Sirius. De gamle opprinnelige vindusrammene var forlengst utslått av isbjørner, og delvis erstattet med «Siriusvinduer» som var mindre (50 x 50 cm). Den opprinnelige lofts-vindusrammen var intakt, men de fire glassrutene var knust. Her satte vi inn nye ruter av tykt plexiglass. De øvrige vinduene, tre stk., ble nå alle «Siriusvinduer» med doble plexiglassruter. Det ble laget lemmer for alle vinduer, og inngangsdøren ble kraftig forsterket og påsatt nye hengsler og låsbolter. Nye jord- og steinvoller ble bygget. Innvendig ble stasjonen rengjort: skrapet, børstet, skurt og vasket grundig med shampo fra deltagerens toalettvesker i mangel av annen såpe. Stue og kjøkken fikk deretter to strøk med lys gråmaling, og listverk og hyller ble rødmalt. Det ble en trivelig stasjon.

Nanok og Sirius hadde sendt med oss godt verktøy, materialer m.m., og rikelig og god proviant samt en Sirius HF-radio som vi daglig kontaktet Mestersvig med. Den første tiden fisket vi store sjørøyer (opptil 4 kg) like ved stasjonen, og vi levde godt og rikelig på kokte, stekte og gravede sjørøye-

fileter. De stabile gode værforholdene på NØG sviktet oss ikke. De nesten fem ukene vi var der fikk vi bare 3-4 dager med gråvær – resten av tiden tindrende blå himmel, sol døgnet rundt og blikkstilte. Temperaturen i sola midt på dagen 30-35°C, i skyggen 4-6°C, og vi spiste de fleste måltider utendørs i sola. I farvannet utenfor var det mye drivis og store isfjell som drev sakte forbi.

Flora og fauna var rikelig på Kap Humboldt. Sjøfugl, sel og storkobbe koste seg på solglitrende sjø og is, og på land beitet moskus fredelig og daglig nært oss uten å bli skremt av vår hamring og banking. Oppe i lia beitet harer og ryper i flokk, og vi fikk tidlig husrev og husravn som levde godt på fiskeavfall og andre godbiter.

Stasjonen var nå ferdig overhaldt og oppusset, og vil kunne overleve mange nye tiår. Vi målte også opp stasjonen, og laget nøyaktige tegninger og beskrivelser av den.

Vi ble hentet av Sirius, og brakt med deres sjark til Mestersvig. P.g.a. forsinkelser på Herculesflyet fikk vi noen dager ekstra slik at Martin og jeg kunne dra til stasjonen Kap Peterséns og rengjøre den og sikre den mot ytterligere forfall. Den ble året etter totaloverhaldt av et annet Nanokteam.

I Mestersvig hadde flere geologiske ekspedisjoner sine baser, og ca 40-50 geologer arbeidet omkring i NØG, deriblant geologer fra Oslo Universitetet og Norsk Hydro. Geologien på NØG har likhetspunkter med geologien på sokkelen utenfor Midt-Norge, og mulighetene for olje og gass er tilstede.

Den 29. aug. kom Herculesen og hentet oss, 35 geologer og 15 tonn med steinprøver, og fløy oss i strålende solskinn via Island til Værløse hvor vi ankom samme kveld.

Det er jo litt rart og vemodig å tenke på at NØG i nærmere 50 år var et enormt fangstområde hvor noen få norske og danske fangstmenn drev sin virksomhet året rundt med bare et årlig kort skipsanløp. I ettertid ser vi også hvor unødvendig og overilet den norske okkupasjonen av NØG i 1931 var, den som resulterte i folkerettssaken i Haag hvor Norge tapte klart. Grønlandssaken ga i allefall initiativet til at Norsk Polarklubb ble stiftet i 1933. Nå er NØG en praktfull nasjonalpark som passes godt på av Sirius, men som også stadig oftere besøkes av forskere og turister. Det skal bli spennende å se hvordan Danmark og Grønland vil forvalte dette praktfulle landet.

Med svenskene i Nordvestpassasjen

Av Susan Barr

I to måneder sommeren 1999 var en stor svensk forsknings-ekspedisjon på tokt i kanadisk Arktis, i området kjent som Nordvestpassasjen. Ekspedisjonen utførte et mangfold av forskning, samtidig som den dro gjennom et område med sterke historiske bånd.

Nordvestpassasjen – et navn med eventyrets klang, som fører tankene hen mot de gamle helter med rim i skjegget, usikkerhet i blikket og misvisende kart i hånden; en geografisk idé som det er skrevet mange bøker om. En idé som kom hvorfra? Jo, da Columbus først hadde gjenopdaget Amerika i 1492, så sperret denne landmassen for videre seilas vestover. Det ble naturlig å søke en sjøvei enten sønnenfor eller nordenfor for å komme videre til de rike krydder- og silkelandene i Østen. Tradisjonelt var det araberne som kontrollerte handelen med Østen, og det over land gjennom Sentralasia. Men på slutten av 1400- og tidlig på 1500-tallet våknet de europeiske sjøfartsnasjonene. Spania og Portugal fikk dominans på sjørutene sønnenfor Afrika og Sør-Amerika. Nordeuropeerne måtte derfor prøve å finne nordlige veier.

Den nordlige veien mot øst, Nordøstpassasjene, hadde for så vidt blitt prøvd gjennom flere århundrer allerede. Ottar avleverte den første rapporten om en sjøvei østover fra Nord-Skandinavia ca. år 880. Men til tross for en etter hvert relativt livlig handelstrafikk mellom Nordeuropa og Kvitsjøen, virket det isfylte Karahavet som en sperre for videre ekspansjon østover helt til ut på 1800-tallet. Vestover sendte den engelske kong Henry VII en ekspedisjon under John Cabot fem år etter Columbus' oppdagelse for å finne en sjøvei nordenfor den nye landmassen. Idéen om Nordvestpassasjen kunne derved sies å være født. Cabots andre ekspedisjon i 1498 fikk en skjebne som kom til å feste seg ved områdets oppdagelseshistorie: de fem skipene med mannskap forsvant og deres skjebne er fremdeles ukjent.

Den mest velkjente forsvinningen, og den som kom til å bety aller mest for historien og kartleggingen av både Nordvestpassasjen og for så vidt

hele det kanadiske Arktis, var en britisk ekspedisjon på 128 mann ledet av Sir John Franklin med skipene *Erebus* og *Terror*. De to skipene var i 1843 kommet tilbake fra en vellykket ekspedisjon til Antarktis med James Clark Ross. Franklins ekspedisjon dro fra London i mai 1845 og ble sist sett av hvalfangerne i den nordlige Baffinbukten på vei mot Lancastersundet to måneder senere. Etter dette forsvant den og de 128 deltagerne ble aldri mer sett i live. I løpet av de neste 15 årene ble hele 40 større og mindre ekspedisjoner sendt av gårde for å lete etter Franklin og hans menn (Norsk Sjøfartsmuseum 1996). Underveis gikk flere skip og menneskeliv tapt. Ved slutten av 1850-årene var ekspedisjonens skjebne mer eller mindre kjent gjennom et puslespill av diverse opplysninger og funn som leteekspedisjonene hadde avdekket. Samtidig var mye av området geografi og natur blitt kartlagt.

En gjennomlesing av den europeiske/nordamerikanske oppdagelseshistorien kan etterlate leseren med en forvirret blanding av navn, årstall, bragder og uhell som det kan være vanskelig å holde styr på. Stedsnavnene på kartet i dag hjelper oss til en viss grad til å følge historien om de forskjellige skip, menn, sponsorer og oppdragsgivere. Også skandinaviske navn finnes i rikt monn, særlig knyttet til et par områder og ekspedisjoner. Det var spesielt i forbindelse med markeringen av de to store norske ekspedisjonene ledet av Roald Amundsen (1903-06) og Otto Sverdrup (1898-1902) at jeg fikk anledning til å reise gjennom en del av Passasjen sommeren 1999.

Tundra Nordwest 1999

Sommeren 1994 hadde Svensk Polarforskningssekretariat, i samarbeid med russerne, organisert og gjennomført en stor vitenskapelig ekspedisjon gjennom Nordøstpassasjen. Hovedfokus for forskningen var tundraens økologi med alle dens variasjoner og samspill. Til sammen 123 forskere fra ti nasjoner ombord på en russisk isbryter reiste fra vest til øst og tilbake igjen langs den nordsibiriske kysten. Sommeren 1999 skulle den samme malen brukes for å fortsette undersøkelsene på den andre siden av Arktis, langs den nordkanadiske kysten og gjennom det kanadisk-arktiske øyriket. Denne gangen var det Canadas største isbryter *Louis S. St.-Laurent* som fraktet 79 forskere fra ti nasjoner fra øst til vest og tilbake igjen. Bare noen få personer var med under hele den to måneder lange ekspedisjonen. Resten ble hovedsakelig tilbudt en énveisreise og utvekslingen skjedde i Tuktoyaktuk, ved munningen av Mackenziefloden, nær grensen til Alaska.

Forskningen var spesielt fokusert på lemen, som en sentral aktør i tundra-økologien, Med lemenpopulasjonens store svingninger blir det tilsvarende effekt på vegetasjonen, andre planteetere og rovdyrene og rovfuglene. Men også plantediversitet og genetisk variasjon, ferskvannsøkosystemer, fuglemigrasjon, klimaendringer og miljøforurensninger ble studert. Spesielt interessant for alle prosjektene var muligheten til å studere temaene langs to akser, en øst-vest fra Iqaluit på sørlige Baffinøya til Alaskagrensen og tilbake, og en nord-syd mellom 79° og 62°N. Et unikt aspekt for det prosjektet som tok for seg trekkfugler var ekspedisjonens nærhet til den magnetiske nordpol, inkludert et besøk på polen. Hverken over lang tid eller endog daglig er de magnetiske polene faste punkter. Den nordligste ble første gang lokalisert av James Clark Ross i 1831. Da lå den på Boothiahalvøya (oppkalt etter den engelske ginfabrikanten Felix Booth) på ca 70°05'N 96°46'V (Schlich 1983:45), Roald Amundsens magnetiske undersøkelse i 1903-05 viste at polen lå på ca 70°30'N 95°30'V (ibid). Målinger de senere årene viser at polen flytter seg ca. 15 km nordover pr. år (meddelelse fra Svensk Polarforskningssekretariat). GPS (Global Positioning System) gjør det atskillig enklere å fastslå posisjoner i dag, og 21. august 1999 ble polen lokalisert på ca. 79°01'N 104°45'V på vestkysten av Ellef Ringnesøya. Siden jordens magnetfelt er regnet som ett av de hjelpemidlene trekkfuglene bruker for å navigere under sine lange forflytninger, var dette en unik anledning for studier. Mønstre for trekkfuglforflytninger ble studert både gjennom radarovervåking, med en spesiell radar montert på skipet, og gjennom eksperimenter på hvordan innfangete fugler oppførte seg på forskjellige steder i relasjon til den magnetiske polen.

Etter at svensk polarforskning fikk en fornyet blomstring utover 1980-tallet, har Sekretariatet tatt opp igjen skikken fra de store ekspedisjonene på 1800-tallet, dvs. å ha med seg en kunstner som kan feste naturinntrykkene på sin måte. Tidligere var det bildende kunst som produserte tegninger og malerier som visuelle inntrykk av Arktis og Antarktis. I dag kan film og fotografier sørge for den type dokumentasjon og også denne ekspedisjonen var vel forsynt med fjernsynsteam og mange ivrige fotografer. Sekretariatet velger derfor fritt blant kunstarter og har tidligere hatt med seg både grafiker, og skulptør og dikter. Tundra Northwest 1999 (TNW99), hadde en svensk komponist og en grønlandsk tegner med på deler av ekspedisjonen.

Det var som nevnt fordi TNW99 skulle gjennom dette området med sterke historiske linjer og to store norske tilknytninger at jeg fikk være med i tre uker fra Resolute til Tuktoyaktuk. Det var i tillegg to andre norske

forskere med på den første etappen, limnolog Anders Hobæk fra NIVA (Norsk institutt for vannforskning) i Bergen og botaniker Kari-Anne Bråthen fra Universitetet i Tromsø. På etappe to var Kari-Anne og botaniker Reidar Elven fra Universitetet i Oslo med, samt svensk professor Göran Högstedt som arbeider ved Zoologisk Museum, Universitetet i Bergen. Mitt prosjekt som etnolog og polarhistoriker var å få besøkt og besett så langt som mulig de norske kulturminnene og områdene knyttet til de norske ekspedisjonene. Dette har sammenheng med en oversikt jeg arbeider med over norske kulturminner i andre deler av Arktis og Antarktis enn de norske territoriene. I tillegg skulle jeg fungere som historiker for ekspedisjonen og bidra med historisk informasjon og opplysninger underveis. Gledelig nok viste det seg å være stor interesse for historien både fra forskernes og mannskapets side. Det skal vel også mye til å dra gjennom et område uten å undre seg bl.a. over opprinnelsen til uventede stedsnavn for eksempel hvorfor det heter *Dolphin & Union Strait* eller *Fury Hecla Strait* (begge streder oppkalt etter ekspedisjonsfartøy på 1800-tallet). Slike navn blir en naturlig inngang til de historiske beretningene.

Mennesker i den «uberørte» villmarken

Dette store kyst- og øyområdet har en mye lengre historie som menneskelig ekspansjonsområde enn bare de siste 500 år. Arkeologiske kilder forteller om en folkegruppe som kalles paleoeskimoer, som bebodde kanadisk høyarktisk for 4000-4500 år siden. Deres kultur var annerledes enn den var for forfedrene til dagens inuiter. Paleoeskimoene skal ha vandret gradvis østover fra øst-Sibir, over Beringstredet til Alaska og videre østover til det nordligste Grønland. I Pearyland lengst nord i Grønland oppdaget den danske arkeologen Egil Knuth i 1948 rester av den østligste utstrekning av denne kulturen som han kalte Independence-kulturen, etter fjorden med samme navn (McGhee 1996:31).

Spredt over hele området vi besøkte var rester etter eldre og nyere inuitboliger (teltringer og tufter) og stående steiner satt opp som veivisere i det flate, åpne landskapet. Når vi skriver at en bestemt europeisk/nordamerikansk person eller ekspedisjon var den første til å oppdage eller utforske et område, betyr det naturligvis at det var første gang for den vestlige kulturen. Vår fokusering på egen kultur har alltid ført til kartlegging og navnsetting av for oss nye områder som om det ingen bosetting eller bruk fantes fra før. Den 1. april 1999 ble Canadas nye territorium Nunavut dannet av en del av de tidligere Northwest Territories. *Nunavut* betyr *vårt*

land på inuktitut. På de nyeste kartene ser vi nå at de tradisjonelle inuitnavnene blir tatt i bruk igjen. Eskimo Point heter nå Arviat (grønlandshval), Gjoa Haven (Gjøahavn) er sammenstilt på kartet med det opprinnelige navnet Uqsuqtuq (mye spekk), et navn også Amundsen kjente til. Otto Sverdrups Grisefjord heter egentlig Ajuittuq (sted som aldri tiner) (Prince of Wales Northern Heritage Centre 1999) et navn Sverdrup kanskje heller hadde sett brukt på Gåsefjord (Goose Fjord). Sverdrups ekspedisjon ble nemlig fanget av isen her sommeren 1901 og måtte tilbringe enda ett år, det fjerde, langt hjemmefra.

Like etter at Otto Sverdrup i 1896 var kommet tilbake med *Fram* etter tre års drift i isen over Polhavet ble han spurt om han ville lede en ny *Fram*-ekspedisjon. Denne gangen skulle han til nordvest Grønland, hvor blant annet Grønlands utstrekning mot nord skulle kartlegges. Slik gikk det imidlertid ikke. *Fram* klarte ikke å trenge lenger nord enn Smith Sund på vestsiden av Grønland. Sverdrup bestemte seg for å snu sørvestover og heller utforske det ukjente området fra Ellesmere Land og vestover. Sammen med 15 andre, hvorav fem vitenskapsmenn, tilbrakte Sverdrup og *Fram* fire år i disse traktene, de tre siste årene uten kontakt med andre mennesker. De tre siste vintrene ble tilbrakt i fjorder på nordsiden av Jones Sund, sør-Ellesmere Land. Selv om det ble en del problemer og forsakelser underveis returnerte ekspedisjonen til Norge i 1902 med omfattende vitenskapelige resultater og en imponerende kartleggingsrekord på ca. 150 000 km² tidligere ukjent land (Fosheim 1994:6). Kartleggingen førte også til navnetting, og det kryr av norske navn i dette området, for eksempel øyene Ellef Ringnes, Amund Ringnes og Axel Heiberg, oppkalt etter ekspedisjonens sponsorer.

Flere små ekspedisjoner, både norske og kanadiske, har gått helt eller delvis i Sverdrupekspedisjonens sledespor. Særlig har de lett etter de mange vardene som ble reist underveis som en markering av at landet var i ferd med å bli temmet. Helt spesielt er det blitt lett etter Sverdrups «Slutvarden» på nordvestsiden av Axel Heibergøya. Det var her han annekterte det nylig kartlagte området for Norge og la en beretning om dette i varden. Det er imidlertid ingen som klarer å finne den i dag, til tross for at det synes mulig ut fra de gamle fotografiene og beskrivelsene (Asbjørn F. Aastrøm i Hegge 1996:247; Jerry Kobalenko, pers.med.). Øyensynlig er den blitt ødelagt for lenge siden – kanskje da Sverdrup fremdeles hevdet annekasjonen? En kanadisk/norsk gruppe overvintret nå (1999-2000) i området og vil til våren også lete etter bl.a. denne varden (*Otto Sverdrup Centennial Expedition - Sverdrup 2000*).

Dessverre ble det ikke mulig for meg å besøke Sverdrups rike som jeg hadde håpet. Den planlagte feltstasjonen på Ellef Ringnesøya måtte utstå til andre etappe, da isforholdene i midten av juli ga for mye arbeid og brenselforbruk selv for Canadas største isbryter. 25. august passerte *Louis* gjennom Sverdrups «Helvedesporten» (Hell's Gate) ved sørvestenden av Ellesmere Land. De som var ombord da hadde problemer med å forstå hvordan dette rolige, isfrie stredet kunne ha fått et slikt navn. Men den som prøver om vinteren, som Sverdrup gjorde, å kjøre gjennom med hundeslede, over og rundt et virvar av store, oppstablete isblokker som strømmene har kastet opp og omkring, vil antagelig forstå det godt.

Som en kompensasjon fikk vi som returnerte etter første etappe et flott overblikk over landskapet mellom Inuvik ved Mackenziefloden og Thule Air Base på nordvest Grønland. Herculesflyet fra det svenske luftvåpen fløy relativt lavt i klart vær over hele strekningen, og Jones Sund, Grise-fjorden og den sørlige av Ellesmere Land, hvor Sverdrup gikk innover landet først fra øst og så fra vest, kunne også gjenkjennes.

Nordvestpassasjen og Franklins skjebne

Selv om Nordvestpassasjen var hovedsakelig kjent og kartlagt mot slutten av 1850-årene, særlig under letingen etter Franklin, var det fremdeles ingen som hadde seilt hele lengden med ett og samme skip. Denne æren gikk til Roald Amundsen med den lille, 47-tonns hardangerjakten *Gjøa*. Sammen med seks andre brukte han metoden «lite men godt». Der tidligere store ekspedisjoner med større skip og mange flere menn satt seg fast, klarte *Gjøa* å smyge seg rundt øst- og sørsiden av King Williamøya og kunne derved seile gjennom passasjen fra øst til vest. To år ble tilbrakt i Gjøahavn på sørøstsiden av King Williamøya, hvor magnetiske målinger ble foretatt, et stort område vestover (øst-Victoriaøya) ble kartlagt på en hundesledeferd, og et unikt studium av netsilikinuitene ble utført. De syv nordmennene levde godt i denne tiden av det naturen og de innfødte hadde å by på.

Ekspedisjoner før Amundsens hadde prøvd seg på vestsiden av King Williamøya, som virker mer opplagt som en bred og dyp sjøvei mot sør og vest. Imidlertid er det andre forhold som gjør det vanskelig å passere. Sjøisen og havstrømmene er slik at drivisen som oftest blir ført nordfra gjennom M'Clintock Channel mellom Victoria- og Prince of Walesøya og ut i Larsen Sundet og Victoriastredet nord- og vest for King Williamøya (pers.med. kapt. Rene Turenne). Her gjorde isen en ugjennomtrengelig masse for de klassiske ekspedisjonsskipene. Det var her Franklins to skip

ble fanget i isen fra september 1846 til de ble forlatt i april 1848. Da var Franklin og 23 av hans menn døde. De 105 gjenlevende kom seg over til Victory Point på nordvestre King Williamøya og begynte å vandre sørover mot fastlandet. Ingen av dem overlevde.

Også vi, med en isbryter på 11 500 tonn, måtte slite oss gjennom isen der den ble Franklins bane. I motsetning til Amundsen, som selv med *Gjøa* gikk på grunn flere ganger, måtte vi holde oss i dypere farvann og fikk besøkt Gjøahavn på denne ekspedisjonen. Vi landet imidlertid på Victory Point hvor det flate, golde, steinete landskapet må ha gitt liten trøst til Franklins hardt prøvede menn. På den annen side, et feltopphold på Graham Gorehalvøya, sørvest på øya (oppkalt etter en av Franklins offiserer) viste oss at det befant seg mye vilt der, bl.a. store flokker med gjess og spor etter moskus og reinsdyr. Amundsen og hans menn fikk tak i alt det viltet de trengte både til seg selv og til hundene. Spørsmålet reiser seg uvilkårlig: Hvorfor kunne ikke Franklins menn ha fått tak i nok vilt til å greie seg i løpet av de to årene de lå der fast i isen? Ltn Graham Gore ledet en gruppe til Victory Point i mai/juni 1847 og la igjen en beretning i en varde der som fortalte at alt var vel på de innfrosne skipene. Men Franklin døde i juni det året og dette ble føyd til beretningen året etter før dødsmarsjen sørover begynte. Dette er den siste meldingen som er blitt funnet om ekspedisjonen og den kan ikke gi svar på alle de spørsmålene vi gjerne stiller omkring disse mennenes skjebne.

Antagelig ligger svaret i den helt andre kulturen disse 1800-talls engelskmennene hadde i forhold til, for eksempel de norske i samme området. De hadde med seg egen mat i form av hermetiserte varer og salt kjøtt og -fisk. Så lenge de hadde dette, var det antagelig ikke noe spørsmål om å prøve å jakte og spise lokalt vilt i noen særlig grad. Man regner med at den medbrakte maten etterhvert påførte dem både skjorbuk (C-vitaminmangel) og blyforgiftning fra dårlig hermetisering (blyforgiftningen er omtalt i Beattie & Geriger 1987). Begge disse lidelsene ville ha svekket både krefter og tiltak og kan antagelig forklare noe av den oppførselen som synes merkelig i dag.

Den kanadiske historikeren Pierre Berton mener at tragedien lå i at den engelske jakttradisjonen gikk ut på å skyte fugler med hagle og at 126 mann (tre døde allerede første vinteren ved Beecheyøya) ikke kunne holdes i live på fuglekjøtt. Det trengtes større kjøttmengder fra sel, isbjørn og reinsdyr (caribou)(Berton 1988:337). Han dømmer britiske 1800-talls ekspedisjoner til alle verdensdeler svært hardt for manglende tilpasning til lokale forhold. En gjennomlesning av ekspedisjonsrapportene fra andre britiske

ekspedisjoner til kanadisk Arktis på denne tiden (se Savours 1999 for en oppsummering) viser imidlertid at både vellykkede forflytninger over store avstander til fots, med hundeslede og med kano/småbåter, problemfrie ovevintringer, fornuftig bruk av lokalt vilt til matforsyninger og andre tilpasninger til det lokale miljøet også forekom. De geografiske resultatene på enkelte av ekspedisjonene var vel så imponerende som fra for eksempel Otto Sverdrups ekspedisjon i 1898-1902.

På *Louis* var vi svært privilegerte med et logistisk og forsyningsopplegg som la alt til rette for maksimum effektivitet i felt. To helikoptre førte forskerne ut til feltstasjonene som ble opprettet underveis langs ruten. En natt i telt og to dager med feltundersøkelse var den vanlige rutinen på hvert sted, for alle ble hentet inn igjen til godt stell om bord. Laboratorier på skipet gjorde at materialet som ble innsamlet ute i felten kunne nå den første bearbeidelse og analyse, mens skipet forflyttet seg til neste stopp. Til tider kunne dette være et svært hektisk opplegg for enkelte av forskerne, som kanskje fikk ekstra mye materiale på ett sted, med kort tid til bearbeidelse før neste stopp. Men stort sett var blandingen av tid på land og tid om bord grei nok.

På vei vestover fra King Williamøya passerte vi Nordenskiöldøyene og Palanderstredet (Louis Palander var kaptein på Adolf Erik Nordenskiöld's skip *Vega*, det første gjennom Nordøstpassasjen). Navnene ble gitt av Godfred Hansen og Peder Ristvedt fra *Gjøa* på deres kartleggingstur til Victoriaøya i 1905. Det er mulig at de også ga navn til Jenny Lindøya, men dette har jeg ikke fått bragt på det rene. På kartet de laget står det bare Lindøya. Det var også her isen slapp taket for oss slik at de som hadde lugarer under vannlinjen endelig kunne få en fredelig natts søvn, fri for den brakingen og slåingen som passasjen gjennom isen hadde medført.

Roald Amundsens skip *Maud*

I Cambridge Bay (Ikalukututiak = bra fiskeplass) gjorde helikopteret det lett å besøke vraket av Roald Amundsens skip *Maud*. Det er nemlig slik at dagens bebyggelse og flyplass ligger på nordsiden av bukten, mens *Maud* ligger over bukten i sørøst.. Amundsen fikk bygget *Maud* i 1918 etter samme grunnidé som *Fram*. Endelig skulle han realisere det han hadde lovet Nansen 11 år tidligere, å foreta en vitenskapelig drift over Polhavet og kanskje også nå Nordpolen. Slik gikk *Maud*-ekspedisjonen imidlertid ikke. Isen fanget skipet og holdt det nær Sibirskysten gjennom hele Nordøst-

passasjen. Helt frem til 1925 fortsatte forsøket, de siste tre årene under ledelse av geofysikeren H. U. Sverdrup. Amundsen hadde hoppet av alle-rede i 1922 for å forsøke å nå Nordpolen luftveien. I 1925 ble *Maud* solgt til Hudson's Bay Company for å dekke noe av gjelden Amundsen hadde pådratt seg. Det ble brukt som lasteskip fram til 1927, men var egentlig litt for dyptgående for de farvannene. I 1927 ble *Maud* satt på grunn utenfor datidens Cambridge Bay-bebyggelse og mastetoppen ble brukt til radio-antenne (Vrålstad 1995:156). Her ble hun gradvis fylt med vann. Over-delen er i årenes løp blitt fjernet av innbyggerne på stedet som kjærkomment trevirke i et treløst landskap. Skroget under vann var visstnok i rela-tivt god stand i 1990 (ibid: 157), men antagelig på kanten til å bli nedbrutt. Cambrigde-bebyggelsen ble senere flyttet over bukten, men vraket av *Maud* er merket som kulturminne og ligger i et område med flere merkede kultur-minner, inkludert en steinkirke fra 1953 hvor bindemidlet er en blanding av leire og selolje. Et Loran-anlegg (L.Ong R.Ange Navigation) fra 1950-årene er også inkludert i kulturminnene.

Både Asker kommune og en gruppe i Tromsø har hatt store planer om å flytte *Maud* til Norge (hun ble bygget i Vollen i Asker). Etter min mening bør vraket bli der det er. Sistedelen av skipets historie er knyttet til dette området, det betraktes av innbyggerne som et viktig kulturminne og det er antagelig i slik stand nå at en flytting ville medføre skader på den opprin-nelige konstruksjonen.

Og så var det slutt

Min deltagelse på den svenske ekspedisjonen ble avsluttet i Tuktoyaktuk og Unuvik ved Mackenziefloden. *Louis* og de nye deltagerne dro videre vestover et lite stykke til Herscheløya og King Point, hvor *Gjøa* tilbragte sin siste vinter i isen. Kursen ble da satt østover tilbake gjennom Amundsen Gulf og mot den magnetiske nordpol. En måned senere ble hele Tundra Northwest 1999 avsluttet i Nunavuts hovedstad Iqaluit. På denne ekspedi-sjonen fikk jeg ikke besøkt så mange som planlagt av kulturminnene og områdene tilknyttet Otto Sverdrups og Roald Amundsens ekspedisjoner. Men allikevel ble det høstet erfaringer og innsikt i landskapet og naturfor-holdene som vil være av stor nytte for historiske analyser og tolkninger i fremtiden. Resultatene fra de økologiske undersøkelsene blir utvilsomt spennende når de er ferdig analysert og publisert.

Litteratur

- Amundsen, Roald 1907: Nordvestpassasjen. Aschehougs forlag.
- Beattie, Owen and John Geiger 1987: Frozen in Time: the Fate of the Franklin Expedition. London.
- Berton, Pierre 1988: The Arctic Grail. Viking Penguin Group.
- Fosheim, Ivar (red. Susan Barr) 1994: Storrilt, is og nytt land. Aschehoug.
- Hegge, Per Egil 1996: Otto Sverdrup, Aldri rådløs. J. M. Stenersens forlag a.s.
- McGhee Robert 1996: Ancient People of the Arctic. UBC Press, Vancouver.
- Norsk Sjøfartsmuseum 1996: The History and Conquest of the Northwest Passage. Utstillingsinformasjon. Bygdøy, Oslo.
- Prince of Wales Northern Heritage Centre, 1999: Official and traditional names for North-west Territories and Nunavut communities. Yellowknife, Canada.
- Savours, Ann 1999: The Search for the North West Passage. Chatham Publishing, London.
- Schlich, Roland 1983: Le champ magnétique terrestre variation séculaire et localisation des pôles magnétiques. I: Pôles Nord 1983. Éditions du CNRS, Paris 1987.
- Vrålstad, Hans 1995: På jakt etter Roald Amundsen i Nordvestpassasjen, Norsk Sjøfartsmuseum Årsberetning s. 155-170. Oslo.

Canadas nye Eskimoland

Av Lars Gunnar Aanensen

Nunavut er et eskimoland som betyr *Vårt Land*, og er navnet på et terretorium i Canada som ble etablert 1. april 1999 med eget flagg, parlament og regjering.

Canada er en forbundsstat, men som et samveldeland har det en general-guvernør som er kronens representant og som er det formelle statsoverhodet. Det er en føderasjon av ti provinser (delstater) og, inntil nylig to terretorier. Et terretorium har færre rettigheter enn en stat, og er delvis styrt fra sentralt hold. Men den 1. april 1999 ble det største terretoriet, Northwest Territories, delt. Ca. 2/3 ble skilt ut som eget terretorium og fikk navnet Nunavut. Det fikk lokalt selvstyre der eskimoene utgjør hele 85%. En gammel eskimodrøm var dermed blitt oppfylt.

Nunavut har et areal på 1 994 km², en femdel av Canada og seks ganger større enn Norge.

Land og folk

Nunavut har fra de tidligste tider vært bebodd av eskimoene, eller inuiter (inuit=menneske) som de selv ønsker å kalle seg og som nå er den vanligste betegnelsen. Man regner med at de første inuitene slo seg ned her for mer enn 4 000 år siden og at de opprinnelig kom fra området ved Beringstredet. De fleste inuiter sogner til havet, men noen få grupper holder til i innlandet og ernærer seg av fiske og reinjakt.

I mange hundreår levde de kanadiske eskimoene i nesten total isolasjon bortsett fra litt til dels konfliktfylt kontakt med lokale indianerstammer lenger sør. Inuitene omtalte indianerne som «lusene». Bortsett fra noen tilfeldige møter med de tidligste oppdagerne var det først da hvalfangerne kom dit i begynnelsen av det 1900-århundre at eskimoene fikk noen varig og betydningsfull kontakt med europeere.

Utviklingen har gått utrolig fort i dette nordlige Canada. I Nunavut levde inuitene for 100 år siden nærmest i steinalderen, bortsett fra endel isolerte området hvor Hudson Bay-kompaniet hadde sine handelsstasjoner. Boset-

Kartet er etter Scanorama, april 1999.

ningen var meget spredt og besto av småsamfunn, ialt ca. 700 for 90 år siden. Som trenden ellers har vært i grisgrendte strøk, førte utbyggingen av skolevesenet og andre offentlige tiltak til en viss sentralisering. Som eksempel kan nevnes at da Roald Amundsen kom til Gjøhavn i 1903 var det ingen fast bosetning der, mens det nå er et samfunn på nærmere 1000 innbyggere. Forøvrig hadde disse polare områdene en noe løsere tilknytning til Canada, og det var f.eks. først i 1962 at inuitene fikk stemmerett. Den store «siviliserings-bølgen» som først kom på 1950-tallet førte bl.a. til tvangsflytting av inuitene til lokale større bygdesamfunn. Samtidig begynte de gradvis å bli mer politisk aktive, og ihvertfall var det en utvikling som har gått med stormskritt de siste par ti-år inn i EDB-alderen.

I Nunavut, dette kjempestore området, bodde det 27 219 mennesker, etter folketellingen i 1999. Bosetningen er spredt med 28 boplasser og byer (kommuner). Iqaluit som ved avstemning i 1997 ble valgt til hovedstad, er det største tettstedet med 4556 innbyggere (1999). Iqaluit fikk navnet sitt i 1987. Tidligere het det Frobisher Bay etter Frobisher-ekspedisjonen i 1576. Iqaluit betyr «stedet med mange fisk». Inntil Den annen verdenskrig var det bare omkring 150 innbyggere der, som for det meste levde av fiske.

Området egnet seg godt for en flyplass, og i 1942 ble det bygget en stor krigsflyplass der, først og fremst for å korte ned flyetappene fra USA til Europa. Den hadde samme formål som Søndre Strømfjord og Narsarsuaq på Grønland. Dette var opptakten til stedets store vekst. Senere kom byggingen av det gigantiske varslingsystemet Distant Early Warning (DEW-line) inn i bildet. Iqaluit er over dobbelt så stor som det nest største tettstedet, Rankin Inlet (Kanqiqting) som ligger på vestsiden av Hudson Bay. Den minste boplassen er Bathurst Inlet med 18 innbyggere og ligger på sydsiden av Nordvestpassasjens vestlige del. Den nordligste har det norske navnet Grisefjord, på inuit-språket Ajuittuq, som betyr «stedet hvor isen aldri smelter» – noe Otto Sverdrup ettertrykkelig fikk erfare.

Nunavut har den største andelen av inuiter i Canada, hele 85%. Til sammenligning kan nevnes at Yukon territorium har 1% og resten av Northwest Territories nær 10%. I Iqaluit er andelen 70%, mens den ute i distriktene er på over 90%. Den lave inuit-andelen i Iqaluit skyldes tilstrømningen av spesialister i forbindelsen med byggingen og driften av flyplassen, samt samling av sentrale funksjoner i Nunavut.

På større steder med over 500 innbyggere, er det som regel en flyplass, og fly brukes mye. Iqaluit Airport har gjennomsnittlig 44 landinger og avganger hvert døgn. I den korte sommersesongen, 10-12 uker når det er isfritt de fleste steder, er det livlig båttrafikk. Om vinteren brukes hundesleder – nå mer og mer snøscootere. På de store og mellomstore stedene er det bygget opp et godt datanett. Det er i sterk utvikling og kommer til å bli meget brukt i dette grigsgrendte området.

I Canada er det først og fremst engelsk og fransk som er de offisielle språk, men nå har også andre språk blitt aktuelle. I Nunavut bruker 70% av befolkningen *inuktitut* daglig. Et annet, *innuinaqtun*, brukes i en del av området nordvest for Hudson Bay. Men talespråket er stort sett likt for

ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ ᐱᐱᐱᐱᐱ

EKAYOKTOKTOT INUIT PIYONGNAKNENNIIK PIVALLIAJJOHIKH.MINNILO NUNAVUNMI

Safeguarding the rights and benefits of the Inuit of Nunavut

Over er eksempler på de to alfabeter som brukes, øverst det som brukes av dem som snakker inuktitut.

begge språkgrupper. Forøvrig er alle inuit-språk av samme rot, dvs. at de stort sett forstår hverandre.

I Nunavut brukes det to tydelig adskilte skriftspråk. Det ene ble utviklet av engelske misjonærer for mer enn 100 år siden, og har stenografi som modell. Det er brukt av 94% av dem som snakker inuktitut. Det andre har vårt alfabet, men bruker bare store bokstaver. Det er i bruk av dem som snakker innuinaqtun.

Veien mot målet: Selvstyre

Omkring 1970 ble det en større generell forståelse for urbefolkningens rettigheter når det gjaldt bruk av naturressursene i områdene deres. Allerede i 1971 ble det i Alaska utbetalt inuitene en kompensasjon på nær en milliard US-dollar, og dessuten ble spesielle mindre områder øremerket mot at fellesskapet kunne disponere det øvrige. Opprettelsen av selvstyre på Grønland i 1979 var nok også en følge av denne utviklingen.

I 1973 godtok så Canada prinsippet om å gi sin urbefolkning kompensasjon for utnyttelsen av deres områder til fellesbruk. Indianerne og inuitene tok dernest opp forhandlinger om sine krav overfor de føderale myndigheter, og disse ble innvilget noen år senere. En folkeavstemning i Northwest Territories ga flertall for å dele territoriet etter de tradisjonelle områder for inuiter og indianere, stort sett med skoggrensen som skillelinje. For resten av NWT, ut fra utvinningen av større oljefunn oppsto det et press for å få istand en kompensasjonsavtale, som ble undertegnet allerede i 1984. Men her var ingen befolkningsgruppe dominerende, det var f.eks. bare 10% inuiter.

Det nåværende Nunavut oppnådde i 1992 å få til en avtale om disponering av landområdene og en godtgjørelse for fellesbruken. Inuitene betinget seg imidlertid at en slik avtale skulle knyttes til opprettelse av et nytt territorium med selvstyre innenfor den føderale stat. Dette mente de var berettiget fordi inuitenes andel var så høy som 85%. Det ble ikke foreslått et inuit-etnisk selvstyre, og det hadde heller neppe blitt akseptert av de føderale myndigheter. Alle, inuiter og ikke-inuiter i Nunavut skulle ha stemmerett og like rettigheter. Men i og med den høye andelen av inuiter, blir realiteten en inuit-ledet stat.

Harde og lange forhandlinger fulgte og i juni 1993 ble det vedtatt to lover i parlamentet i Ottawa:

1. *Nunavut Land Claims Agreement*. Denne skulle sikre inuitenes rettigheter og gi dem en kompensasjon for fellesområdene.

2. *Nunavut Territory and Government.* Den inneholdt retningslinjene for selvstyret.

Den første loven var basert på en avtale med 42 paragrafer med sær-områder for inuitene avmerket på kartet. Det utgjør 18% av Nunavut. Innenfor dette området fikk de ca. 10% av mulige mineralforekomster. Det ble gitt kompensasjon på 1,148 milliarder CA-dollar utbetalt over 14 år mot at inuitene skulle frafalle rettighetene for de andre 82%. Videre var det bestemmelser om fortrinnsrett for inuitene, bl.a. ved kontrakter ved offentlige bygg, utdanning og bidrag til inuitere over 55 år. Gjennomføringen og oppfølgingen ble tillagt en egen organisasjon, Nunavut Tungavik Inc., og ble iverksatt allerede i 1993.

Den andre loven omhandler selvstyret, det administrative opplegg, bl.a. regjering og parlament, organisering av offentlig virksomhet og rettsvesenet. Nunavut ble delt i tre regioner og tildelt stor myndighet. Sentrale funksjoner ble tillagt ti bygder, nærmest som en form for direktorater. En bygd, Pangnirtunq med ca. 1000 innbyggere og 300 km fra Iqaluit, som jeg besøkte, skal således forestå de sentrale funksjoner innenfor helse- og sosialvesenet. Dette vil medføre at 50 stillinger skal flyttes dit fra Iqaluit. Altså en utstrakt grad av desentralisering.

Videre ble forslag om administrative tiltak og bygging av et regjerings- og parlamentshus for Nunavut vedtatt. Og opplæring med fordeler for inuitene går ut på å øke deres andel til 85%. Den var på 50%. Inuktitut skulle være det offisielle språk, men engelsk og fransk kunne unntaksvis nyttes.

Valgdagen var 15. februar 1999, og med hele 88% deltagelse. Det tyder på et sterkt engasjement. Det ble stemt på personer. Politiske partier var ikke inne i bildet. Det er det imidlertid for den ene representanten Nunavut har i parlamentet i Ottawa.

Det var foretatt en inndeling i 19 valgkretser til parlamentet og med tilsvarende antall representanter (enmannskretser) i Nunavut. Av de valgte representantene, såkalte Members of Legislative Assembly (MLA), ble det fire ikke-inuitere og bare en kvinne (inuit). Parlamentet valgte så regjeringen innenfor egne rekker, i alt åtte ministre. Noe uventet ble en politisk nokså ubeskrevet person, Paul Okalik, valgt til regjeringssjef og første-minister. Okalik var bare 34 år og den første og eneste advokat av inuit herkomst. Jeg var så heldig å få treffe ham, og han ga et meget positivt inntrykk.

Den 1. april 1999 var dagen da Nunavut startet sitt selvstyre. Den flotte parlaments- og regjeringsbygningen var ennå ikke ferdig (høytidelig innviet

først 19. oktober), så åpningen ble avholdt i auditoriet i High School. Først måtte de valgte representantene avlegge ed om å ivareta sine plikter. Senere fulgte hilsningstaler og festligheter. Dette var den store dagen for Nunavut.

Problemer og utfordringer

Som tidligere nevnt levde de fleste i Nunavut for 100 år siden nærmest i steinalderen. I dag har nesten alle distrikts-inuiter over 40 år vokst opp i hytter, telt og igloer. Dette var et naturlig levesett for et folk som levde av jakt og fiske. Inuitene må derfor gjennom en modningsprosess til et nytt moderne levesett og en ny styringform. For bare noen 10-år siden var utdannelsen ikke god, men nå satses det stort på det feltet, bl.a. på opplæring innenfor data. Det fikk jeg selv se ved et besøk på en grunnskole.

Fødselraten er høy, 29 pr. 1000 (i Canada ellers 12). Det gir en aldersfordeling i Nunavut på hele 56% under 25 år (i Canada 33%). Arbeidsledigheten er stor, 29%, men enkelte steder langt høyere, f.eks. 47% i Repulse Bay.

Levekostnadene er omkring det dobbelte og lønningene er i gjennomsnitt 2/3 av hva de ellers er i Canada. Levestandarden er derfor lav for de fleste i Nunavut. Men noe tar de igjen ved at 80% av all husbygging blir subsidiert, mot 10% i Canada ellers. I dag dekker de føderale myndighetene den største delen av de offentlige utgiftene. Dette må man nok også regne med i tiden fremover.

De sosiale problemene er store, særlig er det mye misbruk av alkohol. I flere bosteder er det derfor ved avstemning innført totalforbud. Selvmordsraten er seks ganger større enn i Canada ellers.

Når det gjelder økonomien, har Nunavut fra 1993 den store kompensasjonspotten på mer enn en milliard CA-dollar over 14 år å ty til.

I fremtiden håper man på inntekter fra bergverks- og oljeindustri. Det kalde klimaet med ishindringer gjør imidlertid at det er store vanskeligheter med transport for slik industri, som idag utgjør bare ca. 5% av arbeidsplassene i det ellers så olje- og mineralrike Canada.

Det må nevnes at ute i distriktene livnærer mange seg fortsatt av egen fiske- og fangstvirksomhet som en selvforsyning (naturlhusholdning), bortsett fra det som selges for nødvendig anskaffelse av varer. Det satses på å utvikle modernæringen, fiske og fangst. Inuitene omtaler forøvrig selkjøtt som «Our daily bread». Fra pelsdyrfangsten er der neppe stort mer å hente. Salg av hvitrevskinn var en lukrativ inntektskilde inntil tidlig på 1900-tallet,

Regjeringsjefen i Nunavut, Paul Okalik, sammen med forfatteren.

men har nå avtatt merkbart. Salget av selskinn brøt sammen i 1970-årene da Europa og USA forbød import av produkter fra marine pattedyr og miljøaktivistene protesterte mot selfangst. Fiske med moderne hjelpemidler, slik som på Grønland, kan ha store muligheter.

Offentlig administrasjon og service-ytelser skaffer mange arbeidsplasser, spesielt vil dette økes som følge av overføring av stillinger fra NWT for Nunavuts tidligere andel.

Bygge- og servicenæringene skaffer også mange arbeidsplasser, bl.a. for oppfølging av den ekspansjonen Nunavut nå er i.

Det kommer til å bli satset mye på turisme. Selv om Nunavut som mest består av is og tundra, ikke kan konkurrere med Florida og Bahamas, så har Nunavut sine store attraksjoner i sin spesielle natur. Det er flere naturparker, bl.a. på Baffin Island med fjell på 2000 meter – og de virket fristende da jeg fikk et glimt av dem i Pangnirtunq. På alle store og mellomstore steder er det et «Visitors Center», som regel knyttet til et museum som viser det gamle inuit-levesettet basert på jakt og fiske. Gjøahavn som jeg besøkte i 1996, har fått et slikt turistcenter. Det er utarbeidet fyldige og gode brosjyrer for hvert sted, og nytt av året var den flotte «Nunavut Handbook». Som følge av viraken og omtalen Nunavut har fått i tilknytning til

selvstendigheten, er det ventet en økning fra 12 000 opp til 18 000 turister.

Inuitene synes å ha gode kunstneriske anlegg når det gjelder å forarbeide ting av ben, skinn og kleberstein, samt veving og grafikk. Det hele er myntet på turisme, man regner med at 2500 mennesker har noe eller hele sin inntekt av slik virksomhet. De føderale myndighetene har støttet opp om dette, bl.a. ved å opprette kunstverksteder på de fleste bosteder. Disse er fullt utrustet med apparater og utstyr, og det har vært et vellykket tiltak. Det har gitt inuitene større selvspekt og kunstnerisk identitet – noe jeg fikk oppleve ved besøk i kunstner-verkstedet og vevstua i Pangnirtunq.

Det vil bli satset på inuitisering. Det skal bli landet for inuitene. For det første er det gamle språket, inuktitut blitt gjort til et førstespråk. Det er også naturlig fordi det mange steder er det eneste språket som snakkes, og inuitene utgjør 85% av befolkningen. Det særegne alfabetet brukes også på skrivemaskiner og på datanettet.

Det er også opprettet en egen institusjon «The Heritage Trust» til å ivareta arkeologien innenfor inuit-feltet. Den skal ta vare på den inuitiske historie ved bl.a. opptak av samtaler med eldre mennesker, og ved navnetting på steder på inuitspråket.

Det skal være forbundet med stolthet å være inuit – man går inn for en slags inuitisk bevisstgjøring. Denne stolthet var i ferd med å bli visket ut ved den politikk myndighetene førte for noen ti-år siden.

South through the Pole 1997-98

Av Liv Arnesen

Belgieren Alain Hubert og Dixie Dansercoer gjennomførte en fantastisk seilas på ski fra Dronning Maud Land til McMurdo ved Rosshavet – 4000 kilometer på 99 dager.

Å krysse Antarktiskontinentet var Ernest Shackletons siste store drøm. Hans *Endurance*-ekspedisjon har også blitt beskrevet i nye bøker i de siste årene og en film om denne og hans tidligere *Nova*-ekspedisjon er snart klar for visning. Dette har ført til at nye generasjoner og mennesker som i utgangspunktet ikke er interessert i Antarktis, har fått vekket interessen for Sydpols-kontinentet.

Det var den engelske geologen Vivian Fuchs som brukte Det Geofysiske Året 1957-58 til å realisere Shackletons drøm ved å gjennomføre en gigantisk ekspedisjon, *the Commonwealth Trans-Atlantic Expedition*, med svære snowcats, fly og tonnevis av utstyr. Etter tre års forberedende operasjoner nådde Fuchs Scott-basen etter å ha tilbakelagt 3472 kilometer på 99 dager.

En annen travers som også krevde ressurser var *Transanatarctica*, ledet av Will Steger og Jean Louise Etienne i 1989-90: 6200 kilometer fra spissen av Antarktishalvøya, via Sydpolen til Vostok, 216 dager med hundesleder, 12 depoter.

Alain Hubert og Dixie Dansercoer valgte året 1997-98 for å markere 100-årsjubileet til landsmannen Adrien Gerlaches første overvintring i Antarktis (den Roald Amundsen var med på). Ekspedisjonslederen Alain Hubert er klatrer med erfaring fra Alpene og Himalaya, og han har krysset innlandsisen på Grønland. Det andre medlemmet av ekspedisjonen, Dixie Dansercoer, er også klatrer, men har triathlon som spesial og er belgisk mester i windsurfing – en viktig kunnskap for denne ekspedisjonen.

I tillegg til det rent sportslige som var en stor nok utfordring i seg selv, samarbeidet ekspedisjonen med Hubert, Gallee, en belgisk forsker ved Laboratory of Glaciology and Environmental Geophysics i Grenoble.

Ekspedisjonen 1997-98

Hubert og Dancercoer startet fra et område kalt The Roi Baudoin Base, der det tidligere lå to belgiske forskningsstasjoner på 70°S og 24°Ø. Ferden syddover gikk først gjennom Sør-Rondane.

Det er ikke noe nytt å bruke seil på ekspedisjoner i Antarktis. Tidligere ekspedisjoner som Reinholdt Messner og Arved Fuchs, brukte Up-Ski sail under traversen i 1989-90. Det samme gjorde Sjur og Simen Mørde som seilte sammen med Hallgrim Ødegaard fra Sydpolen til McMurdo under Den Norske Sydpolekspedisjonen i 1990-91. Up-Ski er et skiseil med form som en fallskjerm. Den kan åpnes og lukkes i midten for å regulere vinden, og er hovedsakelig et sløreseil. Børge Ousland tok i bruk det mer moderne Ski Seil på sin krysning i 1996-97.

Alain Hubert syntes at Up-Ski skjermen, de tradisjonelle dragene og paraseilene var for tunge og kikket på konstruksjonen til NASA-ingeniøren Francis Melvin Rogallo som i 1948 oppfant den første fleksible vinge uten fast ramme. Mer enn 400 timer brukte Hubert på å utvikle seilene som nå er kjent under navnet NASA Parawing.

Selv om begge ekspedisjonsdeltagerne takker seilene for suksessen, kunne de like godt forårsaket alvorlige uhell. Linene er lange på seilene de brukte, og seilene er vanskelige å få ned dersom vinden øker. Flere ganger ble de løftet ukontrollerbart. Dancercoer fikk ved en anledning ribbensbrudd da han ble løftet opp og kastet ned flere ganger uten at han noen gang var i stand til å kontrollere seilet. De lange linene forårsaket også mange vaser, og mange timer ble brukt på å få orden på seilene igjen.

Mange utenlandske ekspedisjoner har i de siste årene fått problemer med pulkene, så også denne. Pulkene gikk nærmest i oppløsning etter noen dager, og ekspedisjonen fikk nye fløyet inn fra Belgia.

I tillegg til det økonomiske presset, satte tidspresset inn for fullt mot slutten av ekspedisjonen. De hadde beregnet at de siste 800 kilometerne ut Ross-isen skulle gå i en fei. De hadde konferert med Børge som karakteriserte dette stykket som «a piece of cake» på grunn av gunstig vind. Men vinden uteble for belgierne. Avgiften til Adventure Network International (ANI) gikk opp fra en ukentlig sum på \$1500 til \$49 000 fra 1. februar. Dette i tillegg til belastningsskader senket psyken til karene i en periode. Utsiktene til å nå frem til McMurdo i tide og til cruiseskipet som skulle frakte dem ut fra kontinentet syntes svært små.

Ekspedisjonens hovedkvarter i Brussel jobbet samtidig på spreng for å finne alternativer. Men så kom vinden. 5. februar våknet de av at vinden smalt i teltet. De pakket, spente for pulker og seil og satte av gårde, men

glemte å gi melding til hovedkvarteret. Avtalen med Brüssel var daglig rapport via Argos, som ville sette igang redningsaksjon hvis de ikke fikk signaler innen 50 timer . . . Etter tredve timer ringte Alain Hubert hovedkvarteret og kunne fortelle at de på 24 timer hadde tilbakelagt 271 kilometer. På tre dager seilte de 521 kilometer, og den 10. februar var de fremme i McMurdo med fem dagers margin til cruiseskipet som skulle frakte dem ut av Antarktis.

Ekspedisjonsfakta:

Total distanse: 3924 km (av disse ble det seilt 3340 kilometer)

Den lengste krysning av kontinentet på ski uten hjelp av hunder eller depot. Ekspedisjonen brukte 61 dager inn til Sydpolen.

Lengste distanse på en dag: 271 km i løpet av 24 timer. (Børge Ousland seilte 231 km i løpet av 20,5 timer under sin ekspedisjon 1996-97.)

Været: 25 dager med white-out, 26 dager med storm og 36 dager med godt vær.

Laveste temperatur: -40°C .

Høyeste temperatur: -5°C .

Antall dager i telt (skader eller uvær): 11.

Kilder:

Boken om ekspedisjonen, *In the Teeth of the Wind – South through the Pole*, by Alain Hubert og Dixie Dansercoer.

Ekspedisjoner som har krysset eller forsøkt å krysse Grønlands innlandsis 1995-1998

Av Gunnar Jensen* og Odd Lønø

I de fire årene denne artikkelen omhandler har 57 ekspedisjoner meldt fra til myndighetene i København at de ville krysse innlandsisen. Vi har fått opplysninger om 51 ekspedisjoner. På disse deltok 164 menn, 14 kvinner og 2 scooterførere. 47 ekspedisjoner fullførte og er merket med F. På en ekspedisjon omkom to deltagere, to ekspedisjoner med i alt sju deltagere måtte snu og gå tilbake, to ekspedisjoner med fire deltagere ble reddet ut av helikopter, en deltager brakk benet, en fikk alvorlige forfrysninger i fingrene og en 2. grads forfrysninger i begge bena.

I Polarboken 1991-92 er de ekspedisjonene som krysset i 1888-1988 omtalt, og i Polarboken 1995-96 ekspedisjonene i perioden 1989-1994.

Tromsø Ekspedisjon - 1995 (norsk, F)

De to Tromsø-væringene Tore Albrigtsen (29) og Jan Erik Pettersen (34) hadde lenge drømt om å gå over Grønland. Drømmen ble til virkelighet. Den 10. april startet de fra Isortoq med kurs for Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord). Da de ikke hadde våpen og ikke ville ta noen sjanse hvis de møtte en bjørn, leide de to eskimoer med hundespam til turen over fjorden og et lite stykke opp på breen. Resten gikk de på ski uten noen hjelpemidler. De trakk hver sin pulk.

De valgte april for å få mere stabilt vær på breen, men fikk også kulde helt ned til -46° C og

* Gunnar Jensen driver firmaet Arctic Expeditions Adviser, Kastanie Allé 5, 3520 Farum, Danmark. Firmaet gir råd og assistanse til alle typer ekspedisjoner på Grønland.

mye vind. Den verste storm de noen gang hadde opplevd fikk de etter bare to dager. Da fikk de en piteraq som holdt dem i teltet i fem døgn.

Jan Erik fikk en lettere forfrysning i ansiktet som plaget ham resten av turen. På slutten fikk Tore en lærepenge. Han forteller:

Under nedstigningen etter breen på vestsiden krysset vi mange bre-elver der jeg ble veldig våt på bena, men pga. tidspress for å rekke flyet hjem valgte jeg å overse de våte bena og støte direkte ned til Søndre Strømfjord. Konsekvensene her ble 2. grads forfrysning i begge bein. En tildels smertefull erfaring som heldigvis gikk bra uten de helt store skadene. Mistet negler på noen tær og ødela nerverøttene til noen tær.

Som helhet en flott tur. Tore tar gjerne turen en gang til og da med kona. De nådde Kangerlussuaq etter 26 dager.

Kilde:

Albrigtsen, Tore: pers. med.

Bie/Heier Grønland 1995 (norsk, F)

Morten Bie (28) og Tormod Heier (26) ville oppleve en ordentlig skitur og bestemte seg for å gå over Grønland. Fra Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord) ble de den 11. april kjørt med snøscootere opp til kanten av innlandsisen. Herfra startet de på ski og dro hver sin pulk på 75 kg. I ryggsekkene hadde de 15 kg. Kursen ble satt mot Isortoq. Til navigering brukte de Garmin GPS. Bie forteller om turen:

Mye bra vær gjorde sitt til at turen ble langt lettere enn forutsett. Vi hadde ingen liggedager. Av dyreliv hadde vi en fjellrev som fulgte etter oss midt på breen. Hva den levde av der inne på innlandsisen kan en saktens lure på. Eneste «farlige» episode var da Tormod gikk i sine egne tanker og ikke fulgte med på hvor han gikk, det endte med at en snøbru brakk under beina hans og han ble hengende og dingle med skiene i løse luften. For at undertegnede skulle få foreviget denne noe oppfriskende hendelsen så måtte Tormod pent vente med å bli hjulpet opp til jeg hadde funnet frem kamera og tatt mine bilder. Slikt kan sette selv de beste vennskap på prøve, men etter å ha sett resultatet av bildene ble det fort tilgitt (tror jeg).

Den 30. april gikk de av breen. Det siste stykket inn til Anmassalik ble de fraktet med helikopter.

Kilder:

Bie, Morten: pers. med.

Befalsbladet, 6.09.1995.

Tormod Heier nede i en bresprekk.

Northern Lights Expedition 1995 (britisk, F)

De seks engelskmennene E. J. Wright, S. Harris, B. Horn, A. McLaughlin, N. Onslow og P. White krysset breen fra Ammassalik til Søndre Strømfjord. De valgte å starte tidlig for å unngå problemer med overvann under nedstigningen. Det viste seg å være et godt valg.

De ble fløyet ut i to omganger med helikopter fra Ammassalik til Hahn Glacier den 19. april. De hadde 700 kg utstyr og brukte ski og sleder. Den første dagen gikk de bare i en time før de slo leir. Det var nok, for de måtte ta seg fram i tre fot høye skavler hele tiden.

Ferden videre gikk som planlagt og stort sett med bra vær. De hadde bare en hviledag. Den kaldeste natten hadde de -35°C . Da de nærmet seg vestkysten hadde de noen dager med varmegrader, men ikke så mye at de fikk store vanskeligheter. De største problemene var at de alle var plaget av blemmer på føttene og hovne akillessener. For en av deltagerne startet dette allerede første dagen.

Den 21. mai nådde de frem til Høyde 660. De var 32 dager på breen. De hadde vindskjermmer med, men fikk lite bruk for dem.

Navigeringen fungerte helt perfekt. De var utstyrt med tre Magellan GPS systemer. På turen hadde de hele tiden direkte kontakt med presse og lokal radio i England og kunne på den måten fortelle hva som skjedde.

Kilde: Wright, E. J.: rapport fra turen.

Bryllupsreisen 2 (Sisorartut) 1995 (grønlandsk, F). Første eskimokvinne over breen

Det er sikkert mange grunner til å gå over innlandsisen, men den Øystein Slettemark (28) hadde har han sikkert vært alene om. Han forteller:

Under en reise på «verdens tag» i Nepal tog jeg endelig mod til mig og friede til Uiloq (26). Hun dånede ikke som jeg hadde håbet, men stilte i stedet krav om, at bryllupsreisen skulle være en tur over «Grønlands tag».

Øystein nektet først med den begrunnelse at da ville de sette rekord i å være gift kortest tid. De

ble enige om et kompromiss, at de skulle ta den første bryllupsreisen til Canada, og den neste året etter over Grønland.

Planen var å gå fra hav til hav uten hjelp. Da de bodde i Nuuk (Godthåp) var det naturlig å starte fra Nansens teltplass i Austmannadalen. Uiloq fikk ansvaret for forberedelsene.

Den 26. april ble de satt inn i bunnen av Ameralikfjorden med båt. Nansens teltplass nådde de dagen etter. Herfra hadde de regnet med skiføre oppover dalen så de lett kunne få pulkene med seg til breen. Men der tok de feil, Øystein forteller:

Det var sommer i dalen! Alt sammen en drøm, bare ikke for os der havde ski, pulke, 140 kg bagage og tøj beregnet til minus 40 grader C.

De måtte bære alt hele veien opp til breen, bortsett fra enkelte steder hvor det var is langs elven. Den 1. mai var de fremme ved brekanten. Det hadde vært et slit, men en opplevelse å se våren på fremmarsj med livet av hare, rev, forvillede sauer, ørret og flokker av reinsdyr.

Dagen etter startet de turen på breen og var forbauset over hvor greit det gikk – ingen sprekker. Det ble 25 km første dag.

Etter fire dager på breen lå de foran oppsatt plan, så de la igjen fem liter bensin og en del mat for å lette pulkene. Uiloq hadde mattak med – en eskimo-mat som består av hvalhud med spekk. Hun skriver i sin rapport:

Jeg havde 3,5 kg mattak med, noget jeg altid har nydt som en delikatesse. Øystein havde inden turen pænt afslået mit forslag om at han også burde have lidt med som supplement til Travellunsch'en. Men nu efter åtte timers effektiv skigåing, var lysten til noget kraftig fedtholdig mad der og jeg kunne bytte med næsten hvad som helst for et lille stykke mattak.

De hadde mange fine dager med sol skinnende inn i teltet og de var mette og tilfredse. Uiloq skriver den 8. mai:

Hvad mere kan man forlange af livet? (En omgang i samme sovepose måske, men emnet blev ikke engang diskutert/tænkt igjennem efter ca. 130 timers sveding i det samme undertøj . . . Bare mine næsebor kom for nær Øysteins sovepose om aftenen, fik mine lyster til at fordufte. Og omvendt – skal jeg hilse å sige!)

Den 10. mai nådde de toppen, og regnet de med at dagsmarsjene ville bli lengre. Men på grunn av føre og vær ble de kortere. Den 16. mai kom de inn i store sprekkområder samtidig som de tydelig kunne se fjellene ved Isortoq som var målet. Uiloq forteller om en episode:

Jeg prøvde hele tiden at checke sneen foran med skistaven. Lige inden jeg nåede over, sagde det flush og sneen forsvandt under staven. Ned i et dypt, dypt hul. Jeg prøvede at checke sneen lidt mere og det sagde flush igen og hullet ble større. Så måtte jeg bare prøve at glide over så hurtigt som muligt for at undgå at hullet ble større, og satse på at jeg ikke faldt ned.

De var stort sett heldige med været, men i dette området opplevde de sin eneste storm – en piteraog (voldsomme stormer fra breen og ut). De klarte å få satt opp teltet, Uiloq forteller:

Øystein gikk ud og byggede ekstra på læmuren, og fortalte med skrækblandet fryd at det blæste så meget, at han måtte kravle på alle 4 omkring teltet for at undgå at komme til Isortoq pr. luftpost.

De kom helskinnet ned til Isortoq etter 17 dager på breen. Det var hurtigere enn beregnet.

Kilder:

Slettemark, Uiloq: Bryllupsreisen 2. Ikke publisert.

Slettemark, Øystein: Konsekvensen af et frierei . . . , Adventure Wold, nr. 12 1997,

French Army Greenland Crossing 1995 (fransk, F)

De fire franskmennene Thierry Petijeau (33), Antoine de Choudens (26), Bernhard Virelaude (34) og Antoine Cayrol (29) hadde i 1993 klatret til topps på Mount Everest og la planer om å gå til Nord- og Sydpolen. Før de dro på disse polferdene ville de skaffe seg erfaring fra arktiske områder. I april 1994 var de ute i drivisen nord for Canada og i januar 1995 prøvet de seg og utstyret på en ti dagers tur i fjordene ved Baffinøya. Den tredje forberedende prøven var å gå over innlandsisen på ski og dra pulker uten etterforsyninger.

Den 27. april startet de fra Isortoq ved å ta helikopter inn til brekanten. De Choudens forteller om turen:

Vi visste ikke hvilken rute vi burde ta. Vår interesse var å oppholde oss mer enn en måned på breen uten noen kontakt med utenverdenen og å gå åtte timer pr. dag. Vi startet fra Isortoq 27. april med kurs for Ummanaq. Men etter to uker ble vi klar over at vi ville klare det på under en måned. Vi forandret kursen mot Upernavik og

kom frem der 3. juni etter å ha tilbakelagt 1000 km på 38 dager. Vi hadde et kraftig snøvær etter en uke og ett døgn med meget sterk vind straks før vi nådde målet. Fra brekanten ble vi hentet med helikopter.

Etter disse tre turene hadde de fått den ønskede erfaring med drivis, kulde og opphold i arktiske strøk, og mente å være trent for poleferdene. Det viste seg å være riktig for allerede året etter turen over Grønland, den 25. april 1996, nådde de frem til Nordpolen, og den 9. januar 1999 nådde de Sydpolen. På begge ferder brukte de samme teknikk, med ski, pulker og ingen etterforsyninger.

Kilde:

De Choudens, Antoine: pers. med.

The Ice Challenge 1995 (kanadisk, F)

De tre kanadiere Bernhard Voyer (42), Thierry Petry (46) og Benoit Roy (59) startet fra Ugssagtussoq (nær Isortoq) i begynnelsen av mai og kom frem til Kangerlussuaq i de siste dager av mai.

Kilde:

Jensen, Gunnar: pers. med.

Nansen-ekspedisjonen 95 (norsk, F)

De fire studentene Odd Nicolai Nansen (25), Carl Petter Finne (24), Jo Arthur Andersen (29) og Erik Bie (22) fra Oslo planla å gå ruten Isortoq – Christianshåb som Fridtjof Nansen planla og startet på i 1888, men som Nansen av gode grunner måtte forandre etter 12 dager på breen. Nansen startet 15. august og var sterkt plaget av overvann og breelver. For å unngå dette ønsket Nansen-ekspedisjonen 1995 å starte tidlig, men kunne ikke komme avgårde før de hadde avlagt eksamen.

Deltagerne ble fraktet med båt fra Ammassalik til innerst i Isortoqfjorden den 17. juni. To dager senere nådde de frem til breen. De første dagene var strabasiose med forsering av bre-

sprekker og breelver. En pulk sprakk og en ski knakk. Været hadde vært mildt og bra, men ble avsluttet med et døgn storm.

Under resten av overfarten var de heldige med været, for det meste sol og stille vær. Bare midt inne på breen hadde de to dager med tåke og noen dager med medvind.

Den 17. dagen på breen ble overflaten svært ujevn og de følgende dagene måtte de over mange breelver. Noen var store og strie, andre mindre. De små ble vadet, men de større måtte de svømme over og så dra pulkene over med tau.

Den 8. juli så de fjellene på vestkysten, og breen var fra nå av og frem til morenekanten svært oppsprukket. To dager senere var de på fast mark, og to dager deretter igjen, etter en marsj i flott vær, var de fremme ved Orpigsoq-fjorden. Derfra ble de fraktet til Christianshåb med båt. De hadde vært 22 dager på breen.

Kilde:

Nansen, Odd Nicolai: Rapport fra Nansen-ekspedisjonen 95.

Ittoqqortoormiit - 95 (norsk, F)

Nils Oddvar Halleland, Bjørn André Tårnes og Geir Hellwig Pedersen planla å følge breddegraden 70° N fra øst til vest, fra havnivå til havnivå, tvers over Grønland bare ved bruk av ski og pulker. Ingen hadde gått den ruten tidligere. Det er en distanse på 1200 km og breens høyde langs denne graden kommer opp i 3000 m. Av kommunikasjonsmidler brukte de bare 1 nødpeiler, 1 GPS og hver sitt kompass.

De ble satt ut til startstedet syd for Scoresby Sund med helikopter. I rapporten forteller Halleland kort om turen:

Den største spenningen ved ekspedisjonen vår knyttet seg til fjellområdet som vi gikk gjennom i begynnelsen. Dette området er dårlig kartlagt, og så vidt vi vet var det ingen før oss som hadde gått tvers igjennom. Vi var svært usikre på om det i det hele tatt gikk an å komme gjennom. Kartet viste seg flere steder å ikke stemme med terrenget. Området var preget av høye stup med hengebreer på toppen. Hver gang tåken kom sigende ble vi liggende værfast. Det var altfor farlig å bevege seg uten sikt, enten vi var på toppen av eller nedenfor slike fjellvegger.

Mange av liggedøgnene våre gikk med på grunn av tåke. En gang ble vi liggende på grunn av for mye tung nysnø som pulkene grov seg ned i. Heldigvis blåste det opp neste dag og snøen pakket seg. I begynnelsen gikk vi om natten fordi solen smeltet snøen om dagen. Om natten hadde vi glimrende skareføre.

I de 10 ukene som gikk fra helikopteret returnerte etter å ha satt oss av, og til vi kom fram til Oqaatsut på vestkysten hadde vi ingen form for kontakt med omverdenen. Det eneste vi hadde med oss av kommunikasjonsmidler var en nødpeilesender, og den kan man bare sende nødsignaler med.

Vi hadde kun en skikkelig storm. Den varte til gjengjeld i tre dager. De to første ble vi liggende i ro. Den siste dagen orket vi ikke å ligge lenger og pakket sakene. Det ble en frisk dag. Sikten var enda dårligere enn de to foregående dagene. Likevel klarte vi å gå to mil med bare en grads avvik.

Det verste slitet startet etter at vi var kommet ned av isen på vestkysten. Vi hadde satt oss som mål å ta med oss pulkene ned til fjorden før vi gikk videre mot Ilulissat. Mange steder måtte vi bære pulkene. Siden vi bare klarte en om gangen, måtte vi da gå tre ganger. Vi krysset også flere vann ved å lage en flåte av pulkene. De beste strekningene kunne vi slepe pulkene på mosen som så vidt var dekket av snø. Det sluddet og regnet om hverandre. Den korteste dagsetappen ble bare 2,2 km.

Etter å ha kommet to tredjedeler av veien fra brekanten og ned til sjøen satte de pulkene igjen fordi de så at fjorden var frosset til og at båt ikke kunne komme inn. Pulkene ble hentet med helikopter senere.

Etter 70 dager fra start kom de frem til Oqaatsut og derfra med båt til Ilulissat (Jakobshavn).

Kilde:

Halleland, Nils Oddvar: Rapport, ikke publisert.

Trans-Greenland Expedition 1995 (engelsk, F)

Etter en del forandringer i opplegget ble den endelige planen til denne engelske ekspedisjonen å krysse fra øst til vest ved å gå på ski og dra pulker uten hjelp. I tillegg til det sportslige ble det gjennomført daglige målinger av UV (ultrafiolett)-stråling på breen.

Den 10. juli ble Sarah Simmons (26), Paul Bright (24), Crispin Day og Ben Lovett (26) fraktet ut fra Ammassalik til toppen av Hahn-breen (1300 m o.h. med helikopter. Grunnen til å gjøre unna den strevsomme oppstigningen i starten med helikopter var at lederen, Simmons, 15 dager før avreise fra England var blitt operert for gallestein.

De fant straks ut at den beste tiden å gå var fra midnatt til omkring kl. 8 om morgenen. Om dagen var det ofte så varmt at det var vanskelig å få sove i soveposene. Lovett skriver i sin rapport:

Ved nitiden var det vanligvis så trått føre at vi slo opp teltene, og resten av dagen brukte vi til å reparere utstyret, prøve vindskjermene, bygge igloer eller snøhuler eller bare nyte solskinnnet.

Av hensyn til Sarah var dagsmarsjene korte i begynnelsen, men snart innførte de en arbeidsrytme på seks timer hver dag. Målet var beskjedne 18 km pr. dag. Kursen ble holdt ved at førstemann hadde et kompass montert på brystet. Hver kveld ble posisjonen kontrollert med GPS-observasjoner.

Sålene på skoene til to deltagere sprakk den 15. dagen. I stedet for å bruke reservene valgte de å gå med de sprukne skoene de neste 280 km for å sikre seg at de hadde gode brukbare sko når de virkelig hadde brukt for dem når de skulle bruke vindskjermene og når de nådde bløtt føre. Vindskjermene fikk de bruk for fire av dagene og klarte hele 80 km med dem. De var heldige med været og hadde ingen liggedager.

Da de nærmet seg vestkysten fikk de alvorlige vanskeligheter med store sjøer, breelver og oppsprukken bre. I tillegg fikk Simmons magetrøbbel, Lovett skriver:

Nå fikk Sarah alvorlige problemer med fordøyelsen, nesten sikkert fordi hun hadde operert bort galleblæren og prøvd å spise en diett med mye fett samtidig som hun gjennomførte harde dagsmarsjer. Det meste av maten hun inntok gikk rett gjennom henne, og hun fikk derfor lite energi ut av det hun spiste.

De siste dagene frem til Høyde 660 var meget vanskelige og anstrengene, men den 17. august, etter 37 dager på breen, kom de i god behold fram til bar mark. To dager senere var de i Søndre Strømfjord.

Kilde:

Simmons, Sarah og Lovett, Ben: Trans-Greenland Expedition 1995. Ikke publisert.

Green Ice Traverse 1995 (australsk, F). Første australske ekspedisjon over breen

Den 19. juli padlet Eric Philipe (37), og Ben Galbraith (28) i hver sin kajakk fra Ammasalik til Isortoq-fjorden (110 km). Herfra bar de utstyret opp til breen der tredjemann, Wade Fairle, sluttet seg til.

De startet på breen 26. juli idet Philipe og Galbraith brukte sine tre meter lange kajaker som sleder, mens Fairley dro en pulk av fiberglass. Hver dro 80 kg. De hadde ikke noen form for hjelp og ikke HF-radio kontakt.

Så sent på sommeren opplevde de selvfølgelig mange åpne bresprekker

og breelver. De fem første dagene var vanskelige og de klarte bare 40 km. Pulken fikk sprekker allerede etter to dager.

Stort sett hadde de mye dårlig vær med regn i de laveste partiene og snø høyere opp. De hadde vindskjermene (Quadrifoils) og kunne bruke dem i vindretninger fra SV til SØ. Av en utgått distanse på 540 km, brukte de skjermene på 240 km. Det beste resultatet var 80 km på en dag.

Det opprinnelige målet var Høyde 660 som de fleste bruker for å gå av breen og derfra gå til Søndre Strømfjord. Men inne på isen forandret de kursen og styrte mot Nunatak 820 og passerte på sydsiden av den. Turen var vanskelig før de fant ut at ved å følge sprekken kom de rett til

begynnelsen av elvene vest for Isordlerssusaq.

Etter å ha kommet ned til sjøen bandt de kajakkene sammen til en flåte og lastet utstyret opp i dem. Fairley plasserte seg på toppen av lasten, mens de to andre padlet de 30 km frem til Kangerlussuaq.

De brukte 28 dager på breen, og de fremhevet fordelene ved å bruke kajaker. De var mye sterkere enn pulken og fløt på breelvene. Quadrifoil-skjermene var meget gode, siden de kunne brukes i alle vindstyrker.

Kilde:

Philips, Eric: Green Ice Traverse. Rapport, ikke publisert.

Piteraqaq 1995 (tysk, F)

De tre tyskerne Olaf Wünderich (27), Silvio Kühnel (22) Chuck Haberbusch planla å gå fra Isortoq til Søndre Strømfjord. Før de startet hadde Chuck lagt ut et matdepot nær det punktet de mente å gå av breen.

Alle tre startet i Isortoq. Herfra ble de fraktet inn til breen i båt. Dagen etter hadde de fått båret alt utstyret opp til et snedekket område. Herfra startet de på brevandringen den 27. juli. I de fire første dagene måtte de over en meget oppsprukket stykke av breen, og flere ganger måtte de forsere sprekker på to til tre meter. De klarte 20 km. I rapporten noterte Olaf at en 3 meter lang stige ville være det beste redskap der.

Etter disse 20 km var breen snødekt, men brysom med mange sprekker. Etter å ha kommet over dette området måtte de lette pulken til Chuck for

mange kilo, som ble fordelt på de to andre. Grunnen var at Chuck var dårlig til å gå på ski.

På turen hadde de bare noen få soldager, resten av tiden var det vind og tåke. De hadde noen få dager med storm. Noen få ganger kunne de bruke vindskjermer.

Olaf og Silvio gikk bra sammen, men de hadde trøbbel med Chuck som var uvillig. Olaf skriver i sin rapport:

Jeg hadde en hard diskusjon med Chuck, fordi hans støtte til ekspedisjonen var så dårlig. Han laget aldri mat, aldri satte han opp teltet. Det eneste han gjorde var å gå med sleden, få frem sin kopp for å få mat og drikke og sove.

30 km før de kom til bar mark begynte vanskelighetene med store breelver og oppsprukken bre. Den siste leiren var ca. 6 km fra bar mark. På den videre marsjen gikk Chuck en rute for seg selv, langt til venstre for de to andre. De signaliserte til ham, og han så signalene, men fortsatte sin vei. Omkring 500 meter fra land la de to alt utstyret på pulken og gikk mot det stedet hvor Chuck hadde nådd land. Han var ikke å se, og de så heller ikke noe til ham fra høydene i nærheten. De skjøt opp signallys og la seg i leir med mat for bare et døgn. Chuck hadde mat og brendsel for flere dager. Dagen etter lette de etter ham uten å se noe til ham, men fant depotet som de hadde lagt ut. Neste dag gikk de til Søndre Strømfjord, men der var Chuck ikke kommet.

Dagen etter lette de sammen med politiet i Søndre Strømfjord i det området hvor de mente Chuck måtte ha kommet ned fra breen. De to neste dagene lette et helikopter etter ham og fant ham endelig. Han var da svært forkommen og hadde nesten ikke spist på de seks dagene han hadde vært alene. Olaf skriver i rapporten:

Denne gangen sprakk jeg for første gang på ekspedisjonen i det jeg fortalte ham at han kunne takke dem for at han reddet sitt liv . . .

Chuck ble ekskludert fra ekspedisjonen. I et brev skriver han at han tok på seg skylden for alle de vanskelighetene hans udisiplinerte oppførsel hadde påført de to andre.

De nådde bart land 13. september etter 48 dager på breen.

Kilde:

Wüdrich, Olaf: Report Expedition «Pitera», Isertoq – Sandflugtsdalen. Ikke publisert.

Austrian Greenland Expedition 1995 (østerriksk, F)

De to østerrikerne Erwin Reinthaler (39) og Ludvig Beer (37) leiet skyss av en eskimo med åpen båt for frakt fra Ammassalik til breen innerst i Isortoqfjorden. Herfra startet de om morgenen den 11. august på ski med pulker som veide 85 kg (for tunge sier Reinthaler). De hadde med to Garwin GPS og VHF-radio.

De to første dagene gikk med til å komme over sprekkområdene. Så ble det to dager med tett snøvær og nesten ingen sikt. Deretter tre dager med motvind. På resten av turen var været bedre og i fire dager kunne de bruke vindskjermer. På den 10. dagen seilte de 105 km og passerte nord for DYE II i en avstand av 30 km. I gjennomsnitt gikk de 12 timer daglig.

Den 26. august etter å ha vært 16 dager på breen, nådde de Høyde 660 og gikk av breen. Dagen etter gikk de tilbake og hentet det utstyret de hadde etterlatt på siste etappe 7 km inne på breen. Dagen etter var de nede i Sandflugdalen og fikk bilskyss til Kangerlussuaq.

Kilde:

Reinthaler, Erwin: pers. med.

Grønlandsekspressen 1995 (norsk, F). Ny rekord

Åtte nordmenn, Sjur Mørdre, Per Alsgaard, Helge Nordahl, Helge Hjort, Egil Nilsen, Knut Aas, Jon Andersen og Christian Reusch hadde satt seg som mål å sette ny rekord på krysning av innlandsisen. Den inntil da raskeste var Ivar Tollefsen og hans tre kamerater i 1991. De gikk på 12 døgn og 23 timer, men bare noen uker senere gikk Vegard Ulvang og franskmannen Piene G. Peret på 15 dager og 2 timer (se Polarboken 1995-96). Nå var målet til Sjur Mørdre og mannskap ti døgn. Mottoet var «lett og hurtig». Sjur hadde krysset innlandsisen tre ganger tidligere så han visste hva han gjorde. Han valgte å starte sent i august for da var det sjanser for at sjøene på breen var frosne og gangbare og breelvene mindre.

Den 23. august ble de satt inn til breen ved Isortoq med båt. Dagen etter startet de, alle topprente, med å bære utstyret over det vanskelige og oppsprukne området. Etter 14 timer kunne de sette opp teltet i 1100 meters høyde. Neste dag var det mer fremkommelig og kursen ble satt til Høyde 660 ved Søndre Strømfjord. Skiene ble tatt i bruk. Vindskjermer hadde de ikke. Målet var å gå på ski over breen uten hjelpemidler av noe slag.

Skulle de sette rekord måtte de gå minst 50 km hver dag. Været var ikke det beste, men de var heldige og fikk ingen stormer. På de første åtte

dagene var etappene fra 30 til 46 km, men fra toppen og ned mot vestkysten tok de det igjen med dagsetapper på opp til 82 km.

På slutten kom de selvfølgelig til vanskelig terreng. På den 11. dagen skriver Hjort i rapporten:

Sjur hadde lenge varslet en storelv, og ved 19-tiden sto vi ved bredden av en 35-40 meter bred og stri elv. Her måtte andre metoder tas i bruk om vi skulle komme over. Alle mann måtte av med buksa og på med støvler og stegjern. Jon meldte seg frivillig til å vasse over elva med tau. Vannet gikk Jon til midt på låret, og han kom fort over. Så gjorde han fast tauet på den andre siden. Vi andre fulgte på, med pulkedraget og stavene i den ene hånden, et godt tak i tauet med den andre, og pulken flytende etter oss som en kanalbåt med vann helt opp til ripa. På den andre siden måtte vi og lårene våre leke isbryter de siste to-tre meterne gjennom issørpa.

Og dagen etter:

Plutselig sto vi overfor et uoverstigelig hinder. Et fossende stryk av en storelv, som hadde gravet seg 15-20 meter ned i isen, og rant der nede i en isblå vakker og glattpolert canyon. Det var 10-15 meter over til den andre siden. Mest fristende var det egentlig å la seg fire ned og leke tømmerstokk i egen tømmerrenne – hadde det ikke vært for vanntemperaturen. Dessuten hadde jo Sjur fortalt at denne elva skulle forsvinne ned i et hull i isen . . .
... Heldigvis gikk det ikke mange hundre meterne før Sjur fikk rett: Elva tordnet og dundret ned i et stort og svart gap, og borte var den.

Det ble rekord. Etter 11 døgn, 13 timer og 20 minutter satte hele flokken bena på fast grunn på Høyde 660.

Kilde:

Hjort, Helge: Grønlandsekspressen 1995. Ikke publisert.

Belgian Trans Greenland Bike Expedition 1995 (belgisk, F)

De tre belgierne, Alain Hubert (42), Laurance de la Ferriere (38) og Dixie Dansercoer (33) hadde planlagt å krysse innlandsisen ved hjelp av terrengsykler. De startet med helikopter fra Søndre Strømfjord 13. september. Etter en flytur på 20 minutter ble de landsatt i kanten av breen. Med i følget var to fotografer som skulle dekke begivenheten.

Den første delen av breen var full av sprekker, breelver og overvann. Det ble et slit, og fremdriften var ikke noen dag over 4 km. I rapporten skriver de:

. . . at the speed of a turtle we proceeded scantily across the crevasse zone of 50 a 60 kilometers.

Men da var også fotografene ferdig med jobben og glade over å bli hentet med helikopter. I helikopteret sendte de med syklene også. De forsto at de neppe ville ha noen nytte av dem.

Nå begynte turen for alvor for de tre. De hadde med seg vindskjermer og da de hadde mye lagelig vind hadde de stor nytte av dem. Av den utgatte distansen på 617 km brukte de vindskjermene på 237 km. På den beste dagen klarte de 84 km. Noen dager gikk det vel fort. På slutten av turen opplevde de en slik dag med god fart:

At the end of a wild Parafoil day when speeds of up to 35 km/hr were reached on a terrain full of nasty obstacles that sent us flying together with the sledge in the air, we finally saw the coastal mountains in the far distance.

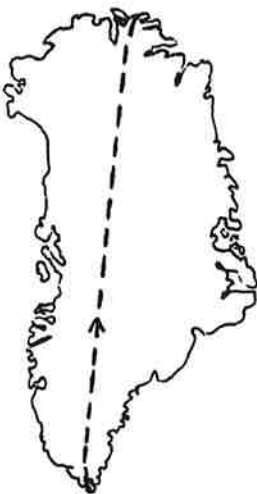
De hadde hatt dårlig vær. I alt hadde de hatt bare tre dager med solskinn. Resten av dagene var det snø, storm og tykk tåke.

Den 8. oktober var de fremme i Isortoq etter 25 dager på breen. Til stedsbestemmelse brukte de Inmarsat Satellite com. system. Dette hadde tidligere ikke vært brukt på Grønland.

Kilde:

Deres rapport.

Norsk G2 Expedition 1996. Første ekspedisjon fra sørspiss til nordspiss (norsk, F)

Rune Gjeldnes (25) og Torry Larsen (25) satte seg som mål å gå fra Grønlands sørspiss, Kap Farvel, til nordspissen, Kap Morris Jesup. Det måtte bli en tur på sjø, land og innlandsis. Og ikke bare skulle det bli den lengste tur i omtrent rett linje, men den skulle også gjennomføres uten hjelp av noe slag. Og de klarte det på 86 dager.

Rune Gjeldnes forteller kort om turen:

Vår hensikt med turen var rent sportslig, å gå Grønland på langs, og da mener vi på langs fra sydspiss til nordspiss. I tillegg ville vi være den første ekspedisjonen uten etterforsyning til å operere både luftbåren, sjøbåren og på land. Dette resulterte i at vi 19. mars 1996, ble fløyet med et MC-130 Hercules fly fra 7th Special Operation Squadron USAF. Vi ble droppet med alle forsyninger og utstyr pluss oss selv

i fallskjerm over sørligste delen av innlandsisen på platået øst av Ketils Fjord. Landet på 1500 meters høyde. Herfra tok vi oss sørover og ned et 30 kilometer langt brefall, til tider bratt og med store sprekkeområder. På bunnen av breen kom vi ned til fjordsystemet som leder ned til sørspissen av Grønland, Cape Farewell. Med oss hadde vi en Klepper sammenleggbar kajakk, som vi skulle bruke til å padle de 180 kilometerne tur/retur Brefronten – Cape Farewell. Det å komme seg ned på fjorden var i seg selv et lite prosjekt. Brefronten stuper loddrett 80 meter rett ned i fjorden og den er meget aktiv. Derfor firte vi utstyr og oss selv ned en 150 meter høy fjellvegg rett øst for breen.

På turen sørover greide vi å kvelve med kajakken i høy sjø en kilometer fra land, den mest kritiske episoden på hele ekspedisjonen, men kom oss til land etter 45 minutter, og fikk vasket og tørket det som hadde blitt våt. Fjerde dagen på sjøen padlet vi inn i tjukk drivis. Vind hadde presset havisen inn i fjordene. Vi padlet 20 kilometer inn i massene. Vi kunne se Hans Egedes øy, hvis sydspiss er Cape Farewell, men fant situasjonen så kritisk og risikofylt at vi snudde før drivisen lukket oss inne. På retur ble vi liggende to dager på grunn av sterk vind. Vindstyrke målt til 32 m/s.

Brukte to dager på å komme oss opp til droppsonen igjen, der vi hadde lagt igjen provianten for ferden nordover. Startet med 175 kilo i hver pulk fra dette punktet. Terrenget var kupert i starten, og det gikk svært sakte. Før vi hadde lagt fjellene bak oss fikk vi en styggværsperiode, og ble liggende i fem dager i strekk. Hadde vindstyrke opp i 25 m/s, og den lå jevnt på 20 m/s hele denne perioden.

Startet sydfra for å få en jevn temperatur, og vi fulgte våren nordover. I tillegg var dette den mest gunstige vindretningen, og vi utnyttet dette til vår fordel med skiseil som vi hadde med. Nord for 63 grader nord har man til dels gunstig vind.

1. juni kunne vi se fjellene i Peary Land. Første «pålandpunkt» var en liten kulle vest av Henson Gletscher. Vi døpte den for «Jægerkollen». Tok oss ned Henson Gletscher, og det bød på problemer når vi skulle av den. Måtte fire oss ned en 80 meter til dels fritthengende isvegg. Fulgte J. P. Fjord nordover til Sirius Passet som vi krysset. I fjordsystemet nord for passet støtte vi på en del overflatevann på fjordisen, men forserte dette til dels uten problemer. 12. juni nådde vi frem til verdens nordligste landfaste punkt, Cape Morris Jesup. Hadde tilbakelagt 2928 kilometer uten etterforsyninger, i løpet av 86 dager. En verdensrekord. Laveste temperatur på turen var -30°C . 29 dager hadde vi vindstyrker over 10 m/s.

Ekspedisjonen ga daglige meldinger slik at man kunne følge den fra dag til dag. Fikk de problemer kunne de meddele det over Argos-senderen. En nødpuvk med utrustning for en mann og proviant for 90 dager var i starten plassert i Narsarsuaq (Sydgrønland). Ettersom de kom nordover ble den flyttet nordover vestkysten, og det ble aldri bruk for den. Fordi ekspedisjonen kunne følges fra dag til dag, kunne det arrangeres slik at fly landet på Kap Morris Jesup den 13. juni, dagen etter at Rune og Torry kom dit.

Rune og Torry ble så via Kanada fløyet til Boston, USA. Foruten det sportslige hadde ekspedisjonen også et vitenskapelig formål. Man var interessert i å undersøke forandringer av fysiske kvalifikasjoner og helbreds-tilstand som følge av en 90 dagers 3000 km lang tur under arktiske forhold.

De hadde derfor med seg tungtvann som de drakk til faste tider med etterfølgende spytt- og urinprøver.

Både før start og etter innkomst ble de fysisk testet ved U.S. Army Research Institute of Environmental Medicine, U.S.A. Det kan nevnes at ved begge testene måtte de gjennom en feltbane som brukes av US Ranger Corps. Begge ganger slo Rune og Torry de eksisterende rekorder, både med og uten pakning.

Kilde:

Gjeldnes, Rune: pers. med.

Michelet, Jon 1997: Grønland på langs.

Trans-Greenland 1996 (fransk, F)

Seks franskmenn, leder Didier Drouet, hadde som plan å gå fra Nansens teltplass til Isortoq i perioden 29. mars til 30. april. Det er ingen opplysninger utenom at den gjennomførte.

Kilde:

Jensen, Gunnar: pers. med.

TH-Ekspedisjonen -96 (norsk, F)

Tor Hurlen (39), Hans Abrahamsen (42), Ulv Skafle (39), Gunnar Fæhn (46) og Jan Neverdahl (43) ble den 29. mars fløyet inn på innlandsisen med helikopter fra Ammassalik. Her landet de i en høyde av 1150 m. Turen hadde de planlagt i to år og meningen var bare å gjennomføre en uvanlig lang skitur. De startet med dagsetapper på 20 til 25 km og det var nok for dem i den motbakken de hadde foran seg med mye skavler og 80 kg i pulkene. De første dagene gikk de med feller under skiene, men resten av turen brukte de smørefrie fjellski med stålkant.

Hans fikk kink i ryggen den fjerde dagen mens han var i soveposen, og det var så alvorlig at han ikke kunne gå videre. Ved å benytte VHF radioen fikk de kontakt med Grønlandsfly som formidlet deres posisjon og videre transport med helikopter fra Ammassalik.

Så tidlig som de startet, hadde de ventet mye kaldt vær, og da de hadde mye vind også, fikk de endel frostskader i kinn, fingre og tær. Ingen fikk varige skader. Den kaldeste dagen var det -34°C .

Den 16. dagen kom de frem til DYE II stasjonen og overnattet der. Den 21. dagen (19. april) var de over breen. Det står i rapporten:

Ulv insisterer på at vi skal av isen i dag så vi fortsetter. Etter nok en time kommer vi ut på en kant og ser Høyde 660 foran oss. Vi må ned en lang og bratt kant før det flater ut og vi kan gå i mål kl. 23.30. Den siste dagsmarsjen varte i 14 timer hvorav 8 timer ble brukt på å komme igjennom de siste 3 km.

Da det ikke fantes snø på vestsiden måtte de tilkalle helikopter for å få med utstyret frem til Kangerlussuaq. De var vel fornøyde med turen som hadde vart i 22 dager.

Kilde:

Rapport fra krysningen av Grønlands innlandsis.

2 på ski 96 (norsk)

To norske kvinner, Janne Mollan (36) og Siri Skare (38), ønsket å prøve seg på en ekstra lang skitur. De ville gå over Grønland fra Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord) til Isotoq.

Som planlagt startet de fra flyplassen med bil til Grillplassen. Herfra skulle de starte med å gå på ski og dra pulker på 60-70 kg. Men det var for lite snø i terrenget så dagen etter ble de fraktet ut med helikopter til noen kilometer syd for Høyde 660. Etter en times gange i et islagt elveleie kom de frem til et brukbart startsted på breen. Her slo de leir for natten. Dagen etter, 17. april, startet de på traverseringen. Siri forteller:

Våknet til tåke helt ned på teltet kl 0700 – men etter få timer begynte vinden å øke og straks lettet været. Vi ville gjerne allerede nå bli vant til å bruke sikringsutstyret og startet ut i tau (tau, sele, isøks og slynge). Det var lite effektivt å bruke skiene, og etter kort stund ble de byttet ut med stegjern. Underlaget ble hardere og hardere – til tider blåis. Siri pekte ut retningen og vi byttet på å ligge foran. Issvullene begynner å bli «høye», etter ca 750 meter går Janne over toppen av en issvull, hun setter stegjernet hardt ned i isen og i det samme øyeblikket som taggerne har festet seg godt i isen glipper det andre beinet. Resultatet er at Janne faller på ryggen – pulken har startet skyvet nedover bakken – og foten forsvinner i en underlig vinkel bakover. Det høstes ut som en tørr kvist hadde knekket. Ankelen til Janne knekker samtidig med at kneet får en vridning i steget som sitter fast. Smerten og ansiktsuttrykket sa alt: min tur over Grønlandsisen er over. Egentlig ville ingen godta det som skjedde – i alle fall ikke Siri – som beordret leir og satte telt for å se om hevelsen hadde gitt seg til neste dag. Men vi skjønnte det snart etter at inntaket av Paralgin Forte økte – smertene bare tiltok. Turen var definitivt slutt – det var ikke mulig å få tillatelse til å fortsette alene for Siri – og egentlig var det heller ikke et ønske. Siri startet forberedelser for retrett – dro ned igjen til helikopterlandingsplassen med en pulk (Jannes) med alt utstyret vi ikke trengte for natten. Skuffelsen og stillheten rådet i teltet den natten.

Tidlig neste dag dro Siri den andre pulken med resten av utstyret til stedet

hvor helikopteret kunne lande. Etter to timer kom det med både lensmann og helsepersonell. Janne ble sendt til sykehus i Sisimut, og røntgenbildet viste at det var benbrudd.

Det ble en kort tur, men disse jentene ga seg ikke. Allerede 14 dager senere var Siri med på ekspedisjonen *Kalaallit Nunat* og gikk samme rute, men nå øst-vest. Og Janne måtte vente til august 1998 og gikk samme rute som Siri med ekspedisjonen *Hvitserk*.

Dermed kom de over Grønland begge to, men ikke samtidig og ikke som planlagt.

Kilde:

Skare, Siri: pers. med.

Argupek 1996 (norsk, F)

De tre norske legene Kjetil Steine, Arne Røseth og Gunnar Sandbæk, alder 36 til 44 år, ble fløyet fra Ammassalik til Hahnbreen i 1000 meters høyde den 24. april. Målet var å gå på ski og dra pulker på 80 kg de 540 km til Høyde 660 på vestkysten. De brukte GPS til navigering.

På den 11. dagen nådde de midtpunktet. Turen så langt hadde ikke vært uten problemer. Det startet allerede første natten da den ene fikk magesmerter og oppkast. Så fikk de etter tur senebetennelser og gnagsår. Men de leget hverandre og alle var i god form da midten var passert. Til da hadde de hatt motvind med retning fra NV.

Her midt inne på breen møtte de to menn på snøscootere. De skriver om treffet:

Jo da, to riktig hyggelige, norske menn kom smilende imot oss. De kunne fortelle oss at de var en del av Viking spesialreisens tur over innlandsisen fra vest til øst.

På den siste delen fikk de vinden fra SØ og det ble lengre og lettere dags-etapper. Etter å ha blitt heftet av et par stormdøgn kom de frem til DYE II den 17. dagen:

Etter en rekognoseringstur dukket Gunnar opp fra bygningens indre, blid som en lerce etter å ha funnet kaffe på boks, som vi selvfølgelig kokte og drakk senere på kvelden. I det hele tatt fikk vi en annerledes og triveligere kveld. Det var dessuten en stor forandring å kunne sove innomhus selv om den natten ble den kaldeste vi opplevde under hele overfarten.

Den 21. dagen (14. mai) startet de ekstra tidlig for å nå frem til Høyde 660.

Etter 14 timer kom de frem. Her pakket de alle sakene i ryggsekkene og gikk videre, og etter to dager var de fremme ved Kangerlussuaq.

Under turen utførte de målinger av fysiske og psykiske forandringer på hverandre.

Kilder:

Steine K., Røseth A. G. og Sandbæk, G.: Tre legers skiferd over Grønland. Tidsskrift for Den norske lægeforening, nr. 30, 1996.

- På ski over Grønland – fysiske og psykiske forandringer. Tidsskrift for Den norske lægeforening, nr. 8, 1997.

The Icelandic Mountain Guides Greenland Expedition 1996 (F, også nevnt som Europe Ice 1996)

Den islandske guiden Einar Torfi Finnson (30) var leder for italieneren Franco Copetti (40) og franske Sabine de Bourmont (45). De tre ble den 27. april fraktet ut med helikopter fra Ammassalik over Sermelikfjorden til Calottebreen. Derfra var målet å gå på ski til Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord). De var utstyrt for 40 dager og gikk på ski og dro pulker på 85 kg. Til navigering brukte de to GPS. De hadde med vindskjermer og håpet å få god bruk for dem. Men på grunn av for sterk vind fra gal retning og sikt lik null, ble de brukt bare fire dager. Den beste dagen tilbakela de 61 km.

De opplevde ikke mer enn normale temperaturer. Plussgrader ved start og bortimot -30°C på det kaldeste. Midtveis fikk de storm og måtte ligge i teltet i tre dager. Alt fungerte bra bortsett fra litt kullosforgiftning forårsaket av en dårlig brenner på kokeapparatet. Men plagene var små.

Da de nærmet seg Høyde 660 fikk de store problemer med å komme gjennom sprekkområdet. Men etter å ha forsøkt i alle retninger kunne de gå av breen 20. mai etter 23 dager. De hadde tilbakelagt 615 km.

Kilde:

Copetti, Franco: pers. med.

Kalaallit Nunaat 1996 (norsk, F)

Odd Arvid Rønning (31) ledet denne ekspedisjonen som i alt besto av to kvinner og tre menn. Planen til å begynne med var at han bare skulle ha med Anders Tryli (34), Kåre Landfall, og Pernille Maurset (28, nå Tryli). Men da ekspedisjonen «2 på ski 1996» måtte bryte på grunn av uhell, meldte Siri Skare seg på (se foran). Turen over Grønland ville hun ikke gå glipp av.

De startet fra Ammassalik den 28. april med frakt av helikopter inn til brekanten. Herfra startet de på ski og dro hver sin pulk på ca. 60 kg. Kursen var mot Kangerlussuaq.

Det ble en problemfri tur bortsett fra tre liggedager midt inne på breen på grunn av sterk vind. De hadde med en 6-manns lavo for overnattingen.

Den 17. mai, etter 19 dager på breen, var de på bar mark.

Kilde:

Rønning, Odd A.: pers. med.

Isortoq 1996 (grønlandsk)

De to grønlanderne Nick Nielsen (21) og Knud Kristiansen (19) som begge gikk i 2. klasse på gymnaset planla å krysse innlandsisen fra vest til øst. På grunn av skolegangen hadde de bare hatt en måned til å forberede seg. Som trening hadde de tidlig på våren gjennomført en treningstur på 450 km.

Fra Christianshåb ble de fraktet inn fjorden, og dagen etter, den 18. juni, startet de på breen. Den første uken hadde de store problemer med overvann og sprekker. De forteller:

Men det var en besværlig tur de første dage, dels på grund av vandet, som gikk op til knærne, dels på grund af solen, som bagte ned på os. Det var så varmt at vi måtte stoppe for ikke at få hedeslag.

Da de kom over beltet med overvann gikk det raskt til høyeste punkt. Der var de den 7. juli, og hele tiden, 17 dager, hadde de hatt fin vær.

Men så kom omslaget med tåke, snø og vind. De måtte ligge mange dager i teltet og fremdriften ble liten. De hadde proviant for 50 dager, pakket i dagsrasjoner. Da de måtte ligge i teltet og vente på været viste de liten selvdisciplin. De spiste opp til tre dagsrasjoner pr. dag. Den 11. juli var de tomme for mat, og videre på veien mot Isortoq drakk de bare vann.

Da de var 60 km fra målet besvimte Knud av utmattelse og sult. Første

gang kom han til seg selv igjen etter noen sekunder, men så besvimte han på nytt og var borte i lang tid. Da han kom til seg selv igjen, slo de leir og ble enige om å tilkalle hjelp. Nick startet nødsenderen. Det var den 18. juli.

Signalene ble hurtig registrert. Første dagen var været så dårlig at helikopteret ikke fant dem, men neste dag ble de plukket opp og fløyet til legen i Ammassalik. Legen der fastslo at årsaken til at Knud besvimte var sult og uttørring. Han hadde tapt 15 kg på den uken de ikke hadde hatt mat.

De hadde vært 29 dager på breen, derav 12 dager med dårlig vær.

Kilde:

Jensen, Gunnar: pers. med.

Intergrated Trans-Greenland Expedition 1996 (engelsk, F)

Fire engelskmenn, leder Steven Bull, planla å gå fra John Petersen Fjord til Kangerlussuaq i tiden 8. juli til 24. august. Høyst sannsynlig ble turen gjennomført.

Kilde:

Jensen, Gunnar: pers. med.

Fineid & Fam. Støren 1966 (norsk, F). Yngste kvinne over breen

Knut Støren (50) hadde et stort ønske om å foreta en skikkelig skitur. Det ble over innlandsisen fra øst til vest. Med seg fikk han Per Fineid (36) og sine to barn, Martin (22) og Siri (18) (2. klasse på videregående skole). Siri er den yngste kvinne og sannsynlig den yngste overhodet, som har krysset innlandsisen.

Den 31. juli ble de fraktet til Nagtavit Kangertivat som ligger tre timers reise med båt sør for Ammassalik. Her pakket de pulkene og gikk på brukbart føre inn til breen. Siri hadde 50 kg i sin pulk, de andre 80 kg.

Dagen etter startet brevandringen. Første dagen gikk de to km, neste dag 11 km, men etappene økte raskt til rundt 20 km de neste dagene. Målet var ikke noen rekordtur, bare en skikkelig langtur på ski. Knut skriver i rapporten 7. dagen:

I dag sitter jeg tilbakelenet i teltet etter endt tur. Siri smelter vann og ordner opp. Hun har beordnet meg til side, «sitt stille og slapp av». Det er deilig. Vi har gått 12,7 km i dag, alt for kort, men det var det vi greide med tung nysnø og pulker som iser. Isete pulker er som å trekke i sand. Dessuten fikk vi kladder.

Per skriver om føret på den første delen:

Vi brukte feller omtrent hele veien opp til isens høyeste punkt. Noen dager etter sprekk-områdene fikk vi 4-5 dager med snøfall og white-out, og det gode føret ble borte. På det verste gikk vi i 30 cm nysnø som klabbet seg under pulkene, og den første pulken delvis skjøv snø foran seg. Det var blytungt og kanskje det tyngste føret vi hadde.

Per skriver videre om føret på den siste delen:

Siste biten på bar is var verre enn oppgangen på østsiden. Vi var glade vi ikke startet her. Større isformasjoner og rygger avbrudt av smeltevannsbekker de siste 15 kilometerne tæret på humør og krefter. Pulkene veltet et utall ganger.

Etter 21 dager på isen nådde de Høyde 660:

Vi var nok så slitne at vi ikke orket noen stor seierssermoni. Det ble som tidligere: stillferdig glede. Hyggelig små ord mellom oss, «jammen klarte vi det også». Men selv om saltoer og fyrverkeri uteble er det ingen tvil om at dette var et emosjonelt øyeblikk som man sjelden opplever.

Dagen etter var de på vei til Søndre Strømfjord. Etter åtte timers slit valgte de en enklere løsning. Knut og Per gikk til flyplassen med lette sekker og fikk ordnet med helikopter som hentet alt.

De brukte 21 dager på breen. Til navigering hadde de brukt to GPS, en Magellan og en Trimble. De hadde også VHF radio.

Kilde:

Støren, Knut: Fineid og fam. Støren på ski over Grønlandsisen. Rapport ikke publ.

Vestlandsk Grønlandsekspedisjon 1996 (norsk, F)

David Nicolas Bolger og Rolf Bae ble fløyet med helikopter fra Ammassalik opp på kanten av Hahn Breen den 17. august. Her startet de med kurs for DYE II med hver sin pulk på 75 kg med mat beregnet for 30 dager. Formålet var å gjennomføre «guttedrømen»: å gå en virkelig lang skitur.

De beøkte ikke DYE II da de så den på 18 km avstand. Herfra ble kursen satt mot Høyde 660. Til navigering brukte de GPS, kart og kompass.

Været var brukbart og de hadde ingen liggedager. Vindskjermene ble brukt bare en dag, men den dagen seilte de 80 km.

Den 4. september gikk de av breen som de hadde brukt 18 dager på å krysse.

Kilde:

Bolger, David N.: pers. med.
Stavanger Aftenblad.

Finns Across Greenland 1997 (finsk). To omkom

De tre finnene Timo Polari (28), Ari Mattila (26) og Tommi Heinonen (27) ville krysse breen fra øst til vest. De startet på Hahn Gletscher den 4. april med kurs Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord). Da de var kommet 100 km (omlag en seksdel) inn på breen ble de overrasket av en voldsom storm. To av deltagerne frøs ihjel. Bare Heinonen overlevde og ble reddet ut med helikopter. Detaljer om ulykken er ikke kjent.

Kilde:

Berlinske Tidende og Politiken 12. april 1997.

Schwäbische Grönlanddurchquerung 1997 (tysk, F)

Markus Kreitmeier (32) og Wolfgang Dörner (29) ble den 12. april fraktet ut fra Ammassalik med helikopter til posisjon $65^{\circ} 49,5' N$ og $38^{\circ} 35,5' V$. Dagen etter startet de på den vanlige ruten til Kangerlussuaq. De gikk på ski og dro hver sin pulk, 13 km første dagen. Men allerede dagen etter lå de værfast i teltet. I alt lå de værfast i fire dager. Fordi de startet så tidlig på året fikk de meget kaldt vær hele tiden. Den 27. april hadde de $-43^{\circ}C$ og Wolfgang fikk 2. og 3. grads forfrysninger av fingrene mens han arbeidet med å få opp teltet. Dette plaget ham hele tiden.

Bare i tre dager kunne de bruke vindskjermer ($15 m^2$), men da med godt resultat. Den 7. mai var de fremme ved Høyde 660 og kunne gå av breen etter 24 dager. To dager senere var de i Kangerlussuaq.

Hjemme i Tyskland ble Wolfgang behandlet for 2. grads forfrysning av fingrene på begge hender. En finger hadde 3. grads forfrysning. Den ble helt sort, men ble leget og han slapp å kutte den av. Begge gikk ned i vekt, 9 og 11 kg, selv om de hadde mat nok og spiste godt.

Kilde:

Kreitmeier, Markus: pers. med.

www.Greenlandexp.se 1997 (svensk, F)

Hannibal Thorsen (30) og Ola Skinnarmo ble fløyet med helikopter fra Isortoq inn til breen 25 km nord for Isortoq, og startet med kurs for Kangerlussuaq. De brukte ski, pulker og vindskjermer. Over internett forteller de om starten:

Redan förste dagarna kom et fruktansvärt oväder och mycket nysnö. Vi pulsade fram i total white-out och var tidvis osäkra på om vi skulle klara det. Matransonerna räckte til 30 dagar. Utpumpade nere i sovesäcken på kvällarna kunde vi konstatera att vi egentligen inte hade kommit någonvärt.

Den 6. mai hadde de 55 km igjen til Høyde 660. De forteller om den siste biten:

När det endast återstod en kilometer tornade en tillsynes omöjlig isbarriär upp sig, men genom en sista kraftersträngning som bestod av att klättra upp och ner för 5 till 10 meters höga «isvågor» klarade vi efter ett högt vrål dra pulkorna över det sista hindret och äntligen slänga oss ner på fast mark. Klockan visade 20.57 lokaltid och vi hade varit igång under ca. 15 timmar.

De hadde brukt 29 dager på breen.

Kilde:

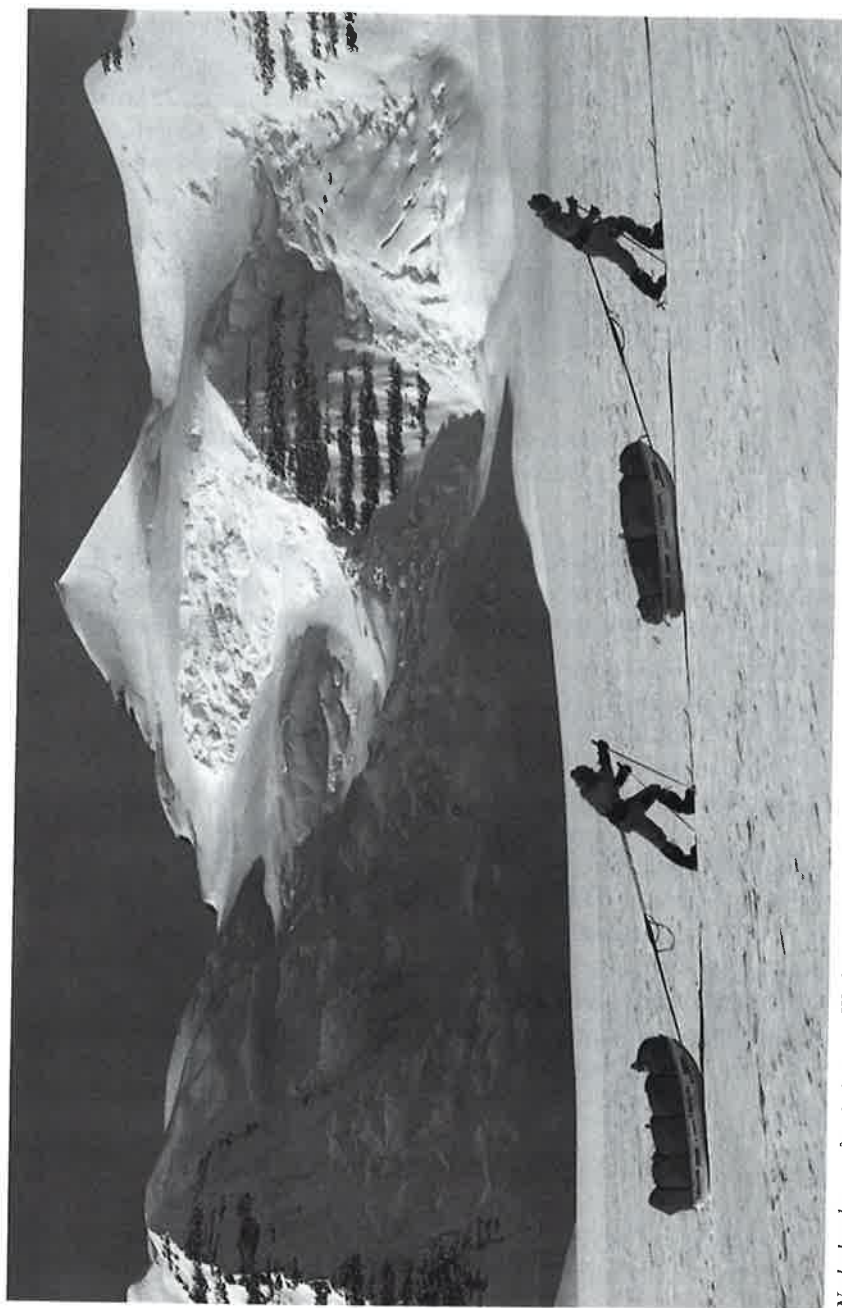
Skinnarmo, Ola: over internett.

Dutch Trans-Greenland Expedition 1997 (nederlandsk, F)

Fjellklatreren og polarmannen Ronald Naar (42) og hans landsmenn Ekon Hartog (30) og Coan Hofstede (31) leide et fly på Island og fløy derfra alt sitt utstyr inn på innlandsisen i 2000 meters høyde ved Watkins Fjeld (68°56'N, 29°42'V). Det er omlag 300 km sør for Scoresbysund. De var i området ved Gunnbjørns Fjeld i seks dager og besteg dette. To dager hadde de sterk storm. Gunnbjørns Fjeld er 3693 meter høyt og er det høyeste fjell nord for polarsirkelen.

De startet traverseringen 16. april og dro hver

Nederlenderne på vei gjennom Watkins Fjeld med sleder på 150 kg. Foto: Ronald Naar.

sin pulk med startvekt på 135 kg med kurs for Jacobshavn (Ilulissat). De brukte vindskjermer når det var lagelig vind. De fikk ingen forsyninger på denne uvanlige ruten de hadde valgt. De måtte over det høyeste og bredeste partiet på innlandsisen. De siste 60 km var meget inviklede, da de måtte over Jakobshavns bre som er den breen som beveger seg hurtigst.

Bortsett fra dårlig vær i to dager ved Gunnbjørns Fjeld var de begunstiget med bra vær og de hadde ingen stormer. Laveste temperatur var -34°C . Matforgiftning i dagene 2. til 6. mai forsinket dem med mer enn to døgn da de bare klarte å gjennomføre korte dagsmarsjer.

På traverseringen brukte de 38 dager på den 873 km lange turen. De avsluttet straks etter at de var kommet ned fra breen, 16 km øst for Jacobselv. De ble hentet av helikopter 24. mai.

Kilde:

Naar, Ronald: pers. med.

Trans Greenland 1997 (fransk, belgisk, F)

Det var seks deltagere. Fra Belgia Alain Hubert (44) og Marc De Sommer (34), og fra Frankrike Bernhard Muller (47), Patrick Hache (55), Carlos Bellota (43) og Brigitte Butruille (49).

De startet fra Kangerlussuaq den 24. april og nådde Isortoq 18. mai. De hadde brukt 25 dager på breen. De var meget heldige med været. I alt hadde de 20 dager med godt og klart vær og fem dager med white-out. Temperaturen varierte fra -5°C til -22°C .

De brukte ski og dro pulker og brukte vindskjermer. På syv dager med brukbar vind klarte de 220 km.

Kilde:

Hubert, Alain: pers. med.

Fridtjof Nansens minneløp 1996 (norsk, F)

Viking Skiklubb og Viking Spesialreiser arrangerte en sportstur med i alt åtte deltagere. To kvinner Jorun Solstad (28), Merete Gjertsen (48) og seks menn, Anders Pollen (35), Pål Windingstad (27), Paal Sollien (37) og en ikke navngitt, samt to scooterførere.

Turen startet fra Kangerlussuaq hvor de seks deltagerne gikk med hver sin ryggsekk med personlig utstyr inn på breen til 10 km fra Høyde 660.

Her var planen at et helikopter skulle ha fraktet inn scootene, scooterførerne, tungt utstyr og mat. Men pga dårlig vær måtte de vente i to dager før helikopteret kom.

Herfra begynte turen 25. april med kurs først til DYE II og så til Isortoq. Deltagerne gikk først med hver sin ryggsekk, og scootene bak sistemann.

De var ikke heldige med været. Bare fire dager av de 20 dagene turen varte var det sol og oppholdsvær. To dager lå de værfast midt inne på breen. Deltagerne som ikke kjente hverandre før starten ble raskt sveiset sammen. Solstad forteller:

Vi trivdes godt med hverandre og hadde kun mindre utbrudd som f.eks. da Pål laget frokost bestående av havregrøt blandet med betasuppe og fikk en sementlignende masse som resultat. Da den heller ikke smakte bedre enn den så ut var det nok lurt av Pål at han holdt seg litt i bakgrunnen en stund.

Dagsetappene var på ca 40 km, unntatt den siste på 17 km ned Hahn-breen hvor de hadde en fantastisk skitur ned til fjorden. Her ble de hentet av helikopter og fløyet til Ammassalik.

Med tanke på en ny tur neste år ble scootene og mye utstyr lagt igjen i 1200 meters høyde. Scootene ble «stjålet» av en person med privatfly, men ble tatt vare på av politiet i Ammassalik. Det øvrige utstyret ble hentet ned neste høst. Det var da dekket av to meter snø, og ble funnet takket være GPS og metallsøker.

Kilder:

Andersen, Kjell E.: pers. med.

Solstad, Jorun: På ski over Grønland. Moss Dagblad 3/6 og 4/6-1996.

Expedition Grønland 1997 (svensk, F)

Svenskene Christian Edelstam (21) og Thomas Bergemalen (22) hadde satt seg fore å gjøre to ting når de først var på Grønland. De ville gå over innlandsisen og bestige Grønlands høyeste fjell. For å spare flyutgifter valgte de å gå fra vest til øst. Da kunne de dele utgiftene til flyet til Island med den amerikanske klatreekspedisjonen som også skulle bestige Gunnbjørns Fjeld.

De startet fra Kangelussuaq (S. Strømfjord) 29. april med kurs mot Gunnbjørns Fjeld. De dro pulker på 125 kg. De bruke GPS hver kveld. De hadde to kompass, et båtkompass, som de hadde plassert foran kroppen på en plastsøyle og som ble holdt oppe av en snor rundt nakken, og ett vanlig.

Denne forsommeren var det nogenlunde stabile høytrykk på innlandsisen. De hadde en del motvind, men bare to dager med vind over 20 m/s. Foruten de to liggedagene i denne stormen tok de en hviledag etter at Thomas var så uheldig å skjære seg i fingeren.

Edelstam var imponert over naturen da de etter 36 dager så fjellene i øst:

Vi hadde krossat hela Grønland. De næstføljande dagarna då vi nåmade oss bergen var de vackraste jag har upplevt. Jag upplevde stunder som var så starka att jag kunnat betala alle pengar som expeditionen kostade bare för att få uppleva ett av dessa korta ögonblick.

De brukte 46 dager på traverseringen og siden sju dager i leir sammen med amerikanerne ved Gunnbjørns Fjeld. De gjorde tre forsøk på å bestige Gunnbjørns Fjeld, men valgte siste gangen å snu bare 15-20 høydemeter fra toppen pga. den sterke vinden.

Kilde:

Edelstam, Christian: pers. med.

Norsk Hundekspedisjon 1997 (F)

For andre gang arrangerte Hvitserk kryssing av Grønlands innlandsis med hundespenn. Lars Ebbesen var leder for denne dobbeltkryssingen.

Del I Øst-vest

Ekspedisjonen besto av Tore Stenseng som hundefører, Christian Nordberg, Inge Dolve og Trond Henriksen. Etter å ha avventet et Pitera-q-varsel (pitera-q = ekstremt sterke fallvinder) startet de fra Isortoq kl 03.30 den 9. mai. I tett havtåke som gradvis ga etter for strålende sol kom de seg inn til breen og startet oppstigningen.

Overfarten ble en klassisk maikryssing med mye motvind og meget kalde

forhold, men vel over det høyeste partiet var det slutt på tung løssnø, og de hadde fantastiske forhold, med streng kulde og et snedekke uten en eneste liten skavl i dagevis.

Etter 18 dager ankom de Hvitserks hundecamp som ligger 40 km inn fra Høyde 660. Her ble hundene stoppet pga. fare for å bli sittende fast i all smeltingen lengde nede. To dager senere, 28. mai, var Inge, Trond og Christian vel nede i Kangerlussuaq.

Del II Vest-øst

Ekspedisjonen besto av Halgrim Thon og Terje Haugan. Sammen med Tore og Lars startet de ut fra Hundecampen 29. mai i total white-out og dårlig vær. Det dårlige været holdt seg i fire dager, eller helt til de kom til den nedlagte radarstasjonen, DYE II. Etter det ble det en fantastisk kryssning, med mye godt vær og fantastisk lys, ettersom de sakte vred døgnrytmen mer og mer over til å gå om natten. Nedstigningen til Isortoq var noe av et eventyr i strålende midnattsol, litt trolsk havtåke, asurbå smeltelever, gapende sprekker og et vanvittig brefall der de kom ned til fjorden noe lengre øst for Isortoq enn der de gikk opp. Det var 15. juni klokken 13.45.

Dagen etter ble de fraktet i speedbåter tilbake til Tasiilaq gjennom isen i Sermelik fjorden.

Kilde:

Ebbesen, Lars: pers. med.

Svenska Thule-Expedition 1997 (F)

Svenskene Erik Abrahamsson (49) og Clas-Göran Ersson (49) hadde gått over innlandsisen i 1994 fra Kangerlussuaq til Isortoq. Men de lengtet begge tilbake igjen, så i 1997 da de begge var blitt 49 år, startet de på nytt, nå på en dobbelt så lang tur.

Fra Island ble de fløyet direkte til innlandsisen ved Gunnbjørns Fjeld den 12. mai, 2100 mo.h., og skulle gå til Thule og dra hver sin pulk på 120 kg. Et depot med utstyr hadde de fått lagt ut på breen omtrent halvveis.

De hadde med satelitt-telefon og solpanel og hadde daglig forbindelse med Sverige. De navigerte ved hjelp av GPS.

Fra starten av hadde det vært en lang motbakke, men den 7. juni nådde de høyeste punkt, 3000 meter. Været til da hadde vært kaldt, en del vind og noe white-out. Vindskjermene hadde ikke vært brukt. Spor av isbjørn hadde

de sett på en posisjon over 100 km fra kysten, og våpnet hadde de glemt på flyet fra Island. På denne delen opplevde de mange ganger at de hadde dårlig appetitt. De mente det var høyde-syke. Storm opplevde de flere ganger. Den 3. juni skriver Ersson:

Vi ligger og venter ut det dårlige vädret, och hoppas att kunne gå i kväll. Kl. 14 ligger vi fortfarande kvar fullt påklädda i fall tältet rämnar. Dette är en storm som varken Erik eller jag har varit med om förut.

Etter at det høyeste punktet var passert og de hadde funnet depoet, fikk de som ventet en del lagelig vind og hadde mange dager god nytte av den. Men bruk av vindskjermer er ikke uten risiko:

Vid hård blåst kan dock segling vara risikabelt. Jag råkade trassla in min fot i repen från skärmen och drogs tilsamman med pulken okontrollerat och utan möjlighet att ta meg loss i 5 km innan Claes-Göran hann upp, upptäckte meg i snödrevet och kunde stoppa vidare framfart. Jag skadade mitt knä, men efter to dagars vila kunde vi dock fortsätta färden.

Den 2. juli kom de frem til Camp Tuto etter 52 dager på breen og derfra ble de kjørt til Thule Air Base. Begge hadde tapt mange kilo i vekt, Ersson 15-20 kg. Erik hadde fremdeles vondt i kneet, så hadde skaden med vindskjermer vært litt mer alvorlig så hadde han måttet bryte og bli hentet ut. Ersson var innstilt på å fullføre.

Kilde:

Abrahamsson, Erik og Ersson, Clas-Göran: Rapport, ikke trykt.

Inlandsis 1997 (fransk, F)

Franskmennene Jean-Pascal Laporte (25), Eric Keller (22), Oliver Revaux (24) og Alban Renaudeau (24) ble den 14. juni fraktet med helikopter fra Kangerlussuaq inn på breen til 1000 meters høyde. Herfra krysset de med kurs for Isortoq med bare ski og pulker på 90 kg. Den første uken hadde de meget godt vær og kom godt i gang. Men den 11. dagen kom omslaget. Da de så ut av teltet den morgenen så de ikke det andre teltet som var fem meter borte. Det ble liggedag, den eneste. Den neste uken

var det dårlig vær med tåke, vind og snø, men de fortsatte da de var redde for å gå tom for mat.

Etter å ha passert det høyeste punktet ble dagsmarsjene bedre, opptil 28 km. På nedturen fikk de store vanskeligheter med å komme over bre-sprekkene. Laporte forteller:

Faktisk var vi omgitt av dem uten å vite hvordan vi skulle passere. Med tau skulle en av oss prøve en snøbro. Med tauet festet, forsøkte han. Men straks raste broen sammen med en fryktelig dump lyd av is, og vår kamerat forsvant i sprekkene. Takket være tauet fikk vi stanset ham og etter overmenneskelige anstrengelser, fikk vi ham opp.

Den 11. juli, etter 29 dager på breen, var de på bar mark. Dagen etter var de ved sjøen og ble fraktet med helikopter til Ammassalik.

Kilde:

Laporte, Jean-Pascal: 30 jours sans nuit.

Yngst over Den Store Bre 1997 (norsk, F)

Jostein F. Tellnes og Jakob Andersen planla allerede som 16-åringer å gå over Grønland. De fikk beskjed om å vente til de ble eldre. Etter å ha trent for en langtur på ski med pulker i tre år, var de blitt 19 år, ferdige med artium og mente de var modne for en tur over innlandsisen. Formålet hadde de klart definert: «Fine opplevelser og minner – veien er målet». De kom til å bli det yngste laget som noen gang har krysset innlandsisen på Grønland. Året før hadde riktignok Siri Støren, 18 år, gått over breen, men hun gikk sammen med eldre.

De to ble fraktet ut med båt fra Ammassalik den 29. juli og satt i land på breen nord for Isortoq med mål å gå til Kangerlussuaq. Dagen etter startet de med kurs rett nord for å unngå de store sprekkområdene. De hadde med seg VHF-radio og GPS. Til å begynne med hadde de et ufyselig regnvær. Alt ble vått, soveposene også. Dramatiske opplevelser hadde de også til å begynne med:

Jacob som var lettest, gikk først og hadde et tau bak til meg. En gang gikk han igjennom, men fikk heldigvis kastet overkroppen i sikkerhet og klamret seg fast i siste sekund. Avstanden ned til bunden var så stor at jeg helst vil unngå å tenke på det.

Etter å ha kommet over sprekkområdet ble det hele en grei tur med mye brukbart vær. De hadde vindskjermer, men kunne bruke dem bare i fem

timer. Men det var gøy så lenge det varte. De var også begunstiget med lite kaldt vær:

Vi hadde den varmeste dagen på det høyeste punktet, og kunne strengt tatt gått i underbuksa, hadde det ikke vært for at vi hadde rasjonering på solkremen.

På veien kom de innom DYE II, og det var en opplevelse for dem å kunne gå og inspisere kjempebygget.

I alt hadde de tre liggedager. To av dem pga. storm, den tredje var dag nummer fem på turen. Den hadde de planlagt som hviledag før de dro.

De kom greit fram til Høyde 660 uten noen store problemer med overvann. Videre var det å bære utstyret mot Grillplassen. På veien dit traff de en nordmann som atpåtil kunne by på lettøl. Det smakte herlig. Fra Grillplassen fikk de bil frem til Kangerlussuaq. De hadde vært 24 dager på breen og fått oppleve det de hadde drømt om.

Kilder:

Russetur over Grønland. Spirit, nr. 10 1997.
Tellnes, Jostein F.: pers. med.

Hungarian Telemark Expedition across the Greenland Icecap (ungarsk, 1997)

De to ungarene Istvan Tarjányi (36) og Lajos Kollár (46) startet fra Isortoq mot Kangerlussuaq antagelig 12. august. Etter å ha kommet 150 km inn på breen måtte de bryte av. Tarjányi forteller i en fax:

Dessverre, vi klarte ikke å fullføre vår planlagte traversering pga. dårlig vær, mye nysnø på den høyeste delen av breen, mange stormer med vindhastighet over 100 km/t. Vi overlevde den 7. og 8. september en to dagers piteraqq på tilbakeveien.

De kom ved egen hjelp tilbake til Isortoq.

Kilde:

Tarjányi, Istvan: pers. med.

K.O.M.A. Tur 1998 (norsk, F)

Håkon Kandola (24) og Thorbjørn Risan (26) brukte to dager på å gå fra Kangerlussuaq og opp på breen. De satte kursen mot Isortoq. De gjennomførte på 21 dager.

Kilde:

Jensen, Gunnar: pers. med.

På ski over Grønland 1998 (norsk, F)

Geir Waaler (41) og Olav Skinnes (44) startet fra Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord) den 30. mars med å ta bil 7 km inn til Keglen. Derfra startet turen på ski med pulker, de nådde brekanten to dager senere, og var fremme på Høyde 660, en marsj i vanskelig terreng.

I dagene som kom var det trått føre, men de gjorde gode dagsmarsjer og den 15. dagen nådde de toppen og var over halvveis. De neste fire dagene gikk det så det suste. Den 16. dagen skriver Geir:

En dag vi aldri skal glemme, hvor vi fikk gratis transport over viddene. Etter 5,5 timers seiling var vi så slitne i beina at vi avsluttet dagen. Dagsetappe i luftlinje 85 km! Humøret på topp.

Den 20. dagen får de storm og blir liggende. To dager senere er de i farten i plussgrader, og dyp snø, og etter et blodslit klarte de å gå av breen. Det var den 20. april. Da det bare var sørpeis på fjorden måtte de fraktes over til Isortoq (159 m) med kajakk og gummibåt.

Kilde:

Waaler, Geir: rapport.

G-110 åen/1998 (norsk, F)

De to kollegaene fra forsvaret, Thomas Elbotn (26) og Martin Skjervagen (26), planla en anderledes påsketur og mente at en kryssing av Grønland måtte passe. Ruten ble fra Isortoq til Kangerlussuaq. De startet 16. april.

Fra Isortoq leide de et hundespann som skulle frakte dem et stykke opp på breen. Bare to dager etter start fikk de en skikkelig storm som varte i to dager. De følgende dagene var det mye løssnø med korte dagsmarsjer. De hadde mye vind på hele turen. Til toppen av breen (2498 m) var det motvind, men så fikk de vinden med på nedturen. De angret at de ikke hadde tatt med vin-skjermer for 2-3 dager hadde de kuling i ryggen.

Nedstigningen til Høyde 660 gikk meget bra, og det var aldri behov for stegjern eller annet utstyr, fordi det fremdeles var vinter.

De brukte 22 dager på breen. Den siste dagen fra brekanten og til flyplassen var den hardeste med ryggsekker på ca. 45 kg.

Kilde:

Elboth, Thomas: pers. med.

Transgroenland 1998 (fransk, F)

Fire franske, to kvinner og to menn, ble fraktet opp på breen med helikopter den 23. april fra Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord). De het Bernhard Muller (46), Jean-Claude Boyer (52), Brigitte Blodau (35) og Isabelle Meyer (39). De gikk på ski, dro hver sin pulk og brukte vindskjermer. To størrelser på skjermene, 10 m² og 6 m², alt etter vindstyrken. De navigerte med CPS og forteller fornøyd om dette instrumentet:

Bare ved å trykke på en knapp på dette vidunderet, viser CPS oss hver aften vår posisjon og hvor langt vi har gått. Daglig blir kursen gått etter kompass.

Dagsrytmen var 5 min. pause hver time med noe å drikke og spise. I godt vær gikk de 20 km på 8 timer. Den 14. mai hendte det noe:

Farlig overraskelse tidlig på morgenen. Bernhard og Jean-Claude har pådratt seg en kullosforgiftning mens de var i teltet. Om natten hadde det snedd kraftig og teltet var dekket hermetisk. Da de kokte kaffe ble de plutselig uvel, mest Jean-Claude. Han følte seg dårlig og tilbragte et kvarter ute i snøstormen for å få frisk luft. Det kan ikke bli snakk om å gå idag.

Den 17. mai hadde de drømmedagen. De brukte vindskjermen og la bak seg 62 km i fint vær. De så fjellene i horisonten. Og to dager senere en drømmetur igjen. Ideelt skiføre, og fra 1000 meter o.h. en flott skitur på 17 km, ned til havet. De hadde ventet en frossen fjord, men det var åpent vann så de ble satt over til Isortoq med båt.

De startet fra breen øst for Kangerlussuaq den 23. april og nådde Isortoq den 20. mai, så turen hadde vart i 28 dager. De hadde tilbakelagt 550 km, derav 150 km med vindskjermer.

Kilde:

Blodau, Brigitte: Expeditionsbericht, 1999.

The Icelandic Mountain Guides Greenland Expedition 1998 (F) **Islenskar konur yfir Grænlandsjökul**

Den islandske guiden Einar Torfi Finnsson (33) ledet fire islandske kvinder over innlandsisen. Finnsson hadde gått over breen en gang tidligere. De fire kvinnene var Porey Gylfadottir (33), Anna Maria Geirsdottir (26), Maria Døgg Tryggvadottir (23) og Dagny Indridadottir (33).

Den 26. april ble de alle fløyet med helikopter inn på Hahn-breen fra Ammassalik. Formålet var en lang skitur hvor hver dro sin pulk, og ved lagelig vind brukte de vindskjermer.

Bortsett fra et par dager med tungt føre pga nysnø og en liggedag hvor det var storm var de heldige med været.

En uventet og morsom opplevelse hadde de en morgen da de fikk høre fuglekvidder. Da de så ut av teltet, satt en snøspurv der. De tolket kvidderet til den forvillede fuglen som tiggings og ga den selvfølgelig mat.

De fire «konur» var fornøyde med turen. Anna skriver:

Hela vandringsen var underbar med alla med- och motgångar. Det kändes också helt naturligt att vara där och resa på detta sättet: Stå på skidor, dra sin pulka och ha sina pauser med dom andra 4 i vår lilla värld som vi kallade expedition.

Den 19. mai var de på Høyde 660 og to dager senere i Søndre Strømfjord. De hadde vært 24 dager på breen.

Kilde:

Geirsdottir, Anna Marie: pers. med.

Norwegian/Canadian Trans-Greenland Expedition 1998

Frank Lutick (50), kanadisk statsborger, og Kari Kulberg (40) norsk statsborger, startet i slutten av april ut fra Ammassalik for å krysse innlandsisen over til Kangerlussuaq.

Det er ingen andre opplysninger enn at de ble reddet fra posisjonen 65°40'N og 38°40'W den 5. mai, altså langt inne på breen. De må ha kommet langt ute av kurs, altfor langt nord.

Kilde:

Jensen, Gunnar: pers. med.

Transgreenland Expedition 1998 (tysk, F)

De tre tyskerne Heinz-Peter Falkenstein (48), Anton Kohlhepp (47) og Christian Pizzinini (24) ble fløyet med helikopter fra Isortoq den 4. mai opp på breen til 700 m høyde. Kursen ble satt mot Kangerlussuaq (Søndre Strømfjord). De brukte ski, pulker, vindskjermer og GPS.

De første dagene var bra, selv om det var mange skavler (sastrugi). Så fikk de fire dager med snøvær og forholdene ble verre for hver dag. På den siste klarte de bare 8 km etter 16 timers hard gåing. En storm tvang dem til å bli i teltet i 36 timer, men den stormen pakket snøen og ga godt føre så de klarte opptil 35-40 km dagsetapper. Så opplevde de mange dager med flott vær, men bare en eneste dag kunne de bruke vindskjermene (65 km). Det kaldeste de målte var -35°C.

Den siste dagen fram til Høyde 660 og til brekanten var svært ubehagelig med 22 timer i regn, våt snø, vidåpne breelver og gåing i isvann hvert annet minutt.

De brukte 23 dager iberegnet to liggedager.

Kilde:

Falkenstein, Heinz-Peter: rapport.

G 98 Greenland Acrossing 1998 (italiensk, tysk)

Robert Peroni (53), italiensk statsborger, men bor i Ammassalik, planla å lede de fire tyskerne Ernst Klinger (51), Klaus Pusch (42), Fred Stoeckler (50) og Thomas Dichtl over innlandsisen. De startet ut fra Isortoq i begynnelsen av mai med kurs for Kangerlussuaq.

De klarte ikke å gjennomføre og måtte etter en tid snu og gå tilbake til Isortoq.

Kilde:

Jansen, Gunnar: pers. med.

Norsk hundeekspedisjon 1998 (internasjonal, F)

Dette var en pakketur, øst-vest og vest-øst, og en gjentakelse av turen i 1993 med samme opplegg. Den var organisert av Sjur Mørdre.

Del 1. Øst-vest

Ledere var Tore Stenseng og Martin Gudbrandsgård. Da det hele var basert på hunder også denne gang, ble grønlanderer Gert Mikaelson hyret

som hundekjører. Hunder og sleder ble leid i Isortoq. I tillegg til de tre som er nevnt var det med fire skiløpere fra Norge – derav en kvinne.

De startet fra Isortoq den 10. mai. Alt utstyret var lagt på sleden og skiløperne hadde bare å passe kursen til DYE II og videre mot Kangerlussuaq. Rutinen var at en gikk foran med kompass. Han ble byttet hver time. Hele turen over til de nærmeste sprekkområdene gikk greit selv om det var mye tungt føre. Her ble det slått leir, hundene og en hundepasser ble igjen.

Fra leiren ble det en strevsom tur videre til Høyde 660, men etter fire dager på breen kunne de fortsette på bar mark til Kangerlussuaq.

Del 2. Vest-øst

Fra flyplassen i Kangerlussuaq og opp til leiren på breen gikk det en internasjonal forsamling ledet av Sjur Mørdre og med Line Bø som hundekjører: en fra USA, to fra Danmark, fem fra Nederland og en fra Sveits.

Turen opp til leiren på breen var strevsom, men det var fint vær hele tiden også frem til Isortoq. Det var det beste været som Sjur hadde hatt på sine seks kryssninger. De brukte 21 dager.

Kilde:

Mørdre, Sjur: pers.med.

Isortoq II, 1998 (grønlandsk, F). Første ekspedisjon med bare grønlandere som har fullført

De fire grønlanderne Steve Bertelsen (24), Knud Kristensen (21), Nick Nielsen (23) og Svend Sværd (28) valgte å gå i Eigil Knuths spor fra 1936. Dette var en tur fra Qasigiannnguit på vestkysten (sørøst for Christianshåb) til Isortoq, en tur på 850 km.

Fra sjøen og opp til breen fikk de hjelp til å bære utstyret. De startet 7. juni på breen. På grunn av sprekker og bløt snø kunne de ikke bruke skiene før etter to dager. På turen videre inn til midten av breen var været meget skiftende og en dag måtte de ligge i teltet. Etter noen dager med bra

forhold midt på breen var det igjen mye dårlig vær på nedturen. De kunne gå av breen den 3. juli. Det var 26 dager på breen.

Kilde:

Sværd, Svend: rapport på internett.

Rett Vest – Grønlandsekspedisjonen 1998 (norsk, F)

Harald J. Rønneberg (24) og Nicolai Nansen (28) ble fløyet med helikopter fra Ammassalik 26. juni til innerst i fjorden ved Isortoq. Hele uken før start hadde det kommet mye nedbør og det gjorde at oppstigningen ble meget tung. Den tok tre dager mer enn beregnet.

Planen var å gå nordvest til Uummannaq (850 km) uten etterforsyninger. De brukte heller ikke vindskjermer. De dro pulker på 102 kg og navigerte med Garmin GPS 12 + kompass.

Rønneberg har gitt en kort versjon av turen:

Når det gjelder tiden på platået så gikk det forholdsvis bra. Nicolai og jeg fungerte utmerket sammen og vi holdt en solid fremdrift. Det var da vi hadde ca. 70 km igjen av innlandsisen at ting begynte å skje. Vi kom inn i et sprekk-

område det var umulig å forutse. Små nunatakker som ikke er avmerket på kartet. Hadde et par episoder i dårlig vær vi godt kunne vært foruten. Dette tok lang tid og forsinkelsen ble ytterligere. Da vi ankom barmark var vi lettet, men visste ikke helt hva vi hadde i vente. Kartene i dette området viser høydekurver på 100 meter noe som gjør det meget vanskelig å anslå terrengets karakter. Vi opplevde å måtte gå to ganger for å klare å frakte utstyret vårt i dette terrenget. Forsinkelser var nok en gang et faremoment. Det var i løpet av disse, forholdsvis ubehagelige dagene, at vi bestemte oss for å gå ned med alt unødvendig utstyr til fjorden «Perdlerfiup Kangerdlua». Det viste seg at en av de mest aktive brefallene i området endte opp i denne fjorden. I og med at vi hadde snudd døgnnet, for å få bedre føre de siste dagene på isen, fortsatte vi med dette da vi kom ned til barmark. Om natten var aktiviteten i brefallet sterkt redusert og vi tenkte ikke på dette som noen trussel. Turen ned var ganske strabasios med rundt 50 kg på ryggen og vi var rimelig utmattet da vi kom frem. Utstyret vi skulle legge fra oss for så å hente ved en senere anledning besto av ski, pulk, breutstyr, tomme brennstofflasker, etc. Vi sovnet øyeblikkelig etter at vi hadde «sikret» utstyret ved vannkanten. Mens vi var i drømmeland kalvet brefallet og skapte store krefter i vannet som resulterte i at min (Harald) pulk forsvant på sjøen. Her var blant annet 98% av alle bilder vi hadde tatt i løpet av turen. Dette forklarer vårt tynne bildemateriale. Uansett så kom vi unna med kroppen i god behold og klarte å komme oss til «pick up point» innen fristen.

De kom frem til vestpynten av Akuliarusessuaq, 26. juni etter å ha brukt 34 dager på breen og fem dager på barmark. Derfra ble det en kort båttur til Uummanaq.

Kilde:

Rønneberg, Harald, J: pers.med.

GESA-98 (norsk, F)

Etter en del vanskeligheter med transporten fikk Arne Steen (23) og Sverre Sandviken (24) båtskyss fra Isortoq og inn til breen den 1. juli. Turen gikk til Kangerlussuaq.

De benyttet bare ski og pulker og var utstyrt med GPS og kompass.

De var begunstiget med godt vær. Bare et par dager måtte de slå leir tidlig pga. «white out». Det som skapte problemer var smeltevannet. Steen forteller:

Da vi befant oss ca. 2000 m o.h. på vestsiden hadde vi Søndre Strømfjord NV for vår posisjon. Istedenfor å holde høyden og gå rett nord til vi var rett vest for Søndre Strømfjord, gikk vi isteden NV, direkte til Søndre Strømfjord. I og med at alle elvene renner ned av breen i retning vest, betydde det at vi måtte krysse langt flere elver enn det som var nødvendig. Fem av elvene var så store at vi måtte bruke tau og stegjern. Vannet nådde oss til livet.

De mange bresprekkene innebar nesten like mye arbeid som elvene. Mye gåing fram og tilbake for å finne et punkt å krysse. Det medførte at vi godtok tynnere og tynnere snebroer.

Ca. 5-6 km vest for Høyde 660 ble terrenget så voldsomt at vi ikke lenger hadde mulighet til å gå med pulk. Utstyret ble lastet i ryggsekker. Pulker og ski måtte dessverre settes igjen. Men alt i alt en glimrende tur.

De brukte 29 dager på turen.

Kilde:

Steen, Arne: rapport.

Innlandsisen med pulk 1998 (norsk, F)

Hvitserk arrangerte kryssing av innlandsisen med pulk fra øst til vest. Gruppen besto av Janne Mollan (38), Jack Hagbru (44), Otto Molvær (59), Petter Nuland (27) og Per Nordström (34) fra Sverige. Lars Ebbesen var ekspedisjonsleder.

De startet nede i brekanten øst for Isortoq 8. August kl. 03.00 i grått og stille vær. Utover dagen begynte det å regne og tross 19 km var det seks druknede katter som søkte ly i et forferdelig vær. Neste dag ble de liggende mens syndfloden fortsatte. Først to gådager senere var de gjennom et meget åpent og «spennende» brefall. I svært vekslende vær, med en liggedag til pga. vind, hadde de overraskende motvind nesten helt til den nedlagte radarstasjonen DYE II. Det gjorde at turen ble tung fordi de stadig fikk nysne.

Men 22. august kom de frem til DYE og tok en fortjent hviledag. Dagen etter skulle de prøve skiseil. Men da de dro avgårde kl. 05.00 var vinden så hard at det var umulig. Først noen timer senere kom seilene opp og de la hele 103,5 km bak seg den dagen. Siste del gikk på kryss og tvers i halvveis uttørrede smeltevanns elveleier.

Siste del ned brefallet til Høyde 660 ble en kamp med mye smeltevann, white-out og vanskelige forhold. Men 29. august sto de med skistøvlene dypt og lykkelig plantet i morenen.

Dagen etter gikk og vadet de, de siste 16 km gjennom duftende lyng og iskalde elver ut til Grillplassen.

Kilde:

Ebbesen, Lars: pers.med.

Norske fangstmenns overvintringer

Del 6, 1920 - 1925

(Norwegian winter hunting expeditions)

Part 6, 1920 - 1925)

Av Odd Lønø

Sørkapp 1920 -1921

I august 1920 reiste Anders Kvive Andersen igjen nordover for å overvintringe på Sørkapp. Utruster var J. Hagerup og med seg fikk han de to vante fangstmennene Reinhart Didriksen og Håkon Karlsen. De ble satt opp med *M/K Beintin*.

Det hele gikk som vanlig med å røkte revefeller og selvskudd. Noen stor angst ble det ikke. Det var for lite drivis ved Sørkapp denne vinteren, så forholdene for bjørnefangst var ikke de beste. De fikk en bjørn og rev av seg til.

En dag i januar skjedde det en ulykke. Alle tre var sammen og holdt på å renske opp for snø i en selvskuddbås. Kvive hadde sikret geværet i kassen før han begynte å ordne med mekanismen. Likevel smalt det. Skuddet traff Kvive. Året før da han lå på Dunøyane hadde han også skutt seg. Eldigvis var det langt mindre alvorlig denne gangen. Det var lillefingeren på høyre hånd som var skutt i filler. Kvive surret halstørklet rundt hånden. Heldet skjedde ved et av de nærmeste selvskuddkassene og de kom raskt til hytta. Kvive har fortalt om det som skjedde videre til Moberg:

Immeratene fyrte i ovnen og satte på vann. Men mer gjorde de ikke, jeg måtte klare meg selv. Jeg fikk løsnet tørkleet fra såret, vasket det og fikk beinbitene på plass. Det lå noen meter i såret, og det gjaldt å plassere dem der hvor de hadde hørt hjemme. Det blodde stygt, men jeg fikk til slutt på en skikkelig bandasje. Jeg strammet til, nokså hardt. Det verket i hånden som rimelig kunne være. Etter tre dager løsnet jeg på forbindingen. Så jeg at lillefingeren var helt svart. Koldbrann. Javel. Nå gjaldt det å handle fort og riktig. Skulle jeg kutte av hånden for å være sikker? Men uten høyre hånd kunne jeg jo ikke leve, og hva skulle jeg da egentlig leve for? Hvordan skulle kjerring og unger klare seg? Nei. Det fikk bli med lillefingeren. Det var lettere å kutte, når jeg først hadde tenkt på det en stund og forsonet meg med at det kanskje hadde vært nødvendig å ta hele hånden. Så ble det å koke vann igjen, med saks og kniv og handsag i kjelen. Reinart og Håkon ba også denne

gangen om å få slippe å se på. Slik er det gjerne med store, sterke karer. De føler for fint, jeg tror det må være det.

Noe å bedøve med hadde vi ikke. Men det fikk gå. Jeg skar av hud og kjøtt like ovenfor det innerste leddet, og skjøv tilbake det som sto igjen. Så sagde jeg av beinet fra utsiden av hånden. Det var ikke fullt så lett som det høres, jeg måtte spenne hånden mot bordet. Så var det endelig klart, nå skulle jeg sy det hele sammen. Dette hadde jeg ikke tenkt på, og så måtte Håkon finne fram sysakene og koke dem. Jeg fikk iallfall en flott søm over såret, sydd med svart bjørnetråd.

Det helte seg riktig bra, jeg fikk hverken koldbrann eller blodforgiftning. Men det varte lenge før jeg fikk styrken tilbake i hånden.

Sommeren kom, og de så etter skuter som kunne ta dem hjem til Tromsø. Det var nå mye is, og ingen båt kom under land. De lastet derfor fangsten i fangstbåten og rodde langs kysten nordover. De håpet på å få komme i kontakt med en fangstskute og få frakt med den. De rodde forbi Hornsund, inn Bellsund til Midterhuken. Ingen båt å se. Så rodde de videre nordover i sterk motvind til Isfjorden og inn til Grøn fjorden. Folkene der gjorde store øyne da de så de tre karene komme roende i en båt stappfull av skinn og utstyr. Men ikke bare det. Den ene av dem, Kvive, rodde med høyrehanda surret til åren. Han kunne fremdeles ikke bruke den på normal måte. Hånden var ikke fullgod, og han kunne ikke løfte noe med den.

Fra Grøn fjorden fikk de frakt med kullbåt.

Fangst: 20 bjørn, 25 rev og noe dun.

Kilder:

Moberg, A. 1960: Svalbards Sønner.

Andersen, Anders Kvive pers. med.

Camp Asbestos, Calypso 1920 - 21

Jacob Horneman var vakt for A/S Kullspids. Om han drev fangst vites ikke.

Dunderbukta 1920 - 21

De to svenske fangstmennene August Olofsson og Johan Eriksson (64), bare kalt Thuna, ble i september 1920 satt i land i Dunderbukta. De skulle drive fangst på strekningen ned til Torellbreen og bruke hyttene som N.E.Co hadde satt opp og som ble brukt av ekspedisjonen til Trondsen året før. Hovedstasjonen hadde de i Dunderbukta.

Det ble et dårlig år med mye mildvær. Etter nyttår hadde de hatt et kraftig regnvær. Elvene som rant over slettelandet svulmet opp og satte store deler av sletta under vann. Etterpå frøs det hele til et vanskelig hålkøføre. Werenskiold og Fønhus som var ombord i *Farm* på Hoels Spitsbergenekspedisjonen besøkte dem den 30. juni. De to lå da i hytta i Olofssonbukta som ligger ca. 15 km sør for Dunderbukta. De var i god form, men hadde lite proviant igjen. Menyen bestod for det meste av eggepannekaker. Mye egg hadde de, for tidlig i juni hadde de rodd ned til Isøyene på egg og dunfangst. Her hadde de også truffet på en fangstskute, og skipperen hadde lovet å hente dem på hjemveien. Etter å ha pratet en del ble de to med ombord i *Farm*. De tok med seg en kasse egg. Werenskiold forteller om dette:

De fikk endel tobakk og kaffe og brød i bytte, og saa stekte vi eggepannekake, og Olofsson og Thuna slapp aa spise egg for engangs skyld og saa var alle tilfredse.

Mildvær og lite drivis hadde gjort at det var kommet få besøk av bjørn. Ellers hadde vinteren stort sett forløpet bra. Men en gang hadde en av dem kommet hardt ut å kjøre. Fønhus har skrevet ned det han fortalte:

Den ene av dem blev ute for en snestorm i vinter. Han kom sig ind i denne hytte vi ser her fra skibet; men der var ingen mat, og ikke hadde han nogen niste med sig. Og i fire døgn laa

August Olofsson (tv.) og Johan Eriksson i hytta i Olofssonbukta 1920. Foto fra Mobergs Fångstmåns Land.

han der veirfast, for han var ikke istand til at finde hjem igjen. Tre ganger drog han ut, og tre ganger gikk han rundt i snefokket og kom tilbake paa samme flekken.

Men femte natten la uveiret sig, nordlyset sendte striper over himmelen, og da sjanglet han hjem til hytta en mil nordpaa, halvdød av sult.

Du vet at den smakte nok kaffen den gangen, sier han.

I midten av juli kom fangstskuta og hentet dem. Dette ble siste fangstvinter for Thuna. Et par år senere ble han lagt inn på tuberkulosehjemmet i Lyngs-eidet. En dag dro han derfra, ingen vet hvor det ble av ham og hvor han døde.

Fangst: 5 bjørn, 27 rev, 6000 egg og vel 20 sekker dun.

Kilder:

Werenskiold, Werner 1923: Fra Spitsbergen.

Fønhus, Mikkjel 1921: Fangstmændene. Norsk Idrætsblad og Sport. Julenummer.

Moberg, A. 1960: Svalbards sønner.

Isfjorden 1920 - 21

I 1920 kjøpte Hilmar Nøis skøyta *M/S Kjækan* på 48 fot med full seilføring og 13 hesters motor. Etter en tur i Nordisen med dårlig utbytte bestemte han seg til å overvintre igjen. For å finansiere turen fikk han P. Figenschou og E. Ellingsen i Tromsø med seg. Det ble tre utrustere, for Hilmar dekket en tredjedel som eier av skuta.

Hilmar fikk med seg fire mann, og planen var å sette i land ett lag i Dicksonfjorden og ett i Widjefjorden. De reiste fra Tromsø i slutten av juli og ombord hadde de også seks hunder, derav fire hvalper. Overfarten begynte godt, men så kom tåka. Bjørnøya så de ikke noe til, og den 1. august regnet de med å være rett vest for Hornsund. Om kvelden samme dag skjedde det. Uten å ha sett glimt av land kjørte skøyta over en grunne og så rett mot en holme. Skøyta stod fast, hadde en slagside på 30 - 40 grader, vannet fosset inn av hull i siden og motoren stoppet. Det meste av dekkslasta fløt vekk. De var forlist.

Hvor de var havnet visste de ikke før de noe senere kunne se av terrenget at de var på en av St.Hansholmane. Det er noen små holmer som ligger 23 km sør for Kapp Linné, mer enn halvveis ned mot Bellsund. Det ble et hektisk arbeid med å berge mest mulig over i fangstbåtene og inn på holmen. Da de omsider sto søkkvåte og dødstrette på holmen i tåka og så på vraket som beveget seg i dønningen, kunne de i alle fall glede seg over

at det viktigste var berget. De fikk opp et telt, og rodde så ut til vraket igjen og brøt løs styrehuset som de klarte å få opp på holmen. Der rigget de seg til samtidig som de måtte forsøke å dekke til det som ikke tålte vann. Vann fantes ikke på holmen, men det fikk de likevel nok av. Det regnet i stride strømmer i fjorten dager.

De bestemte seg til å gjennomføre overvintringen, men Wijdefjorden måtte selvfølgelig sløyfes. De måtte konsentrere seg om Isfjorden. Det første de gjorde var å laste opp en fangstbåt og ro til Grøn fjorden. En ble igjen på holmen for å passe på at ikke noen tok det de hadde klart å berge. Fra Grøn fjorden telegraferte de til Tromsø etter en motorbåt. Den måtte de ha skulle de kunne få alt på plass før vinteren satte inn.

Mens de ventet på båten rev de huset på Alkhorneret og flyttet det en kilometer lenger inn i Trygghamna. Der var det bedre havneforhold. Da de var ferdig med det rodde de over til Grøn fjorden og hentet motorbåten. Det første de brukte den til var å berge alt som var på St. Hansholmene.

I tiden som kom bygget de en hytte i Ekmanfjorden og en bistasjon ved Dicksonfjorden. I alt fikk de i stand 11 hytter og samlet rekved til brendsel til disse. Revefeller, i alt 400, satte de også opp.

I midten av november fordelte de seg på fangstfeltet. Karl Fosmo fikk ansvaret for fangsten i Sassen, Karl Johansen og Rudolf Svendsen hadde hovedstasjon på Kapp Wijk og skulle fange rundt Dicksonfjorden. De fikk også alle hundene. Nøis og Julius Kristiansen la seg til i Trygghamna. Dermed kom de til å fange på store deler av et felt som strakte seg fra Daudmannsøyra inn til Sassen og videre ut til Deltanaset på sørsiden av Isfjorden.

Om høsten, i november, kom det massevis av ryper i området innerst rundt Isfjorden. De skjøt et par hundre til mat og til åte til revefellene.

Nøis og kameraten i Trygghamna fant ut at de ville utvide terrenget enda noe mer. Midt på vinteren, den 5. desember, lastet de sleden med utstyr og proviant som de i mørket og over vanskelig terreng dro ut på Daudmannsøyra. Etter en masse slit fikk de satt sammen en provisorisk hytte.

I jula hadde de avtalt å møtes på Kapp Wijk. Nøis og Kristiansen startet fra Daudmannsøyra. På Isfjorden var det ikke is, bare i bukter, og langs land var det noe is og sørpe. Nøis har fortalt utførlig om denne turen til Berset, og sier selv om den: «Et vågestykke som va` reine tullskapen».

Første etappe var å gå til Bohemanneset. Der kom de frem gjennomvåte, frosne og dødstrette etter 18 timer. De banket på, og en mann tittet ut av vinduet. Nederlenderen som var nattevakt trakk revolveren, for han var

ikke sikker på hva slags vesener han så der ute i mørket. Han våget seg ut da han hørte stemmer. Det endte med at de ble godt mottatt og traktert i fire dager.

Da de kom til Kapp Wijk var også Fosmo kommet dit. Det ble trangt i hytta, men siden fangstfolk ikke er vant til å ligge på hotell, ble sammenkomsten vellykket. Johansen og Svendsen hadde ikke vært særlig flinke og innrømmet at de var mørkeredde, og av den grunn hadde de ikke røktet terrenget som de skulle. I fellene hadde 17 blå og 13 hvitrev blitt spist opp av annen rev fordi fellene ikke hadde blitt sett etter ofte nok. De to hadde ikke fangstet tidligere, og bjørn hadde de ikke skutt og var redde for å møte en i mørket.

Den 1. februar startet tre av dem fra Kapp Wijk med hundespann for å ta seg frem til Sassen. Da det ikke var is på Isfjorden ble det meget vanskelig å ta seg fram langs landkallen. De måtte passe på å komme forbi de vanskeligste stedene på lavvann. Likevel måtte de ofte vasse i vann og sørpe og bære lasten i flere vendinger enkelte steder. Billefjorden var også åpen halvveis inn, og veien videre til Bjonahamna og Sassen ble det samme slitet.

I Sassen hadde fangsten heller ikke vært særlig bra. Flere av revene de fikk hadde kort hårdekke med åpne flekker i pelsen. Det var tydelige tegn på at mange av revene hadde vært bort i giften som Qvarnstrøm og kameraten hadde brukt året før. En hendelse til var også avgjørende for det svake resultatet. I dette området fant de masse døde ryper. Noe slikt hadde de ikke opplevet tidligere. Rypene var døde av sult eller sykdom, og reven hadde masse ryper å forsyne seg av.

Etter noen tid reiste de tilbake til Kapp Wijk. Isen på fjorden var like vanskelig, og de la veien delvis over land for ikke å vasse i sørpe og vann langs landkallen. Fra Skansbukta gikk de opp dalen nord for bukta og ned dalen som munner ut mot Svenskehuset på Kapp Thordsen. I dalen var det gått mange snøras og de opplevde ett av dem. Johansen gikk foran hundespannet, Nøis ved spannet og Svendsen kom bak. Plutselig løsnet et ras. Nøis og hundene ble med i raset. Hundene klarte det bra, men Nøis ble helt borte. Svendsen var heldig og raset gikk rett foran ham. De to trodde Nøis hadde sett sine siste dager, men så fikk de se lua hans og litt unna litt av en vott. Under der lå Nøis, og de fikk gravet ham frem.

Fra Kapp Wijk dro Nøis og Kristiansen til Alkhornet. De snørekjørte med hver sin hund og kom raskt trefjerdedeler av turen før de ble overrasket av snøstorm og måtte ligge i en snøhule i 18 timer sammen med hundene.

Våren kom og motorbåten ble brukt til å kjøre fangsten og utstyret til Longyearbyen for å sende det til Tromsø. Nøis og Fosmo dro med til Tromsø, mens de tre andre tok seg arbeid på graven. Turen hadde ikke vært noen suksess. Selv om det ble utbetalt forsikring på skuta så ble det kr. 58,- i minus på Nøis, men da hadde familien fått utbetalt kr. 150 pr. måned den tiden han hadde vært borte.

Fangst: 3 bjørn, 49 blå- og 62 hvitrev og 36 rein.

Kilder:

Berset, Odd 1953: Hilmar Nøis.

Hoel, A. Dagbok 1936. Norsk Polarinstitut.

Pyramiden 1920 - 21

Her lå Samuelson og Hegge Nilsen som vaktmenn. Samuelson var svensk. I februar kom Hilmar Nøis og hans to kamerater innom på vei fra Bohemanneset til Sassen. De to vaktmennene var da bitre fiender, og Samuelson var imot å ta imot «luffare». Men Nilsen tok imot de farende og stelte bra for dem. Nøis har fortalt til Berset om dette besøket:

Mens Nøis og kameratene satt der og langet inn, sultne og litt forkomne etter den harde turen, hørte de svensken, som hele tiden hadde holdt seg unna, rope til kokken: «Nilsen, kom ut, ja vil tala med dig!»

Nilsen gikk ikke ut, men ropte: «Ka du vil mæ'?» Svensken svarte med harme i røsten: «Vet Ni inte, Nisse, at det här huset, är et svenskt hus, – provianten är svensk och själv är jag svenska!»

«Det vet æ» sa Nilsen. «Men i Norge, der gir vi mat te farendes folk.»

Da svarte svensken hånlige: «Då måste Norge vara ett luffarnas paradis, – om något sådant finns!»

Slikt kan hende når folk i lang tid går og sliter på hverandre i mørketiden.

Fangst: Ingen opplysninger, sannsynligvis ubetydelig.

Kilde:

Berset, Odd, 1953: Hilmar Nøis.

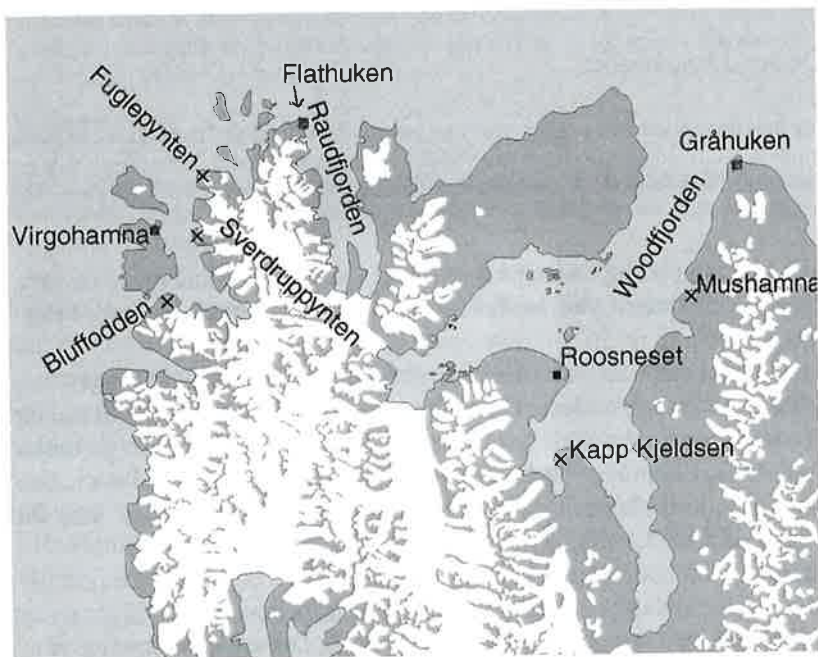
Virgohamna, Flathuken, Roosneset og Gråhuku 1920 - 21

Arthur Oxaas (32) bestemte seg for en overvintring på Spitsbergen sommeren 1920. Han ville bruke skøyten *Trio* som han hadde kjøpt året før, under overvintringen. Oxaas fikk kontrakt med Johan Hagerup og Hans Jensen i Tromsø som rustet ham ut. Det hele kom på 40 000 kroner.

De var i alt åtte mann ombord da de i slutten av juli reiste nordover helt nedlastet med materialer og utstyr. I Ny-Ålesund lastet de ombord kull før de gikk nordover til Virgohamna. Her hadde Oxaas fått låne huset til Pike og ville bruke det til hovedstasjon. Georg Bjørnnes ble satt i land her sammen med de to hundene de hadde med. Bjørnnes var en god snekker og skulle bygge bistasjoner på Sverdruppynten og Bluffodden.

På Flathuken satte de opp en hovedstasjon og la opp materialer til bistasjoner i Kvitøysund og Fuglefjord. Videre gikk turen til Gråhuku hvor de satte opp en hovedstasjon og en bistasjon i Mushamna. Den siste hovedstasjonen ble satt opp på Roosneset i Woodfjorden og en bistasjon til denne på Kapp Kjeldsen. I alt hadde de 11 hytter, og de hadde bygget 10 av dem.

Etter enda en tur til Ny-Ålesund med *Trio* for å hente flere forsyninger, særlig parafin, ble fangerne satt ut på sine fangstplasser. I Virgohamna

skulle lederen Arthur Oxaas og Georg Nilsen bo, på Flathuken Georg Bjørnnes og William Oxaas (bror til Arthur), på Roosneset Alfred Johansen og Efrain Hansson og på Gråhuken Anton Einarsen og Vainø Johansson.

På turene rundt til hyttene benyttet de selvfølgelig anledningen til å jakte rein, kobbe og snadd. Det var en stri tørn for dem alle med ilandføring av utstyr og bygging av hytter, og de var glade da de i begynnelsen av september kunne ta en hviledag. På jakt etter rein var de også inne i Wijdefjorden. Her fikk de 12 rein. De oppdaget da at det lå et fangstlag der. Det var Torén med tre mann.

Så var det å ta vare på skøyta. Den bestemte de seg for å fortøye i le av en holme i Virgoamna. *Trio* ble rigget ned og alle deler som kunne skrues løs fra motoren ble tatt på land. Så skulle den fryse inne i isen. Den 20. november slet skøyten seg første gang og de klarte ikke å få akterfortøyet den igjen på grunn av sørpe. To dager senere kom de ombord, forhalte den og la den på svai. Så to dager senere igjen etter en storm fra NV står det i dagboken:

Begge kjettinger er sprunget så skjøytten nå ligge løs i sørpen der inne. Da vi hverken får ro eller kan gå på den, kommer vi ikke ombord, for å få den fast. Holder nu vakt på den for å passe på om den går i drift.

Og den 25. november:

Har hele tiden holdt vakt på skjøytten. I natt var det storm fra SSØ. I dag orkanaktig storm fra SSV. Kl. 12.30 gikk isen i bukten. Vi fikk ut båt og kom ombord. Tamper og kjettinger ble belagt i holmen så vi sikret oss at den lå. Isen skrudde skjøytten opp på noen stener ved holmen.

Slik holdt det på og enden på dette slitet i mørke og kulde ble at de satte skøyta opp i fjæra og lot den fylle seg med vann fra et hull den hadde fått i bauen.

Arbeidet med skøyta hadde hindret dem mye, men de hadde laget over 100 revefeller og satt dem ut med båten. Ved juletider fikk de kaldt vær og fjordene frøs til så det ble lettere å røkte terrenget. I januar fikk de besøk av de to fra Flathuken. De hadde fanget bra. Bistasjonen som disse hadde ved Fuglefjord ble også brukt av karene i Virgoamna. Det var ikke det beste sted å bo. Oxaas skriver i dagboken 30. januar:

I dag har vi holdt oss hjemme og hvilt oss. Det kan nemlig bli lange, tunge marsjer. I huset ved Fugle Bay har vi kun primus og det viser seg udugelig. Da den ikke varmer så det tørker,

vokser det på med rim og is, og det er en slik råddamp at en ikke kan holde ut å være der. En er nødsaget til å bruke den stasjonen så lite som mulig. Jeg trodde jeg skulle krepert da jeg lå der en natt.

I februar brekker store deler av isen opp igjen, og det står i dagboken:

Innenskjærs er alt brekt så det er åpent vann. Vi er nå avskåret fra å komme til fastlandet. Ja, det er enestående dårlige forhold. For det første er det et langt terreng, og når man en gang kommer over til redskapene så er alt ramponert, og den reven som er gått på oppspist.

For å få tak i bjørn satte de ut selvskudd. Etter dagboken å dømme ikke flere enn ti. De brukte også gift etter rev og bjørn.

I slutten av mars brakk fastisen opp i Danskegattet helt inn til 6-7 meter fra skøyta. I tiden fremover arbeidet de meget med den, hugget is i rommet og forsøkte å lense den. For å få den fri fra isen, der den sto langt oppe i fjæra, brukte de dynamitt og sprengte en råk. I denne tiden var det at hundene forsvant. De var kommet ut på drivis og hadde rekt avgårde.

De arbeider ivrig med båten. Den må på vannet for de skal jo bruke den til frakten hjem. Den 22. står det i dagboken:

Vi har i dag kranet skjøytten og lappet på den. Har nå funnet lekkasjen som er i kjølen under lugarskottet og kjøplanken på babord side. Vi håper å få den så tett at man er hjulpen.

Og dagen etter:

Vi har i natt og i dag arbeidet på skjøytten, tok den i aften av fjæren så vi nu har den flytende. Vi må gå skift og arbeide på den, da den er så lekk at vi ikke tør la den ligge en natt. . . Skjøytten lekker mye, men vi får ikke gjort noe med det.

I slutten av mai er skøyta rigget og maskinen skrudd sammen. I dagene som kommer er de på farten rundt til stasjonene sine og tar ombord fangst og utstyr. Først gikk de til Bluffodden. Her lå det ved selvskuddet en liten bjørn som var omtrent oppspist. Synderen var den ene av hundene som de hadde mistet 34 dager tidligere. Den hadde klart å svømme til land her og hadde berget livet ved å spise bjørnekjøtt. Den andre hunden så de aldri mer til.

På Flathuk møtte de Anton og Alfred. Dit var de kommet for å hjelpe til. I Wijdefjorden gikk de inn til fastiskanten, og to mann gikk videre inn til hytten til Torén. Der stod det dårlig til. Tre av dem hadde skjorbuk.

For å få mere fangst gikk de med *Trío* nord til Lågøya. Her skjøt de ei

binne som hadde en årsunge. Ungen løp inn på øya hvor de klarte å fange den, men dagen etter måtte de avlive den da den hadde fått et slag i hodet.

Den 10. juni gikk de inn Wijdefjorden og inn til Torén. To av mannskapet på *Trio* ble igjen for å hjelpe med å få skøyta til Torén på vannet. Torén og en til av hans mannskap gikk ombord i *Trio*.

På veien til Roosneset ble de stanset av isen. På grunn av de syke satt de straks kursen mot Ny-Ålesund. Her på gruveanlegget ble de to syke øyeblikkelig tatt under behandling. Skøyta til Torén kom noen uker senere til Ny-Ålesund.

I Ny-Ålesund ble de liggende for å planlegge en ny vinter. De solgte noe av fangsten ved anlegget. For fire små bjørneskinn, 3 hvitrev og en blårev av sekunda vare fikk de 1909 kroner. En ombord er ikke lysten på en ny overvintring. I dagboken står det 24. juni:

Ligger fremdeles fortøyet i kaien. Da jeg hørte at maskinisten skulle gå fra, gikk jeg frem og ba ham komme akter for å få forholdet oppgjort. Under dette ble han hardt tiltalt for å bryte sin kontrakt. Da han herunder ble grov så ba jeg ham gå opp av kahytten og nektet ham å gå av. Han har senere tatt sine klær og flyttet i land. Han blir å betrakte som rømling om han ikke kommer tilbake. Likeså vil han kunne bli trukket part av sin hyre.

Da de fikk opp ti fat med parafin til motoren gikk de straks nordover igjen for å hente resten av fangsten på stasjonene. De var tilbake i Ny-Ålesund 12. juli. På anlegget solgte de 418 kg reinkjøtt til en pris av kr. 2,50 pr. kg. Resten av fangsten ble sendt til Tromsø.

Samlet fangst ifølge *Nordlys*: 82 hvite og 34 blå rev, 17 bjørn, 60 rein. I dagboken nevnes at de fikk en del kobbe og snadd, men de samlet svært lite dun.

Kilde:

Oxaas, Arthur 1921: Dagbok for motor-skjøite *Trio* af Tromsø. Norsk Polarinstitut.

Oxaas, Arthur 1955: Svalbard var min verden. Aschehoug & Co, Oslo.

Nordlys, 30. september 1922.

Widjefjorden 1920-21

Svensken Torén fra Kiruna kjøpte sommeren 1920 en skøyte som han ville bruke på en overvintring på Spitsbergen. Han reiste nordover med sin sønn og to karer fra Finnmark. De slo seg ned i tre hytter som allerede sto på vestsiden av Wijdefjorden. Hyttene ved Elvetangen og Laguneneset ble brukt som hovedstasjoner og hytta ved Krosspynten som bistasjon.

Da Oxaas med *Trio* den 2. september kom inn Widjefjorden for å jakte rein og kobbe oppdaget de Torén og en mann i hytta på Elvetangen. De fortalte at de hadde skutt noen kobber, men kjøttet ville de ikke spise. «Sån där skit äter vi inte», sa Torén. Rype skjøt de ikke. Den skulle få leve og være lokkemat for reven. Sønnen og den andre finnmarkingen lå i hytta på Laguneneset hvor allerede skøyta og motorbåten var satt på land.

De fire levde bare av saltmat og hermetikk. Brød laget de av en tykk deig av mel og vann som de steikte i en form oppe på ovnen. Det ble et hardt, flatt og tungt fordøyelig brød. Av mannskapet på *Trio* fikk de en sekk poteter og en reinsbukk for at de skulle få litt fersk mat.

Ut på senvinteren gikk Einarsen og Johansson som lå på Gråhuken for å besøke de to på Elvetangen. Det sto dårlig til. Torén og den ene finnmarkingen lå til sengs og hadde alle tydelige tegn på skjorbuk. Sønnen og den andre som lå på Laguneneset hadde flyttet til Elvetangen for å pleie de syke.

Den 2. juni var Oxaas med *Trio* på besøk hos Torén. Nå hadde den tredje karen også tegn til skjorbuk. Bare sønnen til Torén var hel frisk. Oxaas ga dem en nyskutt rein og tørrede poteter så de kunne forbedre kostholdet.

Den 10. juni kom *Trio* på besøk igjen. De tok ombord de to sengeliggende og satte i land Alfred Johansen og Vainø Johansson for at de skulle hjelpe til med å få skøyta på vannet. Den tredje syke ble igjen. Han var ikke faretruende syk.

Oxaas setter så kursen for Roosneset for å ta ombord deres fangst der. De blir stoppet av isen og kommer ikke inn. De syke blir stadig dårligere. De ligger i køyene og kan ikke rette ut bena. Her var det bare en ting å gjøre – gå til Ny-Ålesund så raskt som mulig.

Den 16. juni er *Trio* i Ny-Ålesund og her starter doktor Schäfer behandlingen av de syke med riktig kost og lysbehandling. Etter 3-4 uker er de utenfor fare og kan gå normalt.

På Laguneneset arbeidet de fire med skøyta og klarte å få den på vannet, og etter 2-3 uker kom de til Ny-Ålesund. Den 14. juli gikk skøyta til Torén med kurs for Tromsø.

Det triste resultatet av denne fangstturen skyldtes at ingen av de fire hadde erfaring fra Spitsberben. Dessuten hadde Torén valgt et galt kosthold, og han hadde motvilje mot å spise kobbekjøtt. De var også svært lite aktive. De skjøt ikke en eneste rein. Det eneste reinkjøttet de spiste var de skrottene de fikk av mannskapet ombord på *Trio*.

Fangst: Ved besøket som karene fra Gråhuken gjorde den 11. mars var resultatet 3 rev ved Elvetangen og 24 rev ved Laguneneseet. Ingen rein og noen kobber. Det var neppe noen fangst etter 11. mars.

Kilde:

Oxaas, Arthur 1921: Dagbok for motor-skøyte *Trio* af Tromsø. Norsk Polarinstitut.

Oxaas, Arthur 1955: Svalbard var min verden. Aschehoug & Co, Oslo.

Oxaas, Arthur pers. med.

Moberg, Arvid 1959: Fångstmäns Land.

Agardhbukta 1920-21

Etter vinteren med rekordfangst i Pyramiden tok Qvarnstrøm seg en skikkelig ferie i Norge og et besøk til slektningene i Jämtland. Så bar det raskt nordover igjen. På østsiden av Spitsbergen måtte det også være mye rev mente han, og han bestemte seg for Agardhbukta. I Tromsø fikk han en avtale med en skipper som skulle på sommerfangst, at han tok med utstyret hans og satte det i land i Agardhbukta. Selv tok Qvarnstrøm båt til et av anleggene i Isfjorden. Derfra dro han om høsten en slede med litt utstyr opp Sassendalen og over til Agardhbukta.

Der ventet Qvarnstrøm å finne hytta som Bengtsen hadde bygget i 1909, men da han kom frem var den ikke der. Det han ikke visste var at noen år i forveien hadde hytta blitt revet av mannskapet på en selfangstskute. Materialene hadde blitt brukt til å reparere skuta med. Skipperen som tok med seg utstyret hadde holdt ord. Proviant, salt, en ovn og annet utstyr hadde han stablet under en hvelvet gammel båt. Båten var høyst sannsynlig den som fangstfolkene fra Kong Karls Land i september 1909 hadde berget seg med til Agardhbukta. Bengtsen fant den da han kom hit samme høst.

Qvarnstrøm var ikke av den typen som mistet motet og snudde. Han kunne sikkert ha fått arbeid ved et av anleggene i Isfjorden. Men han gikk straks i gang med å lage seg en bolig. Med alt han kunne finne av rekved, båt og torv lappet han det hele sammen til et krypinn. Det var lavt under taket og han måtte stå krumbøyd. Ovn ga varme, men det var bare den ulempen at han måtte vri ovnsrøret etter vindretningen ellers slo røyken inn. Da snøen hadde dekket hele gammen, ble den også tett.

Her levde Qvarnstrøm hele vinteren, røktet sine revefeller og antagelig sine giftåter og jaktet på bjørn. Han kom fra det med helsa i behold.

Fangst: dårlig.

*Båten som Qvarnstrøm rigget til så han klarte å berge seg gjennom vinteren i Agardhbukta.
Foto fra Moberg 1960.*

Kilde:

Moberg, A. 1960: Svalbards Sønner.

Davishamna 1920-21

Sommeren 1920 hadde N.E.Co. folk for å kartlegge kullfeltene ved Davishamna. Med *Ørnen II* ble folk og materialer til tre hus satt i land. For å passe på husene i anlegget ble fangstmennene Gustav Lindquist, Ole Bangsund og Marius Larsen hyret som vaktmenn med fri adgang til å drive fangst.

Fangst: 4 bjørn og 12 rev.

Kilder:

Fangstarkivet, Norsk Polarinstitutt.

Bohemanneset og Sassen 1921-22

Etter at Hilmar Nøis hadde gjort opp for seg etter sin mislykkede overvint-ring sommeren 1921 gikk han og tenkte på en ny. En kunne jo ikke gå arbeidsløs i Tromsø heller. Han traff en kjenning fra selfangst, Leonard Sørensen, og de ble enige om å overvintre. Problemet hos dem begge var at de var omtrent blakke. De klarte likevel å skrape sammen til billetter med *S/S Forsete* til Longyearbyen. Med seg hadde de seks hunder, en båt og litt proviant.

Konen til Hilmar, Ellen Dorthe, hadde nesten ikke sett mannen sin på flere år. Hun forlangte nærmest å få bli med. Deres datter som nå var 8 år, måtte bo hos Ellens familie. Det hadde hun også gjort det meste av sine dager.

I Longyearbyen lastet de det spartanske utstyret sitt ombord i Hilmars motorbåt som han hadde liggende der. Propellen på båten var ødelagt og de hadde ikke penger til å kjøpe ny så de måtte ro til Sassen. Dette var Hilmars terreng som han var lommekjent i. De skjøt snart 7 rein, og rodde straks slaktet til anlegget i Grøn fjorden. Pengene de fikk for skrottene kjøpte de proviant for.

Da hendte det noe gledelig for to fangstmenn som såvidt hadde klart å skrape sammen til en spartansk utrustning. De fikk jobb som vaktmenn på Bohemanneset for Nederlandshe Spitsbergen Companie. Det var bygget hus der og foretatt prøvedrift etter kull. Betingelsene var som de skulle ha laget dem selv. De fikk månedslønn, kr. 350 til Hilmar og kr. 250 til Sørensen, fri kost og husvære. De kunne drive fangst. Selskapet skulle ha halvparten av fangsten. De slo til øyeblikkelig.

Sørensen som ikke hadde overvintret før, skulle være på Bohemanneset, passe husene og hundene og fange i det nærmeste terrenget. En av betingelsene var at det alltid skulle være en person på Boheman. Hilmar og hans kone slo seg ned i Sassen og fanget på et terreng fra Dickson rundt hele veien til Sassen.

På Bohemanneset måtte de prøve noe nytt. Da Sørensen og Hilmar skulle fylle lampene med parafin for å lyse opp inne, oppdaget de at det var bensin på fatet. Først prøvde de å lage spekklamper på eskimovis. Det luktet så grusomt at de dristet seg til å prøve med bensin på parafinlampen. Uhyre forsiktig. Det gikk bra. De brukte ikke annet hele vinteren på Boheman.

Mulighetene for fangst på Kapp Boheman var ikke av de best så Hilmar og Ellen ble enige om å dra til Sassen og fange fra hytta som Hilmar hadde

der. De lastet hunder og utrustning i båten og rodde over fjorden til Longyearbyen. Der kjøpte de mer proviant. Deretter rodde de til Sassen. Det ble en strabasiøs tur i kulde og vind. Vel inne i Sassen gjorde de raskt fangstfeltet klart. Fru Nøis forteller om fangsten:

Den vinteren fanget jeg meget. Jeg hadde en sånn kollosal «revelykke». Og reven den fanget vi like utenfor hyttedøren. Det var interessant om vinterkveldene å sitte og vente på reven. Langsomt og forsiktig kroket den sig frem til det utlagte bytte, mistenksom pirket den borti det, fikk smaken på spekket, hugg til – og kort etter ble den hentet fra fellen.

Turen fra Kapp Boheman til Sassen hadde tatt på henne. Hun ble syk, og det ble til at hun og Hilmar reiste til Longyearbyen og oppsøkte legen der. Det hjalp henne en del, og snart var de tilbake i Sassen. Men kort tid etter at hun var kommet tilbake tiltok sykdommen igjen, og hun orket ikke å være i hytta i Sassen. De bestemte seg for å reise til Kapp Boheman.

Dette var i tiden før jul, og det ble en altfor slitsom tur fra hytte til hytte i mørket. Det som plaget henne mest var at hun hadde for trange sko. Hun forteller:

Jeg gledet meg til å få noe brukbart og rummelig på bena. – Men gleden blev kortvarig. Snart etter ble jeg forferdelig dårlig og mistet søvnen helt. Det var dessverre umulig å få hentet hjelp midt på svarteste vinteren som det var – og i 14 døgn lå jeg der uten søvn. Det skortet på forstanden tilslutt, og det var øyeblikk da jeg ikke var mig selv bevisst – og i tillegg til det gnaget frykten for sjørbuk, den visse og frykteligste død.

Endelig begynte det å lysne. Og nu måtte vi til lege. Det var ingen vei utenom, tross is og snømasser, skulle liv reddes. Kjertlene var hovnet opp, og jeg fryktet for at betendelsen ville gå til hodet.

Det ble en slitsom tur til Advent Bay, men med vante fangstmenn til hjelp gikk det bra.

Etter legebesøket i Longyearbyen reiste de tilbake til Sassen.

Ellen Nøis nevner ikke med et ord i sin beretning at hun var gravid fra september måned og senere fødte en sønn. Heller ikke Hilmar nevner noe om at han hadde sin kone med på denne vinteren.

Juni måned kom, og det var ikke lenge igjen til at hun skal føde. Hilmar vil dra til Grøn fjorden for å hente hjelp. Ellen sier at det er for sent. Hilmar dro likevel. Da han kom tilbake med hjelp hadde Ellen født en gutt. Det skjedde den 11. juni. Gutten fikk navnet Johannes Normann Kaps Nøis. Eller Dorthe er den eneste som har født et barn alene i en fangsthytte på Svalbard.

Livet i fangsthyttene med lange perioder alene og lange strabasiøse reiser i mørketiden hadde vært en stor nervepåkjenning for Ellen. Etter

fødselen var hun meget dårlig, og hun ble med en gang kjørt til sykehuset i Grønfjorden. Etter et kort opphold der ble hun sendt til Tromsø og behandlet for sine alvorlige nerveproblemer.

Det var en trist slutt på en ellers meget vellykket vinter, både når det gjaldt fangst og økonomisk utbytte.

Fangst: 5 bjørn, 29 blå- og 39 hvitrev, 60 rein og en del kobbe og snadd.

Kilde:

Berset, Odd 1953: Hilmar Nøis.

Fjørtoft, Kjell 1995: Kongen av Sassen.

Tromsø 12. nov. 1927: Den første kvinne som overvintret på Spitsbergen. (Lørdagsblad til avisen).

Hoel, Adolf: Dagbok 1936. Norsk Polarinstitutt.

Alkhornet 1921-22

Da *M/S Foca* hadde avsluttet sin søking etter de to bortkomne fra Kvadehuken våren 1922 (se Krossfjorden 1921-22) gikk den innom Alkhornet for å se til Karl (Kalla) Eliassen som overvintret der. Det gikk rykter om at han var dårlig utrustet.

Mannskapet fant Eliassen i en så dårlig forfatning at det var tvilsomt om han hadde overlevd om han ikke hadde fått hjelp.

Foca satte ham over fjorden til Festningen. Etter den pleie og hjelp han hadde fått klarte han å ta seg frem til radiostasjonen på Finneset som ligger 5-6 km inne i Grønfjorden. Her ble han godt mottatt, og han fortalte om sin vinter. Han hadde blitt satt i land sent på høsten. Av proviant hadde han hatt med litt kaffe og sukker, og en halv sekk mel, erter, litt tørrfisk og saltkjøtt. Det var alt. Eliassen var av den nøysomme typen som ville leve av «landets produkter».

Verre hadde det vært med brensel, bare 14 sekker kull. Han kunne ikke ha fyr i ovnen mer enn tre-fire timer hver dag. Huset var den gamle jordgammen som sto der fra tidligere år. Det var en dårlig jordvoll rundt og det var ikke høyere under taket enn at han såvidt kunne stå oppreist. Han visste om at gammen var dårlig, men han mente å få den i stand før det ble vinter for alvor. Men det frøs straks etter at han kom dit så han fikk ikke tak i ny torv til å tette med. De værste sprekkene tettet han med snø, og han håpet på et stort snøfall så han kunne spa gamma ned.

Men det ble det ikke noe av. Det kom mildvær i november med regn så elven holdt på å rive hele gammen ned av skråningen den var bygget på.

Midt i mørketiden måtte han til å flytte. Slik fortalte han det til folkene på radiostasjonen:

Dæ va fæle daga, eg maatte arbe døgnet rundt, ta litt om gongen, og saa kom kulda igjen før eg var ferdig. Høgre handa forfraus eg aldeles, fik arbe bære med den venstre, og so kom mildværet igjen. Kwart aueblikk trodde jeg elva skulde tatt resten fra meg, eg sleit som en galen i torvstykkene, eg graat og eg bad te Gud mange gonger og eg lova eg skulde gjera noko godt kom eg vel herifra, – og det skal eg gjæra og – og saa tenkte eg paa stasjonen her og korleis dokker hadde det, daa trodde eg eg skulde gaa te. – Naar eg so endelig fekk huset istand viste det seg at det bles tvers igjennom det og ikje var det raad aa faa laus meir av den hardfrosne torva som ikje tætta noko likevel. 16 timer for døgnet maate eg halde kôia og ta paa meg alle dei klædi eg hadde, eller so maatte eg gaa fram og tilbake paa golvet i hytta halvt bøygt, lavt som det va under taket. – Ofte var eg ute til fellene og sjøskota og heile fangsten blei 4 kvite og 3 blårev. Hadde eg enda faat en bjørn. Ja, det var fortærendes en dag eg skulde slaa ut noko vaskevatt holdt eg jammen paa sa slaa det i haue på en bjørn, det saag reint ut som han sto atmed husveggen og sov. Vi blei like forfjamsa begge to, men før eg fekk henta børsa var han borte i mørket.

Fangst: 4 hvit- og 3 blårev.

Kilder:

Tidens Tegn, 21. aug. 1923.

Aftenposten, nr. 420, 1923.

Forlandet 1921-22

Sommeren 1920 hadde Henry Rudi vært på selfangst og gjort en god tur. Men så dukket det opp en mulighet som gjorde at det ikke ble en ny tur på selfangst. Han ble spurt av finansmannen M. Lewin som eide gruvene om han ikke ville være leder for en fangstekspedisjon som han hadde planer om å ruste ut. Selv om Rudi hadde gjort gode turer på selfangst og attpå til tatt kystskippereksamen så slo han til, for betingelsene var usedvanlige gode: to hundre kroner måneden i fast lønn pluss femti prosent av fangsten. Rudi kunne ta med seg fem mann.

Rudi vervet raskt fem mann. Det var ingen vanskelighet med de betingelsene.

Fra Tromsø tok de med seg den lille *M/K Laila*, og med den fraktet de alt utstyret ut til Forlandet. Rudi og Karl Alvin Andreassen tok hovedstasjon på McVitiepynte, i Lewinhuset nær Fuglehuken. De fanget på den nordlige delen av øya. De fire andre, Jakob Sedevard Hansen, Harald Wallum, Nikolai Nikolaisen og Hildor Vilh. Hansen, hadde hovedstasjon på

Dawespynten ved Selvågen, Feriehamn. *Laila* fant de en havn til inne i Selvågen og håpet å berge den så de kunne bruke den til hjemreisen. Se kartskissen Forlandet 1924-25.

De var hjemsøkt av utrolig mye dårlig vær og en dag tok sørpa fangstbåten for de to på McVitiepynten. Rudi forteller:

Å miste fangstbåten er det samme som å miste redskapen; Vi var fullstendig hjelpelause uten den. Og noe måtte gjøres, vi kunne ikke gi oss over: Gutan i Feriehamna hadde ikke noe å avse, de hadde nok med sitt.

Så måtte vi like godt hoppe i det som å krype i det: Vi måtte gå langs heile kysten, ta oss over isen og inn til nærmeste gruvesamfund – Colesbukta i Isfjorden. Det var en drøy marsj. Forlandsøyra er sine 8-9 mil lang, og fjordgapet er ikke kort det heller. Båt fikk vi, og så bar det tilbake. Nå tok vi turen innom Feriehamn. Der såg ikke rart ut. *Laila* var sunket og sjøen dekket med is. Vi måtte nok regne med at hun var lekk som et såld.

De kom bra gjennom vinteren, men de var ikke fornøyde med fangsten. Likevel så de ikke så mørkt på situasjonen for de hadde jo fast lønn. Noe

helt uvanlig for fangstfolk. Da våren kom var hovedproblemet *Laila*. De arbeidet i dagevis med å hakke den løs, og det var helt tydelig at den var blitt sterkt skamfert av isen. Men ved å bruke alt de hadde av redskaper og materialer fikk de den i en slik tilstand at de kunne bruke den til hjemturen til Tromsø. De trøstet seg med at enda skrøpeligere fartøyer hadde nok seilt over Ishavet.

Da de la fram fangsten for Lewin var de ikke sikre på hva han ville si om det de hadde klart å skrape sammen. Men Lewin var godt fornøyd og takket dem oppåtil for jobben.

Fangst: 1 bjørn, 40 hvite- og 30 blårev, endel kobbe og snadd.

Kilder:

Sørensen, Lars Normann 1958: Henry Rudi, Isbjørnkongen.

Fangstarkivet, Norsk Polarinstitut.

Polarmuseets arkiv PA 225.

Krossfjorden 1921-22

Etter sin første vinter, sammen med Oxaas, bestemte Georg Nilsen (38) seg til å overvintre alene. Han ville fangste i Krossfjorden og bruke Kamp Zoe som hovedstasjon. Senhøstes var han innom Den Norske Geofysiske Stasjon på Kvadehuken og besøkte karene der. De ba han komme igjen og feire jul hos dem. En vet ikke noe om hvorledes vinteren forløp, men den gikk sikkert som vanlig til 12. desember. Ifølge notater som ble funnet i hytta, forlot han da Kamp Zoe' for på gå til Ny-Ålesund og Kvadehuken. Han forsvant på veien.

Ettersøkningen

Nilsen kom ikke på julebesøk til Kvadehuken. Det bekymret likevel ikke karene så mye da det midt i mørketiden ikke er så lett å ta seg over Kongsfjorden. Selv om de visste at han var spartansk utstyrt, så regnet de med at han hadde valgt å feire jul i hytta på Kamp Zoe. Men i begynnelsen av februar begynte de å snakke om å ta en tur for å se hvorledes det sto til med ham.

Ideen modnet, og den 21. februar, helt på slutten av mørketiden, rodde assistent Torgeir Møkleby (36) og stuert Harald Simonsen (27) nordover fra Kvadehuken i en treroms båt på 12-14 fot. Den hadde et lite seil. Det var lite is foran stasjonen og de satte kursen mot Ebeltoftthamna. Der sto

husene etter den tyske vitenskapelige ekspedisjonen, og mange fangstfolk brukte den. De hadde utstyrt seg godt for turen med reinskinnspekser, en stor sovepose som kunne ta tre stykker, primus, proviant for nesten to måneder og et lommekompass. Meningen var at også Peter Høstmark skulle være med, men han fikk blodforgiftning og ble nektet av den grunn.

Fra stasjonen på Kvadehuken kunne man følge dem i lang tid der de rodde nordover. Alt så bra ut. De regnet med at om ikke så lang tid ville de være tilbake igjen. At de hadde tatt med seg så mye proviant var ment som et sikkerhetstiltak i tilfelle noe skulle skje.

På Kvadehuken gikk man og ventet på at de to skulle komme tilbake. Det varte og rakk og ingen var å se, og de begynte å ane uråd. Den tyske bestyreren dr. Otto Stoll ble meget bekymret og rastløs. Da tre uker var gått, gikk han inn til gruveanlegget i Ny-Ålesund og fortalte om situasjonen.

Det ble øyeblikkelig ordnet med en ekspedisjon på fire mann fra Ny-Ålesund. Høstmark ble med. Disse fire klarte å ta seg fram til hyttene i Krossfjorden og undersøkte terrenget rundt fjorden. De fant noen notater i hytta på Kamp Zoe som ga beskjed om at Nilsen hadde dratt derfra 12. desember, ellers intet som kunne gi svar på hvor det var blitt av de savnede.

Notatet den 12. desember i dagboken til Georg Nilsen var greit nok:

Ja, så reiser jeg. Tilbringer julen hos mine venner på Quade Hook, mitt bysbarn Harald Simonsen skal nok få innvollene mine i gang igjen, jeg gleder meg mest til ferskt brød og noen å snakke med. Båten er borte, isen tok den, den var ikke noe verd, jeg skal gå isen på fjorden, den holder så langt på året hvis jeg setter av land godt innenfor Mitra . . . Jeg er ikke ung lenger og jeg har frosset nok, sultet nok, nu er jeg endelig på vei hjem til mine i Tromsø.

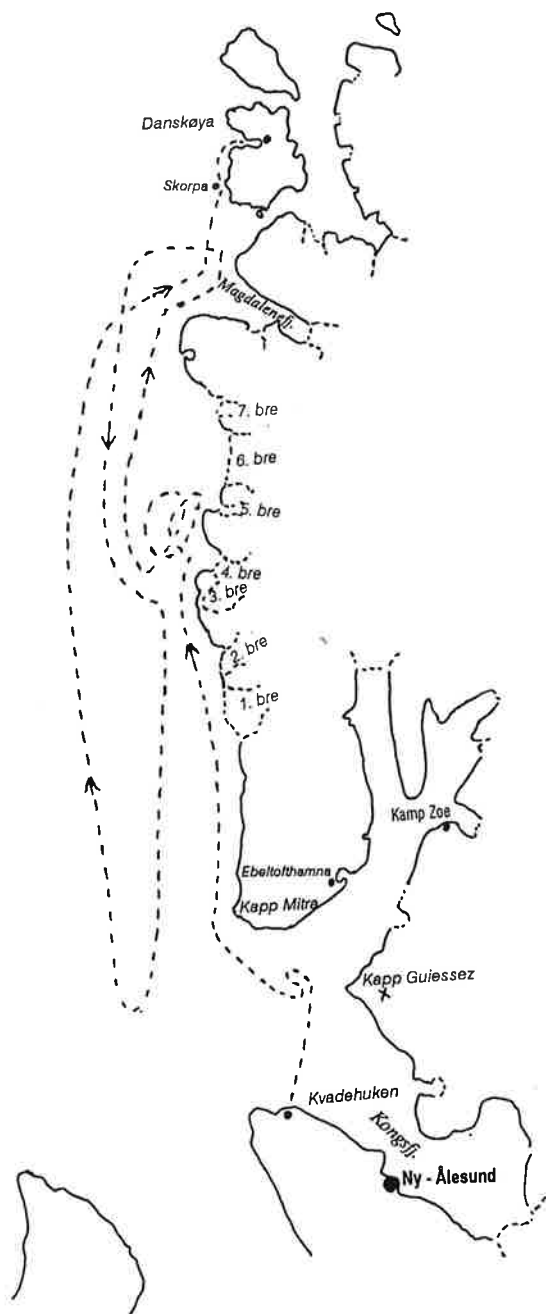
Samtidig som de fire reiste ut for å søke ble det gitt beskjed til værvarslinga i Tromsø. Her ble det raskt tatt kontakt med departementet. En ettersøking ble raskt organisert. Etter fire dager kom ishavsskuta *Foca* til Kvadehuken for å søke etter de savnede. På Kvadehuken gikk dr. Stoll, Høstmark og tidligere ishavsmann Theodor Larsen ombord for å bistå i ettersøkningen.

Hva som hendte Møkleby og Simonsen har vi nøyaktige opplysninger om fra dagbøkene de skrev og som ble funnet 12. juni året etter, ved siden av dem, der de lå omkomne av sult og kulde. Fremstillingen nedenfor er hovedsakelig fra Simonsens dagbok.

De to rodde seg fast i sørpeis i Kongsfjorden øst for Kapp Guisnez allerede første dagen. Det står i dagboken 22. februar:

Kl. 8 aften var vi endelig kommet i høide med Gisee (Kapp Guisnez), men da var snesørpen

Etter opplysninger i Simonsens dagbok er veien han og Møkleby drev, rodde og seilte i drivisen tegnet inn på kartet. De startet fra Kvadehuken den 21. februar og kom på land i Kobbefjorden på Danskøya 18. mars. Her oppholdt de seg i en snøhule til de døde noen dager etter 13. juni 1922. Krysset angir stedet hvor skjelettrestene etter Georg Nilsen som drev vinterfangst på Kamp Zoe, ble funnet.

så tykk at båten stod helt stille selv om vi langet ut i årene alt vi kunde prestere av åndsnaerværelse og kraft. Så var det intet andet for os å gjøre end at belave os på å sove. Vor velfortjente søvn i båten hvor vi lå, snetykke var det for det meste i hele går så natten kunde tenkes at bli den samme. Først laget vi os en pande chokolade som vi satte tillivs med så mange kavringer som vi kunde spise, derefter tok vi frem vor deilige sovepose der gir plads for 3 personer av middels størrelse, at vi sov bekvemt inat er ikke sandt, for vi måtte ligge langstrakt og balansere på hver sin åre og et kassehjørne der stak os delvis i sider og ryg efterhvert som vi dreiet os mellom hver kuldegysning, der fik os til å riste som et aspeløv om høsten.

De drev nå hurtig utover mot Kapp Mitra og mot skjærene der som ligger 200-300 meter fra land. De berget seg ved å få båten over på den andre siden av isflaket de lå ved. Mot odden av Kapp Mitra så de store brenninger. Videre drev de raskt nordover langs landet. De forsøkte å komme inn mot land, men satt fast i sørpa. Den 24. februar:

Vi driver stadig videre nordover omkring en 1/4 mils avstand fra land, som har været den konstante avstand siden vi passerte lagunen for Kap Mitra. Nu kl. 3 eftermiddag er vi tvers av den 4de isbræ (nordover) farten er jevn langsmed kysten. Dønningen blir mere efter os efterhvert som strømmen fører os langs land. Vi har ikke sovet noget i nat på grund av at båten lå meget usikkert og skruet mellom isflakene som har tatt en mere form av fastere is. I formiddag forsøkte vi at gå på isen mot land, men måtte snart opgi det da den er meget usikker at gå på selv med ski og de tunge dønningene vil alltid holde isen opdelt i mindre stykker.

Da de kom så langt nord som ut for 4. og 5. bre drev de i ring, men så fikk de god fart nordover igjen. Kysten her er så steil og brenningen mot land så stor at de ikke hadde hatt noen mulighet til å komme på land selv om de hadde klart å komme løs av isen. De satt fast og kunne ikke gjøre annet enn å forsøke å berge seg. Den 26. februar:

Ingen av os på Quade Hook kunde tenke på da vi tirsdag morgen drog avsted at det skulde bli slik drøi vei over til Ebeltoft som var vort bestemmelsessted . . . Nu ser det ut som det er vi der behøver en hjelpeexpedition efter os. Hva som angår til opretholdelse av livet er vi så bra utrustet at vi kan holde ut i en 2 måneders tid, men parafin kan vi ikke ha mere end høist i 4 uker, derfor har vi tat vore forholdsregler fra første dag vi kom i drift at ikke forbruke mer end høist nødvendig av både proviant og parafin. Av amunition skal vi ikke bruke undtagen til i nødstilfælde, vi vet jo i øieblikket ikke hvordan denne drift vil ende, og om vi i heletaget kan få en god landing så vi kan bjerge alt med os.

Den 28. februar:

Hovedsaken for os er at kunne nå land i god behold, uansett hvorhen. Det ser nu ut for at vi er kommet os ut av den runddans der forekommer opunder land, da vi nu er kommet et

godt stykke ut fra land og går nu nordover med god fart. Vi er nu snart tvers av odden mellom den 7de bræ og Magdalene bay, som vi nu ser helt ind i bunden av. Åpent vand kan vi nu tydelig se i nordlig retning foran os.

Den 1. mars:

Merkelig nok er vi nu kommet ind i Magdalene bay som har været vort håp. Vi er nu midt i fjorden, men hva hjælper det når også her er fuldpakket med is, den samme som vi har drevet med . . . Efter den høie sjøgang fra sydvest inat har den jo pakket meget sammen. Likeledes blåste det en kold bris fra samme retning, så den fik os til at klapre tænder i soveposen hele natten.

Neste dag driver de nordover mot noen holmer som ligger nord for Magdalenefjorden. Det var stor brenning og med nød og neppe klarte de å berge seg. Det blåste kraftig østenvind og de frøs så de trodde de aldri skulle klare å stå opp om morgenen. Så bærer det sydoover igjen. Den 3. mars:

Om fredags morgen kl. 7 tørnet vi ut for at begynde tilbakegangen ind mot land. Da var vi allerede drevet så langt i nordvest at vi fik ikke se land førend ut på eftermiddagen. Vi seilte og rodde den hele dagen uten å få spist noget andet end en halv plate chokolade, som vi fortæerte om morgenen, mens vi løp os varme i kroppen. Sjøgangen var høi fra nord og vinden blåste tætt så vi kunde ikke seilte for mere end fokka. Vi holdt det da gående hele fredagen til lørdag eftermiddag kl. 6. Da hadde vi sat i toften i 36 timer halvt gjennombløt av sjøvand.

De opplevde nå en hard tid med kuling og sjøgang fra nordøst. De måtte fortsette sydoover og kom inn i tett is igjen. Simonsen har ikke notert noe i dagboken for den 12. mars da var de rett vest for Kongsfjorden og langt fra land. Isen var her tett alle vegne. Så skiftet været over til vinder fra vestlig og sydlig kant, og de måtte holde unna nordover igjen.

Nord for Magdalenefjorden kom de fri av isen og måtte bare la det stå til unna for vinden. De er ikke klar over hvor de er, men de styrer mot den sydvestligste skarpe odden av Danskøya. I bukten nordenfor er det en holme som heter Skorpa. Den klarte de å huke fast i til slutt. Det står i dagboken om denne farefulle seilassen:

Spændingen for os blev større og større jo nærmere vi kom land for vi så at vi ikke kunde klare at lande i det pålandsvær som da var, uten at gå i hundene. Vi nærmet os en skarp odde, som stak længer ut i sjøen og om denne odde eller fjeldpynt brøt sjøen kolosalt så det så ut som halve fjeldet stod i kok. Vi kom nærmere og nærmere selv om vi holdt så godt op som båten kunde klare med fokken. At ta til årene og ro var ingen tale for det kunde ikke hjelpe i den storm. Vi var kommet i høide med odden, men da var vi også så nært oppe i brændingen at kun en eneste bråtsjø til har villet gjort det av med os, hvis vi da ikke i sidste

øieblikk har rundet odden og holdt lidt mere ind igjen. Så nær på randen mellom liv og død har vi ikke været før og når jeg nu tænker på den natten går det mig koldt nedover ryggen. Det var som skulde det være en dødsseillads. Endelig kom vi rundt odden og holdt mere efter vinden ind i en bukt, den første nord for Magdalene Bay. Da vi kom længer ind viste det sig at det lå en stor holme midt i bugten. Den forsøkte vi at komme i læ av, som også lykkedes os. Vi kom den så nær at vi fik hugge vor pikhakke fast til landkallingen for da at få ligge fast for storm og sjø til det skulde bli dag igjen. Vi var så utmattet at vi følte ikke at kunne løfte en åre for at andøve på vinden. Frossen og gjennoblødt som vi var hadde vi mest lyst til å gå i vor kjære sovepose, dog en ad gangen. Møkleby skulde da gå først til ro. Så skulde jeg holde vakt, men det varte kun en time. Så kom en tèt snesørpe ind fra havet og efter 10 minutters forløp lå vi tætpakket i sørpen, at båten likesom fløt overpå den. Nu lå vi fuldstændig fast og gik ingen vei, så vi besluttet at gå i soveposen begge to for bedre at få varmen for os, som vi da ikke følte stort til. Ved et ulykkestilfælde har der komme sjøvand til vort vækkerur, den samme nat så det stanset og vi er nu helt kommet bort fra tiden. Fredags morgen viste det sig at den snesørpen var frosset så godt sammen allerede at den var gående helt til land. Vi bestemte os da for at ta det med ro til lørdagen. Da blev den nok så sterk at vi kune dra alt iland, derefter båten. Da hadde vi nådd vort store mål (land). Men det gik nok ikke som vi tænkte. Nat til lørdag blåste det en kraftig avlandsvind med snetykke. Isen slog revner og snart var den i drift utover igjen. Til vor store lykke hadde det slåt sig en råk fra båten over til holmen så vi kunde med megen anstrengelse arbeide os gjennom og komme i læ av holmen og fik sat vort isanker (pikhakken) godt fast og efter en halv times forløp var bugten helt ren for is, men dønningene ind fra havet blev større og større. Så tok vi da løst igjen for at komme os ind til land, men det var heller ikke så lett en sak. Imidlertid har det været sterkt snefald så det har dannet sig sørpe på isen og dertid kom da avlandsvind som gjorde sitt til at det blev meget tungt for os at ro opp. Langt om længe kom vi da ind i bugten og det viste sig da at vi fandt et udmerket sted at lande ved. Landkallingen var heller ikke så høi, kun mandshøide. Det lå næsten i læ av dønningen så det var forholdsvis smult. Vi var jo ikke sen med at begynde losningen, som dog faldt vanskelig, da det var temmelig steilt, men vi var ved godt mot selv om kræftene var små, så fik vi alt iland i godt behold. Det var en underlig følelse å atter få kjende fast grund under føtterne som vi så smått har oppgi å tro på.

Datoen var den 18. mars. I 25 døgn hadde de kjempet mot naturkreftene i drivisen, opplevd slit, kulde, matmangel og mange livstruende situasjoner. Endelig kunne de sette føttene på land. De følte en voldsom lettelse. De laget en grop i snøen, la årene over og dekket det til med seilet og la snø oppå. Etter mye strev fikk de kocht en kopp kaffe. Det var den deiligste kaffe de noen gang hadde smakt. Så krøp de gjennomvåte ned i soveposen.

Simonsen skriver ikke daglig i dagboken nå, men summerer av og til opp hva som har skjedd:

Vi kan ikke foreta os nogen turer ute da vi intet har at ta paa benene, skoene vore er helt gjennembløte og stivfrosne. Heller ikke har vi nogen tørre skaller. Møkleby er det værst

med, han har måttet surre om benene noen klædningsstykker saasom en halvtør bukse paa det ene og en vante og en skjorte paa det andet ben. Dette var allerede da vi laa og seilte mellom isen, saanu faar vi pent holde os inde i vor lune snehytte til vi tar løs for alvor, og det er vort ønske at den dag ikke maa bli fjern.

Men så tar dønningen båten og setter den til havs og dermed er alt håp om å ro sørover ute. De setter sin lit til at det kan komme en fangstskute forbi. Nå må de rasjonere ennå strengere. Proviant regnet de med å ha til midten av april, men parafin bare til slutten av mars. De tok noen turer i terrenget, og til sin store glede fant de rekved. Tonen i dagboken er av og til optimistisk:

Vi er glade for at vi har den sidste mars idag. Tiden har gaat saa utrolig fort, og vi er tilfreds med forholdene som de er, vi er friske og raske paa sjæl og legeme og har enda mat og brændsel til midten av april.

Vinteren forsatte for det meste med sterk kulde og snøføyke, og hulen snødde ned. Ofte måtte de spa snøen inn i hula før de fikk en åpning så de kunne krype ut. Selv om de er svake tar de noen turer i omgivelsene, men det fremgår av dagboken at de ikke sikkert vet hvor de er.

Den 10. april opplever de det de hadde håpet på:

Vi hadde idag en stor overraskelse ved at faa se en fangstskute komme forbi bugten herute. Møkleby skulde just ut en liten tur for at se i været og vind og med det samme fik han øie paa kutteren som kom rundt odden her nord. **Han ropte ind til mig med det samme han løp avgaarde ut mot odden: «Her kommer en fangstskute». Jeg op i en fart** uten at ha noget på benene eller henderne, grep riflen og revolveren som **begge ligger lad**, og løp efter Møkleby ut paa odden mens vi skrek av fuld hals, skjøt i luften og blaaste i fløitene, men uten resultat. Skuten som gik med fuld fart, gik videre utover i isen uten at ha bemerket os som stod ute paa odden, og frøs og var aldeles hæs i stemmen, som næsten ikke hørtes mer.

Livet i snøhula gikk videre. De sultet og frøs og håpet på å kunne skyte noen fugl. De har smakt på lav og funnet ut at det er brukbart. Den 12. april skjøt de sitt første vildt, en stormåse. Det var Møkleby som skjøt og han tok seg av all jakt. De satt også opp selvskudd etter stormåse og felle etter rev, men det ble aldri noe i dem. Stormåsen spiste de i påsken:

Skjærtorsdag spiste vi vor stormåse kokt i grønne erter, den smakte delikat . . . Likeledes spiste vi den siste bit av vort brød, som vi har gjemt paa i over 1 maaned for at ha den til paaske. Langfredag flyttet vi over i vor nye snehytte, som vi har lavet os her i sneskavlen.

Den 13. mai spiste de det siste av provianten, litt kjøtthermetikk og to skjæer kakao. De hadde da hatt seks døgn med snøføyke, kulde og vind fra

nordaust, og hadde det vart et par dager til så ville de ha frosset ihjel. Men den 16. mai:

... fik vi da et straalende solskin, og varme som vi fik nyte med velbehag samtidig som vi da var saa heldige at faa skut en alke, som vi forsøkte for første gang at spise hel med hode og hele indmaten for at nyttiggjøre os saa meget som mulig av fuglen. Det var en hel delikatesse at spise selv tarmene, det smakte som østers for os.

I denne tid har Møkleby gått på jakt enkelte dager og fått skutt noen fugl som holder liv i dem. Den 27. mai:

Endnu lever vi med liv idag skjønt vi har hat en kuldeperiode nu i fem døgn som vi har trod at vi ikke mere skulde overleve. Det var fra den 21. til den 26. mai, da var det kulde og snestorm hele tiden uten stans, heller ikke hadde vi meget at spise, kun 2 alker i 5 døgn og litt kaffe.

De er begge klar over at det nærmer seg slutten, og Simonsen slutter dagboken 12. juni med å fortelle at de ser en fangstskute langt ute i isen. To uker tidligere hadde de sett to skuter. Han skriver brev til sin bror og mor. Han slutter av brevet til sin mor 13. juni med ordene:

Farvel mor, farvel!

I Jesu navn.

Din høit, høit elskede søn

Harald.

Møkleby skriver de siste linjene i sin dagbok dagen etter. Simonsen ligger da avkrefte ved siden av hån:

Hvis der skulde findes noget av mine ben eller levninger, ber jeg deg elskede Tora om at bli begravet i al stilhet. Gaar da ut fra zinkkiste og da vilde jeg gjerne den skulde kjøres utover til vort hjem og saa faa komme ind i kirken litt. Har glædet mig saa til kirkegangen og at se vort hjem, --

De siste theblade har jeg kocht idag og saa lægger vi os ned for godt. Det er lett at gaa ut av livet nu, jeg er som en olding. Har sat opp som et gravkors over vort leie. Vi er resignert og tilfreds med skjebnen. Guds vilje skje. Kan vel ligge og leve et par døgn, kanskje. I dag er det koldt med taake i fjeldene --- Nu setter jeg boksen med bøkene vore under nogen stener. Vil haape den findes snart. Et siste farvel. Livet var kort, men skjønt. Gleden ved at komme til Guds himmel er stor hos mig nu. Bare ikke overgangen blev for tung.

Farvel og takk!

Amen - i Jesu navn.

Eders hengivne
Torgeir Møkleby

Søkingen etter Møkleby og Simonsen

Fangstskuta *Foca* ble sendt ut fra Tromsø og kom til Kongsfjorden 5. april hvor, som tidligere nevnt, tre mann til kom ombord. Skuta gikk langs kysten nordover og undersøkte alle steder hvor de mente det var muligheter for at de ettersøkte kunne ha kommet på land. Hver eneste hytte ble også besøkt.

På vestsiden av Danskøya ble tre mann, den ene var Høstmark, satt i land. De gikk på ski og søkte etter spor, men fant intet.

Som Simonsen skriver i sin dagbok, så de en skute den 10. april. Det var *Foca* som var på leting etter dem på østsiden av Danskøya. En av mannskapet ombord i *Foca* forteller (året etter at de ble funnet) til Morgenbladet:

... Det var helt klart veir paa hele denne tur. Man stoppet ved iskanten i Kobbe bay, ved «revet», nogenlunde midt mellem skjæret (odden) og den fremspringende pynt paa nord-siden av bukten. Man blev liggende der i 2-3 timer, kanske ogsaa længer. Der blev undersøkt meget omhyggelig med prismekikkerten fra tøndens landet rundt. Man kunde derfra se hver eneste detalj i landskapet. . . Specielt mener vedkommende, som hadde holdt utkikk at han hadde fuldstændig overblik over den lille bukt inderst i fjorden, hvor de ettersøkte senere viste sig at holde til.

... I motsætning til, hvad som var gjort andre steder, blev intet skud avfyrt, ikke pepet og ikke tutet i taakelur fra skibet, men man mener, at motorlarmen maatte ha været hørt paa lang afstand baade paa tur og retur.

Møkleby og Simonsen funnet i en snøhule

Sommeren 1923 hadde Roald Amundsen gjort forberedelser til å fly til Nordpolen med start fra Wainright på Alaskas nordkyst. I den anledning var marinefartøyet *Farm* på tokt helt nord på vestkysten av Spitsbergen. Et av oppdragene til *Farm* var å etablere en base for en sikringsekspedisjon for Roald Amundsen på Danskøya.

Mens *Farm* lå ved Danskøya var skipperen og islosen ombord på en tur med en motorbåt langs land. De oppdaget et nødsignal, en forrevet klut på en høy stang, på pynten ut mot havet i Kobbefjorden. Signalet var støttet opp med steiner og stag. Skjult i en blikkboks i steinrøysa lå det et brev som kort fortalte hvor de lå og hva som hadde hendt dem. Det var ikke vanskelig for dem å finne stedet hvor Møkleby og Simonsen lå. Under en liten høyde, knapt 20 meter fra stranda, var det et kors som raget opp over snøen. Og under dekke av et stort seil, lå Møkleby og Simonsen side ved side slik de hadde sovnet inn til sin siste hvile.

Dette var den 13. juni nøyaktig ett år etter at de hadde skrevet i dagboken for siste gang.

Så nær var redningen. Møkleby som den 10. april gikk ut av snøhula så båten på vei ut av Kobbefjorden. På grunn av motorlarmen ombord i *Foca* hørte ikke mannskapet skuddene og ropene fra de to som hoppet og viftet med armene. De to-tre timene *Foca* lå i Kobbefjorden hadde de intetnende ligget i snøhula.

Etter denne hendelsen satte de opp et signal ute på odden av Kobbefjorden. Det var dette skipperen og islosen ombord i *Farm* oppdaget.

Denne ulykkelige begivenhet ble årsak til ennå flere tragedier. Det ble reist en del kritikk mot dr. Otto Stoll fordi han midtvinters hadde sendt to mann avgårde i en robåt for å søke etter Nilsen. Dette tok han seg så nær av at han tok sitt liv på Kvadehuken sommeren 1923.

Georg Nilsen blir funnet

Det ble antatt at Nilsen var omkommet på isen på veien til gruvebyen. Han måtte ha lagt veien rundt fjorden for det var lite is i fjorden ved juletider. Som nevnt var ettersøkingen resultatløs. Men i juli 1965 fant fire svenske vitenskapsmenn skjelettresten av en mann nær Kapp Guisnez. Funnstedets beliggenhet var 1500 til 1700 meter fra strandlinjen og 125 meter nord for elva som renner sør for Grimaldifjellet. Det er 18 km fra Kamp Zoe.

Skjelettrestene var fra ulike deler av kroppen og var spredd utover marken. Ved siden av ryggraden med ribben lå et gevær og en kniv i en slire. Hodeskallen lå 14 meter fra rygghvirvelene og fem meter fra den lå en to meter lang bambusstav med et snøre bundet til en løkke i toppen. Geværet var et Krag-Jørgensengevær laget i 1916, og like ved geværet lå 10 patroner. En patron var avfyrt, en uavfyrt, men med merke etter tennåla. De andre var uavfyrt. Omlag 10 meter fra geværet ble det funnet ennå en uavfyrt patron. I kammeret på geværet satt det fast en patron. Denne var bare delvis inne i kammeret og hadde ikke merke etter tennåla. I magasinet var det en patron. En patron bar årstallet 1917, en annen 1915 eller muligens 1918. De andre årstallene kunne ikke leses. Kniven var en Mora-kniv med unicaslire. Rester av klær og noen knapper ble funnet i nærheten.

Det kan neppe være tvil om at det er de jordiske rester etter fangstmann Georg Nilsen som ble funnet. Hva er det så som har hendt ham på veien til Kvadehuken? Jeg har en teori basert på opplysningene om funnet og erfaringer fra fangst på Svalbard.

Nilsen har fulgt kysten sørover fra sin hovedstasjon Kamp Zoe. På sin

vei har han fått se en isbjørn. Han har med en gang begynt jakten på den og fått inn et skudd og såret den. Bjørnen har så løpt oppover mot fjellet, har fått et godt forsprang og har lagt seg ned for å hvile. Nilsen har fulgt sporene i mørket, og da han fikk se bjørnen ligge nede, mente han sikkert å ha den. Han har gått innpå. Bjørnen som ligger og hviler og har store smerter oppdager så plutselig jegeren på nært hold. Så hender det som har hendt meg selv tre ganger med jakt på sårede bjørner. Bjørnen spretter opp og går til angrep øyeblikkelig. Nilsen skyter og bommer eller treffer dårlig. Han lader for å skyte igjen. Patronen klikker – han vipper den ut og forsøker neste patron som setter seg fast i kammeret eller han klarer bare delvis å ta ladegrepet. Bjørnen har nådd ham og har slått ham ned.

Nilsens fangst: ingen oppgaver.

Kilde:

Simonsen, Harald, Dagbok, Spitsbergen. 21.02-13.6.1922. Norsk Polarinstitut.

Høstmark, Einar: pers.med.

Lillegaard, Leif B. 1976:; Hvis dere finner oss (dokumentarroman). Grøndahl.

Aftenposten 1923 nr. 389, 411, 413, 515, 418 og 420.

Morgenbladet 1923, 14. juni og 26.juli.

Rettsbok for Malangen skifterett 26. mars 1966 med dokumenter.

Wijdefjorden og Verlegenuken 1921-22

Mens Arthur Oxaas lå i Ny-Ålesund sommeren 1921, og før de skulle gå siste tur med *Trio* for å samle inn resten av vinterfangsten, ble alle enige om å ta en ny overvintring. Det ble skrevet kontrakt, og Oxaas skulle være leder. Rederne var de samme.

På turen til stasjonene forberedte de neste vinter, De ville prøve Wijdefjorden og Verlegenuken denne gangen, og derfor tok de med seg ovnene i bistasjonene på Kapp Kjeldsen og Mushamna. Derfra gikk de til Dirks Bay og losset dette sammen med materialer og utstyr. Bjørnnes ble satt i land for å sette opp hovedstasjonen der.

I Ny-Ålesund måtte de vente på forsyninger fra Tromsø. Ventetiden benyttet A. Oxaas og et par til av karene til en ferie i Tromsø. Det ble tur ned og opp med kullbåt. A. Johansen og Georg Nilsen tok seg jobb og trakk seg fra fortsatt overvintring. To nye, Toralf Olsen og Henry Johansen, ble hyret. (Om Georg Nilsen, se Krossfjorden 1921-22).

Etter å ha lastet *Trio* dro de nordover og var i Dirks Bay den 22. august. Bjørnnes hadde laget en god hovedstasjon. De gikk videre inn fjorden til

Austfjordnes hvor hovedstasjon nummer to skulle ligge. Igjen var det Bjørnnes som fikk lede byggingen.

Så var det tilbake til Woodfjorden hvor de rev husene på Gråhuken og i Mushamna. Materialene derfra gikk med til å bygge en bistasjon på Bangenhuk og en hovedstasjon på Verlegenuken. Planen var videre å gå til Lågøya og sette opp en bistasjon der. Den måtte oppgis, isen stengte. I stedet bygget de en bistasjon på Korspynt i Sorgfjorden. Den 12. september var de ferdige med å bringe materialer og utstyr rundt. Mannskapene var plassert, og alle bygget ut terrengene og husene.

Så var det å ta vare på *Trio*. Planen var å legge den opp i Mosselbukta, men på veien ut møtte de drivisen. Det var umulig å komme videre. I samme situasjon var også skipper Waldemar Kræmer ombord i *M/K Roald II*.

Den 17. september står det i dagboken til Oxaas:

... gikk inn fjorden for å se om man fant en god kjeile å legge skjøyten i for vinteren. Det viste seg dessverre å være strakt land på begge sider. Tørnet ved innerste dalen på vestsiden, og var der og så etter rein, men intet å se. Kræmer tørnet også her og han tenker å gå fra «Roald» da det ikke finnes noen havn...

Den 18. september:

... Tenkte å vente til W. Kræmer var gått, så skulle jeg ha gjort berging på «Roald», men da Hansson mest og Henry Johansen begynte å bli vrang for at de ikke kom på land snart, syntes jeg det var best å gå. Det var litt sjø, og da maskinen slo seg vrang var man nødsaget å tørne lengre inne.

Den 19. september:

... seilte ut fjorden kl. 2.30 e. tørnet man i østre bukt i ytterste holme i Østfjord. Senere har vi halt *Trio* i fjæren, samt tatt på land alt løsløse.

Trio fikk sitt vinteropplag på holmen utenfor Austfjordnes. På Austfjordnes skulle Bjørnnes, Efrain Hansson og den nye mannen Henry Johansen ligge. De skulle fange på østsiden av fjorden og bruke to bistasjoner ut mot Sørbreen. De fanget også på vestsiden når det var mulig å komme over.

Oxaas og Vainø gjorde seg klare til å ro ut til Dirks Bay. Samtidig fulgte de med i hva karene ombord på *Roald II* foretok seg. Kræmer ankret opp skøyta si på vestsiden av Austfjorden rett vest for Stubendorfbreen. Deretter gikk alle ombord i fangstbåten og rodde i land. Etter å ha dratt den på land gikk de sørover på vei til Advent Bay (Longyearbyen). De tar ingen sjanse på en overvintring (se side 154).

Fangstfeltet for ekspedisjonen til Arthur Oxaas 1921-22. De bygget de tre hovedstasjonene Austfjordnes, Dirks Bay ($79^{\circ}45'27''$ N br.) og Verleghugen og seks bistasjoner merket med X. Stedet hvor Roald II anker opp og ble forlatt av skipper Waldemar Kræmer og mannskap er merket med ●.

Bjørnnes, Vainø og Oxaas bestemte seg for å berge *Roald II* og rodde inn til den. Den 21. september:

Jeg, Bjørnnes og Vainø rodde i morges til *Roald*, kl. 12 mid. var vi framme. Da vannet var i kant med maskindørken pumpet vi først lens. Dekkspumpen i uorden, så bare maskinpumpen kan brukes. Derpå førte vi ombord seil og løpende tauværk, hivet opp begge jern og gikk for maskin ut fjorden. I det vi kom til Austfjordnes stoppet maskinen og vi var nødsaget til å tørne i Holmesundet.

Roald II ble slept til holmen og dradd opp i fjæra ved siden av *Trio*. Bjørnnes fikk i oppdrag å holde øye med skøyten.

Oxaas og Vainø sa nå farvel og rodde utover med kurs for Dirks Bay hvor de skulle fange fra. De fikk motvind og bestemte seg for å gå på land ved den første bistasjonen til Bjørnnes. Av notatet i dagboken den 24. september forstår vi hvilke enkle hus en bistasjon er:

.....Da kun materialer er opplagt her førte vi huset opp og fikk inn ovn for natten. Kl. 11 aften hadde vi alt lampen tent inne.

25. september:

Jeg arbeidet på huset. Vainø var oppe i dagen og kom ned med en rein, så 3 andre. Jeg har i formiddag båret opp endel rekved og reist i skjul. Vainø var i dalen og kom med 1 rein, han hadde dessuten skutt en svær okse som må parteres for å få ned.

Dagen etter rodde de utover til russehytta ved Dirksodden. Denne lappet de på, for den og hytta på Bangenhuk skulle de bruke som bistasjoner.

På Verlegenhuken skulle Anton Einarsen, William Oxaas og Toralf Olssen ligge. De brukte hytta på Korspynt og hytta på Lagunepynten til bistasjoner.

Fangsten gikk som planlagt. Foruten feller etter reven og selvskudd til bjørn brukte de også gift. Etter hva det går fram av dagboken, fikk de ingen bjørn på giftåtene. Båser til selvskudd murte de opp av snø. Da det ut på vinteren kom mildvær, tinte disse båsene og seg sammen, og de måtte bygge dem opp på nytt.

Ikke helt uten friksjoner gikk samværet. I dagboken den 21. oktober står det:

Kl. 6 i morges kom Bjørnnes hit en tur. Han hadde gått over alle 3 isfjellene, men det skal han ikke gjøre en gang til, da det hadde vært besværlig og resikabelt. Han berettet at H.

Johansen har vært sløv med å passe redskapene, og at han likeså har uttalt at han ikke skal gå mer en halvveis av terrenget. Han og Hansson ville også nekte å være med Bjørnnes inn og hente ut fangstbåten til «Roald» . . I tilfelle Johansen og Hansson nekter å gjøre det de blir gitt ordre om, eller på anden måte gjør at man muligens går glipp av fangst, vil de bli gjort ansvarlige derfor, og trekt i sin hyre.

I mars kommer Bjørnnes på besøk igjen og da forteller han at alt er blitt til det bedre, og at han nå er fornøyd med kameratene sine. Bjørnnes var en rolig type som visste å takle litt vanskelige situasjoner.

Som nevnt var det en del mildvær, og på Verlegenuken var det lite drivis. De dagene isen la seg til land fikk de bjørn, men den forsvant med isen.

I lange tider av vinteren var Wijdefjorden uten is og det skapte en del vansker. Særlig var det vanskelig å komme forbi de tre breene. Da det ikke var is på fjorden måtte de opp på breene for å komme forbi.

Bjørnnes forteller om et uhell på breen i dagboken den 31. oktober:

Jeg skal herved ikke undlate at gjøre oppmerksom paa at det er livsfarlig at gaa over de 2 ytterste isfjeld i Hvitebay til alle tider av aaret. De omtalte isfjeld er nemlig fuld av bundløse revner som særlig om vintertiden er farligst da de er overdækket av sne. Paa indturen fra A.D. bay (Albert Dirks bay) faldt jeg ned i en isrevne som var skjult under sneen, heldigvis var siderne nede i revnen ujevne saa jeg ikke falt dypere ned end ca. 2 meter. Jeg arbeidet mig op igjen ved hjelp av kniven indtil jeg fik tak i skiene som var blit liggende igjen tvært over revnen, jeg slap dengang fra det med skræken og en avslitt geværrem.

Disse breer ble også Vainøs skjebne. Den 5. april gikk han sørover for å ligge noen dager på den nordligste bistasjonen til Bjørnnes. Da han ikke kom tilbake etter noen dager slo Oxaas seg til ro med at han hadde tatt turen inn til Austfjordnes og besøkt dem der. I mellomtiden hadde Oxaas fått besøk fra Verlegenuken og de rodde sørover for å se etter Vainø. Den 10. mai kom tre roende fra Austfjordnes til Dirks Bay. De hadde ikke sett noe til Vainø. Oxaas mente at Vanøi falt i en sprekk i Nordbreen den 6. april på sin vei fra russehytta til bistasjonen lengre inne. De gjorde ingen forsøk på å søke etter ham. Det var helt nytteløst etter 35 dager, og snøfall hadde forlengst slettet alle spor.

Det var et tap for dem alle. Vainø var en arbeidsom kar og den eneste som behersket maskinen på *Trio* fullt ut. Og Vanøi som gikk og gledet seg til sommeren, da hadde han planer om en ferie etter to vintre på fangst.

I slutten av mars gikk Bjørnnes fra Austfjordnes over til Dicsonfjorden for å besøke kameraten Harald Wallum. Han fant ikke Wallum (han overvintret på Forlandet) og ikke noen hytte heller. Ute i Dicksonfjorden fikk

Bjørnnes etter mye strev tent et bål av drivved og satt og hvilte der en times tid på natten før han gikk tilbake. Det ble en tur på 37 timer.

Den 13. april gikk Bjørnnes for å levere og hente post i Advent Bay. Fra bunnen av Austfjorden tok han kursen rett sørover for å komme over til Billefjorden. Da han møtte uoverstigelige fjellkammer, la han veien om Dicksonfjorden og fant nå en hytte der. Etter å ha hvilt i syv timer fortsatte han over Isfjorden og nådde fram etter to dagers skitur. Etter en dags hvil gikk han samme vei tilbake. En av nyhetene han kunne fortelle var at fangstkameraten deres, Petter Trondsen, var omkommet i gruva på Bjørnøya.

Mai måned blir brukt til å legge ned feller, ta inn åter og ro etter kobbe. I Mosselbukta gjorde de god fangst.

I juni ble fem av mannskapet samlet for å gjøre begge skøytene klare til hjemreise. Begge lå høyt oppe i fjæra, og om de hadde fått alvorlige skader kunne de ikke avgjøre før de fikk dem ut. De hugget isen ut av rommene og merket at vannet i *Trio* fulgte tidevannet. Resultatet ble at de bestemte seg for å la *Trio* bli igjen. De tok maskinen og annet av verdi og lastet det over i *Roald II*. For at ikke noen skulle bli fristet til å prøve å berge den markspiste *Trio* fyrte Ozaas av en dynamittsalve som sprengte et stor hull i *Trio*. *Roald II* var lekk, men de kranet den over og lappet den. Den 24. juni fikk de den ut på floa.

Det neste var å få maskinen på *Roald II* i orden. Det viste seg at veivlageret var brent opp, pluss en del andre feil. Mens de holdt på med dette kom *M/K Palander* inn fjorden. To mann derfra hjalp til med motoren, men den ble oppgitt som ubrukelig. For 6 fat olje fikk de slep ut til Dirks Bay. Videre derfra seilte de til Bangenhuk og Verlegenhuk. Den 4. juli var alt ombord og de satte seil for turen hjem. *Roald II* var ikke den beste båten de kunne ønske seg for hjemturen. Motoren var ubrukelig og i dagboken den 3. juli står det:

Når man seiler så fartøyet legger skandekket eller hele siden til, kan man pumpe 1500 stikk i timen, muligens mer under hardere vær.

Den 14. juli forlot de Kings Bay etter å ha fått noen forsyninger og korrigert kompasset. Det gikk ikke fort framover. Det var hele tiden motstrøm og lite vind. Den 21. juli var de ut for Bellsund og den 2. august var de omtrent på samme sted. Det står i dagboken:

Onsdag 2. august kl. 2 e. kom samtlige mannskaper . . . og forlangte å snu til Isfjord, for at

de derfra kunne søke seg skipsleilighet hjem. Som grunn anga de, at de ikke ville risikere å bli liggende lengre å drive i stille og motvind som det hittil har vært. I tilfelle turen fortsettes sydover nekter samtlige å tjenestegjøre.

Som forholdene nå er, seg jeg meg nødsaget å gå eller seile til Green Harbour. Jeg gjør samtidig oppmerksom på at samtlige resikerer forskjellig ved å gå fra, likesa at jeg ikke kan sørge for skipsleilighet hjem, men ordne dette selv.

Dette ble lest opp undertegnet.

Oxaas gikk til Grøn fjorden. Her gikk fire mann i land og tok arbeid i graven. Ved hjelp av folk fra anlegget og en mann som var kommet opp fra Tromsø for å hjelpe til med motoren, fikk de den i gang. Den 1. september gikk de fra Grøn fjorden og nå med en engelskmann, en laksefisker og en kar fra Tromsø som passasjerer. Betingelsene var gratis tur mot å arbeide som mannskap. Til å begynne med gikk alt bra, men halvveis til Bjørnøya brakk rorstammen. Etter et utrolig slit klarte de å få reparert den. Men da motoren ble satt i gang igjen lå de på samme flekken. Propellen hadde gjenget seg løs. Det lot seg ikke reparere så det var å seile hjem. De fikk storm, skuta tok inn vann, men selv om de brukte begge pumpene klarte de ikke å få den lens. Vann måtte hives opp fra rommet i bølgevis. Men det gikk raskt den rette veien. Så røyk storseilet. Det ble etter endel strev tatt ned og erstattet med et seil fra *Trio*. Selv om det gikk bra unna var det på ingen måte noen lysttur hverken for passasjerer eller mannskap. Den 7. september:

I natt og i dag orkanaktig storm fra WSW med voldsom sjø ... Kl. 11 formiddag gikk pumpen i ustand og vannet steg faretruende på kort tid. Man fikk snart beslaget på imerten i orden, og pumpen satt i funksjon igjen. For å holde vannet fra å stige må man holde dekkspumpen i gang til stadighet, delvis må man også hjelpe til med pumpen i maskinen. Orkanaktig storm fra WSW, svær sjø. Man kan ikke holde lens, en mann ved pumpen til stadighet forebygger at vannet stiger. Noen nøyaktig kurs kan ikke styres, da roret er knekt og man kun har nødgrein for å holde i nogenlunde retning. . .

Den 9. september var de i Hammerfest og noen dager senere i Tromsø. Fra de forlot bistasjonen i Sorgfjorden til de kom til Tromsø hadde hjemturen vart i 69 dager.

Fangst: 74 hvite og 43 blå rev, 14 bjørn, 2 bjørnunger (en døde i Ny-Ålesund). I indre Wijdefjord skjøt de 39 rein. Ikke oppgaver over reinfangst av de andre. Fangstoppgeværet er fra dagbøkene og *Nordlys*. I boken sin sier Oxaas at de fikk 37 bjørn.

Kilde:

Oxaas, Arthus, 1922: Dagbok for motor-skjøite Trio af Tromsø, Norsk Polarinstitut.

Bjørnnes, Georg: Dagbok, overvintring i Wijdefjorden 1921-22. Norsk Polarinstitut.

Oxaas, Arthur 1955: Svalbard var min verden. Aschehoug & Co, Oslo.

Nordlys, 30. sept. 1922.

Tromsø, 6. okt. 1921.

Mannskapet på Roald II berger seg over til Grønfjorden

Kræmer forteller i sin dagbok om hva som skjedde med *Roald II* og besetningen hans. Den 2. september var de på vei nordfra og gikk forbi Lågøya etter å ha fangstet på nordsiden av Nordaustlandet. Isbaksen satte til land og de slapp såvidt forbi. Ikke før var de kommet fri fra isen og land, så fikk de motorstopp. De seilte så inn Widjefjorden for å reparere motoren. Her traff de Oxaas ombord i *Trio*. De arbeidet med motoren i seks døgn før de ga opp. De satte så seilene og krysset utover Widjefjorden i bris fra nord for å berge seg hjem. Ved Gråhukuken lå isbaksen til lands og stengte veien og drivisen kom inn fjorden med stor fart. De måtte vike unna innover fjorden og ankret i Austfjorden. Der ble de liggende til 20. september, men da det ikke ble noen forandring i isforholdene bestemte de seg for å losse på land alt fra fartøyet. De hadde ikke proviant til å ligge og vente lenger.

Kl. 6 om morgenen den 21. september rodde de i land fra fartøyet og gikk over fjellet til Dicksonfjorden. Dit kom de samme kveld og gikk langs fjorden ut til fangsthytta på Kapp Wijk. Den nådde de kl. 3 om natten etter å ha gått i 21 timer. Her fant de litt mat som Hilmar Nøis hadde lagt igjen og de hvilte ut.

Ved hytta fant de en liten dory som de satte i stand. Den var så liten at det bare var plass til to mann. Kræmer skriver i dagboken:

23/9 kl. 6 ford. ror vi to mand til Kap Boman baaten er liten saa den er helt lastet vi ror 1 time vær i gangen det er stille veir da vi hadde rod 3 1/2 time er vi fremme. Straks efter vi er paa land faar vi frisk bris av Ost.

De gikk til det hollandske anlegget på Bohemanneset og traff der Hilmar Nøis, hans kone Ellen og Leonard Sørensen. De fikk låne fangstbåten til Nøis og rodde dagen etter for å hente de andre, Kræmer skriver:

Da vi kom frem trodde folkene at Skytteren og jeg var druknet paa vei til kap Boman, saa dem var forfærdet da dem saa os i live.

Fra Kapp Wijk rodde de til Kapp Kjeldsen hvor Nøis hadde en spissbåt

liggende gjemt. Med begge båtene rodde hele mannskapet til Bohemanneset. Dagen etter kom *M/K Foca* med utstyr til anlegget. Etter å ha losset reiste de med den til Grønfjorden og videre til Tromsø. Der ankom de den 5. oktober.

Kilde:

Kræmer, Waldemar. Dagbok 1921. Norsk Polarinstitutt.

Kvalpynthamna og Keilhaubukta 1921-22

L. Shjeldrup i Bodø rustet ut seks mann for overvintring. De ble satt opp av *M/K Rognan*. De fordelte seg på to partier.

Det første de gjorde var å bygge et hus i Keilhaubukta. Her slo de to svenskene Ivar Aronsen og Anders Øhman seg ned.

Ut på vinteren ble Øhman syk, og han kunne ikke være med på fangsten. Han hostet mye og lå for det meste til sengs til tross for at kameraten forsøkte å holde ham i vigør. Det var lungetuberkulose han led av.

Om våren kom Reinhard Didriksen som var leder på besøk. Han fant da Øhman meget dårlig og sengeliggende. Aronsen stelte ham etter beste evne. Selv var Aronsen psykisk nedbrutt og hadde nærmest avsluttet fangsten. Etter dette besøket kom Didriksen over til dem med forskjellige medisiner, men ingen ting syntes å ha noen virkning. Øhman ble stadig dårligere, og den 22. juni døde han. De gravla ham i nærheten av hytta. På graven ble det satt et kors, men allerede i 1929 var det revet ned.

De fire andre, Didriksen, Henry Smith, Anders Brandeggen og Håkon Karlsen, brukte huset i Kvalpynthamna til hovedstasjon. De kom alle godt gjennom vinteren. I begynnelsen av juli ble de hentet av *M/K Johanne Karoline*.

Fangst: 32 bjørn, 2 blå- og 21 hvitrev.

Kilder:

Moberg, Arvid. 1959: Fångstmäns Land.

Moberg, Arvid. pers. med.

Svendsen, Alfred: Dagbok.

Fangstarkivet Norsk Polarinstitutt.

Davishamna 1921-22

Sommeren 1921 ble det satt i gang en prøvedrift på kullforekomstene ved Davishamna. Som fangstmenn og vakter ble Kristian Jakobsen, Alf Jakobsen og Ole Sivertsen hyret av N.E. Co.

Fangst: 2 bjørn og 8-9 rev.

Kilde:

Fangstarkivet, Norsk Polarinstitut.

Calypsobyen 1922-23

N.E.Co. hyrte skipper Joakim Frostad (51) og Ole Sivertsen som vaktmenn.

Fangst: 18 hvit- og 4 blårev.

Kilde:

Hoel, Adolf: Dagbok 1923. Norsk Polarinstitut.

Nordlys 26. mai 1923.

Camp Bell, Bellsund 1922-23

Otto Bottolfsen og Johan Eriksson (Thuna) var vaktmenn for N.E.Co.

Fangst: 9 rev.

Kilde:

Hoel, Adolf: Dagbok 1923. Norsk Polarinstitut.

Bjonahamna 1922-23

Rudolf Svendsen og Magnus Johansen overvintret i Bjonahamna. De sluttet av fangsten tidlig. Den 27. mai var Svendsen ansatt som vaktmann for A/S De Norske Kulfelte Spitsbergen.

Fangst: 16 rev og 3 rein.

Kilde:

Hoel, Adolf: Dagbok 1923. Norsk Polarinstitut.

Pyramiden 1922-23. Omstreiferne Kalle og Enok.

Da *D/S Braganza* sommeren 1922 var på vei til Svalbard ble det oppdaget to blindpassasjerer ombord. De hadde gjemt seg i en livbåt og levd på tørt brød og rosiner. Om natten hadde de sneket seg ut og fått tak i vann. I Grøn fjorden som var første anløp, ble de satt i land med beskjed om at de ville blitt tatt med ned når båten gikk tilbake til Norge.

Hilmar Nøis som kom til å treffe disse to flere ganger, forteller:

De rømte da fluksens til fjells som de sto og gikk – den ene var iført utslitte lakksko og dongery, den andre var i en blådress som ikke bare hadde sett bedre dager, men var tre nummer for stor. De hadde flakket fra hytte til hytte, funnet litt mat her og der – til de var visse på at siste båt var gått til Norge.

Så dukket de opp i Grøn fjorden og spurte hollenderne om arbeid. De fikk et bestemt *nei*. Alle gruveselskapene på Svalbard hadde inngått en felles avtale om at de ikke skulle ta inn personer som var kommet opp på ureglementert måte. Svalbard skulle ikke være tilfluktssted for eventyrere og rekende fant.

De to glade laksene hadde holdt det gående nokså lenge i Grøn fjorden. De hadde fått mat og klær av snille arbeidere, fortalte de. Da det ikke gikk lenger, prøvde de seg i Longyearbyen. De henvendte seg til Store Norske og spurte etter jobb der. Svaret ble det samme.

Men de ga seg ikke, de kom seg over til Hiorthamna på den andre siden av fjorden. Her drev noen vossinger med å bryte ut kull for egen regning. Kalle og Enok fikk arbeid mot kost, køy og klær til over nyttår. Da fant de ut at de ville bli fangstfolk.

I Hiorthamna fikk de ordnet seg med hunder og utstyr. Så la de i vei innover til Sassen. Det var mange som lå i dette området denne vinteren, men de mente nok å finne et terreng. På veien til Sassen fikk de se en bjørn. Kalle tok børsa og tok opp jakten. Enok passet hundene. Mens Kalle stilte mot bjørnen tok bjørnen veien mot åpent vann. Dette så Enok og lot hundene løpe med slede og det hele for å hindre bjørnen i å nå åpent vann. Bjørnen reddet seg og la på svøm, men hundene forsvant i dypet med sleden og det hele.

Dette hendte i mørketiden og der sto de uten hjelpemidler. Heldigvis var det ikke langt fra de to russerne som overvintret i Sassen. Her fikk de hjelp og dro snart tilbake til Hiorthamna. Merkelig nok fikk de igjen tusket til seg noen hunder og utstyr. Med en beskjeden utrustning dro de igjen avgårde for å oppleve fangstlivet. De havnet i Pyramiden. Her sto huset til Svenska Stenkolsaktiebolaget, Spetsbergen, ledig og her var det et godt lager av matvarer. Dette må de to ha fått vite. Det passet Kalle og Enok bra. Her traff Hilmar Nøis og Schmutzler de to i midten av februar. De var da på vei fra sitt fangstfelt i Widjefjorden til Longyearbyen. Da de kom innom ca.

en uke senere var ikke Kalle og Enok der. Det finnes ikke flere opplysninger om dem. Antagelig ble det med denne ene vinteren for dem.

Fangst: Ukjent.

Kilde:

Berset, Odd 1953: Hilmar Nøis.

Brucebyen og Sassen 1922-23. Fire russere overvintrer

Fra Colesbukta fraktet fangstmann Oxaas ut fire russere som hadde bestemt seg for å prøve seg på fangst. Andreas Faamin og Elias Soraref ble satt ut helt inne i Billefjorden og brukte husene i Brucebyen til hovedstasjon. Ivan Hoklin og Ilja (Elias) Orlik ble satt av i Sassen og brukte hytta som Daniel Nøis brukte i 1911-12 til hovedstasjon. Hilmar Nøis forteller at to av dem hadde rømt fra Russland. Alle hadde kommet til Colesbukta året før, men de hadde ikke erfaring med fangst.

De hadde med seg en robåt, en motorbåt med 5 hk motor og flere hunder. Utrustningen forøvrig var sikkert mangelfull. De fanget i Sassen og i Billefjorden.

Så tidlig som på vårvinteren hadde alle tegn på skjorbuk og samlet seg i hytta i Sassen. Om våren var alle syke av skjorbuk og to meget alvorlig. Alle forsøkte da å dra motorbåten på stokker som de la på isen for å komme frem til åpent vann. Etter tre uker ga de opp og lot båten ligge. De hadde ikke krefter til å fullføre.

Orlik kjørte da robåten med den meget syke Hoklin ut til åpent vann. Derfra rodde han til Longyearbyen og kom frem 17. juni. De ble straks tatt under behandling av legen. Selv den syke Hoklin kom seg raskt.

De to som var igjen var i en fortvilet situasjon og forsøkte seg på motorbåten igjen. Det hadde nå gått tre-fire uker siden de to med robåten hadde forlatt Sassen. Men mens de to forsøkte å få motorbåten til iskanten ble de oppdaget av fangstskuta *Polarbjørn* som tilfeldig var på tur inne i Isfjorden med turister. Til avisen Tromsø forteller kaptein Øien om hva som hendte:

Som vi nærmet oss Sassen Bay meldte vaktmannen i tønden at han gjennom kikkerten så «noget som lignet mennesker» en 13-1400 meter inde på isen. «Polarbjørnen» satte da full fart på for å bryte isen, men den var for tykk. Nu kom imidlertid en flokk forsultne hunder settende ut over mot skuten, litt efter kom en mand, halvt krypende, halvt gående. Fra skuten blev der utkastet en masse kobbekjøtt til hundene, da disse var aldeles vilde av sult.

Vi fik så manden, som var russer ombord, og av ham fik vi rede på at der var en mand til på isen. 8 mand ble da sendt indover, og omsider kom de tilbake med en motorbåt og en russer som var meget sterkt angrepet av skjorbuk, halsen og mundhulen var rød og ophovnet.

De to syke fik først et forfriskende bad hvorefter de fik medicin for skjorbuk samt mat og atter mat og tilslutt søvn. Deres motorbåt og øvrige eiendele blev bragt ombord, og «Polarbjørn» satte kursen for Advent Bay.

Øien forteller videre:

Utpå morgenen kviknet russerne til og den lettest angrepne av de to fortalte at de oprindelig hadde vært 5 mand som overvintret ved Sassen Bay. Utpå vårparten begynde sjørubuken å herje blandt dem. 2 mand blev alvorlig syke, en av dem døde allerede efter nogen ukers forløp.

At det var fem russere og at en døde er ikke nevnt av noen andre enn av Øien i avisen Tromsø. Historien om russerne er gjengitt flere steder, men ingen nevner at det var fem russere. Hilmar Nøis og Schmutzler som i midten av februar kom fra Wijdefjorden på vei til Longyearbyen fant to russere i hytta i Skansebukta og to i hytta i Sassen. Heller ikke ingeniør Sigurd Westby i Store Norske nevner noe om fem russere. Forklaringen må være at på grunn av språkvanskeligheter har Øien misforstått forklaringen til de to russerne Faamin og Soraref som ble opdaget av *Polarbjørn*.

De hadde skutt flere rein, og da de hadde to båter må en tro at de hadde fått skutt snadd og kobbe. Det er da vanskelig å forstå at de alle skulle bli så sterkt angrepet av skjorbuk når de hadde hatt tilgang på ferskt kjøtt.

Fangst: 33 rev og 7 rein.

Kilder:

Hoel, Adolf: Dagbok 1923. Norsk Polarinstitut.

Hoel, Adolf: Svalbard (s. 1072)

Tromsø, 18. juli 1923.

Berset, Odd 1953: Hilmar Nøis.

Hilmar Nøis, pers. med.

Westby, Sigurd, pers med.

Kapp Wijk 1922-23

Erling Enoksen rodde sommeren 1922 fra Grumantbyen over til Kapp Wijk. Han hadde bestemt seg for å overvintre som fangstmann. Hele Dicksonfjorden rundt satte han opp revefeller.

Selv om Enoksen bare var 18 år og alene i 1922 var han godt skikket til

en overvintring. Først ble han kjent for å være Spitsbergens første landstryker. Han kom til Longyearbyen i 1920 og tok forskjellige jobber. Da han fikk beskjed om å reise ned med siste båt om høsten gjemte han seg bort og dro så til hollenderne i Green Harbour. Her fikk han jobb som kjøkkengutt og arbeidet der den vinteren.

Enoksen forteller selv om dette året:

Ja, jeg var en vagabond. Jeg var meget omkring både sommer og vinter og lærte landet å kjenne både på hav og land. Joda, jeg forliste også et par ganger. Vel og merke bare med robåt. I det ene tilfelde mistet jeg båten.

Neste vinter ble han vaktmann på Kapp Laila i Colesbukta. Denne jobben kombinerte han med å jobbe for det Anglo russiske gruveselskapet i Grumant. Her arbeidet han på steintippen. Dette var likevel ikke nok. På veien til og fra Kapp Laila og Grumant satte han opp revefeller og gjorde noen kroner ekstra på den fangsten. Etter denne vinteren var det at han alltid på Spitsbergen gikk under navnet «Coalbay».

Fangst: Godt år.

Kilder:

Brobakk, Bjarne: Fangstmann og gårdbruker. Erling Enoksen, Vassvoll. Årbok 1998 for Malangen og Balsfjord.

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitutt.

Hoel, Adolf: Dagbok 1923. Norsk Polarinstitutt.

Enoksen, Erling: pers. med.

London, Kongsfjorden 1922-23

Ole Blomli og Marinius Larsen lå vaktmenn for N.E.Co.

Fangst: 23 rev.

Kilde:

Hoel, Adolf: Dagbok 1923. Norsk Polarinstitutt.

Biskayerhuken 1922-23

På tross av at Karl (Kalla) Eliassen var i meget dårlig forfatning da han ble hentet fra Alkhornet, bestemte han seg for en ny overvintring. Hans mor Elen rustet ham ut. Sammen med Hans Bertelsen dro han nord til Biskayerhuken. Det var lenge siden dette feltet hadde vært i bruk så det måtte bygges ut på nytt. Et nytt hus bygget de på huken.

På slutten av mørketiden skjøt de ei binne. Denne hadde ligget i hi i terrenget der de gikk forbi når de var ute og så etter fellene. Men selvfølgelig hadde de ikke oppdaget noe før binna åpnet hiet. I hiet var det en liten unge. Ungen tok de til hytta og ammet den opp på spekk og kobbekjøtt. Den ble tam som en hundevalp, ruslet løs rundt og de hadde mye glede av den. Kalla har fortalt følgende historie om denne bjørneungen til Devold:

En dag på forsommeren skulde de to til en hytte i nabolaget, og bamsen ble med i båten. Da de hadde rodd en tid begynte han å bli merkelig urolig, snuste over båtstripen og brummet. Det var en del is i fjorden, og karene tenkte at bjørnen hadde fått teften av en annen bjørn. Han ble mer og mer urolig, og Eliassens kamerat foreslo at de skulle skyte han, så fikk de alle fall skinnen. Den var nu blitt så stor at den allikevel kom til å fare en dag. «Nei», sa Kalla, – «han skal ikkje skytes. Vil han gå så ska han få lov til å gå». Han var blitt meget glad i dyret. Mens denne diskusjonen pågikk, hadde bjørnen balansert utover en materialhaug som hang utover båten, og der – gjorde bamsen sitt fornødne i vannet.

«Ja, der ser du», sa Kalla. «der e mere vett i ræva på bjørnen enn i haue på dæ og mæ».

Fangst: 3 bjørn, 33 rev.

Kilder:

Devold, Hallvard 1940: Polarliv. Gyldendal Norsk Forlag.
Fangstarkivet, Norsk Polarinstitut.

Widjefjorden 1922-23

Etter at Hilmar Nøis og Leonard Sørensen hadde avsluttet jobben på Bohemanneset traff de på Svalbard August Stenersen som eide skøyta *Melvik* (49 fot). Skipper var Ludvig Larsen og de to sønnene til Stenersen, Helge og Reidar, var mannskap. De ble alle enige om å overvintre. Utstyr kjøpte de i Grønfjorden og materialer skaffet de seg i Hiorthamna. Planen var at Larsen og sønnene til Stenersen skulle frakte utstyr, hunder og materialer til Woodfjorden, Liefdefjorden og Widjefjorden og sette i stand og bygge hytter og gjøre alt klart til vinteren.

Lederen Nøis og de to andre dro en tur til Tromsø hvor de kjøpte noe

mer utstyr. Da de kom opp til Grøn fjorden igjen ble de kjent med tyskeren Ewald Schmutzler som på død og liv ville være med. Disse ble den 29. september satt i land ved Pyramiden. Herfra startet de med tunge ryggsekker på veien mot Austfjordneset. En del utstyr ble lagt igjen som skulle hentes med hundespenn senere. Det ble en slitsom tur, og de vasset i mye snø over breene til Austfjorden. På østsiden av bunnbreen slo de seg til for natta. Lite mat hadde de og uten soveposer la de seg tett opp til et bål av rekved. To mann hadde ligget så nær at klærne ble svidd og den ene støvlen til Hilmar var brent så han måtte gå videre med bare en sokk på den ene foten.

Dagen etter klatret de videre i vanskelig terreng for det var ikke is på fjorden. Trøtte, slitne og sultne nærmet de seg hytta på Austfjordneset og ble møtt av Helge og Reidar. De hadde dårlige nyheter. Den 7. september hadde skøyta forlist i bunnen av Austfjorden i en storm. En del proviant, ammunisjon og materialer hadde de klart å berge. Soveposer, dekketøy, flere ovner, brennevinet og mer var på havets bunn. Skøyta var ikke assurert. De var i en fortvilet situasjon, men overvintringen ville de gjennomføre. Feltet i Wood- og Liefdefjorden måtte oppgis. Alle syv måtte fange i Widjefjorden. Det var for mange, men det var ingen annen løsning. De bygget en bistasjon i Zeipeldalen i Austfjorden og hovedstasjon på Krosspynten. Hovedstasjonen sto ferdig allerede 12. oktober. Her slo Sørensen, Larsen, Schmutzler og Nøis seg ned. Familien Stenersen brukte huset på Austfjordneset til hovedstasjon. Ellers brukte de bistasjonene som tidligere var bygget på feltet.

Det meste av det de hadde mistet måtte erstattes. Blikkbokser ble brukt til kopper og tallerkner ble laget av rekved. Glasskuplene til parafinlampene som var knust ble erstattet av hermetikkbokser som de loddet til brennerne. Av reinskinn laget de soveposer. Fem skinn til hver pose som tok to mann. En jernplate de berget ble til et par ovner. Den minste var så lett at de fraktet den med seg fra hytte til hytte.

Den provianten de klarte å berge måtte de spare på, så i lange tider levde de på kobbekjøtt og gryn. I midten av februar tok Nøis og Schmutzler hundene og kjørte til Longyearbyen etter proviant. Fra bunnen av Vestfjorden tok de veien til bunnen av Dicksonfjorden og ut til Kapp Wijk. Da Isfjorden var åpen måtte de ta veien innom Sassen og videre utover igjen. Etter å ha kjøpt noe proviant var det etter tre dager å ta samme veien tilbake. De nye forsyningene ble meget godt mottatt.

Lite utstyr hadde de og det ble ikke bedre da en bjørn på en bistasjon brøt seg ned gjennom taket, ødela døra til det indre rommet og halte alt

inventaret og køyklær ut gjennom vinduet i forgangen. Heldigvis kom Nøis og Schmutzler til hytta straks etter at bjørnen hadde vært der ellers hadde de mistet alt de hadde i hytta.

Den 24. april etter å ha slått ned alle fellene kjørte alle fra Wijdefjorden. Nå tok de veien fra bunnen av Austfjorden over til Billefjorden og videre veien rundt Isfjorden til Grønfjorden. Stenersen-familien reiste med første båt hjem, mens Larsen og Sørensen tok arbeid hos hollenderne. Nøis og Schmutzler reiste tilbake for å ta hjem resten av fangsten. Men før de forlot Grønfjorden kom det en kar som het Mikkelsen som absolutt ville bli med nordover. Han satt inne med opplysninger om en stor skatt fra hvalfangsttiden som var gjemt bort på Norskøyane. Disse hemmelige opplysningene hadde Mikkelsen fått av en ishavsskipper.

De tre ble satt over til Kapp Wijk, og så fikk de igjen en tøff tur med hundespennet over til Krosspynten. Da fjordisen fremdeles lå, tok de lett-båten på sleden og dro den ut til Elvtangen og drev sjøfangst der.

Etter å ha satt motorbåten og de to andre båtene i stand forlot de feltet i midten av juli. Ved Norskøyane ble de i noen dager. Her løp Mikkelsen på land med kartsykkelsene sine og lette etter den store skatten. De fant ingen skatt, og ferden gikk videre og endte i Grønfjorden hvor fangsten ble sendt hjem.

Fangst: 1 bjørn, 20 blå- og 45 hvitrev, en del kobbe og snadd. 12 rein og 8-10 sekker dun.

Kilder:

Berset, Odd, 1935: Hilmar Nøis.

Hoel, A: Dagbok 1936. Norsk Polarinstitut.

Gåshamna, Hornsund 1923-24

Henry Rudi, Sigfred Kristoffersen og Henrik Knutsen (senere Willgohs) ble enige om en vinter i Hornsund. Rudi skulle være leder. Meningen var at de skulle ruste seg selv ut, alle tre hadde kontanter nok til det. Men da Rudi hadde latt sit tilskudd til turen gli ned i halsen i form av Mackøl ble det til at de to måtte legge ut for å komme avgårde.

De bestemte seg for Gåshamna, og i Tromsø leide de *M/S Palander* for frakt opp. De brukte et par bistasjoner på sørsiden av fjorden. På vårvinteren var de også noen ganger over på nordsiden av fjorden og jaktet etter bjørn.

Isforholdene var gode og det ble en del bjørnetrekk. Tidligere hadde Rudi brukt bås-selvskudd etter bjørn, men denne vinteren gikk han over til modellen til Gustav Lindquist og bygget skuddene inn i kasser som sto fritt over bakken. Disse var langt lettere å betjene og sikrere.

Om våren reiste de ut til Dunøyane og samlet dun og egg. Etter at dunfangsten var slutt, kom det en håkjerringfisker inn i Gåshamna. Skipperen lovet å ta dem med til Grønfjorden, og etter avtalt tid kom skuta og da var alt pakket og klart.

På anlegget i Grønfjorden fikk de arbeid så nettoutbyttet på turen ble meget bra. Sjefen på det hollandske anlegget var en kjernekar. Da de senere reiste ned med kullbåt ordnet sjefen det slik at skuta gikk ens ærend innom Tromsø og losset all fangst der.

I Tromsø fikk de kr. 800,- for blåreven. For to flotte skinn fikk de kr. 1200,- pr. stk. Gode hvitrevskinn fikk de kr. 250,- for. Netto pr. mann for fangsten ble kr. 8000,-.

Fangst: 33 bjørn, 28 hvit- og blårev, en del kobbe og snadd, omlag 600 kg dun og 3 tønner egg.

Kilder:

Willgohs, Henrik: pers. med.

Rudi, Henry: pers. med.

Kristoffersen, Sigfred: pers. med. (han omtaler ikke dette året i sin bok *Nordenfor Nord*).

Hyttevika, Hornsund 1923-24

Ole Mortensen, Anton Einarsen og to mann tok hovedstasjon i Hyttevika. Høyst sannsynlig fangstet de langs hele nordsiden av Hornsund, og det oppgis at de hadde en bistasjon på Dunøyane.

Fangst: 14 bjørn, 2 levende bjørnunger og 29 rev.

Kilde:

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitutt.

Calypso 1923-24

Igjen var Joakim Frostad og Ole Sivertsen vaktmenn for N.E.Co.

Fangst: 17 rev og 1 bjørn.

Kilde:

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitutt.

Kapp Wijk 1923-24 (Dicksonfjorden)

Så tidlig som 1. juni seilte Arthur Oxaas, Peder Pedersen og Olav Storstad fra Tromsø med *S/S Prøven* som skulle på håkjerringfiske. Etter 26 dagers seilas med stille og motvind ble de satt i land på Forlandsøyene. De hadde med seg to robåter, og planen var å plukke egg og dun. De kom for sent. Det hadde allerede vært folk der. De klarte likevel å plukke 1100 egg og 8 våg dun (1 våg=18 kg) og 11 sekker dun. De fleste eggene var strøpt (med unger) og var ubrukelige.

I de første dagene av juli rodde de til Grønfjorden hvorfra Storstad reiste til Tromsø med fangsten, mens de to andre bestemte seg for å overvintre.

I hele juli hadde de jobb med å kjøre motorbåten *Liv* rundt i Isfjorden for selskapet Levin. Samtidig fikk de anledning til å frakte sitt eget utstyr ut i sitt terreng.

De tok hovedstasjon på Kapp Wijk og bygget flere hytter slik at de i alt

brukte 7 hus fra Skansebukta og inn i Ekmanfjorden. De hadde med seg to hundehvalper, men de døde begge av sykdom. De bygget ut feltet med feller, giftåter, noen få sakser og et selvskudd etter bjørn.

I midten av januar kom en hund til hovedstasjonen. Den var utsultet og noen dager senere kom to til. Det var hunder fra Longyearbyen. De hadde forvillet seg ut på isflak, og hadde drevet over fjorden. De fikk ikke lang levetid da de kom bort i og spiste på noen avflådde reveskrotter som hadde gått på gift.

Revefangsten ble hindret av mye snø, særlig inne i fjordene. Fellene snødde ned og måtte slås ned før sesongen var ferdig. Spor etter to bjørn var alt de så av den arten.

I slutten av mars bestemte de seg til å slutte av fangsten og dra til Longyearbyen. De lastet opp fangsten, klær og noe kjøtt på kjelker og dro av gårde over Isfjorden langt inne. Oxaas forteller:

Jeg hadde det tyngste lasset og den dårligste kjelken, og følgen var at jeg dro så det svartnet for øynene. Da vi var nådd litt over halvveis på fjorden, orket jeg simpelthen ikke mer. Jeg lot kjelken bli stående og tok revesekken på ryggen. Ikke lenge etter måtte Pedersen også gi opp.

Sent på kvelden kom de fram til Longyearbyen. Neste dag dro de tilbake med lånt hundespann og hentet sakene som var lagt igjen på isen. Det var nære på at det hadde blitt deres siste tur. På veien tilbake merket de at det var bevegelse i isen, og da de kom til Reveneset brakk isen opp. Det var med nød og neppe de berget seg i land.

I Longyearbyen arbeidet de først i graven. Dette behaget dem svært lite så da de fikk tilbud om å kjøre hundespann og frakte ammunisjon fra hollenderne i Grøn fjorden til Longyearbyen slo de mer enn gjerne til. Dette varte til ut i mai.

Fangst: 12 blå- og 25 hvitrev, 4 snadd og 9 rein. Av revene var 12 tatt på gift og 25 på feller.

Kilder:

Oxaas, Arthur: Dagbok 1923-24. Norsk Polarinstitutt.

Oxaas, Arthur. 1955: Svalbard var min verden.

Alkhornet 1923-24

Selv om de to russerne Ilja (Elias) Orlek og Mikal Soraref hadde opplevd en hard vinter med skjørbuk i Sassen, valgte de å overvintre igjen. Legen i Longyearbyen hadde fått dem friske. De slo seg sammen med tyskeren Ewald Schmutzler og reiste til Alkhornet. Hytta som sto der etter Karl Eliassen brukte de som hovedstasjon. En bistasjon hadde de på Daudmannsøyra. Den hadde Hilmar Nøis bygget av rekved i 1920. Den sto innerst i bukta sør for Steinpynten.

Vinteren forløp bra. De unngikk skjørbuken den vinteren.

Fangst: 1 bjørn, 25 hvite- og 4 blårev.

Kilder:

Sørensen, Tore: Tyskeren som tapte sitt hjerte til Svalbard. Svalbardposten nr. 9 og 10 1996.

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitut.

Kvadehuken, Kongsfjorden 1923-24

På den meteorologiske stasjonen på Kvadehuken arbeidet det tre mann, Finn og Hallvard Devold og Sverre Strøm. Ved siden av arbeidet på stasjonen var de ivrige til å jakte. Om vinteren satte de også opp feller etter reven. Deres håp var å få jakte på bjørn, men den så de ikke noe til.

Fangst: 4 hvite- og 1 blårev, 1500 egg.

Kilder:

Devold, Hallvard, 1940: Polarliv.

Fangstarkivet Norsk Polarinstitut.

London, Kongsfjorden 1923-24

N.E.Co. ansatte Kristian Jakobsen og Alf Nikolaisen som vakter ved sitt anlegg i London. De drev også noe fangst.

Fangst: 9 hvite- og 12 blårev.

Kilde:

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitut.

Ebeltofthamna 1923-24

Etter vinteren på Kapp Wijk bestemte Erling Enoksen seg for å forsøke seg lenger nord. Etter å ha solgt vinterfangsten rodde han i juni 1923 sin nordlandsbåt fra Colesbay (Colesbukta) til Kings Bay. Det er en tur på vel 10 km. Turen tok han i to etapper. Han bestemte seg for å ta en hvil på Hermansensøya. Han forteller:

I Forlandsundet ville jeg på land på Hermansenøya for å hvile. Det var fint vær, men stor dønning. Under landingen ble båten fylt av en stor sjø og kantret. Jeg for med dragsuget og landet et godt stykke oppe i fjæra. Båten fikk liten skade og var godt brukbar. Dette var sist i juni. Jeg tok av alle klærne, vred ut det meste av vannet og la dem ut til tork i sola. Jeg gikk rundt i adams drakt og plukket egg. Etter å ha spist sju ærfuglegg kvelvet jeg båten og krøp under den og hvilte ut. Neste dag var jeg i Kingsbay.

På anlegget i Kings Bay arbeidet han hele sommeren og høsten på steintippen. Han ville ikke arbeide nede i gruva, han måtte arbeide i fri luft. Men han ville overvintre som fangstmann. I september rodde han over til Ebeltofthamna og brukte huset der som hovedstasjon. Han fanget i hele Krossfjorden og brukte husene på Kapp Mitra og Camp Zoe som bistasjoner. Han hadde med seg en hund. Om høsten fikk han besøk av Nøis-karene som var på vei nordover. Av dem fikk han en hund til så han kunne få mer trekraft foran sleden. Hilmar Nøis hadde delvis rustet ut Enoksen.

Enoksen var en kar som utnyttet alle muligheter. Når han var ute på jakt etter kobbe og snadd hadde han alltid med seg noen kopper og kar til å ha blodet i. Fra sine guttedager i Balsfjorden hadde han lært seg å lage blodmat. Det blodet han fikk seinhøstes frøs han i blokker. Utover vinteren hogg han biter av disse og laget seg blodmat.

Enoksen hadde vært plaget av noe sykdom i mørketiden så han bestemte seg for å bryte av tidlig. Den 8. mars rodde han fra Ebeltofthamna. Da isen stengte veien sørover rodde han over til østsiden av Krossfjorden. Her hadde han et svare strev med å hugge ned landkallen så han klarte å dra båten opp på land. På grunn av dårlig is måtte han gå det meste av Kongsfjorden rundt før han kom til Kings Bay.

Enoksen fikk straks arbeid ved anlegget, men før han begynte på jobben tok han seg en tur til værstasjonen på Kvadehuken. Devold som var ansatt der forteller hvorledes den tyske legen i Kings Bay reagerte da Enoksen plutselig dukket opp fra isødet:

«Wo ist den Mann fra?» «Han ska' vær fra en plass som kalls Balsfjord» var det en trønder

som svarte. «Nå, fra den Balsfjord — ja — ich habe siden lenge gehørt, dass die Balsfjordingen fröktelige folk», hvorefter han hoderystende klatret videre over sneskavlene til sitt sykehus og sa: «Ja die Norweger, die Norweger, sie bekommen ja grosse tolleknife zum Spilzeug als ganz kleine. Welche Barbaren».

I midten av mars dro Nøis-karene fra Magdalenefjorden over breene for å besøke Enoksen. På bordet i hytta i Ebeltofthamna lå det da en beskjed om at han var dradd til Kings Bay.

Enoksen ble senere beskyldt for ikke ha gjort opp for seg med Hilmar Nøis. Han stakk av med reveskinn.

Fangst: 28 hvit- og 12 blårev. Annen fangst ikke oppgitt.

Kilder:

Enoksen, Erling: pers. med.

Brobakk, Bjarne: Fangstmann og gårdbruker. Årbok 1998 for Malangen og Balsfjord.

Devold, Hallvard 1940: Polarliv, Gyldendal Norsk Forlag.

Bjørnnes, Georg: Dagbok 1924-25. Norsk Polarinstitutt.

Virgoamna og Sørgattet 1923-24

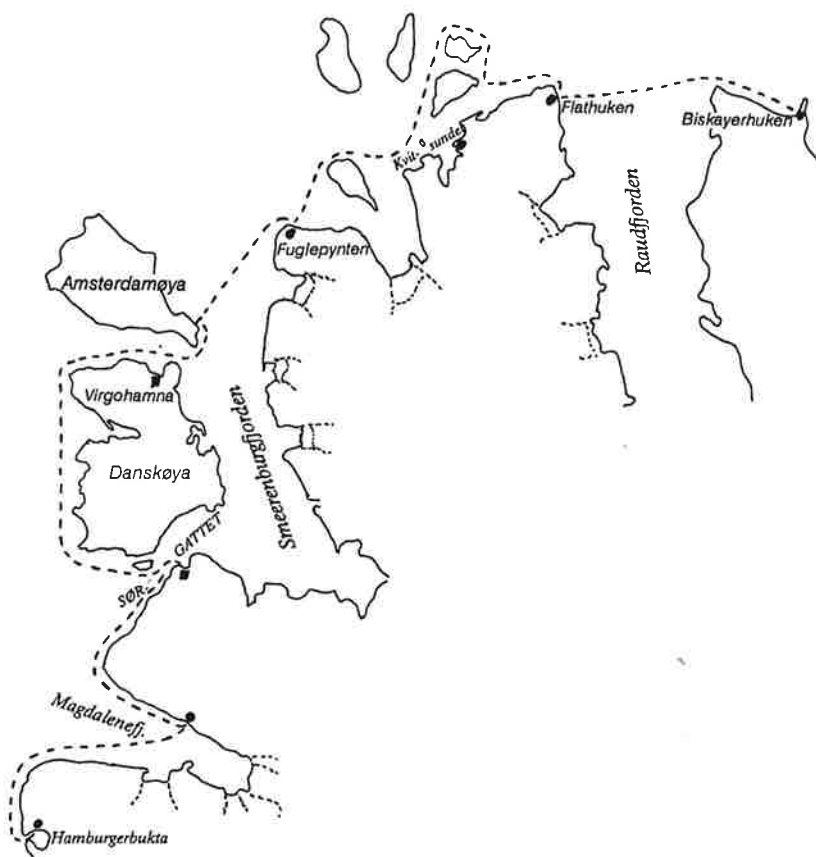
Det lite lukrative utbyttet Hilmar Nøis hadde fått av overvintringen, kr. 300 i underskudd, skremte ham ikke fra å begynne forberedelsene til en ny vinter. I Grønffjorden sommeren 1923 bygget han opp motorbåten sin med 14 tommer og fikk med seg sin bror Nils og Rudolf Svendsen. De ville fangste i området rundt Smeerenburgfjorden. Med motorbåten lastet full av utstyr, en fangstbåt og en småbåt på slep forlot de Grønffjorden på vei nordover. Hunder hadde de også med. I Ebeltofthamna hvor de lå over et par dager traff de Enoksen. Han fikk en hund.

Den 23. september kom de til Magdalenefjorden hvor de hadde leid en hytte. I Bjørnehamna i Sørgattet tok Hilmar og Nils hovedstasjon, og i Virgoamna slo Svendsen seg ned. I Virgoamna satte de opp motorbåten. Det var ikke noe is og ikke snadd og kobbe å jakte på.

Svendsen rigget til feller på Danskøya og på landet på den andre siden av fjorden. De to andre satte i stand bistasjonene i Hamburgerbukta, Magdalenefjorden, på Fuglepynten og Flathuken.

Det var et vanskelig terreng å fangste i. Fastis som la seg i fjordene ble straks brutt opp av vind og sjø. Båt var vanskelig å bruke for sørpa stuet ofte alt til. Fastis å gå på fikk de ikke før langt ut på vårvinteren.

Den 27. november rodde Hilmar og Nils fra Sørgattet til Magdalene-

Kartskisse over terrenget til Hilmar og Nils Nøis og Rudolf Svendsen. Plasseringen av bistasjonene kan være unøyaktig. Terrenget er vanskelig å røkte i da isen ofte brytes opp av vind og strøm og fjordene stues fulle av sørpe.

Roturen sammen med Kristian Hansen og den syke Karl Eliassen er tegnet inn. Den 19. april rodde de fra Biskayerhukken til Hollenderneset på Amsterdammøya. Fire dager senere var de i Magdalenefjorden, og to dager deretter i bistasjonen i Hamburgerbukta som var utgangspunktet til Kongsfjorden.

fjorden. De ble stengt av sørpe og måtte sette båten på land 500 meter fra hytta. Tre dager senere gikk de på isen over til den andre siden og la opp et lite depot av matvarer. Dagen deretter gikk de til Hamburger-hytta for å ligge der et par dager og røkte revfellene. Men så ble de liggende vær-fast. Det var ikke råd å komme seg tilbake. Det ante dem at de kunne bli der lenge så de satte seg selv på rasjon. Den satte de etter noen dager til 5 kjeks og et måltid kokemat pr. dag.

Den 15. desember bestemte de seg for å gjøre et forsøk på å gå over til depotet ved Magdalenefjorden og muligens komme seg nordover. De fant Magdalenefjorden brukket opp helt inn til breen, men da de var i en meget alvorlig situasjon bestemte de seg for å gå opp langs breen og krysse den høyere oppe. Etter to timer i mørket og i et virvar av bresprekker måtte de snu. De kom tilbake til Hamburgerbukta etter 18 timer. Nå hadde de i alle fall fått med seg noe mat fra depotet i Magdalenefjorden.

Julen nærmet seg og tanken på å feire den i den trange bistasjonen i Hamburgerbukta med lite mat og brensel gjorde ikke humøret bedre. Hytta var to ganger to meter stor og når døren ble åpnet, føyket snøen opp i køyene. Den 20. desember var det bra føre og de bestemte seg for å forsøke å komme seg nordover. Det var årets mørkeste dager, men likevel kunne de se at helt inne ved breen var det fastis. Hilmar skriver i dagboken:

Vi gikk et stykke inn til der hvor vi så is som lå under breen i bunden av Magdalene bay. Vi gikk ned på isen og fant den trygg nok å gå på. Da ropte vi av glede Hurra, og jo lenger mot det andre landet vi kom ble vårt humør lysere

Og da vi var på land på nordostsiden da følte det som vi var født på ny. Med lange skritt gikk det mot huset, og dit kom vi etter 4 1/2 time fra Hamburger bay. Etter at vi hadde kokt kaffe og spist oss mette, så skulle vi se etter fangstbåten som sto ca. 500 meter utover for huset. Den var forsvunden av sjøen som har gått ca. 8 meter fra ebbe oppover land og dradd den ut på sjøen. Den er sikkert knust eller drevet vekk for oss.

Etter å ha sett over alle fellene i Magdalenefjorden gikk de til Sørgattet og feiret jul der. Til Virgohamna var det ikke mulig å komme. Desember hadde ikke vært noen god måned – en rev.

Den 12. januar gikk de langs land til midt på Smeerenburgfjorden og derfra over til Virgohamna til Svendsen som hadde ligget alene i over to måneder. Isen var ikke den beste, men med ski på gikk det bra.

I siste del av januar kom de seg til Fuglepynten og Flathuken. Her måtte feller reises opp igjen, og noen rever ble det. Her tok Hilmar sjansen en dag og rodde på et isflak og skjøt snadd. Kjøtt måtte de ha.

I slutten av mars reiste de på besøk til Biskayerhukene. Her traff de Karl (Kalla) Eliassen som hadde vært mye syk denne vinteren. De kom tilbake i april, og den 19. april rodde de derfra sammen med Hansen og Eliassen for å komme til Kings Bay.

I mai rodde de til Ny-Ålesund for å få mere proviant og så tilbake igjen for å drive fangst etter kobbe, snadd og dun. Da isen forsvant midt på sommeren reiste de med motorbåten til Longyearbyen.

Fangst: 17 blå- og 32 hvitrev, 4 storkobber og 7 snadd. Dette er vinterfangsten til Hilmar og Nils etter dagboken. Vinterfangsten til Svendsen er ikke med her. Sommerfangsten er det heller ikke oppgaver over.

Kilder:

Nøis, Hilmar: Dagbok 1923-1924. Norsk Polarinstitutt.

Berset, Odd, 1953: Hilmar Nøis.

Biskayerhuken 1923-24

Karl Eliassen og Kristian Hansen fangstet på feltet ved Biskayerhuken og sørover til bunnen av Vesle Raudfjorden.

Det var så lite rekved å finne på strendene nær Biskayerhuken at de rev ned russehytta i Breibogen (nær Morenelaguna). Tømmeret var som nytt da de saget det opp til ved. Denne hytta skal i følge Hilmar Nøis ha vært den siste hytta russerne bygget på Svalbard.

Den 24. mars var brødrene Hilmar og Nils Nøis på Flathuken, og de bestemte seg da for å ta hundespennet og kjøre og besøke de to på Biskayerhuken. Eliassen var alene i hytta da de kom. Humøret hans var ikke det beste for han hadde lenge vært syk, og han mente det var blindtarmbetennelse. Han håpet på en mulighet til å komme til lege i Ny-Ålesund. Fangsten hadde også vært dårlig.

De to på Biskayerhuken besluttet å slutte av fangsten, og Nils hjalp Hansen med å slå ned revefellene. Da det var en råk langs land gjorde de båten klar for å ro og komme seg på vei til Krossfjorden. Men så satte isen til land igjen og stengte.

Først den 19. april var Nøis-karene tilbake til Biskayerhuken. De fikk satt båten på vannet og begynte roturen. Det ble en vanskelig rotur for det var mye drivis (se side 170). Den 26. april hadde de fått båten ned til Hamburgerbukta og gjorde et forsøk på å ro til Krossfjorden. De måtte vende. Det var for mye is.

I mai klarte alle fire å ro til Kings Bay. På veien var de innom værstasjonen på Kvadehuken. Her ble Eliassen igjen en tid. Devold forteller om ham:

Eliassen, eller «Kalla» som han populært kaltes, var ca. 50 år den gangen. Han var filosof og humorist og hadde et uforstyrrelig gravalvorlig ansikt når han kom med sine historier. Faren hadde vært storskipper og eid flere skuter, men døde mens Kalla var gutt. Moren satt igjen med en del penger, så det var forholdsvis lett for ham å skaffe seg utrustning. Kalla hadde den slemme feilen at han «brente sitt lys i begge ender». Han lå på Svalbard

fordi man nu engang skal bestille noe, og da var det fornuftig å gjøre det en forstod sig på. Dessuten «sparte han så besett på helsa» hevdet han. «Pengan» satt han i banken hos «han Mack» (Macks ølbryggeri), så «visste han hvor de var». Han syntes det var bedre å drikke opp pengene sjøl, enn å la andre gjøre det. Dette var tett efter bankkrakkene hjemme.

Det var ikke noen hemmelighet at Kalla var meget fuktig. Han fortalte til Devold hvorfor han kom til å reise til Spitsbergen:

Jo, jeg var no fyrbøter på en vestindiafarer. Det var frøktelig varmt. Æ satt no der nede i maskinen og svetta, og da va det som jeg hørte stemplane sa: 96..96..96.. Da sa jeg tel mæ sjøl at no drar du tel Spetsbergen.

Da karene på værstasjonen fikk vite at Eliassen hadde vært mye syk om vinteren foreslo de at han skulle dra inn til legen, dr. Schäfer, ved graven i Kings Bay. En dag dro han avgårde, og da han kom tilbake ville karene vite hva legen hadde funnet ut. Devold forteller:

Han rullet sig langsomt en cigarett, tendte den, og så kom det. «Tja, æ måtte no klæ av mæ – og så pikka han på brøste og hørte i et slikt hørerør dem bruker. Og så sa han at æ ikkje måtte drikke. Og det har æ no hørt mange ganga før, så det var no ikkje akkurat nå nytt – og så sa han at æ ikkje skulde røike heller. – forresten så er det no bare en tyskert, så man kan ikkje vente mere heller. – Æ skulde ikkje røike heller! – En må no vel nokka gjøre for å holde helbredden nere».

Fangst: 7 hvit- og 4 blårev. Ingen opplysninger om kobbe og snadd.

Kilder:

Nøis, Hilmar: Dagbok 1923-24. Norsk Polarinstitut.

Devold, Hallvard 1940: Polarliv. Gyldendal Norsk Forlag.

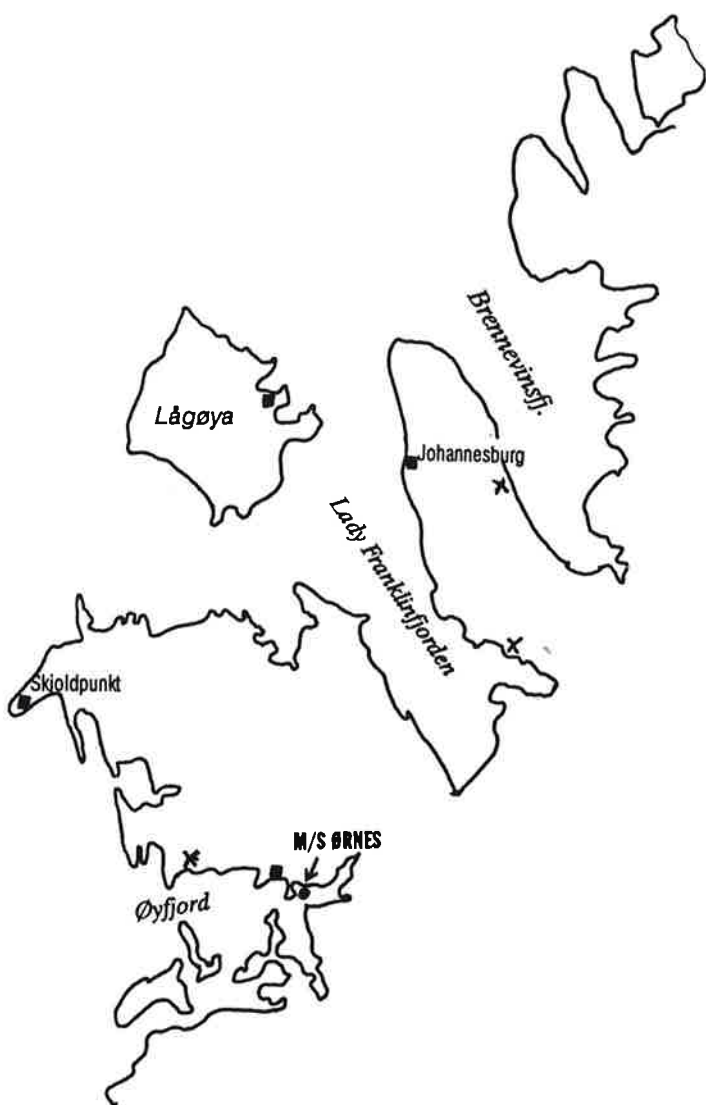
Nøis, Hilmar: pers. med.

Devold, Hallvard: pers. med.

Lady Franklinfjorden og Langgrunnodden 1923-24

Meyer, Olsen, en venn av ham og hans bror Hans rustet ut en overvintrings-ekspedisjon til Nordaustgrønland. De kjøpte den lille skøyta *Ørnes* på 31 br. tonn som forøvrig Meyer hadde bygd ni år tidligere. De satte inn en ny 20 hk motor. Båten og utrustningen til seks mann kom på 24 000 kroner. Da var kassen tom, og de måtte gå uassurert fra Tromsø den 26. juli 1923.

Fire døgn tok det dem å komme frem til driviskanten. Etter å ha forsøkt i tre uker å komme gjennom den grove baksen uten resultat samlet Meyer

Ekspedisjonen som Meyer Olsen ledet, bygget hytta i Murchisonfjorden (Øyffjord) og hytta Johannesburg i Lady Franklinfjorden. De bygget tre steinhytter (gammer) som var ment som kryppinn i nødstilfeller. Disse er merket med kryss. Videre brukte de hytta på Skjoldpunkt (nå Langgrunnodden) som Kvide Andersen bygget i 1908. Hytta på Lågøya som Sverdrup Sakariassen bygget i 1908 brukte de en kort tid i februar. Skøyta Ørnes lå i vinterhavn i Murchisonfjorden. Plasseringen på kartet er gjort etter opplysninger i dagboken til Meyer Olsen.

mannskapet som bestod av Hans Hansen, Strømme Holmen, Hubert Johansen, Ednar Johansen og broren, til skipsråd. De ble enige om å gå til Spitsbergen og fangste der for å berge stumpene av den dyre utrustningen.

Da de allerede hadde brukt 20 fat petroleum av de 28 de hadde tatt ombord gikk de innom Grønfjorden for å bunkre. De fikk kjøpt tre fat, og fikk opplyst at det lå fangstfolk overalt. Det var bare på Norsautlandet det ikke lå folk. De bestemte seg for å gå dit.

Først gikk de til Øyfjorden (Murchisonfjorden) og ankret midtveis inne i fjorden. Her bygget de en gamme for å ha et krypinn om det ble nødvendig. Dagen etter gikk de videre inn fjorden og fant en plass hvor *Ørnes* kunne ligge i vinterhavn. På dette stedet bygget de en liten hytte for to mann. Mens de holdt på med det hadde de fem hundene de tusket til seg i Grønfjorden vært alene ombord og gjort det som var morsomst. De hadde vært syndens barn hele tiden. De hadde revet i stykker storseilet som var nedfirt og da kahyttedøra var åpen hadde de gått inn og fortært alt spiselig.

De gikk så med *Ørnes* ut fjorden og nordover og var innom huset på Lågøya. Her spikret de igjen vinduene i tilfelle de kom til å få bruk for huset senere. Så gikk de inn i Lady Franklinfjorden og satte på land materialer til en hytte, 6-8 hk kull og utstyr til to mann. Stedet virket ikke særlig innbydende, men de hadde ikke mye å velge mellom. Meyer skriver i dagboken 3. september:

... vi står her på land med en liten klatt med småsaker og stedet er det barskeste som tenkes kan. Bare stene. Herfra som vi står er det umulig å se grønt av gress eller strå og ikke mose.

Her ble Meyer og E. Johansen igjen. De andre dro nordover med skøyta. Avtalen var at Hans og Hubert skulle overvintre ved Nordkapp. Etter å ha satt på land materialer og utstyr der skulle de alle fire gå til Øyfjord for å legge *Ørnes* i vinterhamn. Når det var gjort skulle de to reise nordover igjen med motorbåten.

Meyer og Johansen begynte med en gang å bygge hytta. De hadde lite materialer, og den ble 2,2 m lang, 2,15 m bred med skråtak med høyde 1,5 m i den ene og 1,85 m i den andre veggen. Rundt hytta bygget de en stein mur og skuffet sand mellom muren og bordveggen. Da hytta var ferdig etter fem dager så den ut som en steinhaug med to små vinduer som lignet kanonporter. De kalte den for Johannesburg til ære for far til Johansen som oppdaget den ligge øya Ensomheten nord i Karahavet.

Etter at hytta var ferdig begynte de å drøfte muligheten for å bygge en

båt. Johansen bemerket en dag: Du må jo greie å bygge en liten båt, når du har kunnet bygge større båter.

Det varte ikke mange dagene før de var i gang med å bygge båten. De klarte det på fem dager. Meyer forteller om dette:

Det var noen stykker gulvbord til overs og det ble til en flat bunn, liksom i en dorry. Fire båtboard var tatt med til reparasjon av båtene i tilfelle av skade. Jeg spikret et på hver side av bunnen med trådspiker og skjøtet med andre stykker da de første var for korte. Vi fant rekvedkroker til **innvendige band, som gikk over bunnen og opp etter sidene så det ble noe å spikre de andre bord i. Nu sattes de på, og ble fastspikret i de første og i båndene. Opp på disse to båtboard sattes to smale panelingsbord . . . Båten var spiss fremme med et speil bak. Vi blandet tjære og reinfett og strøk over ut- og innvendig lik Noa med Arken . . . Den var aldeles tett.**

Under byggingen av båten fikk de føling med bjørn. Da Meyer en dag gikk innover langs fjæra for å hente en stor rot til stevn i båten hadde han ikke geværet med. Etter tre kilometer så han ferske spor etter ei binne med en stor unge i snøen. Meyer forteller:

.. med ett husket jeg på de mange bjørnehistorier fra dette land og Syd-Spitsbergen og den om Johansens bestefar i kamp med 3 bjørner uten **gevær – stod levende for meg.** Den gamle ishavsveteran var engang på sine fangstbåtfarter **inne i Storfjorden blitt trett, drog båten på land og mannskapet la seg i båten til å hvile, mens Johan Adrian, som den gang var en mann i sine beste år, gikk et stykke fra båten.** På et berg i en fordypning tullet han seg inn i en **fåreskinnsfeld og sovnet. Han våknet i det han hører det snøser og puster i øret på seg. Som et uvær kaster han felden av seg så den blir liggende over en av bjørnenes hals og hode. De to andre blir litt redde og springer noen meter bort. Johan Adrian går på hender og føtter som et hjul mot båten for der stor geværene.** Bjørnene kom etter da de fikk summet seg. **Adrian tar først det ene geværet og skjøt den første bjørnen og siden det andre geværet og skjøt den andre. Den gang var det jo bare munladningsgeværer.** Den tredje så at det gikk galt med **hans kamerater og fant det best å se tiden an, så Adrian fikk også tid til å lade og den ble også skutt.**

Meyer løp til hytta, og straks var de begge på jakt. De skjøt binna og dagen etter ungen.

De bygget ut feltet med feller og sakser etter reven og fire selvskudd etter bjørnen. Gift brukte de ikke. De bygget to gammer av stein, sand og drivved. Den ene bygget de i Brennevinfjorden og den andre sør i Franklinfjorden. Meyer forteller om den siste:

Vi er i land med passende mellomrom og plasserer feller, og ca. 20 km inn i en bukt bygger vi en gamme av stein som vi finner i en ur. Vi murer opp mot en bergvegg, legger stokker av

drivtømmer fra mur til mur, og vi får til slutt hull på den frosne leirskorpa. Vi kaster leir og sand utenom muren og opp på taket så det blir så tett at det ikke fyker bort før vinteren kommer. Det hele er bare en meter høyt, og er beregnet som et skjul i fall noen blir overfalt av snestorm når vinteren kommer. Da denne gamma var ferdig stillet vi oss litt på avstand og betraktet bygget, og Johansen bemerket: «Nei, dette er ikke noe å være stolt av»

Hytta lå nord for 80° og mørketiden er lang, så med den dårlige hytta de hadde ble det en hard tid. Innendørs hadde de alltid noe å gjøre med småsaker, oftest var det sko og komager som skulle repareres og halvsåles. Det var et terreng med lave, skarpe stener, så en skosåle varte ikke mer enn en dag. De hadde lite sålelær så de spikret jernstykker, horn av rein-klover og alt ellers de bare kunne hitte på under skoene. Heldigvis fant de så mye rekved at de kunne holde varmen, men i stormen 11. og 12. november fikk de den første alvorlige prøven:

Materialene hadde ligget på dekk under overreisen og var utsatt for sjø og nedbør så det var helt gjennomvått. Da vi bygget hytten regnet det. Da det så var utsatt for varmen fra ovnen tørket det inn og kom helt ut av pløyningene. Det ble større og større åpninger og tilslut begynte det å ry sand inn gjennom sprekkene. Vi skar strimler av kullsekkene og papir og stakk inn i åpningene for å holde sanden og kulden ute. Når vinden var på det værste, måtte vi skjerme for fyrstikkene når vi tente på pipen. Så snart stormen var stilnet av, murte vi en snemur utenpå stemmuren på hytten og gjorde den en meter tykk.

Den 7. desember står det i dagboken:

Vi får vann på gulvet av isen som tiner mellom bordkledningen og stemmuren.

Og 18. januar:

Vi er svært plaget av rim. Klærne fryser fast på veggen om nettene og om dagen er de våte og fra taket drypper det stadig. Vi må fyre en og to ganger hver natt når det er over 20 graders kulde, ellers fryser alt så det blir ødelagt.

Rev så de omtrent ikke, men noen bjørner og reiner fikk de så de hadde godt med kjøtt. De kjente godt til historien om de fire overvintreterne som omkom på Nordkapp (Beverlysundet) i 1908-09, og i dagboken er det noen notater som tyder på at de er noe engstelig av og til. 31. desember:

Vi er ennu friske. Vi har visst ikke de første symptomene til skjærbuk såvidt vi kan skjønne og skulle ha det beste håp om å slippe.

Isforholdene var svært variable. Det frøs is i fjordene, men den ble brutt

opp av vind og dønning. Først ut i februar ble det brukbar is så de kunne komme over til Lågøya en tur.

De visste ingenting om hvor deres fire kamerater var. Planen var at de to som skulle reise til Nordkapp med motorbåten etter å ha lagt Ørnes i vinterhavn, skulle komme innom Johannesburg. Da det ikke hendte gikk de og grublet av og til på om Ørnes var blitt fast i isen før de kom til vinterhavnen, drevet vestover og presset ned. Om så galt skulle være så hadde de gjort noen forberedelser til å ro med det 14 fot lange nøtteskallet de hadde bygget, over til Spitsbergen, inn Wijdefjorden og så gå over land til Longyearbyen. Litt skipskavring hadde de lagt av til bruk på turen.

Men den 8. februar hørte de noe utenfor hytta, og det var Strømme og Hubert som hadde lett seg fram til den ovale snøhaugen med hytta under. Besøket ble hilst med hurrarop. De kom fra Skjoldpunkt (nå Langgrunn-odden) hvor de hadde sin hovedstasjon. De kunne fortelle at Ørnes var frosset fast i sin vinterhavn i Øyfjorden. Skuta hadde nært på forlist om høsten, men nå lå den trygt. Fangsten var dårlig.

De ble noen dager. Kulden ga seg så mye at det ble oversvømmelse på gulvet. Hver aften måtte de legge en spekktank og noen planker på gulvet og overpå disse re opp et leie for sine to besøkende.

Ti dager senere kom Hubert og Hans Hansen kjørende med tre hunder fra Øyfjord. Hansen ble igjen på Johannesburg fremover vinteren.

For å utvide fangstterrenget rigget Johansen og Hansen seg til med ovn, et ovnsrør og annet utstyr og dro den 23. februar med slede og tre hunder til Lågøya for å være der en måneds tid. Etter en uke kom de tilbake til Johannesburg på grunn av forfrysninger. Etter noen dager dro de tilbake igjen. Meyer som nå var alene gikk den 13. mars på besøk til Lågøya. Han forteller om besøket:

Hytten på Lågøya var heller ikke noen Grevebolig. En del av rutene i vinduet var knust og var erstattet med sekkefiller og kassebord. De så meg ikke før jeg stod inne på gulvet . . . Det var et uhyggelig sted. Et tykt islag var det på veggene og innover gulvet. Det var bare en kvadratmeter bart gulv i midten. En stor stenhaug var plassert i kroken ca en meter høi. Ovnens måtte være så høyt plassert for at rørene kunne rekke opp gjennom taket. De var begge fullt påkledd i anorakk, skinnlue og vanter på. Temperaturen var ca. 10 kuldegrader inne i hytten. Ovnens trakk ikke opp røyken som stod ut gjennom alle dens sammenføyninger. De fyrte med rå drivved som var hugget opp av sneen og isen . . . De satte på kaffekjelen da jeg kom, og så ble det tid til at middagen skulle gjøres ferdig. Det ble lagt noen stykker frosset bjørnekjøtt på et stykke jernplate som var krumet opp litt i kantene og som bruktes som pande. Suppen var kokt dagen før. Den stor ute i gangen og var helt frosset. Den sattes på ovnen og det hele ble nu ferdig. Nu skulle jo jeg som var gjest få spise på hyttens eneste tallerken. Hyttens beboere tok hver sin trepinne og stakk til seg et stykke halvraitt bjørne-

kjøtt. Et drivvedstykk ble lagt over knærne og tjente som tallerken. Sådant luksus som spisebord fantes ikke. Spiseskjeen fikk jeg først benytte i det jeg hadde tallerken og siden gikk den til nr. to og tre etterhvert som vi ble ferdige. Midt i suppegryten sto der en usmeltet suppeis, som skulle smeltes neste dag. Vi måtte delvis spise med vanter på.

Dagen etter kom de begge fra Lågøya. De klarte ikke å finne mer drivved der.

En binne de skjøt den 5. mars i Brennevinfjorden åpnet de magen på og fant tang, skinnbiter med hvite hår, små knokler og klør. Alt tydet på at binna hadde spist ungen sin.

Nå når Hansen hadde slått seg ned på Johannesburg gjorde de noen forbedringer på hytta. 23. mars:

Vi har for noen dager siden satt opp en tredje køye, så den før så snevre gulvflate er yderligere innskrenket til snart bare en kvadrat meter. Vi må sitte i køyene og delvis ligge når vi er hjemme alle tre for plassen er så liten.

De var friske hele vinteren alle sammen bortsett fra at Johansen på Johannesburg hugget seg i foten med øksen. Det skjedde i januar, men etter 14 dager var han i vigør igjen. Den samme Johansen fikk også en alvorlig tannverk i midten av mars. De to på Johannesburg vurderte å kjøre ham til Øyfjorden for i hytta der hadde de en tang til det bruk. Da det var -40°C var det for stor risiko å kjøre ham dit for han kunne selv ikke gå. Meyer og Hansen kjørte derfor til Øy fjord og hentet tanga, og samtidig fikk de beskue det lille som raget opp over snøen av *Ørnes*. De slapp å trekke tanna, for Johansen ble bedre.

I påsken fikk de se spor av en simle med kalv, og det fikk Meyer til å reflektere over evnen til å overleve for disse planteetende dyra der oppe i is, snø og mørke. 17. april:

Tirsdag da Hansen og jeg var og reiste rekved så vi spor efter en rensimle og en kalv. Det er ennu noen som går. Vi har trodd at alle var døde av mangel på mat for nu er det bare sten og sne som en kan se, og det er en gåte hva renen lever av om sommeren, enn si nu når alt er sne og is.

Den 25. april kjørte Meyer og Hansen til Øyfjorden for å se til skuta:

Da vi kommer til Øyfjorden er Strømme og Holmen borte. Vi ser at den store snemassen som ligger rundt skuten har begynt å dra til seg vann og gjennom den porøse sjøis, og vi skjønner at skuten vil drages ned. Vi ordner hvert vårt høveljern til isjern og stikker løs rør og propell. Isen er 1,47 m tykk. Fra midtskips og forover er det is over kjølen. Så snart vi

får hull gjennom isen strømmer vannet opp og når 1,5 fot over isen. Vi kommer ikke langt første dag, og den neste dags aften er vi rundt til forreste mesanrøstet på begge sider. Vi må dra rekved fra land, lage flåter for å stå på, mens vi arbeider for å holde oss tørr på føttene. Vannet er nu ganske nær skandekket og det er bare et tidsspørsmål hva tid skuten vil gå full gjennom lukene. Vi kan ikke heve den, da vi intet har å hjelpe oss med. Hansen tar hundene om aftenen og kjører til Skjoldpunkt efter et par mann til hjelp.

Da Meyer kom tilbake til Johannesburg hadde Johansen skutt ei binne som hadde to små unger. Den ene ungen løp vekk. Den andre hadde blitt såret av kula som drepte binna. Bjørnungen frisknet til. Seks dager senere så de en bjørnunge ved hytta om morgenen. De klarte å fange den. Det var den ungen som løp vekk og som i en uke hadde fartet rundt på egen hånd.

De gikk utålmodig og ventet på at våren skulle komme og isen tine. I begynnelsen av juni fikk de merke våren, kanskje ikke på den mest behagelige måten:

Nu er det bra høy temperatur, så vi får støtt og stadig en hel syndeflod av vann inne på hyttegulvet og ute i gangen. Provianten må stilles opp på rekvedflåten og stues for at vi kan holde den tørr og uskadd. Vi begynne ca. 30 meter nedom hytten og graver en grøft opp mot hytten for gjennom denne å lede vannet ut. Snehaugen er oppe i tre meter høy. Det er et svært arbeide, men på to dager er vi ved døren og da har vi en fot i gangen og tre tommer på gulvet inne. Vi drar et befrielsens sukk når vi er så langt at vi kan lede vannet ut og ser at det synker og synker. Nu har vi gått og vasset i vann i dager, uker og måneder, så det var en befrielse å få gå på tørt gulv.

Ventetiden brukte Meyer til å lage et minnesmerke. 9. juli:

I dag har jeg rullet en sten til hytten og hugget på stenen følgende:

I 1923-24 overvintret M. Olsen, Tennes, E.
Johansen, Sandøyr til skrekk og advarsel
for andre at her må ingen overvintre for
her er ikke mikkell.

Fra hytta brukte de kikkerten flittig for å se utviklingen i isen i vest og nord. De var litt engstelige for at de ikke skulle få *Ørnes* ut av vinterhavnen og måtte overvintre ett år til. De så flere selfangstskuter, men kom ikke i kontakt med dem. Den 17. juli så de to mann og en hund på Lågøya. De hørte tre skudd. Meyer skriver i dagboken:

Sent på aften gikk vi til køys og talte til vi sovnet om de to mann som vi så på Lavøya. Mange ting talte jo for at de var to av våre kamerater, men det kunne jo være en forlist selfanger. Isen var dårlig og etter vår antagelse ikke gående over til Lavøya. I ett tiden om

natten hørte vi det var noget som puslet utenfor hytten. Vi trodde først det var en bamse. Opp av køyene i en fart og med hver vår krag. Hans og Hubert sto utenfor. De hadde kraket seg over isen på ski. De hadde gått med motorbåt over til sydenden av Lavøya, og derfra nordover øya for å se over isen og signalisere tilbake til båten. De hadde spist og hentet ski og årer til oss. Vi talte om et og annet, mens kaffen ble ferdig og om det var mulig å kjøre over isen med begge bjørningene og annet samt soveposer. Vi klippet en jernplate til beslag under sleden og begynte i ni tiden om morgenen. Hans hadde Krølle med så vi hadde fire hunder å spende for sleden. Vi oppdaget snart at alene med hunder kunne vi ikke komme frem. Skiftesvis gikk vi to mann et stykke foran og de andre skuvet bak på sleden. Det var delvis huller i isen og store vanddammer som var så dype at vannet gikk over sleden og langt opp i bjørnekassene. Etter vel to timer var vi ved nærmeste land på Lavøya og langs land til båten gikk det bra.

Vi kokte kaffe med drivved og spiste. Lastet inn de to bjørnekassene på ende så det ble ikke store tumleplassen til bamseungene. Alle fire hunder frem i båten, en mann til å passe på dem og tre mann bak i båten. Det ble en stygg last, men været holdt seg, og etter tre timer var vi ved hytten på Skjoldpunkt.

Tre mann gikk til *Ørnes*. Den var løs av isen, og de satte den opp i fjæra og fikk rettet den ene propellvingen som ble bøyd i drivisen ved Grønland. Da det var gjort gikk de til Skjoldpunkt tok ombord fangst og utstyr. Videre satte de kursen på vestsiden av Lågøya for å nå frem til Johannesburg. På nordpynten av Lågøya lå *M/K Sten* med skipper Nils Larsen for anker. Meyer skriver:

Vi ser hele mannskapet er på tak på *Sten*, Hansen, Johansen og jeg firer båt og ror ombord. Larsen byr oss velkommen og spør om vi alle er friske, og bemerker: «Jeg har vært den første flere ganger som har truffet overvintre og fått det budskap at en eller flere var døde i løpet av vinteren». Han bemerket til slutt: «Jeg måtte telle dere to ganger for å være sikker på at dere alle seks var der».*

Etter dette besøket gikk de mot Johannesburg. Her huket de fast i iskanten to kilometer fra hytta og kjørte i mer eller mindre råttent is til hytta. De fikk alt ombord. Så igjen ned til Skjoldpunkt som de forlot den 26. juli for seil og motor. På veien hjem måtte de innom Grønfjorden for de var tom for petroleum.

Vi skramler sammen alle mann noen pengeslanter nok til et fat på telegrafstasjonen. Siden ror jeg til en selfanger, som står i land for propellskade og får tilslutt et fat på gode løfter og mit smutsige ansikt.

*Nils Larsen var skipper på *Ellida* da han i august 1911 var den første som snakket med de to overlevende av en ekspedisjon på fem på Negropynten.

De ankom Tromsø etter å ha vært borte fra byen i nesten 13 måneder.

Fangst: 18 bjørn, 2 levende bjørnunger, 1 blå- og 3 hvitrev, 1 storkobbe, 19 snadd og 14 rein i Johannesburg. 7 bjørn, 2 blå- og 6 hvitrev og 1 hvalross for de fire som fanget fra Skjoldpunkt og Murchisonfjorden. Trolig hadde de også noen rein og snadd. I tillegg kommer 3 bjørn, 1 storkobbe og 1 klappmyss som de skjøt i isen ved Grønland.

Kilder:

Olsen, Meyer: Dagbok fra tur til Grønland og Spitsbergen 1923-24. Også hans beretning han har skrevet om samme overvintring. Norsk Polarinstitutt.

Lomfjorden 1923-24

Sommeren 1923 ble Laugen og Thelin satt ut i Lomfjorden. De var de første som overvintret her. Tidligere hadde Lomfjorden bare vært kjent av småfangerne om sommeren. Først bygget de en god hytte midtveis inne i fjorden på østsiden. Så bygget de feltet ut med revefeller og antagelig også med selvskudd. Det var bjørnefangsten de hadde sett frem til her.

Det ble lite fangst. Bjørnefangsten ble en skuffelse. Forklaringen mente de var at fjorden frøs tidlig til og bjørnen vandret langs iskanten ytterst i fjorden ut mot Hinlopenstretet.

Isen i fjorden gikk ikke opp før langt ut i juli, og med en gang lastet de alt sitt gods, skinn, køyklærne, våpen m.v., i sin treroms sjeke og rodde nord om Spitsbergen til Grønlfjorden. Hvor mange stopp de hadde hatt på veien er ikke kjent, men da de kom til værstasjonen på Kvadehuken om natten gikk de på land der. Hallvard Devold var den eneste som arbeidet der da, og han var en tur i Kings Bay. Han forteller hva som hadde hendt:

Det var en del sjø, ikke så lite heller, og da de var ukjent med grunnene, fikk de båten slått full og holdt på å miste hele lasten. Det meste gikk i sjøen for dem, men de fikk omsider berget alt undtagen en bunt bjørneskinn som sank. Nu hadde de lagt alt utover til tørk i spisestuen og på kjøkkengulvet, og som de beskjedne folk de var, hadde de også selv gått til ro på gulvet . . . De var utkjørt av strabaser og mangel på søvn og dertil gjennomvåte.

Etter å ha fått hvile ut og tørket utstyret rodde de videre til Grønlfjorden.

Fangst: 4 bjørn og 13 rev.

Kilder:

Devold, Halvard: Polarliv. Gyldendal Norsk Forlag.
Fangstarkivet, Norsk Polarinstitutt.

Hopen 1923-24

Ludolf Schjelderup i Skånland rustet ut August Hansen (30) og Sverre Sørensen (24) fra Tromsø og Karl Hoel (27) fra Ålesund til en overvint-ring. De tre valgte å reise til Hopen, og mente det måtte være muligheter der da det var 15 år siden det hadde vært fangstfolk der. Ekspedisjonen som Schjelderup hadde hatt på Kvalpynten sesongen før hadde tatt med seg huset hjem. Dette og en del proviant overtok de. Til frakt opp fikk de bli med *M/K Klar*. Det var en skute som skulle drive håkjerringfiske ved Spitsbergen.

Den 17. august kom de til Hopen etter en rask overseiling fra Norge. Det var stor dønning. Dagen etter var det bedre, og etter å ha rigget til en kran, fikk de alt på land. De hadde valgt Braastadskaret på østsiden 5 km fra nordspissen. Husene som stod igjen fra 1909 på den sørlige delen av Hopen brukte de ikke.

De satte opp huset de hadde med, men det var dårlig revet så det trengtes mye arbeid for å få det brukbart. Etter å ha vært der i ti dager fikk de sin første bjørn. Det står i dagboken:

August kom seg til huset, og fikk hentet rifla, men da han kom ut var bjørnen langt opp i fjellet. Det var Karl og jeg som jaget den, for vi kom bærende på en riktig tung rækevdstokk, og tenkte ikke på noe før vi plutselig får se bjørnen ca. 50 m fra oss. Vi kastet stokken, og prøvde å jage bjørner mot huset, men den gikk til fjelds. Jeg som var lettest (Karl veide 115 kg) sprang derfor til huset og hentet rifla og ammunisjon og sprang derefter alt jeg orket tilbake . . . Jeg nådde ikke bjørnen før den var kommet flere km. nordover, men fikk da livet av den tilslutt.

Dagen etter spiste de leveren av isbjørnen og dager deretter står det i dagboken:

I dag er vi alle tre uvel, hodepine og annen elendighet, så vi har ikke arbeidet i dag. Det kommer sannsynligvis av bjørneleveren i går, for den var ikke utvandet først.

De visste ikke den gangen at det ekstremt høye innhold av A-vitamin gjør isbjørnlever farlig å spise.

Køylene var ikke av det mest solide slaget:

Karl var for tung i natt for han ramlet gjennom sengen og våknet på gulvet.

Da de ikke hadde kull med måtte de samlet mye rekved. Rekved var det nok av, men det var strevsomt å få det frem. De hadde ikke hunder med. Under arbeidet inne i hytta hadde Sørensen et uhell. Han skriver den 26. september:

Steikte oss bjørnebiff og kokte kaffe. August satte deig til brød, og jeg slo derfor opp en meltonne. Jeg var da så uheldig å få en liten stålsplint i høyre øye. Den gikk inn i øvre øyelokk akkurat i hårroten. August skar så med barberkniv over såret, og Karl tok så splinten ut ved hjelp av en stoppenål. Seroform ble strødd i såret, og et bind av jod og formgassbind med bomuld ble lagt på, med øyelapp utenpå for å beskytte. Det blødde sterkt av det lille såret, men det går vel snart over.

Fangsten etter reven begynte bra. De fikk besøk av rev ved huset og skjøt i alt 13 stykker. De satte ut 60 feller og sakser, men de hadde ikke den beste åte. To ryper var alt de skjøt og de måtte bruke sjøfugl og det var ikke den beste åte. En bjørn trådde i en revesaks og dro avgårde med den. De så aldri noe mer til hverken saksen eller bjørnen.

Fangsten etter bjørn som de hadde hatt store forventninger til ble ikke den beste. Det var lite drivis rundt øya den første delen av vinteren og selvskuddene som de hadde 30 stykker av, begynte de ikke å sette ut før i midten av desember. Om høsten fikk de ikke skutt en eneste snadd eller kobbe så de måtte bruke bjørnespekk til åte. Den 22. juni fikk de sin første snadd:

August og jeg var en tur etter aftens, og da fikk August skutt en snadd ut på isen. Så bakvendt skulle det altså være, at vi fikk den første snadd den dag vi tar hjem de siste selvskudd. Om vi derimot hadde fått en snadd den dag vi satte opp det første selvskuddet, så tviler vi ikke på at vi skulle hatt mer enn hundre bjørn.

Den 21. juli fikk de kontakt med to skuter. Da den ene, *M/K Harmoni*, skulle avslutte fangsten få dager senere fikk de bli med til Tromsø for 600 kr. De lastet raskt alt ombord. Huset ville de også ta med, men drivisen kom og stengte for videre transport.

De var rimelig fornøyde med resultatet. Det ble 1700 kr. på hver av dem.

Fangst: 25 bjørn, 8 blå- og 21 hvitrev og 2 snadd.

Kilde:

Sørensen, Sverre: Dagbok Hopen 1923-24, Norsk Polarinstitutt.

Davishamna 1923-24

N.E.Co hadde Harald Wallum, Alf Jakobsen og Alf Nicolaysen som vaktmenn. De tre hadde rikelig tid til fangst. Dette var siste året at feltet var brukt av overvintreere.

Davishamna (Davislaguna) er nå sandet igjen og er ikke brukbar lenger.

Kilde:

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitut.

Calypsobyen 1924-25

Ole Sivertsen lå her antagelig sammen med en kamerat som vakter for N.E.Co.

Fangst: 1 bjørn og 33 rev.

Kilde:

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitut.

Camp Bell 1924-25

Aksel Kregnes, Økstad og Saue lå som vakter for N.E.Co.

Fangst: 3 bjørn og 9 hvitrev.

Kilde:

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitut.

Sassen 1924-25

Sommeren 1924 reiste ikke Hilmar Nøis ned til Norge. Han ville benytte tiden til å bygge ut hovedstasjonen sin i Sassen. Fra Norge fikk han sendt opp en del materialer. Det største huset ble satt opp, og til å få reisverket på plass fikk han hjelp av en kamerat fra Hiorthamna. Senere ble det tilbygg og utbedringer slik at det ble den beste fangststasjonen på Spitsbergen. Han døpte huset «Fredheim». De store påkostninger på huset den sommeren skyldtes nok at han hadde avtalt med sin kone at hun skulle overvintre. Deres 2 år gamle sønn Johannes Kaps skulle også være med.

Da det grøvste utarbeidet var gjort på huset satte han opp feller og

revesakser fra Von Postbreen og ut til De Geerdalen. Førjulsvinteren var strevsom da det ikke la seg fastis i fjordene. Noen dager kunne Hilmar røkte terrenget ved å ro, men som offest var det sørpe som lå og stengte.

Jula ble ganske annerledes enn Hilmar var vant til. Han skriver i dagboken 24. desember:

Jeg har holdt meg til huset og stelt det så hyggelig som mulig for den søte juletid. Særdeles i år da jeg har familien. Jeg er likeså tilfreds med å holde jul her oppe i norden som i Norge. Det eneste som nu savnes er dagslyset som nu i disse dager er på retur.

På den andre siden av Sassenfjorden, i Bjonahamna, hadde fire russere hovedstasjon. Der fikk også den lille Johannes Kaps være med på besøk og sitte på hundesleden. På vår vinteren var det ganske livlig trafikk av fangstfolk som var på vei til Longyearbyen.

I april kjørte Hilmar sammen med Bjørnnes og Sølfing til Austfjorden og hilste på sin bror Nils. På veien tilbake kjørte han innom huset i Pyramiden. Her mistet Hilmar to av sine hunder som spiste giftfåter de russiske fangstfolkene hadde lagt ut etter reven.

Ellen Dorthe som hadde hatt store nerveproblemer da hun to år tidligere overvintret og fødte Kaps i hytta i Sassen klarte heller ikke denne vinteren. Livet alene i hytta i uker av gangen, selv om hun nå hadde lille Kaps til selskap, ble igjen for mye for henne. Antagelig har dette også ført til at Hilmar måtte holde seg mere ved hytta i Sassen og dermed røktet feltet dårligere enn ellers. I dagboken forteller Hilmar intet om sin kones sykdom.

På vårparten brøt Ellen Dorthe fullstendig sammen. I mai reiste Hilmar med sin kone og sønn til et av gruveselskapene og fikk ordnet med reise for dem begge til Tromsø. Ellen ble etter en tid lagt inn på sykehus som uhelbredelig sinnslidende.

Fangst: 4 blå- og 19 hvitrev, 16 snadd, 29 rein, ingen dun og egg.

Kilder:

Nøis, Hilmar: Dagbok 1924-25. Norsk Polarinstitut.

Hoel, Adolf: Dagbok 1936. Norsk Polarinstitut.

Berset, Odd 1953: Hilmar Nøis,

Bjonahamna 1924-25. Fire russere overvintrer

De to russiske fangstmennene Ilja (Elias) Tsouvarrett og Ivan Hohlin fikk bruke hyttene til selskapet Arthur S. Lewin mot at de om vinteren passet på husene og eiendommene de hadde i dette området. De to slo seg sammen med to russere til, Viktor Mitrofanoff og M. Cohn. Som hovedstasjon brukte de Bjonahamna, men det var bare Hohlin som lå der fast. De andre lå mer eller mindre fast på de andre hyttene, deriblant en hytte ved Pyramiden.

Da det er kort vei over Sassenfjorden hadde Hohlin i Bjonahamna ofte kontakt med Hilmar Nøis på Fredheim. Russerne hadde rustet seg ut selv, men det var vel i knappeste laget med proviant, for i februar var Nøis et par ganger over til Hohlin med boksemelk og ost.

Russerne fanget med feller og gift. Russeren Cohn stjal reveskinn fra Ewald Schmutzler.

Fangst: 19 rev, 1 bjørn og 7 rein. I følge H. Nøis hadde Ivan Hohlin fanget 5 blårev og 8 hvitrev til begynnelsen av februar. Hoel oppgir at fangstene var fordelt slik: Pyramiden 1 rev, Dicksonfjorden 1 bjørn og 7 rein, og 18 rev i Bjonahamna.

Kilder:

Nøis, Hilmar: Dagbok 1924-25. Norsk Polarinstitutt.

Hoel, Adolf: Dagbok 1925. Norsk Polarinstitutt.

Hoel, Adolf 1966: Svalbard (s: 266), Sverre Kildahl.

Alkhorneret og St. Jonsfjorden 1924-25

Høsten 1924 slo tyskeren Ewald Schmutzler seg ned på Alkhorneret for å overvintre alene. Det samme gjorde russeren Ilja (Elias) Orlik i en skrøpelig hytte han hadde leid i St. Jonsfjorden. De fanget hver for seg.

I slutten av januar følte Orlik seg ikke bra og mente han holdt på å bli alvorlig syk. Han ville derfor gå over til Schmutzler på Alkhorneret. Det er en strekning på 50 km mellom de to hyttene. Oppe på en bre falt Orlik ned i en bresprekk. Hilmar som fikk historien fortalt av Orlik har fortalt den til Berset:

Underveis var han utsatt for en nifs opplevelse, som siden skulle koste ham forstanden. Da han var i ferd med å krysse en bre – det var midt i mørketiden – var han så uheldig å falle ned i en revne. Heldigvis slo han seg ikke særlig i fallet. Men situasjonen var helt fortvilet, alene som han var nede i den mørke bresprekken.

Det ville være et mirakel om noen skulle komme forbi akkurat her, av alle steder, på dette

tidspunkt, og mange timer ville han neppe holde ut. Hvis han ikke kom seg opp igjen på en eller annen måte, ville det bli hans visse død. Det var han fullt klar over.

Men hvordan skulle han greie det? Det var mange meter opp til kanten av breen. Heldigvis hadde han hatt ski og ryggsekk på da han falt ned i sprekken, og det ble redningen. For i ryggsekken hadde han en øks, som han forresten hadde tatt med seg ved et rent slumpetreff. Forsiktig følte han seg fram nedover langs sprekken, og til slutt fant han et sted hvor han kunne få tak og hogge seg fram steg for steg oppover langs isveggen. Det utrolige hendte at han fant en hylle, som han akkurat såvidt kunne rekke. Han klarte å slenge skiene og ryggsekken opp på den. Så tok han til å hogge ut trinn for trinn i isen videre oppover; han måtte ha tak både for armer og ben, og på denne måten kom han seg omsider opp på hylla. Herfra kunne han klatre videre ved å hogge ut nye avsatser det siste stykket opp til kanten.

Da han nådde velberget opp fra isdypet, ble han sittende en stund for å samlet krefter og falle til ro. Det hadde vært en voldsom påkjønning. Så begynte han å spekulere på hvilken vei det var fornuftigst å ta. Angsten hadde fremdelen tak i ham, der han satt alene i mørket.

Han veide for og imot: Skulle han gå tilbake samme vei han var kommet, eller skulle han fote seg videre fram til Alkhornt? Han var blitt så redd at han ikke vågde å gå veien tilbake. Det var også kortere å forsere resten av breen.

På veien til Alkhornt var det tre bistasjoner han kunne ta inn i, om det skulle bli påkrevd. Det avgjorde saken. Han tok seg fram over den femten kilometer lange Eidembreen ovenfor Farmhamna. Den kjente han så godt at det skulle være rene, skjære uhellet om han ramlet ned i en sprekk der. Han måtte slite seg fram gjennom mye tung laussnø, før han endelig nådde i hus hos Schmutzler.

Orlik oppholdt seg sammen med Schmutzler et par måneder. Så bestemte han seg for å bryte av og komme seg til Longyearbyen for å søke hjelp. Nøis forteller videre:

De ble da enige om at tyskeren skulle følge ham rundt de isfrie fjordene, og om så var nødvendig helt inn til Longyearbyen, der Orlek kunne komme til lege. Heldigvis lå det is nedenfor breene i alle bukt, så de ble spart for lange omveier.

Underveis hadde de vært utsatt for et nytt uhell, som nær hadde kostet liv, denne gang Schmutzlers. Det lå snadd på isen mellom Bohemanneset og Kapp Thorsden, og Schmutzler skjøt et dyr. Da han skulle hente selskrotten, plumpet han gjennom og holdt på å gå under. Russeren handlet lynsnart. Han fikk slengt kameraten enden av en ski og trukket ham opp.

Schmutzler, som nå likevel var blitt våt til skinnet, ville imidlertid ikke gi seg: Snadden trengte de, og den ville han ha tak i, koste hva det koste ville! Han slo et tau rundt livet, mens Orlek holdt tampen.

Og denne gangen lyktes det. Schmutzler fant fram tørre klær fra sleden, som de selv trakk under turen, for hunder hadde de ikke, – mens Orlek flådde selen. De tok bare det beste av kjøttet, resten overlot de til reven. Den saftige biffen gikk ned på høykant og var en solid motvekt mot de sinnsbevegelser de hadde vært gjennom, hver på sin kant.

Den 1. april kom de til Sassen og ble over til neste dag, da de startet på den siste delen av turen inn til Longyearbyen. Her ble Orlik lagt inn på sykehu-

set. Den 12. april var Schmutzler tilbake i Sassen på sin vei tilbake til Alkhorneret og kan fortelle følgende triste historie:

I Longyearbyen hadde han (Orlik) plutselig fått et anfall. Han hadde grepet Kragrifla for å skyte seg. Men folk som var i nærheten, hadde klart å vriste våpenet fra ham, før han fikk gjort en ulykke på seg. Etterpå hadde han sprunget halvnaken ut over isen, helt sinnsforvirret. Han ville kaste seg i et snaddhull for å ta livet av seg, men ble innhentet i siste øyeblikk og brakt tilbake til sjukehuset. Orlik ble senere sendt til Norge og endte sine dager på et sinnsjukehus.

Fangst: I St. Jonsfjorden: 1 blå- og 4 hvitrev.
På Alkhorneret til 1. april: 4 blå- og 10 hvitrev.

Kilder:

Nøis, Hilmar: Dagbok 1924-25. Norsk Polarinstitutt.
Berset, Odd 1953: Hilmar Nøis.

Selvågen, Forlandet 1924-25

Peder Pedersen Ulfsfjording kjøpte våren 1924 *Skarven*, en 24 fots motorbåt med 10 hk. Sammen med Ole Mortensen og Arnulf Gisvold reiste de med motorbåten til Forlandsøyene og plukket egg. De fikk 12500 egg som de solgte til anleggene i Isfjorden. De fant også mye dun.

Etter dette rustet de seg ut for en vinter på Forlandet. Materialer og utrustning fikk de sendt opp med kullbåt til Grønfjorden. I slutten av juli ble alt lastet ombord i skøyta til Waldemar Kræmer som satte dem ut til Selvågen.

De satt opp to nye bistasjoner, de ene mellom Fuglehuken og Kapp Sieto og den andre mellom Kapp Sieto og Kaldneset. Dessuten flyttet de hytta på Forlandsøya inn på Forlandet. De kunne da fange på det meste av Forlandet. I tillegg fanget de også en tid på vinteren fra Engelskbukta sør- over til St. Jonsfjorden på den andre siden av sundet. De brukte feller, sakser og gift etter reven.

Vinteren forløp uten noen store hendelser, bortsett fra at Gisvold led en del av skjørbuk.

Om våren var de igjen ute med *Skarven* på Forlandsøyene på egg- og dunfangst. Men de var uheldige. I en stor storm drev *Skarven* på land og forliste. Fangsten ga likevel et brukbart resultat da andelen av blårev var stor. Pedersen hadde 1,5 part av utbyttet da han var leder og eier av motorbåten.

Fangst: 34 hvite- og 24 blårev, 12500 egg og mye dun.

Kilder:

Noen få dagboksopptegetninger. Polarmuseets arkiv PA. 225.

Pedersen, Peder Åsmund: pers. med.

Kvadehuken 1924-25

Sommeren 1924 ble Geofysen (værstasjonen) på Kvadehuken nedlagt og utstyret fraktet bort. Bare huset sto igjen. Anders Qvarnstrøm (70) ble ansatt som vakt og kunne drive fangst ved siden av.

Våren 1925 var Hallvard Devold igjen i Kings Bay og hjalp til med værmeldingen da Amundsen skulle fly til Nordpolen. Da den jobben var gjort, benyttet Devold anledningen til å ta en skitur ut til «gubben» på Kvadehuken. Da han kom til huset banket han snøen av skiene for å melde sin ankomst. Det dukket et ansikt frem i vinduet og straks forsvant det igjen. Devold forteller om besøket:

«Hallo, gubbe, er du hjemme?» ropte jeg. «Å Herre Gud, er det Devold», hørte jeg omsider en stemme si, og Qvarnstrøm tren frem, glad og lettet. Det visste seg at han og en stiger fra grubebyen, også en kjenning, hadde arrangert en liten festlighet for seg selv i ødemarken. De kokte hjembrent da jeg uforvarende kom færende . . . Nu var gleden almindelig, og apparatet som i hui og hast var bragt inn på verkstedet, kom frem igjen.

Stemningen steg utover kvelden, og gubben begynte å komme i det melankolske hjørne. Han sang en vise hjemmefra med sin gammelmannsrøst, og omkvedet husker jeg var: «I hemlandets skogar och dalar». Her satt denne hardhaus og sliter, 70 år gammel, midt i isørkenen på 79 grader nordlig bredde og tok sig en tur hjem til Dalarna i sin heimbrente rus. Den være ham av hjertet unt.

Qvarnstrøm hadde hatt en bra vinter, men lite fangst.

Fangst: 4 hvite- og 1 blårev.

Kilder:

Devold, H. 1940: Polarliv. Gyldendal Norsk Forlag.

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitutt.

Ebeltofthamna 1924-25

Hallvard Devold som arbeidet på Den Geofysiske Stasjonen på Kvadehuken avtalte å drive samfangst med de to kjente fangstmennene Levin Winther og Ivar Aronsen. Men på grunn av innskrenkninger måtte Devold ta alt arbeidet alene og kunne derfor ikke drive fangst. Men de to andre som hadde lagt seg opp penger ved å arbeide ved gruva rustet seg ut. Om høsten rodde de utrustningen over til Ebeltofthamna som de brukte som hovedstasjon. Hyttene på Kapp Mitra og Camp Zoe ble brukt som bistasjoner.

De bygget raskt ut feltet med feller, men de måtte slutte allerede den 2. februar, før mørketiden var slutt. Aronsen hadde vært mye syk, og det var ikke godt for ham å rakte terrenget. Aronsen mente han led av skjørbuk og ønsket å komme inn til Kings Bay til legen der.

Først gikk roturen over til Kapp Guissez hvor de dro opp båten. Derfra gikk de over Blomstrandbreen til London. Her ventet de til den 16. februar før de klarte å ro over til Kings Bay. Aronsen ble bedre etter behandling på sykehuset.

Om sommeren reiste Aronsen til Tromsø, og her fikk han diagnosen tuberkulose. Om det var dette som hadde plaget ham om vinteren vites ikke, men sannsynligvis var det det. Under overvintringen på Kvalpynten

1921-22 hadde han omsorgsfullt pleiet sin kamerat Øhman som døde av tuberkulose om våren før de ble hentet.

Vinteren i Ebeltoftthamna ble Aronsens siste vinter på fangst. Han ble lagt inn på tuberkulosesykehuset i Tromsø hvor han døde 27. februar 1928.

Fangst: 20 hvit- og 15 blårev.

Kilder:

Hoel, Adolf: Dagbok 1930. Norsk Polarinstitutt.

Moberg, Arvid 1959: Fångstmäns Land. Albert Bonniers Forlag, Stockholm.

Devold, Hallvard 1940: Polarliv. Gyldendal Norsk Forlag.

Camp Zoe, Krossfjorden 1924-25

Hele våren og sommeren hadde Erling Enoksen arbeidet ved gruva i Ny-Ålesund. Men om høsten ville han på fangst igjen. Da det lå folk på vestsiden av Krossfjorden slo han seg ned på Camp Zoe. Herfra fanget han langs hele østsiden av fjorden.

Det ble lite fangst da det var altfor mange om revene. Allerede 1. desember sluttet han fangsten og rodde i mørket til Ny-Ålesund. Her fikk han straks arbeid. Han var kjent som en meget arbeidsom kar.

Fangst: 8 hvite- og 2 blårev.

Kilde:

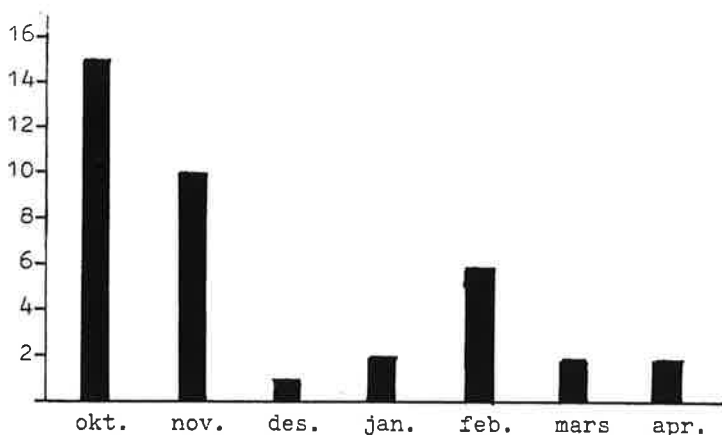
Enoksen, Erling: pers. med.

Flathuken 1924-25

Arthur Oxaas ønsket å overvintre på Flathuken. Han og tyskeren Hans Casper rustet seg ut, leiet motorkutteren *Liv* og ble satt opp på Flathuken 5. september. Casper, som Oxaas i sin dagbok bare omtaler som Kaspersen, hadde bodd flere år i Danmark og Norge, så det var ingen språkproblemer.

De satte opp sine feller, giftåter og et selvskudd fra Smeerenburgfjorden til inn i Raudfjorden og på alle øyene på nordsiden. Det var en mild vinter og for det meste var det åpent vann. Noe is la det seg enkelte ganger, men den ble raskt brukket opp igjen av sjø og vind. Solid drivis så de ikke noe til.

I begynnelsen av mars fikk de se en hvalross på et isflak og skjøt på den. Den skle av flaket og forsvant. Da de ikke hadde hunder fikk de besøk av rev ved hytta og skjøt flere av dem.

Oxaas skrev en nøyaktig fangstliste. Diagrammet viser fordelingen av fangsten i sesongen. Om høsten fanges flest rever. Det er mest ungrev. I parringstiden desember-januar er det ikke mange å få i fellene. Senere tar det seg noe opp igjen. Selv om diagrammet er bygget på bare en fangst så viser den allikevel det typiske bildet.

Den 29. april da de var ute og rodde i Norskesundet møtte de *Hobby* som hadde vært i isen og sett etter Roald Amundsen og hans menn som hadde vært på Nordpolen.

Den 1. juni sluttet de fangsten og rodde fra Flathuk til Virgohamna. Spekket og kobbhudene måtte de legge igjen. I Virgohamna lå *Farm* som var ute i samme ærend som *Hobby*. De fikk frakt til Grøn fjorden med *Farm*.

Fangst:

3 bjørn, 9 blå- og 29 hvitrev, 2 storkobber, 12 snadd, ca. 100 ærfugl, 50 teist og 100 egg. Av dette var to bjørner og to rev tatt på gift.

Kilde:

Oxaas, Arthur: Dagbog for fangstexpeditionen paa Fladthoek. Norsk Polarinstittut.

Woodfjorden 1924-25

Sommeren 1924 rustet Hilmar Nøis ut sin bror og Sigurd Pettersen til fangst i Woodfjorden og Liefdefjorden. De to bygget hovedstasjon på Roosneset og en bistasjon på Stasjonsøyane. I tillegg brukte de tre bistasjoner.

Den 19. april sluttet de av fangsten, lastet reveskinnene på sleden og kjørte med hundene rundt Gråhukken, inn hele Wijdefjorden og til Sassen.

Derfra dro de sammen med Hilmar Nøis til Longyearbyen. Begge reiste til Norge.

Fangst: 10 blå- og 19 hvitrev.

Kilde:

Hoel, Adolf: Dagbok 1936. Norsk Polarinstitut.

Krosspynten 1924-25

Sommeren 1924 seilte August Stenersen med skøyta si inn i Wijdefjorden. Ombord var det tre mann til, Ernst Schaal, og brødrene Rudolf og Einar Svendsen. De ville overvintre og slo seg ned på Krosspynten som de brukte som hovedstasjon. Som bistasjon brukte de Elvetangen og muligens en hytte til mellom disse to stasjonene. Skøyta *Orlando* forliste i Austfjorden, men lå slik til at de fikk berget det meste.

Først la Stenersen og Schaal seg til i hytta til Bjørnnes på Austfjordneset, men da Bjørnnes og hans parti dukket opp flyttet Stenersen seg rakst over til Krosspynten. Bjørnnes mente at Stenersen var så dårlig utrustet at han neppe hadde klart vinteren uten hjelp.

Schaal kom ikke til å overvintre. Allerede tidlig i september rodde han og Stenersen inn til bunnen av Austfjorden, og herfra gikk Schaal over til Billefjorden og fikk båtskyss derfra til Longyearbyen.

Den 22. september rodde Stenersen innover til vraket av skøyta si for å hente forskjellige ting. Han får da se to bjørner som står og spiser på en kobbeskrott som hadde drevet i land. Han skyter begge. Noen dager tidligere hadde han skutt to bjørner ved Krosspynten. Disse fire bjørnene pluss de tre som ble skutt på Flathuken var hele bjørnefangsten som i alt 10 overvintreere skjøt i Wijdefjorden, Woodfjorden og Flathuken den vinteren.

Om vinteren hadde de opplevd tre voldsomme stormer, verre enn de noen gang tidligere hadde hatt på Svalbard. Under uværet hadde vinden ført med seg steiner fra fjellet og disse hadde truffet hytta med slik kraft at flere sto fast i hytteveggen.

I begynnelsen av mars dro brødrene Svensen med sitt hundesspann til Longyearbyen. Allerede om høsten hadde de bestemt seg for å slutte av fangsten tidlig for å søke arbeid ved gruva. De var innom Nøis i Sassen. De kom snart tilbake igjen da de ikke hadde fått arbeid.

I midten av juni rodde Rudolf og Einar i småbåten på vei til Ny-Ålesund. På veien hvilte de ut i Virgohamna etter å ha rodd i 23 timer. Her ble de

nærmest overfalt av fire hunder. En fangstmann hadde ganske enkelt latt hundene bli igjen der da han reiste. Han ville hente dem senere. Disse forsultne hundene måtte de jage bort med hakapikkene. Faren, August, lå alene igjen til 19. august, da lastet han en del av fangsten i robåten og rodde med kurs for Ny-Ålesund. Men i Magdalenefjorden var han så heldig å få bli med en skøyte til Kongsfjorden.

August Stenerser reiste til Tromsø for å feire sitt sølvbryllup. Neste sommer hentet han hjem resten av fangsten.

Fangst: 4 bjørn, 17 hvit- og 2 blårev, 12 rein (Zapffe oppgir også 15 kobber).

Kilder:

Bjørnnes, Georg: Dagbok 1924-25. Norsk Polarinstitut.

Nøis, Hilmar: Dagbok 1924-25. Norsk Polarinstitut.

Fangstarkivet, Norsk Polarinstitut.

Zapffe, Frits 1935: Roald Amundsen. Mitt samarbeide med ham gjennom 25 år. Aschehoug & Co, Oslo.

Tromsø 16.10.1925.

Norsk Geografisk Tidsskrift 1926. 4 hefte.

Austfjordneset 1924-25

Sommeren 1924 leide Georg Bjørnnes, Ivar Johansen og Efraim Hansson, alle fra Tromsø, *M/K Dion* til å frakte seg opp til Austfjordneset, Wijdefjorden. De rustet seg selv ut og skrev kontrakt:

Det er enighet oss i mellem at eventuelt overskudd skal deles i 3 tre likestore parter, hvorav hver av oss får en part. Skulle noen av oss komme til skade, bli syk eller måske dø, tilkommer det ham eller hans etterladte, fuld part av nettofangsten, liksom de friske eller overlevende er pliktig til å ta vare på hans efterlatenskaper. Alle utgifter angående overvintningen er vi forpliktet til å bære i fellesskap. Jeg undertegnede, Georg Bjørnnes, er utpekt som ekspedisjonens leder.

Overfarten var begunstiget med godt vær, og de kom til hovedstasjonen Austfjordnes i begynnelsen av august. Hyttene som var bygget i 1921, var meget dårlige og måtte repareres. Feltet de fanget på var begge sider av Austfjorden og østsiden av Wijdefjorden ut til Sørbreen.

De hadde fraktet med seg en ny treromsbåt. Den skulle de bruke til å frakte seg selv og fangsten til Ny-Ålesund. Derfra regnet de med båtfrakt til Tromsø. Men den 21. oktober hadde de en kraftig storm. Den tok nybåten

og kastet den på sjøen, enda den var festet med en ny fangelige. Fangelinen ble slitt tvert av. Båten så de aldri mer til.

På tross av ivrig søking fikk de bare skutt tre rein. Det harde jaktpresset på dette gode reinområdet hadde omtrent ryddet ut reinsdyrene.

De hadde kontakt flere ganger med de andre fangstlagene som lå i nærheten. Alle var innstilt på å avslutte fangsten tidlig og gå til Adventfjorden. Bjørnnes gikk derfor i slutten av mars til Dicksonfjorden for å undersøke isforholdene i Isfjorden. På veien tilbake, i Austfjorden slo han ihjel fire, og fant to døde, hvite snaddunger.

Den 14. april gikk alle tre til Dickson og videre til Adventfjorden. Reveskinnene og litt utstyr dro de med seg på en kjelke. Johansen og Hansson reiste med kullbåt til Tromsø, mens Bjørnnes gikk tilbake. Ut på sommeren rodde han til Kings Bay.

Fangst: 12 blå- og 8 hvitrev, 24 snadd (hvorav 6 var kvitunger) 2 kobber og 3 rein.

Kilde:

Bjørnnes, Georg: Dagbok 1924-25 i Wijdefjorden.

Lomfjorden 1924-25

Karl (Kalla) Eliassen hadde vært en tur i Tromsø om sommeren og samtidig benyttet anledningen til å ruste seg ut til nok en vinter. Med seg hadde han fått de kjente fangstmennene Anton Einarsen (Anton Marta) og Sven Olsson (Stockholmssven). De fikk en liten fangstskute til å frakte dem.

De var ikke sikret på hvor de skulle slå seg ned for vinteren, men et sted på nordkysten måtte det bli. Da de kom til Kvadehuken rodde alle tre i land for Kalla skulle hente noen saker han hadde lagt igjen der om våren. Dette var kort tid etter at karene fra Lomfjorden hadde vært der. Halvard Devold fortalte om besøket han hadde hatt av Laugen og Thelin fra Lomfjorden, og at de hadde fortalt at der var det muligheter for fangst av bjørn. Devold forteller hvorledes Kalla reagerte:

«Jaså du – dem mente det gikk an å gjøre fangst der», sa Kalla. «Ja, da får vi kjøre til Lommebay. – Det er best vi gjør klart, gutta, og kjører ombord igjen». Det var som han skulde ha fått feber i kroppen.

«Å», mente jeg, «det kan no vel ikke ha slik brennhast – få på land skipperen, så tar vi oss et beger. Jeg har ei flaske på lur».

«Nei, du får undskyldte, Devold, det får være til en annen gang. Skipperen er forresten

avholdsmann. Nei, vi må komme oss av gårde. Det lir langt på året, og det kan være andre som er ute etter terrenget. Det får være til en annen gang».

Ingen av de tre besøkende var kjent for å si nei til en dram eller to så dette forteller hvor stor konkurranse det var om fangstfeltene i de årene på Spitsbergen.

Bjørnefangsten ble ikke den store de hadde håpet på. Tvert imot den var en stor skuffelse.

Fangst: 0 bjørn og 33 rev.

Kilder:

Devold, Hallvard 1940: Polarliv. Gyldendal Norsk forlag.

Fangstarkivet. Norsk Polarinstitut.

SAMMENDRAG

Det er omtalt 54 ekspedisjoner i perioden 1920-1925. Av disse var seks bemannet med russere og tyskere. Antall deltagere var 148, derav 2 kvinner (en kvinne med to vintre) og et barn. Av ekspedisjonene hadde 13 med 27 mann avtale med kullselskapene om vaktjeneste ved siden av fangsten. Flere foretrakk denne form for overvintring da de fikk lønn og gratis proviant. Fangstene til disse var små.

Åtte av ekspedisjonene hadde egne båter for transport og sommerfangst. Av disse fartøyene forliste tre før de ble lagt i vinteropplag, ett ble ødelagt under vinteropplaget og fire ble berget gjennom vinteren.

Av overvintreerne hadde syv, derav fire russere, vært angrepet av skjorbuk. Alle ble friske etter behandling av lege. To var angrepet av tuberkulose, hvorav den ene døde på Svalbard. To, kvinnen og en russer, fikk nerveproblemer og ble innlagt på sykehus i Norge for sinnslidelse.

En skjøt seg selv under arbeid med et selvskudd. En døde høyst sannsynlig etter å ha blitt angrepet av en såret bjørn, og en omkom i en bresprekk. (To som var med i en ettersøkning etter en fangstmann omkom. Disse to er ikke med i antallet på overvintreere).

Fangst med gift (stryknin) var meget brukt av fangerne. Noen fangere tok sterk avstand fra fangst med gift.

Prisene, særlig på reveskinn men også på bjørneskinn, tok seg godt opp etter første verdenskrig, og dette resulterte i at flere av ekspedisjonene fikk et godt utbytte. Dette igjen gjorde at det ble stor konkurranse om fangstfeltene.

FRA POLARFRONTEN

JAKTEN PÅ SVALBARD – Opplysninger fra sysselmannen

<i>Reinsdyrjakten:</i>	1998	1999
Fellingstillatelser	267	290
Antall skutte rein	167	173
Fellingsprosent	62,5	59,7

Jakten har som i tidligere år foregått på seks områder av Nordenskiöld Land:

	1998	1999
Colesdalen	26	30
Diabas	15	15
Grøndalen	21	28
Kapp Laila	39	40
Reindalen	41	50
Sassendalen	125	127

<i>Småviltjakten:</i>	1998	1999
Viltkort tatt ut	296	267
Derav til fastboende	231	196
Derav til tilreisende	65	71
Kort for revefangst	-	22

<i>Småvilt:</i>		
Ryper	1265	1378
Kortnebbgås	185	102
Havhest	2	0
Polarlomvi	5	11
Teist	10	-
Polamåke	0	4
Rev	60	-

Fra sysselmannskøyta som var på en rundtur i september 1998 ble det på Svenskøya på Kong Karls Land sett 48 reinsdyr, deriblant flere kalver. Denne observasjonen viser at reinen på Svalbard av og til kommer ut i drivisen og blir ført langt avgårde. Tidligere har det flere ganger blitt sett rein på Kong Karls Land. For noen år siden ble det også funnet et nylig felt horn på Tusenøyane.

VALGET PÅ SVALBARDRÅDET

Valget ble avholdt 28. og 29. november 1999 i Longyearbyen. Det var anledning til å avgi forhåndsstemme. Dette var særlig aktuelt for folk i Svea og Ny-Ålesund, men de som bor der er ikke valgbare.

Av 1092 stemmeberettigete stemte 499, derav en fra Ny-Ålesund og 61 fra Svea. Det gir en deltagelse på 45,7%. Lavt, men likevel bedre enn ved forrige valg.

Valgets resultat ble (samme mandatfordeling som sist):

Tverrpolitisk Fellesliste	9 representanter
Svalbard Arbeiderparti	4 representanter
Høyre	1 representant
Kristelig Folkeparti	1 representant

1. januar 2002 skal Svalbard Samfunnsdrift overtas av det nye Svalbardrådet som da vil være Longyearbyen Lokalstyre. Denne tidsplanen ble skissert av ekspedisjonssjef Tormod Veiding under et møte i Longyearbyen høsten 1999. Under valgforberedelsene, og helt klart også etter valget og i den kommende periode, vil arbeidet med å innføre en lokaldemokratisk modell være det som kommer til å oppta Svalbardrådsmedlemmene og lokalbefolkningen.

Kilde: Jan Erling Haugland.

OVERVINTRENDE FANGSTFOLK

1998-99

Austfjordneset. Karin og Anders Stensson likte livet i Widjefjorden så godt at de fortsatte denne vinteren også. De hadde 70 revefeller, og vinteren forløp bra. Om høsten søkte de om å få jakte noen snadd i fredningstiden da de hadde lite mat til hundene.

Fangst: 24 hvit- og 2 blårev, 3 storkobber, 55 snadd, 6 rein, 20 kg dun, 100 egg og 150 ryper. De fant en død årsunge av isbjørn. Den vil bli stoppet ut og satt opp på Polarmuseet i Tromsø.

Kilde: Anders Stensson.

Kapp Wijk. Harald Soleim startet på sin 21. overvintring. Den 7. februar fikk han smerter i det ene beinet, men valgte å vente for å se hva det ble til. To dager senere måtte han ta kontakt med Longyearbyen Sykehus og ble hentet av helikopter. Tilstanden ble vurdert så alvorlig at han ble fløyet til Tromsø Sykehus samme dag. Dette var tredje gang Soleim har hatt blodpropp. Den 23. februar var han tilbake på Kapp Wijk og fortsatte vintringen.

Kilde: Svalbardposten 12/2 og 2/3-99

Pyramiden. Tyskeren Jochen Mönning overvintret, passet på den russiske bebyggelsen og drev litt fangst.

Kilde: Sysselmannen.

Akseløya. Louis Nielsen startet tidlig og drev småfangst og samlet egg og dun på Eholmen og Mariaholmen. Da han driver et kultiveringsarbeid fikk han tillatelse til å skyte to storjo som forstyrret ærfuglen der. Videre fikk han tillatelse til å skyte rev og polarmåke på øyene i fredningstiden. Han sluttet av etter nyttår. Fangst: 6 rein, annen fangst ikke gitt.

Kilde: Svalbardposten 26/2-99 og sysselmannen.

1999-2000

Til *Austfjordneset* ble Einar Sletbakk i juli satt ut med *Farm*. Tidligere har han overvintret i Bellsund 1963-64, i Hornsund 1964-65 og på Palffyodden til 1967.

Sletbakk forteller at om høsten var det mye rype, men han var en del hindret av en bjørn som var for nærgående. Lite morsomt for en tidligere bjørnejeger. I januar var det mye vind og fellene føyket ned og frøs fast. Derimot var februar uvanlig fin med stille vær.

Kilde: Svalbardposten 12/3-99 og 10/3-00.

På *Kapp Wijk* fortsetter Harald Soleim sin solotilværelse.

Kilde: Sysselmannen.

På *Vindodden* overvintret ekteparet Nilsen. Da Knut Nilsen, ansatt i Store Norske, førtidspensjonerte seg i 1999 ville han realiserte sin drøm om å bli fangstmann. Han ville bruke hytten sin på Vindodden i Sassenfjorden. Den ligger 40 km fra Adventfjorden og 10 km lengre inn ligger Fredheim.

Han var godt forberedt. Utstyr og proviant var fraktet inn med båt, og i september 1999 startet han og hans kone Solveig vinteren. Det ble imidlertid ingen overvintring på tidligere fangstmannsvis. Her var det en stor hytte med aggregat som leverte strøm til lys, stekeovn og fryser. Dusjkabinett var der også, og utenfor sto en scooter klar. De hadde også en grønlandshund.

Nilsen satte opp feller etter reven, men etter at han fikk en merket rev sluttet han av fangsten i Sassen. Noen feller hadde han i Agardhbukta og her fikk han to rev. Etter påske sluttet de av.

Fangst: 9 hvit- og 1 blårev, 110 ryper og noen rein til mat.

Kilde: Nilsen, Knut: pers.med.

Farmhamna. Eero Lindberg ble satt ut til Farmhamna i juli. Den pensjonerte finnen (58) har viet seg til fangstlivet selv om han ikke regner med noe overskudd. Holder det null er det bra, mener han. Tidligere har han vært tre måneder i Mus-hamna i 1993-94 og seks måneder i hytta si i Van Mijenfjorden i 1996.

Han satset på rypejakt for salg. Ellers rev, røye, ja, alt som er spiselig og lovlig. Han har med to hunder, og sier: «Med to skuddredda hundar og en mørkredd finlendare er det bra her».

Han forlot Farmhamna i juni. Resultatet av fangsten var heller dårlig. Reve-skinna var av dårlig kvalitet. Rypefangsten ble en skuffelse, lite snadd og kobbe var det også.

Han har sett 46 isbjørn, noen var nærgående og måtte skremmes vekk.

Kilde: Svalbardposten 9/7-99 og 9/6-00.

Akseløya. Louis Nielsen pleiet igjen sine dunvær. Han hadde med seg en hjelper. Det var neppe en overvintring.

Kilde: Sysselmannen.

OVERVINTRERE I TERRENGET 1999-2000

Sysselmannen opplyser:

I *St. Jonsfjorden* i lagunen foran Bullbreen overvintret sveitseren Juerg Andermatt og hans kone Ali (bor i Tyskland) i sin 40 fots katamaran *Sposmoter*. Båten var vinterisoleret. Formålet med overvintringen var opplevelser og fotografering av naturen.

I midten av mars fikk ekteparet besøk av sine to døtre Cressida (25) og Miriam (23) som ble fløyet ut og tilbake med helikopter. I ti dager var de gjester i den nedsnødde katamaranen. De hadde alle bl.a. vært en skitur over til Forlandet.

I begynnelsen av juli kom de seg ut av lagunen.

I *Mushamna* overvintret tyskeren professor Hauke Trinks, alene i sin 40 fots seilbåt *Mesuf*. Båten har stålskrog. Han studerte bakterielivet i og under isen for å få beviser for sin teori om at livet på jorden startet der med det mangfold av bakterier og organismer som lever der. Særlig har han hatt interesse av noen organismer som heter *Psychrophiles*. Sysselmannen besøkte ham noen ganger, og Trinks syntes å være fornøyd med oppholdet.

I juli lå båten fremdeles innefrosset, men han mente å få komme seg ut senere i måneden og seile hjem. Han har hatt femti isbjørnbesøk.

SCOOTERULYKKER

Den 28. mars kjørte en 37 år gammel russisk kvinne på scooter utfor veien ved kraftstasjonen i Barentsburg. Hun falt 16 meter ned, traff en stolpe og døde antagelig momentant.

Kilde: Sv.posten 9/4-99.

Den 4. mai var et følge på 18 scootere på tur fra Barentsburg hjem til Longyearbyen da en mann kjørte utfor en 2 til 3 meter høy skrent. Scooterer landet på beltet, og mannen fikk et kraftig trykk i ryggen. Han behøvde ikke legebehandling.

Kilde: Sv.posten 7/5-99.

En jente fra Longyearbyen var på tur i Fardalen (nær Colesdalen) på scooter. Med stor fart kjørte hun over en kul i terrenget og idet scooteren tok bakken fikk hun en kraftig kink i ryggen. Noen som var i nærheten fikk sendt bud til Longyearbyen og en bandvogn med lege og sykepleier kom etter 1,5 time. Legen fant ut at hun var for mye skadet til å kunne sendes med bandvogn og rekvirerte helikopter for frakten til sykehuset.

Kilde: Sv.posten 14/5-99.

Vinteren 1998-99 ble over 20 personer lagt inn på Longyearbyens sykehus med skader etter scooterkjøring. Over halvparten var fastboende.

Kilde: Sv.posten 28/5-99.

Om kvelden den 17. oktober kjørte to ungdommer, en jente på 15 og en gutt på 19 år, på scooter på veien nedenfor kirkegården i Longyearbyen. Føreren mistet kontrollen og kjørte i grøfta. De ble begge kraftig forslått og innlagt på sykehuset. Noen dager senere ble de sent på båre med ruteflyet til Tromsø sykehus.

Kilde: Sv.posten 22/10-99.

Tre personer fra Longyearbyen var fredag 19. mai på hytta på Diabasodden (ytterst på sydsiden av Sassenfjorden). Natt til lørdag dro to av dem på scootere østover mot Vindodden for å lete etter drivtømmer. De to kom fra hverandre. Den ene lette lenge etter kameraten før han ga seg. Til slutt gikk han ut fra at han hadde søkt ly i en hytte. Da de to neste dag ikke så noe til ham søkte de etter ham i terrenget, men fant ham ikke. De reiste da til Longyearbyen og kontaktet sysselmannen.

Det ble straks satt i gang søk med helikopter og to scooter-patroljer. Helikopteret fant først den havarerte scooteren og 700 meter bortenfor ved en hytte fant de den skadede. Han hadde søkt ut på trappa da han hørte helikopteret. På sykehu-

set i Longyearbyen ble det påvist kraniebrudd, bruddskader i ansiktet og et komplisert brudd i en hånd. Han ble sendt med ambulansely til Tromsø.

Årsaken til ulykken var at den 26 år gamle mannen i det vanskelige lyset hadde kjørt ned i en seks meter dyp kløft og stupt mot fjellet på motsatt side.

Kilde: Svalbardposten 26. mai 2000.

ISBJØRNHISTORIER

Bjørn i Billefjorden

I de første dagene av august var Robin Buzza fra Longyearbyen guide for seks britiske turister. De etablerte en telteir ved Brucebyen (tvers overfor Pyramiden) og hadde med to hunder.

Mens alle lå og sov varslet den ene hunden at noe var i gjære. Buzza kikket ut av teltet og så da at hunden og bjørnen var kloss i hverandre, og at hunden forsøkte å bite bjørnen i nakken. Buzza skjøt et varselskudd, men bjørnen reagerte ikke. Derimot la den seg over hunden. For å berge hunden gikk Buzza inn på to meters avstand og skjøt bjørnen i nakken. Den løp da mot stranden med et blødende sår i nakken.

Etter noen minutter var alle ute av teltene, og sammen fulgte de sporet mot sjøen. De så ingen bjørn, og gikk da sørover langs stranda og lette i to timer uten å se noe til det skadeskutte dyret.

Etter å ha kommet tilbake til leiren utløste de nødpeilesenderen. Dette for å få varslet folk i Pyramiden og andre i området om den sårede bjørnen som kunne være farlig. Sysselmannen sendte ut et helikopter for å søke etter dyret, men det ble ikke funnet. Hunden som hadde vært i kontakt med bjørnen hadde fått to bitt, men ingen farlige sår.

Kilde: Svalbardposten 7/8-98.

Bjørn i Hornsund

Den 5. juli etablerte 17 britiske turister en leir i *Gåshamna* i Hornsund. I løpet av vel en ukes tid så de ni bjørner, alle på langt hold. Men så ved 10-tiden en kveld kom en bjørn på besøk. Den skremte de bort med signalskudd og bråk. Ved to-tiden om natten kom den tilbake og begynte å rote etter mat i messeteltet. To mann skøt skremmeskudd, men bjørnen kom mot dem, og de så seg nødt til å skyte den. To dager senere kom en ny bjørn. Den ble skremt bort, men kom tilbake, og til tross for all støy og bråk de klarte å lage, kom den stadig nærmere. Da den var på seks meters hold ble den skutt.

Kilde: Svalbardposten 14/8-98.

Den 15. februar var det besøk av ei binne med to ett år gamle unger på *Hotellneset*. De fant straks veien videre over isen til *Hiorthamna*. Her slo de seg til ro ved et

båtvrak og spiste på en død havhest. Flere på snøscooter kjørte forbi uten at bjørnene reagerte.

Sysselmannen forsøkte å jage bjørnene innover Sassendalen og klarte å få dem til Operafjellet. Men da driverne var vekk fant de snart veien tilbake til Hiorthamna og gikk videre rundt Revneset og innover Isfjorden.

Kilde: Sv.posten 19/2-1999.

Den 24. februar var to damer fra Longyearbyen ute og gikk tur til *Vestpynten* da de fikk se en bjørn komme mot seg på veien omtrent to hundre meter borte. De hadde hver sin hund i bånd og skytevåpen. De to sprang opp til nærmeste hytte, men da bjørnen bare kom nærmere begynte de å rope og hoppe. Bjørnen snudde, hoppet på sjøen og svømte vekk.

Kilde: Sv.posten 26/2-1999.

En isbjørn ble sett ved *kullkaia* sent på kvelden 26. feb. Den ruslet på isen innover mot Longyearbyen og ble jaget innover Mälardalen.

Kilde: Sv.posten 5/3-1999.

Palmesøndag 28. mars dro fem studenter fra Longyearbyen på fire scootere på påsketur til *Lomonosovfonna*. Her slo de leir med to telt og hadde fem dagers fine turopplevelser i terrenget mellom Widjefjorden og Hinlopen. Da været slo om skjærtorsdag bestemte de seg til å dra hjem neste dag. Det gikk bra med vinden i ryggen til å begynne med, men så begynte scooterne å fuske på grunn av all føkksnøen. Da de bare hadde én scooter som var kjørbar fredag ettermiddag måtte de slå leir. Det var kaldt og de krøp raskt i soveposene.

Klokken 11 dagen etter våknet en av karene av at stormen rev og slet voldsomt i teltet. Han trodde det var en av bardunene som var røket. Men så revnet teltduken og han så rett inn i fjeset på en isbjørn. En annen deltager satte i et voldsomt brøl og de i nabolettet forsto at noe alvorlig måtte være på ferde. De kom raskt ut med geværene klare.

Bjørnen trakk vekk og lot dem være i fred. Yttertellet hadde bjørnen delt i to og laget en stor flenge i innerteltet. De bestemte seg til å aktivisere nødpeilesenderen. De ble snart lokalisert, men pga. været kunne ikke helikopteret lande. To dager senere ble de plukket opp.

Kilde: Sv.posten 9/4-99.

I *Pyramiden* som russerne nå har lagt ned er det en tysk vaktmann. Han fikk tidlig i april besøk av en bjørn uten at det førte til noe dramatisk. Noe senere fikk han et nytt bjørnebesøk. Denne bjørnen likte øyensynlig ikke katten hans for den klap-

pet til den så den havnet i en vegg. Slik endte den siste katten i Pyramiden sine dager.

Kilde: Sv.posten 16/4-99.

Syv franske turister som hadde vært ute på skitur i påsken la seg i telt ved *Diabas-odden* (nær Sassen). Her fikk de besøk av en bjørn som ble nærgående, og de måtte søke tilflukt i en hytte. De lovet å erstatte hengelåsen de måtte bryte opp.

Kilde: Sv.posten 23/4-99.

I de første dagene av juli hadde en bjørn vært på besøk i en hytte i *Todalen*. Bjørnen hadde knust en rute og kommet seg inn den veien. Den hadde da fått et kutt i labben og av blodsporet kunne man følge veien den hadde tatt inne i hytta. På kjøkkenet hadde den spist sukker, kjeks og knekkebrød, men enkelte skap med spiselig saker i hadde den ikke fått snusen i. På soverommet hadde den tatt en rundtur uten å røre så mye som en pute. Bjørnen hadde så maltraktert døra og gått ut den veien. Eieren var glad den ikke hadde ødelagt mer.

Kilde: Sv.posten 9/7-99.

To biler og fire mann rykket ut til *Gruve 6* for å jage bort en bjørn. Den hadde kommet dit midt på dagen. Etter et par knallskudd trakk den unna.

Kilde: Sv.posten 9/7-99.

Tre dager før julaften var en bjørn i *Longyearbyen*. Den krysset dalen ovenfor skolen og fortsatte opp mot *Platåberget*. Helikopter fulgte den med flomlys, og mange av beboerne fulgte ivrig med i jakten. Bjørnen ble jaget oppover *Longyear-breen*.

Kilde: Sv.posten 24/12-99.

Den 16. mai tok en bjørn seg inn i hundegården i *Ny-Ålesund* og hoppet opp på hundehuset. Hunden slapp stort sett med skrekken.

Kilde: Sv.posten 2/6-2000.

Den 17. mai gikk en bjørn på land i *Bjørndalen* og tok seg en rusletur mellom hyttene der før den gikk tilbake igjen til sjøen. En familie som var på hytta la ikke merke til at bjørnen var i nærheten.

Kilde: Sv.posten 2/6-2000.

Fra *M/S Polarsysse* ble det i Smeerenburgfjorden sett en bjørn som var lam i bakkroppen og som slepte seg fram etter forbeina. Den var sterkt avmagret og ble skutt.

Kilde: Sv.posten 23/6-2000.

SVALBARD PÅ LANGS PÅ SKI

Den 15. april startet Geir Lindberg, Geir Hansen og Tommy Alstad fra Sørkapp på ski med hver sin pulk. Målet var å gå Svalbard på langs til Gråhukun.

Da de kom til Hornbreen ytterst i Hornsund kom de ut for en snøstorm og lå værfast i 50 timer. Etter å ha passert Van Mijenfjorden fikk Alstad betennelse i det ene kneet og måtte fraktes til Longyearbyen på scooter. De to andre fortsatte inn i Billefjorden på sin vei nordover. Her ble de innhentet av Alstad som ble fraktet ut med scooter. Han ville være med og fullføre. Han hadde også fått med en hund som han kunne snørekjøre med. Skaden hans bedret seg etterhvert.

Den 3. mai, etter 18. dager, nådde de frem til Gråhukun.

Kilde: Sv.posten 28/04 og 5/05-2000.

PADLERE

Den 16. juni startet Havig-Gjelseth, Jens Abild, Knut Solberg, Gisle Lie og Lars Norgaard ut fra Longyearbyen i hver sin kajakk for å padle rundt Spitsbergen. Planen var å nå rundt på åtte uker.

Alle kom greit frem til Nord-Spitsbergen, men her ble de forsinket av dårlig vær. Da tre av karene så at de ville få for liten tid til hjemreisen valgte de å bryte. De padlet inn Wijdefjorden og videre inn Austfjorden. Herfra bar de utstyret sitt i tre vendinger over til Billefjorden (fjorden hvor Pyramiden ligger). Der satte de kajakkene på vannet og padlet til Longyearbyen.

De to andre Havig-Gjelseth og Abild padlet videre og ville fullføre. De kom så langt som til Kvalvågen i Storfjorden som de nådde 10. august. De fortalte til Svalbardposten hva som hendte:

Vi tok det vi trengte til mat og klær og satte opp snublebluss rundt kajakkene. Så gikk vi opp til hytta for å lage mat . . . Under middagen ville vi planlegge neste dags rute, og derfor gikk Havig-Gjelseth ned igjen til kajakkene . . . – Kajakkene lå opp ned, og var fullstendig ødelagte mens en isbjørn lå ved siden av og spiste på en pakke spaghetti. Den hadde klart å snike seg over snubleblusset.

De fikk jaget bjørnen vekk. Selv om den hadde spist opp mat for 6-7 dager hadde de enda en del igjen. De ønsket ikke å bruke nødpeilesenderen, og utstyr for å gå over breene til Svea hadde de ikke. De valgte å se tiden an, og brukte VHF-radioen for å få kontakt med eventuelle båter i området. Det lyktes ikke.

Etter 12 dager ble de observert av helikopteret fra Kystvakten, og et helikopter kom å hentet dem til Longyearbyen. De hadde vært borte i 64 dager.

Kilde: Sv.posten 18/6, 30/6 og 27/8-99.

Vidar Stausland og Tor R. Kolås padlet med kurs for Barentsburg. Men allerede på Vestpynten på Hotellneset gikk de på land da de vurderte været til å være for dårlig til å padle videre. De hadde ikke før kommet på land før en sjø kom og vasket alt, også lommebøkene, på fjorden.

I oktober ble kanoen med det meste av utstyret funnet innerst i Tempelfjorden.

Kilde: Sv.posten 1/10 og 27/10-99.

UHELL UNDER SNØBRØYTING

Den nye veien i Longyearbyen fra Gruve 3 som slynger seg opp til toppen av Platåfjellet er vanskelig å holde åpen pga. store snømengder som lett hopes opp i fjellsiden.

Den 22. november var det sterk vind med snø og nesten ikke sikt i mørket. Guttorm Wilhelmsen (22) fikk i oppdrag å brøyte veien med en 32 tonn tung hjullaster med snøfreser. Et stykke oppe i fjellsiden ble han tatt av et ras som skjøv ham utfor veien. Wilhelmsen holdt seg fast mens hjullasteren raste 200 meter nedover den bratte fjellsiden. Heldigvis stoppet den rett før den hadde gått utfor et stup. Wilhelmsen hoppet uskadd ut av maskinen som ikke hadde veltet.

Raset var 600 meter bredt, men startet bare 10 meter ovenfor veien. Likevel tok det med seg den store maskinen og skjøv den over autovernet.

Kilde: Sv.posten 26/11-99.

UHELL I SJØEN

Fem polakker fra forskningsstasjonen i Hornsund dro med motorbåt ut til Hyttevika (inn for Dunøyane) for å utføre et oppdrag. Det var fint vær, men etter å ha kjørt bare en tredjedel av veien fikk de inn en brotsjø som fyllte båten. Noen store bølger til hindret dem i å øse båten og den veltet. Tre kom seg opp på velvet med en gang. En ble liggende i vannet hele tiden. Den sprekeste av dem valgte å svømme med ham i vannet mot land. Og han klarte det. Redningsmannen løp til stasjonen og fikk varslet om uhellet.

Et Sea King helikopter som tilfeldigvis var på vei til Bjørnøya fikk beskjeden og plukket fire av dem opp og fløy dem til Longyearbyen. Han som hadde ligget i vannet hele tiden var sterkt nedkjølt, og det ville ha vært kritisk for ham om ikke hjelpen hadde kommet så raskt.

Kilde: Sv.posten 3/9-99.

DØDSULYKKE UNDER BÅTTUR

De to arbeiderne Jan-Martin Bendiksen og Harald Gamst fra Svea tok en kveldstur ut til Blåhuken i en 14 fots Mørebas. På veien tilbake var det blåst opp til kraftig søraustlig vind. De gikk snart tom for bensin og fylte opp fra reservetanken, men de fikk ikke start på motoren. Båten drev for vind og strøm, og snart ble den fylt med sjø og kantret. De kom seg begge opp på kjølen og festet et tau foran og bak for å ha noe å holde seg i. De håpet å drive mot land, men ble bare liggende og drive langt ute. Ved 6-7 tiden om morgenen så de frakteskuta *Norsel* gå inn fjorden.

De ble skylt av hvelvet gang på gang i den høye sjøen, men de hjalp hverandre opp igjen. Til slutt kom Bendiksen for langt fra hvelvet og forsvant.

Da de mandag morgen ikke kom på arbeid ble det satt igang søk. Et helikopter oppdaget Gamst på hvelvet og fikk reist ham opp og fløyet ham til sykehuset. Han hadde da ligget i vannet i 21 timer. At han berget livet i det kalde vannet, 2-4°C, skyldtes flytedrakten han hadde på seg, og som gjorde at overkroppen holdt seg tørr ganske lenge. Temperaturen da han kom til sykehuset var bare 29,8°C, og det var med nød og neppe han berget livet.

Bendiksen ble funnet omkommet ved Kapp Morton, 20 km ut fjorden fra Blåhuken.

Kilde: Sv.posten 21/8-98.

TURISTER I HARDT VÆR

Tre turister som var på påsketur med hundespann kom ut for et kraftig uvær etter at de hadde slått leir i en liten sidedal til Agardhdalen. Hundesleden, ski og staver blåste bort. De pakket seg inn i teltet og ble liggende der og vente til de kunne ta seg fram til hytta i Agardhdalen. De utløste nødpeilesenderen. Været gjorde det umulig for helikopteret å søke etter dem, men fem scootere og to bandvogner reiste ut fra Longyearbyen. Disse måtte snu allerede i Adventdalen pga. ising og snøfokk. Onsdag etter påske ble turistene og de tre hundene hentet av et helikopter.

Kilde: Sv.posten 9/4-99.

GRUVEULYKKE I BARENTSBURG

En 52 år gammel russisk gruvearbeider ble drept momentant da en transportvogn veltet over ham. En annen som var sammen med ham ble hardt skadet og sendt til fastlandet. Han vil neppe bli arbeidsfør igjen.

De to gjorde grove feil på sikkerhetsbestemmelsene. Han som omkom sto foran på kabelen som trakk vognen opp av gruva. Da den sporet av, fikk han vognen over seg.

Kilde: Sv.posten 9/10-98.

NORDPOLEKSPEDISJONER VÅREN 2000

Våren 2000 var det usedvanlig mange ekspedisjoner som ville gå til Nordpolen eller krysse Polhavet. Fire ekspedisjoner startet fra kapp Artichevsky på Severnaja Zemlja i Sibir og fem fra Ward Hunt Island i Canada.

Den norske

Northmennene Rune Gjeldnes (29) og Torry Larsen (29) startet fra Severnaja Zemlja den 16. februar og hadde som mål å gå på ski uten etterforsyninger tvers over Polhavet til Canada.

Den 4. juni, 109 dager etter starten, nådde de Ward Hunt i Canada. Dermed var de de første som hadde klart å gå på ski over Polhavet. Flere har forsøkt: En utrolig flott prestasjon av Gjeldnes og Larsen.

Innspurten var dramatisk. Torry forteller om den på internet:

Ja, vi jobba i 24 timer, kontinuerlig, og 200 meter før vi kom til mål så var det en vanvittig stor råk som vi holdt på med i flere timer. Så kom flyet, som vi ikke hadde bedt om, med folka som kom og skulle hente oss . . . Vi var sikker på at dette her ikke kom til å gå fordi det var en råk som vi ikke klarte å komme over på grunn av mye iskoss. Så da var det stor frustrasjon hos Rune og meg, og vi begynte faktisk å lure på om dette kom til å gå i det hele tatt fordi vi var tom for mat. Og vi var tom for vann, og vi hadde ikke noe drivstoff, og hadde bare to røyk igjen. Og så kommer det folk over og henter oss.

At turen hadde vært en voldsom påkjenning var det ingen tvil om. Torry hadde gått ned 32 kg og Rune 21 kg i vekt.

Den danske

Den danske kvinnen Bettina Aller (37) startet den 27. februar fra Severnaja Zemlja for å gå alene på ski uten hjelp til Nordpolen. Hun hadde utstyrt seg med to pulker med last på 120 kg.

Hun gjorde god fremdrift til å begynne med. Den 8. dagen lå hun bare tre kilometer bak de to svenskene Kropp og Skinnarmo. For å ta dem igjen la hun igjen 25 kg mat.

Etter seks dager kom en bjørn på besøk. For å skremme den vekk slo hun på lokk, ropte og skrek, sendte opp nødraketter og sto på en kasse for å bli ekstra stor. Intet hjalp. På fire meters hold skjøt hun den med en revolver. Det var det første dyr hun noensinne hadde drept – og det ble en stor isbjørn. Den neste bjørnen klarte hun å skremme vekk etter flere timers forsøk. Blant annet brukte hun opp hele lageret av varselskudd.

Den 10. dagen klatret hun opp på en iskoss for å få bedre utsikt. Da hun gikk ned satte hun foten fast i et snøhull og vred kneet. Dagen etter var kneet så vondt at hun måtte bryte av og tilkalle hjelp fra helikopter.

Kilde: Aller, Bettina: pers. med.

Den svenske I

Svenskene Gøran Kropp (33) og Ola Skinnarmo (27) startet fra Severnaja Zemlja for å gå tvers over Polhavet. De satset på lett utstyr for å få gode dagsmarsjer. Men pulkene ble for dårlige og de hadde vanskeligheter med å reparere dem.

Omtrent halvveis til Nordpolen forfrøs Kropp en tommelfinger så alvorlig at han måtte gi opp å gå videre. Han ble hentet ut med helikopter.

Skinnarmo fortsatte alene og nådde Nordpolen 14. april. Det siste stykket gikk fortere enn beregnet og han kom «for tidlig» til velkomstmottagelsen på Nordpolen. Han sluttet av der. Han er den første svenske som har gått på ski til Nordpolen.

Den franske

Franskmennene Arnold Tortel og Rodolphe Andre startet fra Severnaja Zemlja for å gå til Nordpolen uten støtte (unsupported).

De fikk problemer med pulkene etter en tid og klarte ikke den fremdriften de hadde satset på. De fikk derfor fløyet inn utstyr og ville satse på det senere også. De håpet å nå Nordpolen ca. 14. mai.

Vi har ingen opplysninger om hvordan det gikk til slutt.

Den engelske I

Den kjente polmannen Sir Randolph Fiennes planla å gå som førstemann alene og unsupported til Nordpolen fra Canada. Men etter få dager gikk en av pulkene gjennom en råk. Arbeidet med å få alt til å fungere igjen påførte ham store frostskafer. Han ble reddet tilbake og måtte amputere noen fingertupper.

Den svenske II

Magnus Persson, Henrik Runell og Per Nordström startet fra Canada. Etter en tid ga Per Nordström seg på grunn av frostskafer og gikk alene tilbake til Ward Hunt Island. De to andre fortsatte og nådde Nordpolen 21. april. Det var den raskeste tur noengang til polen.

Den islandske

De to karene fra Island, Haraldur Örn Olafsson og Ingthor Bjarnasson, startet fra Canada samtidig med svenskene. Planen var å gå til polen uten å få forsyninger. Men Bjarnasson fikk etter en tid forfrysninger i flere fingre og måtte hentes ut med fly. Olafsson fortsatte, men droppet planen om å gå uten å få forsyninger. Han nådde Nordpolen 10. mai.

Den skotske

Dave Mills fra Skotland, men bosatt i Norge, startet i midten av april fra Canada. Han hadde overtatt sponsormidlene etter at Randolph Fiennes måtte gi opp. Han gikk tom for mat og ble hentet ut 7. mai.

Den engelske II

Fire engelske marinejegere planla å bli de første engelskmenn som gikk til Nordpolen uten etterforsyninger. De startet fra Canada. Men på veien måtte to av dem gi opp og ble hentet ut fra isen 25. april.

De to andre, Alan Chambers og Charlie Paton, nådde Nordpolen 17. mai.

Til Nordpolen alene, frem og tilbake i ballong

Den britiske polfareren David Hempleman-Adams (43) som har gått alene til både Syd- og Nordpolen, besøkt begge magnetiske poler og de høyeste fjelltoppene i alle verdensdeler, bestemte seg for også å nå Nordpolen alene i ballong. Han kom med sin ballong *Britannic Challenger*, utstyr og et stort hjelpemannskap til Longyearbyen tidlig i april 2000.

Starten med stabilt sønnavær lot vente på seg, og først den 22. mai startet han fra fotballbanen i Longyearbyen. Ballongen var en kombinert helium- og varmluftballong. Den indre var fylt med helium og med stabilt vær og solskinn var den beregnet å kunne holde høyden. Hvis ikke måtte han blåse varmluft inn i den ytre for å få nok oppdrift.

Starten gikk bra og han seilte nordover i sønnavind. I fem døgn var han heldig med vindretningen og været og nådde til 89°45'N, bare 15 minutter fra Nordpolen. Da snudde vinden og han seilte tilbake igjen i langt bedre fart. På bare ett døgn var han over drivisen nord for Rossøya, den nordligste øya på Svalbard. Her valgte han å gå ned. I en halv time ble han slept etter ballongen med en fart av 15-20 km/t bortover isen, traff en iskloss, lettet igjen og så ned igjen, inntil kurven havnet i en råk. Han har fortalt om dette til Svalbardposten: «Da jeg sto i vann til knærne, trodde jeg at jeg skulle gå ned med ballongen. Jeg kuttet meg løs, og da ballongen lettet igjen, hadde jeg ingenting som holdt meg fast. Hvis ballongen hadde veltet da, ville jeg falt ut».

Helikopter med hjelp kom fort til stedet og plukket ham opp. Ballongen ble pakket sammen og fraktet inn til Phippsøya for å bli hentet senere.

Hempleman-Adams er dermed den første som alene har seilt med ballong mot Nordpolen. Han kom også meget lenger enn svensken Andrée og hans to menn som i 1897 nådde 82°55'N. Han drev i store deler av turen i en høyde av 14 000 fot. Det tok hardt på kondisjonen pga. den tynne luften.

Hempleman-Adams var heldig. Ballongen var prisgitt vindretningen, og han kunne ha havnet hvor som helst både på opptur og nedtur. Selv hadde han håpet på å få seile videre over drivisen til Canada, Russland eller Grønland.

Kilde: Svalbardposten, 14.04 og 9.06-2000.
Aftenposten 3.05 og 4.05-2000.

Litt av en nordpoltur. Flyet gjennom isen

Den 23. mai 2000 startet to fly fra Longyearbyen på vei til Alaska. Formålet var å undersøke isforholdene. På veien var det planlagt en landing på Nordpolen. Det

ene flyet var en Anatov AN-2 (todekker) som ble fløyet av eieren amerikaneren Ron Sheardown. Med seg hadde han tre mann, den ene Jan Erling Haugland ved Norsk Polarinstittutt på Svalbard. Haugland var med for å få erfaring med flyet med tanke på senere bruk i Arktis og Antarktis. Det andre flyet var en Cessna med to mann som fulgte med for sikkerhetens skyld. Haugland forteller om turen: «Det var godt vær hele veien til Nordpolen hvor vi hadde den planlagte landingen. Cessnaen gikk ned først for å markere en landingstripe. De fant at isen var opptil 23 tommer tykk og signaliserte til oss. Men idet vi landet signaliserte de på ny at vi måtte gi gass og komme oss opp igjen. De hadde funnet et svakt punkt. Ron ga gass, men etter 50 meter skar hjulene seg gjennom isen. Da flyet stoppet sto nesa nede i isen og de nederste vingene lå nesten på isen. Vi kom raskt ut. Litt kritisk var det da flyet sank ned i isen, men ikke mer enn at vi fikk ut alt sikkerhetsutstyret. Da det siste ble tatt ut satte vi tau på ham som hadde den jobben. Alt ble berget, og vi hadde utstyr for en måned på isen.

Da vi fire var kommet i orden på flaket tok Cessnaen av og ga rapport. Den satte kurs for Canada. Jeg tok radiokontakt med Bodø radio. Intet helikopter fra Svalbard hadde rekkevidde til å nå fram til oss. Det ble til at vi ble hentet av et kanadisk fly. Etter 14 timers relativt bra opphold på Nordpolen var vi på vei til Canada.

Bortsett fra at vi måtte etterlate flyet hadde vi ikke noe å klage på. Det var litt av en opplevelse». Det sees på muligheten for å redde flyet ut av isen.

Kilde: Haugland, Jan; pers. med.

SYDPOLEKSPEDISJONER

De fire franskmennene Thierry Petijean (33), Antoine de Choudens (26), Bernard Virelande (34) og Antoine Cayrol (29) nådde Sydpolen 9. januar 1999. Turen ble gjennomført med ski, og pulker, men uten etterforsyninger.

Kilde: Jensen, Gunnar; pers. med.

INNEFROSNE HVALER

I mai 1999 observerte forskere fra Canada en rad åpninger i fastisen i Lancastersundet nord for Baffinøya. Åpningene hadde en diameter på cirka fem meter. Fra helikopter ble det sett flere kvithvaler og minst en grønlandshval som kom opp for å puste i åpningene. På isen rundt var det mange bjørner. Eskimojegere hadde rundt et av hullene sett 13 isbjørner på en gang.

Bjørnene jaktet på hvalene som hadde merker etter bitt og klør. Minst åtte kvithvaler hadde bjørnene klart å dra opp på isen. De hadde først og fremst forsynt seg av spekket, og restene av skrottene hadde tiltrukket seg tusener av måker som fråtset i alle denne maten.

Forskerne bedøvet og undersøkte flere av bjørnene og fant at de var smellfeite

av å spise hvalspekk. Etter en slik overflod i lang tid, mente forskerne at bjørnene kunne klare seg i flere måneder – ja, opp til ett år – uten mat.

Se også Polarboken 1985-86 side 133 hvor noe lignende er beskrevet fra Sibir.

Kilde: Canadian Geographic nov/des. 1999.

Norsk Polarklubb

Klubben har hatt følgende møter i 1998 og 1999:

1998:

4. februar på Polhøgda. Ragnar Kvam: *Hjalmar Johansen, den tredje mann.*

11. mars på Polhøgda. Susan Barr: *Carsten Borchrevink – sydpolforskeren 100 år.* Dette var årsmøte og styret ble: Formann Fridtjof Mehlum. Styremedlemmer: Olav Eggen, Kirsten Sunde Andersen, Helge Irgens Høeg og Odd Lønø. Varamenn: Trond Eiken og Øystein Wiig. Revisor: Otto Salvigsen. Pr. 31.12.97 hadde klubben 675 medlemmer hvorav tre æresmedlemmer (Helge Ingstad, Tore Gjelsvik og Odd Lønø) ti innbudte (Thoralv Lund og Gerd Lønø) og 63 livsvarige.

25. mars i Longyearbyen. Jan Erling Haugland: *Norske ekspedisjoner og internasjonalt samarbeid i Antarktis.*

28. oktober på Polhøgda. Peter Schmidt Mikkelsen: *Den danske fangstvirkksomhten på Nordaustgrønland 1908-1960. Fangstmandsperioden.*

18. november på Polhøgda. Odd Lønø: *På Tundraen i Alaska.*

1999:

3. februar på Polhøgda. Jan Mangerud: *Jakt etter istidens breer og mennesker i Nord-Russland.*

23. februar i Longyearbyen. Fridtjof Mehlum: *Biologien til ærfuglen på Svalbard.*

10. mars på Polhøgda. Hans Kjell Larsen: *Syd-Georgia.* Møtet var årsmøte. Hele styret ble gjenvalgt. Pr. 31.12.98 hadde klubben 690 medlemmer, æresmedlemmer og innbudte medlemmer de samme som i 1998 og 73 livsvarige.

20. oktober på Polhøgda. Stein P. Aasheim: *Ingstad og søket etter hans fangstplass i Kanada.*

10. november på Polhøgda. Per Kyrre Reymert: *Ishavsskipper Søren Zakariassen, Svalbards kullpioner.*

LOVER
FOR
NORSK POLARKLUBB

Stiftet 21. februar 1933

Vedtatt 14. februar 1950 med endringer vedtatt 2. mars 1960, 15. februar 1989 og 8. mars 2000.

§ 1. Navn

Klubbens navn er Norsk Polarklubb.

§ 2. Formål

Norsk Polarklubb's mål er:

- A) å vekke interesse for samt spre opplysning om polarstrøkene samt norsk og internasjonal virksomhet i disse strøk.
- B) å samle medlemmene for drøftelse av arktiske og antarktiske emner og for selskabelig samvær.

§ 3. Medlemmer

Som medlemmer kan opptas alle som har oppholdt seg minst 3 måneder i Arktis eller Antarktis. Styret kan beslutte opptatt andre som ved sitt arbeide er knyttet til virksomhet i polaregnene eller som har særlig interesse for klubben og dens virke.

Søknad om opptakelse sendes styret. Utmelding må skje skriftlig.

Æresmedlemmer og innbudte medlemmer kan utnevnes etter enstemmig beslutning av styret.

§ 4. Styret

Norsk Polarklubb ledes av et styre på 5 medlemmer med 2 varamedlemmer valgt av årsmøtet. Leder velges ved særskilt valg for ett år ad gangen, styremedlemmer for to år og varamedlemmer for ett år. Av og innen styret velges nestleder og sekretær.

Styret er beslutningsdyktig når minst 4 medlemmer er til stede. Ved stemmelikhet er lederens stemme avgjørende.

Over styrets forhandlinger føres protokoll.

§ 5. Årsmøtet

Ordinært årsmøte holdes senest innen utgangen av mars måned. Ekstraordinært årsmøte innkalles etter beslutning av styret eller på skriftlig forlangende av minst 20 medlemmer.

Innkalling med saksliste sendes medlemmene innen 14 dager før møtet.

På det ordinære årsmøtet behandles: Årsberetning, revidert regnskap og valg. Utenom styret velges revisor for ett år ad gangen. Årsmøtet velger også en valgkomité på tre personer (fortrinnsvis blant tidligere medlemmer av styret). For øvrig behandles forslag fra styret og forslag fra medlemmer innkommet innen desember måneds utgang.

Valgene foregår skriftlig når flere kandidater er foreslått. Avstemming ved fullmakt kan foretas ved stemmeberettiget medlem. Alle saker avgjøres ved simpelt flertall, unntatt lovforandringer hvortil kreves 2/3 av de frammøtte medlemmer.

§ 6. Kontingent

Kontingenten betales årlig. Livsvarig medlemskap kan også tegnes. Størrelsen på dette er 20 ganger årskontingenten.

Årboken sendes gratis til medlemmene.

§ 7. Oppløsning

Beslutning om oppløsning av Norsk Polarklubb kan fattes på ordinært årsmøte med 2/3 av klubbens medlemmer, idet fraværende medlemmer stemmer skriftlig.

I tilfelle oppløsning anvendes klubbens midler til fremme av norsk vitenskapelig virksomhet i polarstrøkene.

